

Det norske Folkesprogs

Grammatik

af

Ivar Aasen.

Udgivet paa det kongelige norske Videnskabs-Selskabs Bekostning.

Kristiania.

Trykt hos Werner & Comp.

1848.

Fortale.

Det Skrift, som herved forelægges Almeenheden, er at betragte som en Indledning eller Forberedelse til et større Værk, nemlig til en Ordbog over det norske Folkesprog, saaledes som dette forefindes i Dialekterne i Landets forskjellige Egne. Nærværende Deel af Arbeidet er altsaa et Forsøg paa at fremstille de forskjellige Egenheder i Sprogets Former eller at forklare de Regler, som forefindes i Sproget; hvorimod alt det, som angaaer de enkelte Ord og ikke kan bringes under bestemte Regler, bliver at henføre til Ordbogen. Uagtet en saadan Ordbog maatte ansees som det vigtigste og væsentligste Udbytte af den foretagne Undersøgelse af Dialekterne, har man dog fundet det rigtigst at udgive Grammatiken først, da det syntes nødvendigt, at Læseren først maatte have en Oversigt af Dialekternes Forhold saavel i de lexikalske som i de grammatiske Former. Det fulgte imidlertid af Sagens Natur, at Grammatiken ikke kunde være ganske uafhængig af Ordbogen, og man har derfor paa en vis Maade maattet henvise Læseren til den sidste, især ved Forklaringen over Ordenes Betydning, som her for en stor Deel maatte udelades.

Af Fremstillingen af Folkesprogets Former vil man see, at disse tildeels have en stor Forskjellighed i Dialekterne, og at de i Almindelighed lide af denne Forkortning eller Afslibning, der saa let vil indtrænge sig i et Talesprog, som ikke bliver

dyrket eller anvendt i Skrift. Sprogets Former have altsaa ikke et saadant utvivlsomt Værd som dets Ordforraad; men alligevel have dog ogsaa Formerne en særdeles Interesse for Enhver, som vil betragte Sprogets Historie og sammenligne det med de beslægtede Sprog i ældre og nyere Tider. Det er at beklage, at der forhen har været arbeidet saa lidet paa denne Sag, og at Folket i saa lang Tid har været uvidende om det rette Forhold imellem Talesproget og Skriftsproget, saavel som om Forholdet imellem de forskjellige Dialekter og det Sprog, hvorfra disse ere udgangne. Denne Mangel paa Kundskab om Sagens rette Sammenhæng har nemlig foraarsaget, at Almuen selv ringeagter sit Sprog og undseer sig ved at bruge det iblandt Fremmede; thi det er under disse Omstændigheder ganske naturligt, at Almuesmanden ikke anseer sin Dialekt for noget andet end en fordreiet Form af det herskende Skriftsprog, hvilket efter hans Tanker er det eneste rette norske Sprog. At Almuen alligevel vedbliver at bruge sine gamle Dialekter, kommer altsaa ikke af nogen Bevidsthed om disses Fortrin, men kun af Vanens Magt og af den Omstændighed, at det moderne Sprog er altfor fremmedt og vanskeligt at lære; man hører ellers overalt det Ønske, at Alle og Enhver skulde aflægge det gamle Maal og vænne sig til at tale efter Skriften. Denne feilagtige Mening om Sagen virker naturligviis skadeligt paa Sproget, da den forhindrer dettes Udvikling og derimod aabner Veien for Indblanding af alskens fremmede Ord og Former, hvorved Folkets Sprogsands forvirres og fordærves, saa at man tilsidst ikke længere kan skjelne imellem det Fremmede og det Nationale. Da nu en lang Erfaring har overbeviist mig om, hvor hinderlig en saadan almindelig Fordom er – ei alene for enhver Bearbeidelse og Udvikling af Sproget, men endogsaa for selve Undersøgelsen deraf, saa finder jeg det ved denne Leilighed passende at forudskikke nogle Bemærkninger om Sprogets ydre Forholde, idet jeg haaber, at enkelte oplyste Almuesmænd eller Andre, som have Anledning

til at virke iblandt Almuen, kunde herved bringes til at tænke nærmere over Sagen og virke til at udbrede en rigtigere Mening om samme.

Foreløbig maa det da bemærkes, at denne Bearbeidelse af Folkets Sprog er foretagen i det Haab, at den kunde blive til Nytte saavel for Folket selv som for de Sprogkyndige eller for Sprogkundskaben i Almindelighed, og at Folket altsaa ikke har Grund til at betragte et saadant Foretagende med Frygt og Mistænksomhed. Naar vi søge at faae Kundskab om Almuens Ord og Talemaader, da skeer dette ikke af en ørkesløs Nysgjerrighed, ikke derfor at vi ville have noget at lee ad og gjøre os lystige over; men det skeer derfor, at vi ville vide, hvorledes det staaer til med vort Fædrenesprog og hvorvidt det endnu findes i sin gamle og ægte Form; vi ville vide hvad der er norsk og unorsk, og hvorvidt det Norske kan sættes istedetfor det Unorske. At vore Bygdemaal ofte ere blevne spottede og beleede, er vel altfor sandt; men dette har for en stor Deel grundet sig derpaa, at Sproget var altfor lidet bekjendt, og at der ikke var mange, som havde nogen rigtig Kundskab om, hvorledes Bygdemaalene skulde bedømmes. Det er vel en bekjendt Sag, at den, som flytter fra sin Fødebygd til et andet Sted, sædvanlig nødes til at vænne sig til det Maal, som bruges paa det fremmede Sted, for at han ikke skal udsætte sig for Spot og Latter af ukyndige Folk; men det er ogsaa en bekjendt Sag, at jo mere Vedkommendes Maal er kjendt paa det fremmede Sted, desmindre besynderligt finder man derved, og deslettere er det for den Indflyttede at beholde samme. Nu er det netop det, som vi arbeide for, at Folkets Sprog skal behandles med Alvor og Agtelse; og dertil vil det uden Tvivl hjælpe meget, at en grundig Kundskab om Sproget bliver udbredt; thi vi holde os forvissede om, at jo mere Sproget bliver bekjendt, desmere skal det ogsaa blive agtet og anseet af kyndige Folk; og om de Ukyndiges Dom bekymre vi os ikke. Forøvrigt kan man haabe, at en nærmere Forklaring af For-

holdet imellem Folkets Sprog og Forfatternes Sprog vil være til Hjælp og Nytte for begge Parter, da Folket derved kan ledes til at forstaae Forfatterne bedre, og Forfatterne paa sin Side kunne blive opmærksomme paa, hvad Folket forstaaer eller ikke forstaaer, og derved sættes istand til at gjøre sine Skrifter mere fattelige og brugbare for Folket.

Ved at betragte Sprogets Historie komme vi snart til den Erfaring, at vore nuværende Dialekter ikke udgaae fra det Bogsprog, som nu bruges i Norge, men fra det gamle norske Sprog, som findes i de Bøger og Haandskrifter, der vare skrevne, førend Norge blev forenet med Danmark. Vort Skriftsprog er derimod indkommet udenfra, og endskjønt det i lang Tid har været anvendt og udviklet af Norske og Danske i Fællesskab, er det alligevel ikke norsk, men kun sideordnet og nærbeslægtet med det Norske. Man maa nemlig erindre, at det Foreningsforhold imellem Danmark og Norge, som begyndte i Slutningen af det fjortende Aarhundrede, efterhaanden forandrede sig derhen, at Norge blev ganske afhængigt af Danmark og betragtedes som en Deel af dette. Nordmændene havde saaledes ikke længere noget Foreningspunkt i sit eget Land; Folkets Lærere og Ledere bleve paa en Maade opdragne i Danmark; danske Bøger indførtes i Kirkerne og Skolerne; danske Familier bosatte sig paa mange Steder i Landet og forskaffede sig tildeels et Herredømme over de Indfødte. Alt dette indtraf paa en Tid, som var meget vigtig for Sprogets Udvikling; det var nemlig den Tid, da en større Oplysning begyndte at udbrede sig, og Læsekyndighed blev mere og mere almindelig formedelst den nylig indførte Bogtrykkerkunst, hvorved det skriftlige Sprog fik en langt større Betydning, end det forhen havde havt. Det Bogsprog, som saaledes kom i Hævd i Norge, var altsaa dansk, dog desværre ikke reent eller ægte, men meget blandet med fremmede Ord og Vendinger, især ved Efterligning af det Tydske, hvortil der var saa megen Anledning ved de mange Oversættelser af tydske Bøger. Paa saadan Maade have vi da faaet

et Skriftsprog, som er meget afvigende fra det gamle norske, og som indeholder saa saare meget, som er uforstaaeligt for den norske Almue og uforeenligt med det norske Folkesprog.

Uagtet de uheldige Omstændigheder saaledes hindrede Udviklingen af det norske Sprog i Bøger og offentlige Forhandlinger, skulde man dog kunne vente, at en norsk Sprogform kunde vedligeholde i sig adskillige Smaaskrifter, Breve, Fortællinger, Digte og deslige; men dette synes dog ikke at være Tilfældet. Man finder ingen Oplysning om Folkesprogets Tilstand før i det sidstforløbne Aarhundrede, da der udkom nogle smaa Dialekt-Ordsamlinger, i hvilke Sproget findes at være omtrent i samme Forfatning som nu. Der har altsaa hengaaet et meget langt Tidsrum, i hvilket man synes at have opgivet enhver Tanke om at anvende det norske Tungemaal paa Papiret. Hvad den simplere Almue angaaer, kan dette vel forklares deraf, at Skrivekyndighed endnu var saa yderst sjelden; men mere uforklarligt er det, at de mere oplyste iblandt Folket kunde være saa enige om at bruge det Danske i alt, hvad de skreve. En besynderlig Ligegyldighed, eller Mangel paa Sands for Fædrenesproget, synes at have hersket iblandt Folket, og det er neppe rigtigt at skyde Skylden for Sprogets Forsømmelse alene paa det fremmede Herredømme eller paa de politiske Forholde. Lignende Forholde fandt jo ogsaa Sted paa Island; men alligevel vedbleve dog Islændingerne at skrive Bøger i sit eget Tungemaal, og dette blev dem da ogsaa et herligt Middel til at bevare Talesproget for den Fordærvelse, som Paavirkningen af et andet Sprog lettelig kunde foraarsage.

Det norske Sprog har saaledes kun vedligeholdt sig som Talesprog hos Almuen, og viser sig derfor under forskjellig Form i en Række af Dialekter. Disse Dialekter, som maaskee grunde sig paa meget gamle Egenheder ved Talesproget i de forskjellige Egne, have nemlig ikke havt noget Foreningspunkt eller nogen fælles Rettesnor at holde sig til under deres fremskridende Ud-

vikling; thi det Sprog, som brugtes i Bøgerne, har forekommet Almuen alt for fremmedt og vanskeligt til, at man i Dagligtalen kunde rette sig derefter, og noget andet Forbindelsesmiddel udenfor Bogsproget var her ikke forhaanden. Vore tyndt befolkede Landdistrikter ere saa afsondrede fra hinanden, at Folk fra Landets forskjellige Kanter ikke kunde have nogen betydelig Samfærsel eller Omgang. Paa de fleste Steder har man alene kjendt Talebrugen i Præstegjeldet og Nabosognene eller i det høieste i Fogderiet. At enkelte Personer flyttede til et andet Sted eller reiste igjennem flere Egne, kunde ikke have stor Indflydelse paa Sproget; thi den allerstørste Deel af Egnens Befolkning blev dog altid hjemme og forblev saaledes ganske ubekjendt saavel med Sproget som med Skikkene i de langtfra liggende Egne.

Under saadanne Omstændigheder er det ikke at undres over, at de norske Bygdemaal have megen indbyrdes Forskjellighed saavel i Formerne som i Ordenes Brug. Paa flere Steder i dette Skrift vil man see, at der gives mangfoldige Afændringer af samme Ord eller samme Form, og at den rigtigste Form ikke altid er den almindeligste. Men man vil dog ved en nøiere Undersøgelse finde, at Dialekternes Forskjel i Grunden ikke er saa stor, som den ved en løselig Betragtning synes at være. Forskjellen er nemlig størst i de mindre væsentlige Dele, saasom i Udtalen, i enkelte Endelser og i Navnene paa enkelte ubetydelige Ting; – derimod er Forskjellen ikke saa stor i de mere væsentlige Punkter, saasom i Lydenes indbyrdes Forhold, i Orddannelsen, Ordføiningen og den egne Bøining ved de enkelte Slægter af Verberne og Substantiverne, samt i Benævnelsen af de mere betydelige og almindelig bekjendte Gjenstande. Ved Sammenligning med de Former, som findes i det gamle Sprog, vil man finde, at de nye Former overalt, kun i forskjellige Retninger, udgaae fra de gamle. Ved et nærmere Kjendskab til Ordforraadet kan man erfare, at Sproget endog i saadanne Egne, som ligge

meget langt fra hinanden, har en større Lighed, end man skulde formode. De Ord, som ikke ere almindelige, findes ofte igjen paa et Sted, hvor man ikke ventede at finde dem; en Ordslægt findes stundom adspredt saaledes, at Stamordet bruges paa det ene Sted, og de afledede Ord paa det andet; et Ord kan paa den ene Kant af Landet have en meget indskrænket Betydning og paa den anden Kant en meget omfattende Betydning. Uagtet al tilsyneladende Forskjellighed viser der sig altsaa en saadan inderlig Forbindelse imellem Dialekterne, at den ene overalt kan oplyses og forklares af den anden, og at Sprogets Materiale først bliver fuldstændigt ved en Sammenstilling af alle Dialekter.

At dette Sprog saaledes har kunnet holde sig uden at understøttes af et Skriftsprog, og at det, uagtet al fremmed Paavirkning, endnu bruges af den største Deel af Landets Befolkning, er et klart Beviis paa, at det er dette Sprog, som egentlig tilhører Folket, og at det er inderlig forbundet med Folket som en uundværlig Eiendom, der ikke kan erstattes ved nogensomhelst anden. Vel har denne Eiendom lidt Forandringer i Tidens Løb, saa at enkelte Dele ikke ere ganske i samme Stand som i gamle Dage; men disse Forandringer ere dog uvæsentlige; det er den udvendige Side, som har forandret sig, medens derimod den indre Deel er endnu temmelig frisk og uskadt. Naar man veed, at den største Deel af det norske Ordforraad findes igjen i de islandske Ordbøger, og man saa erindrer sig, at det er omtrent et tusinde Aar siden de islandske Nybyggere flyttede over fra Norge, saa kan man deraf see, at dette Sprog har baade en Alder og en Ægthed, som fortjener at agtes. Man kan see, at det ikke er noget nyt og paatvunget, men maa erkjendes som en ægte Affødning af det Sprog, som herskede i Norge i den gamle Selvstændigheds Tid, og som altsaa har hersket i Landet lige fra den Tid, da Landet blev bebygget af vore Stamfædre.

At henvende sin Opmærksomhed paa dette Sprog og gjøre

sig nøiere bekjendt med samme – skulde altsaa ikke betragtes som et unyttigt og unødvendigt Foretagende. Det vilde være besynderligt, at dette Maal skulde være os mere uvedkommende end de, som bruges i andre Lande, – at man skulde studere saa mange andre Sprog, men ikke det, som bruges i Fædrenelandet, – at man skulde kjende bedre til de gamle græske Dialekter, end til de nuværende norske. Vel er det sandt, at det Norske bliver ubetydeligt ved Siden af endeel andre Sprog; men for os maa det dog altid have nogen Betydenhed; i Europa er naturligviis baade Tydsk og Fransk af en langt større Vigtighed, men i Norge maa dog vel det Norske være det vigtigste. Vel er det ogsaa sandt, at dette Sprog bruges af en udannet Almue, hvis Tankekreds kunde formodes at være noget indskrænket, og hvis Sprog altsaa kunde ansees som udannet og ufuldkomment. Men man bør lægge Mærke til, at det netop er iblandt udannede Folk, at Sprogets Reenhed bedst kan bevares, medens derimod den saakaldte Dannelse er temmelig farlig for Sproget, da nemlig den Dannede saa gjerne følger Fremmedes Exempel og optager fra disse, hvad han selv troer at have manglet. Det maa ogsaa erindres, at ethvert dannet Sprog maa fra først af have udviklet sig af et udannet Folkesprog, og at et fuldkomment Sprog først kan fremkomme ved en høiere Udvikling af det Stof, som findes i Folkesproget.

Naar det saaledes maa erkjendes, at vort Folkesprog fortjener en omhyggelig Bearbeidelse, da er det ogsaa temmelig vist, at det nu er paa høi Tid at indhente, hvad der i denne Henseende forhen har været forsømt. Paavirkningen af det moderne Sprog synes nemlig i denne Tid at være stærkere end nogensinde før. Det nyere Talesprog, som udgaaer fra Byerne, udbreder sig meget i de mest befolkede Distrikter; og endog i de indre Bygder hedder det sædvanlig, at adskillige gamle Ord ere i den sidste Mandsalder gaaede af Brug, og at de Unge ikke tale saaledes som de Gamle. Aarsagen hertil

maa søges i de nyere offentlige Forholde, saasom i den større Samfærsel og jævnligere Omgang imellem de forskjellige Klasser af Folket, og især i den mere udbredte Kundskab, Læsning og Deeltagelse i offentlige Anliggender. En Stræben efter ydre Dannelse bliver mere og mere almindelig; gamle Sæder og Skikke blive aflagte; nye Begreber og dermed følgende nye Udtryksmaader blive udbredte iblandt Folket. Mange af de mere oplyste Almuesmænd vænne sig til et mere moderne Talesprog og søge tildeels ogsaa at vænne Ungdommen dertil, fordi de ansee dette som et Hjælpemiddel til at erhverve Kundskab og Dannelse. Paa mange Steder synes der saaledes at foregaae en Forandring i Talesproget, og man skulde kun ønske, at denne Forandring ikke vilde medføre en altfor stor Indblanding af unorske Ord og Former. En Forandring, hvorved en større Lighed og Eenhed i Talesproget blev opnaaet, kunde vel under andre Omstændigheder være ønskelig; men saalænge som Kundskaben om Folkesprogets Forhold ikke er klarere end hidtil, ville vi hellere ønske, at det maa blive ved det Gamle.

Hvorledes man ellers skulde benytte sig af det samlede Sprogstof, er et Spørgsmaal, hvortil der kan gives forskjellige Svar, men som ikke vel kan afgjøres, førend en Ordbog over Sproget er udkommen, og det hele Materiale saaledes kan overskues. Den Tanke ligger rigtignok meget nær, at man skulde forsøge at danne et Skriftsprog enten efter een af de fortrinligste Dialekter eller efter flere Dialekter i Forening. Men et saadant Foretagende vilde dog støde paa mange Vanskeligheder; Ordforraadet er kun tilstrækkeligt for Folkets almindelige simple Tankekreds, og enkelte Former ere saa forskjellige i Dialekterne, at man vanskelig vilde blive enig om Valget imellem disse; især vilde man have en meget vanskelig Knude at løse, naar Substantivernes Bøiningsformer skulde bestemmes. Alligevel troer jeg dog, at et Forsøg burde gjøres i saadanne Emner, hvortil vi have tilstrækkeligt Ordforraad,

saasom Fortællinger, Naturbeskrivelser og deslige. Der gives endog adskillige Sager, hvortil et norsk Almeensprog synes ganske nødvendigt, saafremt den almindelige norske Karakteer i samme skal gjengives; dette er især Tilfældet med de mange betydningsfulde Ordsprog, som bruges iblandt Almuen. Ved saadanne Forsøg kunde man nemlig forberede en bestemt Sprogform, og derved lægge en Grundvold, hvorpaa der siden kunde bygges. Men endog i disse simplere Sager maatte Forsøget forberedes ved en grundig Prøvelse af det hele Stof i Sproget eller i alle Dialekter tilsammen; man maatte ligesaavel tage Hensyn til det Almindeligste som til det Bedste eller Fuldkomneste, og fornemmelig maatte man vogte sig for at tage Ordene iflæng af en enkelt Dialekt eller at anvende for mange sjeldne og ubekjendte Ord; thi det gjælder her om at fremlægge noget, som kan vinde almindelig Erkjendelse saavel ved Forstaaelighed og Bekvemhed i Formen som ved Bekvemhed til at udtrykke Meningen. Det her anførte maa ellers kun ansees som foreløbige Antydninger til nærmere Overveielse af dem, som interessere sig for Sagen; en nærmere Udvikling heraf kan først finde Sted, naar en Ordbog over Sproget er udkommen.

Hvad ellers nærværende Skrift i Særdeleshed angaaer, da er det Stof, som heri er behandlet, ene og alene samlet ved Jagttagelse af Talesproget i de forskjellige Distrikter og ved enkelte Almuesmænds Beretninger om Dialekten i deres Fødeegn. Den Plan at tilveiebringe en Grammatik saavelsom en Ordbog paa denne Maade er først udgaaen fra det norske Videnskabs-Selskab i Trondhjem, ligesom ogsaa Arbeidet er foretaget og fortsat ved dette Selskabs Understøttelse. Anledningen til, at jeg saaledes kom til at udføre dette Arbeide, var ellers følgende. Jeg havde for endeel Aar siden skrevet en liden Samling af Ordforklaringer tilligemed en kort Fremstilling af de grammatiske Former i Dialekten i min Fødeegn, Søndmør, uden at have nogen Tanke om, at mit Arbeide

skulde komme til at omfatte flere Dialekter. Dette Skrift, som jeg engang under et Ophold i Bergen forevistе for nu afdøde Biskop Neumann, blev af ham værdiget den Opmærksomhed, af han ei alene opmuntrede mig til at vedblive med et saadant Arbeide, men endogsaa omtalte bemeldte Skrift i en egen Opsats i et af de offentlige Blade. Videnskabs-Selskabet havde imidlertid, som jeg senere erfarede, længe ønsket at formaae Nogen til at undersøge og beskrive nogle af vore mest ægte Dialekter, og da Selskabets Præses, Hr. Rektor Bugge, ved denne Leilighed var gjort opmærksom paa mit foranførte Arbeide, havde Selskabet heri seet en mulig Leilighed til at faae sin Plan udført, og havde derfor antaget Bugges Forslag om at tilbyde mig et Stipendium for det Tilfælde, at jeg vilde foretage en Undersøgelse af de øvrige Dialekter i Bergens Stift. Da jeg nu ved de foregaaende Undersøgelser havde fattet megen Interesse for Sagen, følte jeg mig naturligviis opmuntret ved dette Tilbud, som jeg da ogsaa modtog, skjønt ikke uden Frygt for, at mine Evner maatte blive utilstrækkelige til at udføre et saadant Arbeide saaledes, at Selskabets Hensigt derved kunde opnaaes.

Planen for denne Undersøgelse var i Begyndelsen ikke saa omfattende, da der nærmest var tænkt paa de vestlige Distrikter og især Bergens Stift; men senere er den dog bleven udvidet saaledes, at ogsaa Sprogarterne i de østlige og nordlige Distrikter skulde undersøges, for at Arbeidet saaledes kunde omfatte, om ikke alle, saa dog de fleste Dialekter. Paa Grund heraf er der ikke anvendt saa megen Tid til denne Undersøgelse i de østlige og nordlige Distrikter som i de vestlige, og det er derfor at formode, at der paa flere Steder, især i de østlige Fjeldbygder, endnu kunde være meget at samle, som vilde have givet et godt Bidrag til dette Værk. En fuldkommen Indsamling af alle de Ord og Former, som forefindes i Landets forskjellige Egne, var imidlertid et Arbeide, som var umuligt for een Mand alene at fuldføre. Man kan

blot haabe, at det Meste og Vigtigste er samlet, og at den Oversigt af Sproget, som man nu seer sig istand til at give, maa være saavidt omfattende, at Enhver, som senere kommer til at behandle Sagen, kan heri have en Veiledning, som vil gjøre hans Arbeide let og give ham Leilighed til at trænge dybere ind i Sagen.

Med Hensyn til Indretningen af denne Bog maa det bemærkes, at denne, som forhen anført, er anseet som en Forberedelse til Ordbogen, og at derfor en stor Deel af Exemplerne ikke ere forklarede, ligesom ogsaa Dialektforholdet ved enkelte Ord ikke er angivet. Skjønt dette vel i Begyndelsen kan være noget ubeleiligt, syntes det dog at være nødvendigt, for at Bogen ikke skulde blive altfor stor; desuden har jeg troet, at en stor Deel af Exemplerne vilde forstaaes af dem, som enten kjende det gamle Sprog eller ere bekjendte med nogle af Dialekterne. Ved Reglernes Fremstilling har jeg fornemmelig taget Hensyn til en vis Klasse af Læsere, nemlig oplyste og videlystne Almuesmænd, især saadanne, som kjende til de nu brugelige Skolegrammatiker; paa Grund heraf har jeg indført nogle korte Indledninger til at erindre om de almindelige Forholde i Grammatiken, og ligeledes endeel korte Forklaringer af de Forholde, som ikke findes udviklede i de sædvanlige Skolebøger, saasom Omlyd og Aflyd, stærk og svag Flexion, Kasus, Kjønsregler o. s. v. For ovennævnte Klasse, som nu lykkeligviis ikke er saa ganske liden, syntes det især magtpaaliggende at faae en Anledning til Kundskab om Dialekternes Forhold til hinanden og til Skriftsproget, da en saadan Kundskab forhaabentlig vilde virke til Vedligeholdelse af det ægte Sprogstof i Dialekterne og til Modstand mod den fremmede Paavirkning.

Paa Grund af de mangfoldige Reiser og Omflytninger, som efter dette Arbeides Plan maatte foretages, havde jeg i lang Tid ikke den Leilighed, som jeg ønskede, til at blive bekjendt med lignende Arbeider i andre Sprog og især til at

kjende de forskjellige nyere Planer i Behandlingen af Grammatiken. Flere af de vigtigste Hjælpemidler af denne Art ere saaledes først komne mig ihænde, efterat jeg allerede havde fuldført de betydeligste Forarbeider, og efterat jeg ved mangfoldige Sammenstillinger af de forskjellige Ordklasser havde søgt at udfinde de forskjellige Regler i Sproget. Under disse Omstændigheder har jeg ofte maattet foretage en Omarbeidelse af det, som forhen var skrevet, ligesom jeg ogsaa ofte har havt denne ydmygende Erfaring, som formodentlig mangen Anden i lignende Forholde har havt, nemlig at man først har udfundet noget, som man anseer for at være nyt og ubekjendt, men siden opdager, at det samme er allerede fundet af andre, og at Tingen altsaa er allerede bekjendt. Den nye og originale Deel af Arbeidet findes altsaa tilsidst ikke at være saa stor, som man i Begyndelsen troede; og dette er da ogsaa en temmelig ligegyldig Sag, da det her ikke kommer an paa, hvem det er, som først har fundet Sandheden, naar kun Sandheden virkelig er funden.

Den Vanskelighed, som er forbunden med at bearbeide en saa betydelig Masse af Stof og at bringe saa mangfoldige Regler i Orden og indbyrdes Forbindelse, – er ellers noget, som kun er bekjendt for dem, der have forsøgt noget lignende Arbeide. Uden Tvivl lader Værket endnu meget tilbage at ønske; og jeg maa tilstaae, at jeg ikke selv er rigtig tilfreds dermed; det forekommer mig, at Stoffet paa mange Steder ikke er tilstrækkelig bearbeidet, og at der findes adskilligt, som enten burde være mere udviklet eller ogsaa ganske udeladt; i Særdeleshed er dette Tilfældet i det Afsnit, som handler om Overgangsformerne, hvilket ogsaa er den nyeste og mindst bearbeidede Deel af Værket. Det er langt lettere at finde Feil ved et Arbeide, naar det er færdigt, end medens det er under Behandling, og det slemmeste er, at Manglerne ved et saadant Skrift ville først rigtig kunne kjendes, naar det er udgivet og altsaa ikke mere kan rettes. Vel skulde jeg saaledes endnu ønske at foretage en Omarbeidelse af enkelte Dele, men da Arbeidet

allerede har medtaget en temmelig lang Tid, og det ikke er let at vide, hvor snart man kunde blive færdig med alle disse Forbedringer, og da endelig det Selskab, som har foranstaltet dette Værk, naturligviis ikke kan ønske at udsætte Udgivelsen i en uvis Fremtid, saa bliver da Skriftet herved forelagt Almeenheden til mulig Benyttelse og Bedømmelse. Dersom der senere gives mig Leilighed, kommer jeg maaskee til at udgive endeel Tillæg og nærmere Forklaringer over enkelte Forholde i Sproget, som endnu ikke ere tilstrækkelig undersøgte.

Indledning.

1. Det Tungemaal, som dette Skrift er bestemt til at omhandle, bruges med adskillige Forandringer som Talesprog af den største Deel af det norske Folk. Det adskiller sig i flere Henseender fra det Skriftsprog, som for nærværende Tid bruges i Norge, og som i alt det Væsentlige er det samme som Dansk. Imidlertid har dog Skriftsproget i den senere Tid havt kjendelig Indflydelse paa Folkets Talesprog, ligesom ogsaa en mindre Deel af Folket, fornemmelig udenfor Bondestanden, har antaget et Talesprog, som nærmer sig mere til Skriftsproget. Til Forskjel fra dette nyere Sprog vil det Sprog, som tilhører den største Deel af Landets Befolkning, i det Følgende blive kaldet det norske Folkesprog eller Almuesprog.

2. Det norske Folkesprog er beslægtet med det Islandske og tillige med det Svenske og Danske, saaledes at disse Sprog i Forening danne den nordiske eller skandinaviske Sprogstamme. Denne Sprogstamme udgjør atter et Led af den germaniske Sprogklasse og maa betragtes som sideordnet med de tydske Sprogforgreninger, saaledes at den ikke er udgaaen af disse, men har udviklet sig selvstændigt som en Spire af den samme Rod. Derimod maa det Norske adskilles fra de Sprogarter, som tilhøre Finnerne og Kvænerne i den nordligste Deel af Landet, da disse henhøre til en ganske anden Sprogfamilie og staae ikke i noget Slægtskabsforhold til det Norske. (Jævnfør:

1

Rask's samlede Afhandlinger I, S. 5. R. Keysers Afh. om Normændenes Herkomst, i Saml. til det norske Folks Sprog og Historie VI, 266 o. f.)

3. I Henseende til Ordforraadet og Ordenes Grund-former staaer det Norske meget nær ved det Islandske; men i Henseende til de Former, hvormed Ordenes indbyrdes Forhold betegnes, nærmer det Norske sig til det Svenske og Danske. Med Hensyn til Sprogets Forfatning i det Hele maa man lægge Mærke til, at det i de sidste Aarhundreder kun har udviklet sig som Talesprog iblandt Almuen og ikke er blevet anvendt i Skrift eller offentligt Foredrag. Paa Grund heraf har det i sin nuværende Tilstand ikke den Fuldkommenhed, som det maa antages engang at have havt; Formdannelsen mangler Eenhed og Bestemthed, og det nationale Ordforraad er ved Mangel paa Udvikling blevet for fattigt til at udtrykke de Begreber, som den mere udviklede Tænkning medfører, uagtet Sproget i sig selv hverken mangler Udtryk for de almindelige Begreber og eiheller mangler Bekvemhed til videre Uddannelse.

4. Det norske Folkesprog deler sig i flere Sprogarter (Dialekter), som tildeels afvige meget fra hinanden, men dog ikke saa meget, at de give Anledning til at antage mere end eet Sprog. Ved at sammenligne disse Sprogarter finder man, at de gaae ud fra et ældre Sprog, som har havt en stor Rigdom paa Former og Endelser, og at Sprogarterne overalt have bortkastet en Deel af disse Former og forkortet de længste og besværligste Endelser; de have altsaa fulgt den samme Plan som de fleste af de nyere Sprog, nemlig at antage en lettere og simplere Formdannelse. Forskjellen imellem vore Sprogarter bestaaer altsaa fornemmelig deri, at nogle have bragt det videre end andre i at formindske Antallet af Formerne, og at enkelte have taget en særegen Retning ved Formernes Forandring. Hertil kommer ogsaa nogen Forskjellighed i Ordfor-

raadet, som tildeels grunder sig paa Skriftsprogets Indflydelse, da nemlig de Sprogarter, som ere mest paavirkede af dette, have tabt en stor Deel gamle Ord, som derimod ere vedligeholdte i andre Sprogarter.

5. Det Sprog, hvoraf vore Dialekter kunne ansees at være udsprungne, er det gamle Norske, hvis Beskaffenhed vi have Anledning til at kjende af adskillige Skrifter fra Middelalderen, fornemmelig fra det trettende og fjortende Aarhundrede. Dette Sprog er altsaa af megen Vigtighed for os ved Undersøgelsen af vort Folkesprog, da det forestiller os den Form, hvorfra de forskjellige nyere Former ere udgangne, medens det tillige sætter os istand til at adskille det ægte Norske fra de fremmede Ord og Former, som i den senere Tid ere indkomne ved Skriftsproget. Men heraf følger dog ikke, at man skulde ansee alt det for unorsk og uægte, som ikke findes i de gamle Skrifter. Det er meget sandsynligt, at Folkesproget paa den Tid kunde have mange Ord og Former, som man ikke havde Anledning til at bruge i de Skrifter, hvoraf vi kjende det gamle Sprog; og der er ogsaa Grund til at antage, at man allerede dengang havde adskillige Dialekter med større eller mindre Afvigelse fra det Sprog, som anvendtes i Skrifterne.

6. Ved Siden af det gamle Norske er ogsaa det Islandske af megen Vigtighed for os ved Betragtningen af de norske Ord og Former. Dette Sprog, som for omtrent et tusinde Aar siden blev overbragt til Island ved udvandrede Folk fra Norge, har lige til denne Tid beholdt en Formbygning, der er omtrent den samme som i det gamle Norske. Med Hensyn til Formerne staaer altsaa det Islandske over vort nuværende Folkesprog, da Formerne i dette sidste hverken ere saa mange eller saa meget udviklede. Ligeledes staaer Islandsken langt over det nuværende Svenske og Danske, medens derimod de ældste Skrifter i Sverige og Danmark ere skrevne i et

Sprog, som har megen Lighed med det gamle Norske eller Islandske. Sproget synes saaledes engang at have været omtrent det samme i alle tre Riger; men de adskilte Sprog have siden dannet sig paa samme Maade som vore Dialekter, da nemlig enhver Sprogart for sig selv har antaget en lettere og simplere Formdannelse.

7. De Sprogarter, som have den største Lighed med Gammelnorsk og Islandsk, kunne altsaa efter det Anførte ansees som de mest ægte. Imidlertid kan neppe nogen enkelt Dialekt siges at være den mest ægte eller mest fuldkomne, da enhver Sprogart ved Siden af sine Fortrin ogsaa har adskillige Mangler, saa at altsaa den ene har noget forud for den anden, og den anden har noget forud for den første. Med Hensyn til Formernes Regelmæssighed have Sprogarterne i Bergens Stift Fortrinet, og med Hensyn til Lighed med det gamle Sprog kunne maaskee Sprogarterne i søndre Bergenhuus Amt sættes øverst. Mest afvigende fra det gamle Sprog ere Dialekterne i Omegnen af Byerne, fornemmelig i det Sondenfjeldske.

Nærværende Skrift indrettes saaledes, at Sprogarterne blive i den egentlige Grammatik behandlede under eet, med Sammenligning og Angivelse af de enkelte Afvigelser; men ved Enden af Skriftet tilføies et Afsnit, hvori Dialekterne beskrives særskilt og adskilles efter deres væsentligste Kjendemærker.

8. Formen for Sprogets enkelte Ord og Udtryksmaader støtter sig for det meste paa indbyrdes Lighed eller Analogie, og Lighed i Formen er sædvanlig forbunden med Lighed i Begrebet, saaledes at de Ord, som have et Fællesskab i Betydningen, have ogsaa et Fællesskab i Formen, og de Ord, som staae i samme Forhold til hinanden, forbindes med hinanden paa samme Maade. Der gives saaledes visse Regler, som have gjort sig gjældende i Sproget, og disse Regler er det, som Grammatiken har at fremstille og forklare. Med Hensyn

til Ordningen af disse Regler maae de for det første adskilles i to Arter, da nogle blot angaae de enkelte Ords Dannelse og Form, hvorimod nogle angaae Ordenes Sammenstilling i Talen, eller den Maade hvorpaa man forbinder de Ord, som skulle udtrykke en Mening. Herved deler Grammatiken sig i to Hovedbele, nemlig Ordlære (Etymologie) og Ordføiningslære (Syntax).

9. I Ordføiningen har dette Sprog det meste fælles med Svensk og Dansk, hvorfor ogsaa Behandlingen af dette Emne vil i nærværende Skrift blive temmelig kortfattet. I den første Hovedbeel eller Ordlæren, som her maa behandles udførligt, lade Reglerne sig adskille i flere Underafdelinger, og man kan saaledes for det første adskille de Former, som blive at behandle, i to Arter. Den første Art, som kan kaldes den lexikalske Form, fremstiller Ordet kun som Udtryk for et Begreb, uden Hentydning paa noget Forhold til andre Ord og uden Indskrænkning i Betydningen. Den anden Art, som kan kaldes den grammatiske Form, angiver Ordets Forhold i en Mening eller indskrænker dets Betydning til et bestemt Forhold i Udstrækning, Antal, Tid eller Rum. For Simpelheds Skyld skal den første Art her kaldes Ordformer eller Ordenes Grundformer, og den anden Art Bøiningsformer.

10. Den Art, som her kaldes Ordformer, adskiller sig atter i to Arter, nemlig 1) Overgangsformer (Variationer), hvorved Ordet faaer en anden Form uden Forandring i Betydningen, og 2) Afledningsformer, hvorved der fremkommer et andet Ord med beslægtet Betydning. I et Sprog, som er dyrket ved Skrifter, og hvis Regler derved ere bragte til Eenhed og Bestemthed, ere Overgangsformerne af ubetydeligt Antal; men i et Folkesprog, som bestaaer af mange Dialekter, ere disse Former derimod mange og forskjelligartede;

de vilde derfor kræve en udførlig Beskrivelse i nærværende Skrift.

Foruden det her Anførte maa Grammatiken ogsaa indeholde en Fremstilling af Sprogets Lydforraad og Lydforholde. Som en Fremstilling af Sprogets simpleste Bestanddele eller Elementer maa denne Deel behandles først, idet den kan ansees som en Forberedelse til den egentlige Grammatik eller nærmest til Fremstillingen af de lexikalske Former.

Anm. Da endeel Distriktsnavne meget ofte ville blive anførte i det Følgende, har jeg fundet det fornødent at bruge Forkortninger ved de længste af disse Navne. Saaledes: Ag. (Agershuus Stift), Berg. (Bergenhuus, nl. Amt), Gbr. (Guldbrandsdalen), Hall. (Hallingdal), Hard. (Hardanger), Helg. (Helgeland), Jæd. (Jæderen), Kr. (Kristianſands, nl. Stift), Nfj. (Nordfjord), Nhl. (Nordhordlehn), Rbg. (Raabygdelaget), Sdm. (Søndmør), Sfj. (Søndfjord), Shl. (Søndhordlehn), Sæt. (Sætersdalen), Tell. (Tellemarken), Tr. (Trondhjems, nemlig: Stift), Ork. (Orkedalen), Ostd. (Østerdalen).

Første Afdeling. Om Lydforholdet.

I. Om Bogstaver og Udtale.

11. Lydene i vort Folkesprog kunne i Almindelighed betegnes ved det samme Forraad af Bogstaver, som anvendes i de nærmest beslægtede Sprog. Ved Vokalerne findes en større Overeensstemmelse med det gamle Sprog, saa at man ved en nøiagtig Betegning af Lyden i Talesproget for det meste kommer til at følge den gamle norske Skrivemaade. Konsonanterne ere derimod ganske de samme som i det nuværende Svenske og Danske. Den for det gamle Sprog særegne Lyd th eller þ findes nu, saavidt vides, ikke i det Norske og kommer her altsaa ikke til nogen Anvendelse.

Dette gjælder imidlertid kun ved den almindelige Fremstilling af Folkesproget og kan ikke anvendes paa ethvert enkelt

Bygdemaal. Adskillige Dialekter, især i den nordlige og østlige Deel af Landet, have flere særegne Lyd, som ikke nøie kunne betegnes med de almindelige Bogstaver. Men disse afvigende Lyd maae vistnok kun betragtes som særegne Udtaleformer, hvis Betegning i Skriften man ikke videre kan indlade sig paa, da man her maa holde sig til den simple og almindelige Lyd, der ved Sammenligning med de beslægtede Sprog synes at være den ældste og rigtigste. Det Lydforraad, som her lægges til Grund, er det som hersker i Sprogarterne i den sydlige og vestlige Deel af Landet, især i Bergens Stift og i de østlige Fjeldbygder fra Raabygdelaget til Valders. Man vil i det Følgende see, at Lydene i disse Sprogforgreninger staae i en regelmæssig indbyrdes Orden og Afstand, medens de ogsaa stemme nøie overeens med den gamle Skrivemaade.

A. Vokalerne.

12. Det norske Folkesprog har ni enkelte Vokaler, nemlig: *a, aa, e, i, o, u, y, æ, ø,* — og tre Diftonger eller Tvelyd: *au, ei, øy.* Efter en vis Regel i Sproget, som senere ofte vil komme i Betragtning, kunne de inddeles i to Arter, hvilke vi (efter Rask's Maade) ville kalde den haarde og den bløde Art; til den første hører: a, aa, o, u (og au); til den anden hører: ø, æ, e, i, y (ei og øy). Denne Adskillelse mærkes dog ikke saa meget ved Udtalen som ved Vokalernes Forbindelse med Konsonanterne og ved deres Forandringer i Afledningen og Bøiningen.

Vokalernes Udtale er for det meste ligedan som i Dansk og Svensk, medens den derimod i nogle Tilfælde er meget forskjellig fra den ny-islandske Udtale. Det bliver derfor nødvendigt at give en nærmere Forklaring af den norske Udtale, da der uden Tvivl bør tages Hensyn til denne ved Læsningen af de gamle Skrifter eller ved Bestemmelsen af den gammelnorske

Udtale. Den islandske Udtale synes tildeels at være saa afvigende fra det regelmæssige Lydforhold, at den neppe burde anvendes paa det gamle Sprog.

13. Nogle af de enkelte Vokaler have to Slags Lyd, saaledes at de i endeel Ord udtales anderledes end i de øvrige Ord. For at danne sig et tydeligt Begreb om dette Forhold maa man foreløbig lægge Mærke til, at Vokalernes forskjellige Udtale beroer deels paa en større eller mindre Fremskydning af Stødepunktet (ɔ: den Deel af Munden, hvori Lyden dannes), deels paa en større eller mindre Indtrykning af Munden enten fra Siderne eller nedenfra. Med Hensyn til Fremskydningen dele Vokalerne sig i tre Arter, nemlig: 1) dybe eller mindst fremskudte: æ, e, i; 2) mere fremskudte: (a), ø, y; 3) mest fremskudte: aa, o, u. Med Hensyn til Indtrykningen dele de sig ogsaa i tre Arter, nemlig: 1) brede eller mindst indtrykte: æ, a, aa; 2) mere indtrykte: e, ø, o; 3) mest indtrykte: i, y, u. Det er de to sidstnævnte Arter, som antage to Slags Lyd, hvoraf den ene kaldes den lukte, den anden kaldes den aabne. Den sidste nærmer sig til en bredere eller mindre indtrykt Vokal, men adskiller sig baade fra denne og fra den lukte Lyd ved en større Fremskydning; man sammenligne til Exempel det lukte o i det Ord Stol med det aabne o i Ordet stolen (næsten som: staalen) ɔ: stjaalen.

Den aabne Lyd, der saaledes adskiller sig fra den lukte, kunde i Almindelighed kaldes Mellemlyd; dog maa dette ikke forstaaes saaledes, at denne Lyd staaer midt imellem en bredere og en mere indtrykt Vokal, da den egentlig staaer udenfor begge og nærmest ved den bredere Vokal.

14. De Vokaler, ved hvilke der skjelnes imellem en lukt og en aaben Lyd, ere altsaa følgende sex: e, i, o, u, y, ø. Den lukte Lyd er den mest bekjendte og bestemte, da den altid bruges som Navn paa Vokalen, naar denne nævnes som Bogstav eller

Stavelsedeel. Den aabne Lyd staaer ligesom ved Siden af en bredere Vokal og er mere fremskudt; det vil sige: Udtalen foregaaer længere ude i Munden, saaledes at Lyden bliver afsluttet og ganske fri fra den Bilyd, som tildeels findes ved den lukte Lyd, f. Ex. i (ii eller ij). Den aabne Lyd er altsaa bedst skikket for de korte Stavelser, hvorfor den ogsaa tildeels i nyere Grammatiker kaldes den korte Lyd, medens den lukte derimod kaldes den lange. Imidlertid bør man her adskille Vokalens Længde fra dens Lyd eller Udtale; den aabne Lyd bruges her meget hyppig i lange Stavelser, medens den lukte Lyd ogsaa, dog sjeldnere, bruges i kortere Stavelser.

Anm. De nyere Sprogforskere ansee den aabne Lyd som den ældste og oprindelige, saaledes at den lukte Lyd har senere dannet sig ved en Forlængelse eller ved Tilføielse af en Bilyd.

I gamle Haandskrifter har man tildeels adskilt de to Slags Lyd ved at sætte et Tegn (′) over den lukte Vokal; denne Brug er siden vedtaget i Udgaverne af de gamle Skrifter og i det Islandske, saaledes at man til Exempel skriver: vík, sól, hús, dýr o. s. v., men derimod sætter den aabne Lyd uden Tegn, f. Ex. vinr (Ven), boð (Bud), sumir (somme), dyr (Dør). En lignende Maade bruges ogsaa i de tydske sammenlignende Grammatiker, da man nemlig sætter et Tegn (^) over de lukte (eller saakaldte lange) Vokaler. I mine Samlinger til en norsk Ordbog har jeg imidlertid brugt en anden Maade, nemlig at sætte Tegn (‵) over den aabne Lyd i de lange Stavelser, da jeg nemlig ansaae det meest nødvendigt for de mindre Sprogkyndige at finde et Mærke paa den Lyd, som afviger fra den mest bestemte og bekjendte Udtale; hvilket er nærmere forklaret i min Plan for Ordbogen (indrykket i 4de Bind af det kgl. norske Videnskabs-Selskabs Skrifter i det 19de Aarhundrede). Men uagtet jeg fremdeles maa ansee denne Betegning som bedst skikket til at befordre en rigtig Læsning, har jeg dog senere fundet mig nødsaget til at opgive samme, fordi den strider formeget imod den Betegning, som bruges ved Fremstillingen af det gamle Sprog, ligesom den ogsaa maatte blive besværlig ved Sammenligningen med andre beslægtede Sprog. I nærværende Skrift vil ellers ikke nogen Betegningsmaade blive gjennemført, og for det Tilfælde, at et Tegn skulde bruges, bedes Læseren at erindre, at Akut (′) betegner den lukte, men Gravis (‵) den aabne Udtale.

15. Vokalen a har i Almindelighed den samme Udtale som i de beslægtede Sprog; men i enkelte Dialekter findes dog adskillige Afvigelser, især en Tilnærmelse til Lyden af æ. I det Helgelandske findes saaledes en Mellemting af a og æ i adskillige Endestavelser (f. Ex. lesa, el. lesæ; bera, el. beræ); paa andre Steder, især i Østerdalen, findes en saadan Mellemting af a og æ ogsaa i betonede Stavelser. I flere søndenfjeldske Bygdemaal høres en Overgang til æ foran r (Ex. Kar, Mark) og mere tydelig foran l (Ex. galen, Aln, Hals, udtalt: gælen, Æln, Hæls). I det Guldbrandsdalske høres en lignende Overgang forved ll og nn, dog med en vis Bilyd af i, f. Ex. alle (ælle, æille), fallen (fæillen), kann, (kænn, kæinn).

16. Vokalen aa, der synes at være egen for de nordiske Sprog, har i de fleste af vore Sprogarter den samme Udtale som det danske aa og det svenske å, altsaa som en enkelt og afsluttet Lyd, der er beslægtet med o men meget bredere end dette (§ 13). En afvigende Udtale finder Sted i det Sognske, Vossiske og Hardangerske, hvor aa antager Formen af en Diftong eller sammensat Vokal og lyder som ao eller aå (f. Ex. Aor, Maol). Denne Udtale nærmer sig altsaa til den, som bruges paa Island, hvor nemlig á lyder som au (eller efter Rask: av).

Anm. Da aa efter den almindelige Udtale er en enkelt Lyd, burde det ogsaa skrives med enkelt Tegn, hvilket især vilde være til Fordeel i de Ord, hvori aa og a støde sammen, f. Ex. blaa-a, sjaa-ande, raa-aste o. s. v. Skrivemaaden á, som bruges i Islandsk og Gammelnorsk, synes dog ikke tilraadelig, da den giver Anledning til at ansee Lyden kun som en Forandring eller Forlængelse af a (i Lighed med é, í og flere); medens dog aa efter Udtalen er en ganske anden Vokal end det lange a og altsaa ikke bør forvexles med dette. Med mere Grund kunde man antage den svenske Betegning (å), men ogsaa denne er noget ubeleilig, blandt andet derved, at Figuren dannes paa en anden Maade end alle de øvrige. Det rigtigste synes at være, at man her følger

samme Plan som ved æ og saaledes antager et sammendraget Tegn: æ eller æ, hvilket ofte findes anvendt i de gamle norske Haandskrifter. (Om de øvrige gamle Skrivemaader see: Gislasons Bog um frumparta islenzkrar tungu i fornöld, S. 26. Munchs og Ungers Grammatik, S. 20).

17. e er efter det forhen anførte enten aabent eller lukt. Det aabne e er deels kort, f. Ex. i: Bekk, Vegg, detta, fella, sleppa; — deels langt, som i de Ord: leka, Veg, set, Nes, vera, spela, drep, heve, kjem. Lyden er i begge Tilfælde den samme, nemlig omtrent som det korte e i de Ord: Hest, net, neppe, — eller det korte æ i: Væg, sætte. Den nærmer sig altsaa til Lyden af æ, men adskiller sig fra denne Lyd derved, at den er mere fremskudt og mindre aaben (§ 13). I nogle Sprogarter gaaer dette e tildeels over til æ, især foran r (Ex. bæra, væra). At det altid antager Lyden af æ foran visse Konsonanter (ng, nd, mp &c.), skal senere blive viist.

Det lukte e (é) findes kun i et lidet Antal Ord og er oftest langt, f. Ex. i: Fe, Kne, let, bles, ser, Hela, klen; — sjeldnere kort, som i: fekk, lett, sedd (af sjaa). Udtalen er den samme som ved det lange e (ee) i Dansk og Svensk. I det Islandske er denne Lyd forvandlet til je eller jæ og skrives é.

I Enden af Ordene, hvor e svarer til det gamle i, udtales det næsten som et aabent i, f. Ex. i Ande, Emne, Time. En lignende Lyd har det i Endelserne er og en, hvilke altsaa ikke bør læses som ær eller æn.

18. i er ligeledes deels lukt, deels aabent. Det aabne i udtales som den korte Vokal i de Ord: til, mit, disse; det nærmer sig altsaa til det lukte e, men er mere fremskudt end dette. Det bruges deels i korte Stavelser, f. Ex. Fisk, List, viss, klippa o. s. v., deels i lange, som: Vika, Vit, Rise, Tile, Tin, Skip, liva. I nogle Egne gaaer det tildeels over til e (Ex. Hete, vesen), i Trondhjems Stift endog til æ (Ex. Stræk, Læt, væta); paa andre Steder (Sogn, Tell. Sæt.)

gaaer det stundom over til dette lukte i; dog er dette sjeldnere.

Det lukte i (í) har den almindelige Lyd, som fremkommer ved Mundhulhedens største Indtrykning nedenfra. Det findes oftest i lange Stavelser, f. Ex.: **Vik**, **stiga**, **bita**, **Js**, **hine** o. s. v. dog ogsaa ofte i korte, især foran tt og dd (Ex. **kvitt**, **Vidd**); sædvanlig ogsaa foran **kk**, **gg**, **ll** og **nn**, — hvorom senere. I nogle Egne (Sogn, Hard. Sæt.) udtales det meget bredt, saaledes at der næsten høres en Lyd af e foran samme (f. Ex. **Le-iv**, for Liv).

19. o har ligeledes to Slags Lyd. Det aabne o udtales omtrent som det korte o i de Ord: Lod, Flok, ofte; det nærmer sig altsaa til aa, men adskilles fra denne Lyd ved en større Fremskydning (§ 13) og mindre Udvidelse af Munden. Det er deels kort, f. Ex. i **Vogga**, **Odd**, **ofs**, **Bolle** o. s. v., deels langt, som i: **Lok**, **Tog**, **Skot**, **Bod**, **Mose**, **bora**, **Kol**, **Lov**, **koma**. I nogle Sprogarter gaaer det tildeels over til aa; imidlertid findes ogsaa Overgang til lukt o, skjønt meget sjeldnere. Paa nogle Steder (Hall. Vald. Nhl.) lyder dette o tildeels som ø, f. Ex. **Sølk**, **gødt**, **kømen**, **brøten**, **vøren**. — At vort o i lexikalsk Henseende ofte svarer til Islandsk ö, vil senere blive omtalt.

Det lukte o (ó) har i Almindelighed den samme Udtale som i de beslægtede Sprog; paa nogle faa Steder udtales det dog noget bredere, ligesom med et utydeligt Forslag af e. Det er sædvanlig langt, f. Ex. i **Ro**, **tok**, **drog**, **Rot**, **Os**, **Von**; kortere foran tt og dd, som i: **Sott**, **rodde**, **skodd**.

Forsaavidt o bruges i Enden af Fleerstavelsesord (f. Ex. **Luko**, **Klokko**), udtales det altid lukt. Lyden kan i dette Tilfælde gaae over til aa, men ikke til aabent o.

20. u er enten aabent eller lukt. Det aabne u lyder som i de Ord: Skum, Busk, plukke; det nærmer sig altsaa til det

lukte o, men er mere fremskudt end dette. Det findes deels i korte Stavelser som: **turr, full, stutt, Dusk**; deels i lange, som: **Bruk, Hug, Lut, Fura, Bul, Mun, Tume.** I nogle Sprogarter gaaer det tildeels over til o (f. Ex. **Hog, Mon**); dog findes ogsaa Overgang til lukt u, skjønt meget sjeldnere. Paa enkelte Steder (især i Østerdalen) findes en Overgang til det aabne y eller til ø (f. Ex. **tørt**, for **turt**); men i Almindelighed findes dette kun som en Afændring ved enkelte Ord og ikke som en Udtaleform. I det Islandske udtales dette u som y eller ø.

Det lukte u (ú) har den almindelige Lyd, som fremkommer ved Mundens største Indtrykning fra Siderne. Det er i Almindelighed langt, f. Ex. i: **bu, Duk, Hus, Tun, stupa**; undtagen foran tt og dd (f. Ex. **butt, budde**). I nogle Egne (Sogn, Hard. Sæt.) høres det noget bredt, ligesom med en forangaaende Lyd af e (f. Ex. **He-us**).

21. y er ligesom de foranførte, deels lukt, deels aabent. Det aabne y udtales som den korte Vokal i de Ord: Byg, flytte; det nærmer sig altsaa meget til Lyden af ø, men er mere fremskudt. Det findes deels i korte Stavelser f. Ex. **Nytte, yppe, Lyst, lyfte, myrk, fylgja**; deels i lange som **fyre, Fyl, dyn, sym, yve, mykjen, skyna.** Paa nogle Steder gaaer det tildeels over til ø, især foran r og l: saaledes blive f. Ex. de Ord: **Byr, fyre, Yl** (ɔ: Varme) i Trondhjems Stift udtalte som: **Bør, føre, Øl.** Ellers gaaer denne Lyd ogsaa over til lukt y paa de samme Steder, hvor det aabne i bliver lukt; men i dette Tilfælde frastilles den egentlige lukte Lyd ved en bredere Udtale (e-i, e-y, f. § 18). I en Deel af Hallingdal udtales y ofte som i, hvilket stemmer overeens med den islandske Udtale.

Det lukte y (ý) faaer samme Udtale som i Dansk og Svensk (= Tydsk ü). Det findes sædvanlig i lange Stavelser

som: By, fyk, flyg, byte, lyse, Myr, Dyna; — dog ogsaa i korte foran tt og dd (Ex. nytt, flydde) og oftest foran kk, gg, ll, nn, hvorom senere. I nogle Egne (Sogn, Hard. Sæt.) udtales det noget bredt, ligesom med et Forslag af e el. ø (e=y). I Hallingdal gaaer det tildeels over til i (Ex. nitt, dirt, lise), hvilket kan lignes med Udtalen paa Island, hvor nemlig ý altid lyder som i.

22. Vokalen æ udtales ligesom det lange æ i Dansk og Svensk (f. Ex. i Hæl, lære, klæde), altsaa som en enkelt og afsluttet Lyd, der er beslægtet med e, men meget bredere end dette. I Afledningen udgaaer æ som Omlyd af aa, men i Lydforholdet ere begge sideordnede, da æ er den bredeste Lyd imellem a og i, ligesom aa er den bredeste imellem a og u. Som en afsluttet Lyd (uden Bilyd) adskiller vort æ sig fra det islandske æ, der udtales som ai eller æi. Det maa ellers bemærkes, at vort Folkesprog ofte har æ, hvor de gamle Skrifter have e (f. Ex. tæk, dræg, væl, hær, Bær), og at Lyden æ altid træder istedetfor e foran visse Konsonantforbindelser saasom nk, ng, nd, mp og flere.

Anm. Den islandske Udtale af denne Vokal høres næsten aldrig i nogen af vore Dialekter, og jeg kjender for Øieblikket kun et eneste Ord, hvori æ overgaaer til ai, nemlig: rædd (i Nordre Trondhjems Amt: raidd). Da endeel gamle Haandskrifter meget ofte have æ istedetfor e, synes ogsaa dette at vise, at Forskjellen imellem disse to Lyd ikke har været saa betydelig som imellem ai og e.

23. Lyden ø deler sig, ligesom flere af de foranførte, i to Slags; men Forholdet ved disse er lidt afvigende, da det aabne ø ikke nærmer sig til nogen bredere Vokal, og det lukte er egentlig kun en mindre aaben Lyd, som ellers er ganske afsluttet eller fri for enhver Bilyd. Det aabne eller mere fremskudte ø udtales omtrent som det korte danske ø i de Ord: Søvn, Øxe. Det findes kun i et lidet Antal af ægte Former og er da enten kort, f. Ex. i høgg, gløgg, røkkja, Øks,

Øskja; — eller langt med et j foran, som: **Kjøt, Mjød, Sjøra, Fjøl, Mjøl.** Ellers findes det meget ofte i Dialekterne som en Overgangsform, deels istedetfor det aabne e og o (Ex. søv, **kjøm, gjøno; knøde, Løde** el. **Løa; kømen** o. s. v.); deels istedetfor lukt o efter j (f. Ex. **Sjø, Ljød, Ljøs, Tjør, skjøte, bjøde**).

Det lukte (eller rettere: det mindst aabne) ø udtales som det lange ø i Dansk og Svensk (f. Ex. i føde, føre, kjøle); altsaa anderledes end i Islandsk, hvor denne Lyd falder sammen med æ (æi, ai). Dette ø adskiller sig ellers i Afledningen fra det foregaaende; det aabne ø findes nemlig at være beslægtet med a, hvorimod det lukte findes som Omlyd af o. Det første skrives i Islandsk og tildeels i Gammelnorsk med ö, det sidste derimod med œ eller æ.

Anm. At en saadan Adskillelse af lukt og aaben Lyd, som i det Foregaaende er fremstillet, egentlig har fundet Sted i samtlige nordiske Sprog, synes klart af Skrivemaaden i det gamle Sprog og i det Islandske. I det nuværende Danske og Svenske er derimod denne Forskjel bleven utydelig, deels derved at Lyden er bleven kortere (f. Ex. i: visſen, for visen), og deels derved, at man i de lange Stavelser har vedtaget at sætte den beslægtede bredere Vokal i Stedet for Mellemlyden. Saaledes findes til Exempel 1) æ for e: Næs, væve; väg, skär, läsa; 2) e for i: Led, Kneb, Streg; sken, veta; 3) aa for o: taale, baaren; tåg, någon, skåda; 4) o for u: om, op, somme; lott, skola; 5) ø for y: Bør, Føl, skjønne; öfver, spörja. Da nu en lignende Overgang findes i mange af vore Dialekter, er man ogsaa meget tilbøielig til at skrive norske Ord og Navne efter Skriftsprogets Regler, saaledes at man kun anvender den bredere Vokal og ikke erkjender nogen Mellemlyd; de Fleste ville altsaa, at man f. Ex. skal skrive: **Næs, Leet, Flaate**; og ikke: **Nes, Lit, Flote.** Men de fleste og bedste Dialekter gjøre imidlertid en tydelig Forskjel paa disse Slags Lyd, og denne Forskjel passer nøie til den gamle Skrivemaade, f. Ex. i lesa og læsa, kol og kål, yl(r) og öl. Det er ogsaa at betænke, at Reglerne for Overgangen og Omlyden maatte blive meget uklare og forvirrede, hvis man skulde sammenblande Mellemlyden med den bredere Vokal. Forskjellen imellem disse er ellers almindelig erkjendt af de Sprogkyndige, hvilke, som forhen bemærket, ansee Vokalens aabne eller korte Lyd for at være den oprin-

delige, og adskille denne nøiagtig saavel fra den lukte Lyd som fra den nærmeste bredere Vokal. (Jf. Grimms d. Gram. 3die Udg., Rask's Veiledning til det oldnordiske Sprog. Gislasons: Um frumparta íslenzkrar tungu. Munchs og Ungers oldnorske Grammatik).

24. Diftongen au er at ansee som et sammensmeltet a-u, hvoraf hverken a eller u høres særskilt, men begge tilsammen danne een Vokal; f. Ex. i Hauk, Naut, laus, Aur, Saum. — I Valders og enkelte mindre Distrikter høres Lyden af a temmelig klart; men efter den almindelige Udtale bliver a ved Foreningen med u ganske utydeligt, saa at man ogsaa kunde bruge ou, øu, eller eu til Tegn for denne Lyd. (I norske Ord og Navne har man ogsaa ofte skrevet den med ou). I Guldalen og Østerdalen overgaaer au ofte til aabent o, hvilket kan ansees som en Tilnærmelse til det Svenske, hvori au bliver til ø. — I det Islandske udtales au som øi, altsaa ganske forskjelligt fra det Norske.

25. Den anden Tvelyd ei kan ligeledes betragtes som et sammensmeltet e-i eller æ-i, hvori ingen af Delene høres særskilt, men begge tilsammen danne een Vokal, f. Ex. i de Ord: Eik, veit, heil, Bein, heim. I det Valderske og Vossiske faaer denne Lyd en større Aabenhed og høres som ai (vait, Stain, braidt). Forøvrigt er ai ikke nogen egentlig Vokal i Sproget, da den kun findes i denne Overgang fra ei, samt i nogle Dialekt-Former, hvori en Konsonant er vokaliseret, f. Ex. aire (for adre), Sail (for Sadel), fair (for fager).

Anm. At den rigtige Form er ei, og ikke ai, skjønnes blandt andet deraf, at denne Lyd aldrig har haardt k eller g foran sig, men altid kj eller gj, f. Ex. kjeik, (el. kjaik), Gjeit, (el. Gjait). De bløde Vokaler (§ 12) kræve nemlig altid et saadant j ved k og g.

26. Den tredie Diftong øy (eller øi) udtales ligeledes som en sammensat Lyd, saaledes at ingen af dens Dele høres særskilt, men begge udgjøre een Vokal, f. Ex. i Høy, Øyk, Øyra, løyse, støyte. En afvigende Udtale findes i nogle

Bygder (af Hall. og Guldbr.), hvor det lyder som ei (leise, steite) og altsaa faaer samme Lyd som det tilsvarende ey i det Islandske. I det gamle Norske skrives denne Lyd oftest med øy, hvilket maa ansees som den rigtigste Form, da denne Vokal i Lydforholdet nærmer sig mest til ø og y, medens den i Afledningen udgaaer som Omlyd fra au (ved Siden af den simplere Omlyd: y af u). En tilsvarende Omlyd af au skrives i det Tydske: äu.

Anm. I Brugen af Tvelydene stemmer vort Folkesprog ganske overeens med Gammel Norsk og Islandsk; det er altsaa meget forskjelligt fra Dansk og Svensk, hvor nemlig de ægte Tvelyd ere blevne til enkelt Lyd (ø for au og øy; e for ei), medens derimod nogle uægte Diftonger ere fremkomne ved Vokalisering af Konsonanter; f. Ex. veie (for vege), Veir (for Veder); Sv. höid (for høgd), möilig (for møglig). Skrivemaaden av, ej, øj, som nogle have anbefalet, kan for det Norskes Vedkommende ikke bifaldes, da vi her have ægte Diftonger, som altsaa ikke indeholde nogen Konsonant. Desuden vilde denne Skrivemaade give Anledning til en feilagtig Læsning og lægge en alt for stor Vægt paa den første Deel af Lyden, medens dog de grundigste Undersøgelser vise, at det er netop den sidste Deel af Diftongen, som er dens væsentligste Deel. (Jf. Bopp's vergl. Gr. S. 25 o. f.)

27. Med Hensyn til Vokalrækken i det Hele vil man ved Sammenligning med andre Sprog finde, at det norske Vokalforraad er baade meget rigt og meget regelmæssigt. Naar man antager tre Vokalrækker efter de tre forskjellige Fremskydnings-Grader (§ 13), da indbefatter hver enkelt Række først en bred eller meget aaben Lyd, dernæst en Middelvokal, og tilsidst en meget indtrykt Vokal; — ved Siden af de to sidste findes ellers en mere fremskudt Lyd eller Mellemlyd. Til hver Række hører desuden en Diftong, der næsten kunde ansees som en Sammensmeltning af alle Vokaler i Rækken. Den eneste Uregelmæssighed er, at den brede Vokal mangler ved Siden af ø, og at a ikke hører til nogen enkelt Række men staaer ligesom udenfor de øvrige. Forholdet kan ellers overskues ved følgende Ordning:

		1. Paa det indre Punkt.		2. Paa det mellemste Punkt.		3. Paa det ydre Punkt.	
1. Den bredeste Vokal.		–	–	a	–	–	–
		æ	–	–	–	aa	–
2. Middelvokal.	a) aaben	–	e	–	ö	–	o
	b) lukt	é	–	ø	–	ó	–
3. Indtrykt Vokal.	a) aaben	–	i	–	y	–	u
	b) lukt	í	–	ý	–	ú	–
4. Diftong		ei		öy		au (ou).	

Anm. Vokalerne a, i og u ansees af de nyere Sprogforskere som Grundvokaler, frá hvilke de øvrige kunne ansees at være udgangne. Man kan ogsaa af foranførte Ordning see, at disse Lyd danne Yderpunkterne eller Grændsen af vort Vokalsystem, saa at de øvrige kunne betragtes deels som Mellemvokaler og deels som udvidet eller sammensat Lyd. (Jævnfør: Grimms deutsche Gram. 3die Udgave, I, 33. Beckers ausf. d. Gram. S. 69, 75. Bopps vergl. Gram. S. 1. Gislason um frump. isl. S. 13).

Vokalernes Forhold i Ordbannelsen eller Afledningen bliver her forbigaaet og skal først udvikles under Afledningsformerne. Som en foreløbig Oversigt kan dog anføres, at e udgaaer i Afledningen fra a, ø fra a, y fra u og o, æ fra aa, ø fra o, og øy fra au. Vokalerne a, aa, o, u og au kunne saaledes forandres ved Omlyd; de øvrige faae ikke Omlyd, men blive dog undertiden forandrede eller ombyttede med andre Vokaler.

B. Konsonanterne.

28. Det norske Sprog har følgende femten Konsonanter: b, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, t, v. Ved disse kan man endnu tydeligere end ved Vokalerne skjelne imellem tre forskjellige Stødepunkter; de Konsonanter, som høre til det indre Stødepunkt, kaldes Ganebogstaver eller ogsaa Strubelyd (Gutturaler), de paa det andet eller mellemste Punkt kaldes Tungebogstaver (Lingvaler), og de paa det tredie eller yderste Punkt ere Læbebogstaver (Labialer). Ganebogstaver ere: k, g, j, h; Tungebogstaver: t, d, s, r, l, n; og Læbebogstaver: p, b, f, v, m. De to første i hver Række kaldes stumme (eller

mute) og deles i haarde: k, t, p, og bløde: g, d, b. Flydende (eller likvide) Konsonanter ere: r, l, n, m.

Anm. De fremmede Konsonanter c, q, x og z antages ikke i det Norske, forbi de ere overflødige. Den Nytte, som man kunde have af x og z som Dobbelttegn (for ks og ts) er ubetydelig, og da vi ikke have Dobbelttegn for de mest brugelige Sammensætninger (som kt, sk, st, ng ꝛc.), kunne vi vel undvære dem i disse sjeldnere Tilfælde.

29. En dobbelt og ved visse Regler adskilt Udtale finder Sted ved Ganebogstaverne k og g. Naar disse stilles foran de haarde Vokaler, nemlig: a, aa, o, u eller au (§ 12, 27), have de den almindelige haardere Lyd; men foran de øvrige Vokaler (æ, e, i, ei; ø, y, øy) antage de en tilføiet Lyd af j, som bliver noie forenet med Hovedlyden, saa at den ikke høres særskilt, omendskjønt den for Tydeligheds Skyld kan skrives med j, f. Ex. i Gjær, gjera, gjøyma; kjær, kjenne, kjøle. I dette Tilfælde bliver Udtalen af g enten meget svag eller ogsaa ganske utydelig; i nogle Sprogarter hører man rigtignok Lyden af g, men i de fleste lyder gj ganske som j; altsaa Gjeil som Jeil, gjæte som jæte. Efter i, y og øy falder gj sædvanlig sammen med Vokalens Bilyd; f. Ex. Stie, drye, bøye (for: Stigje, drygje, bøygje); efter e og ø bliver det ofte vokaliseret, saaledes at det danner en Diftong med Vokalen; f. Ex. teie, seie, løien (for: tegje, segje, løgjen). Mest tydelig høres Lyden af g i disse Tilfælde i Tellemarkens og Raabygdelagets Sprogart (Ex. Vegjen, dregjen, slegjen).

Anm. Den dobbelte Udtale af k og g kan sammenlignes med Udtalen af c og g i de romanske Sprog, hvor den ellers synes at være meget forvanskket. — De forskjellige Undtagelser med haardt g og k foran blød Vokal, og blød Konſ. foran haard Vokal — skulle omtales under Lydforbindelsen. Dog maa her anmærkes, at naar gj og kj sættes foran en haard Vokal (f. Ex. gjosa, skjota, Skjaa, leggja, tykja), da er Udtalen ganske den samme som ved gj og kj forved en blød Vokal. Lyden j staaer altsaa her i et ganske andet Forhold end ved de øvrige Konsonanter, og man maa ikke læse gj og kj paa samme Maade som tj, sj, rj, og flere, hvori nemlig enhver Lyd høres tydelig, som om den stod alene.

30. Den haardere Lyd k bliver i dette Tilfælde ikke svækket i den Grad som g, men dog noget formildet eller blødgjort ved Forbindelsen med j; f. Ex. i **Kjempa**, **Kjepp**, **kjøyra**. Lydene k og j ere her nøie forenede eller ligesom sammensmeltede, og Forholdet er altsaa anderledes end ved kv, kn, kl, og ved det danske k=j, f. Ex. i Kjole. — Naar Lyden kj følger paa s (den eneste Konsonant som kan sættes foran k), bliver Forholdet tildeels anderledes. I Sprogarterne i Agershuus og Trondhjems Stifter bliver nemlig k=Lyden i skj for det meste saa svag eller utydelig, at man neppe kan adskille skj fra sj; saaledes lyder f. Ex. skjær og skjelve omtrent som: sjær og sjelve. I Bergens Stift er dette ikke Tilfældet; Lyden af k høres her temmelig klart, og der gjøres tydelig Forskjel paa skj og sj, f. Ex. i skjer og sjer. (Den Paastand, at skj overalt skulde udtales som sj, er altsaa ugrundet).

Anm. Om Skrivemaaden i disse Tilfælde kan der gives forskjellige Meninger. Det kunde synes rigtigst at skrive blot g og k foran de bløde Vokaler, da den særegne Udtale kunde bestemmes ved visse Regler, og da den ofte forekommer ved Omlyd fra haarde Vokaler (f. Ex. **Gjæser** af Gaas, **Kjæte** af kaat, **Kjyr** af Ku, **skjøyta** af skaut); i disse Forholde skrives g og k uden j baade i det Islandske og Svenske, saavelsom i det gamle Sprog (S. Gislasons foranførte Skrift, S. 58). Men ogsaa den anden Skrivemaade (nemlig gj og kj) har adskillige Grunde for sig, saasom at j udtales ligesaa tydelig ved de bløde som ved de haarde Vokaler (f. Ex. i de Ord: **gjort**, **Kjole**, **skjota** 2c), hvor det ikke kan udelades; ligeledes at Udeladelsen af j giver Anledning til en urigtig Udtale (lig den som ofte høres i Læsning, f. Ex. tilg-ive, usk-yldig), og endelig at der, som vi siden skulle see, gives en stor Deel Undtagelser fra Regelen i de ubetonede Stavelser, f. Ex. **like** (adv.), **rikeleg**, **av Dage**, **Laging**, **Lagelse** o. s. v. Da de sidste Grunde have syntes mig overveiende, har jeg vedtaget at skrive gj og kj (dog ikke hidtil foran i og y, hvor det dog maaske ogsaa burde anvendes).

31. En dobbelt Udtale finder Sted ved d, men kun i et Par Sprogarter, nemlig i Nordfjord og søndre Søndmør. Naar d begynder et Ord eller staaer foran en betonet Vokal, f. Ex. i **Dag**, **duge**, **drage**, — har det den almindelige Udtale;

derimod faaer det en afvigende Udtale, naar det staar eenligt efter en Vokal eller imellem to Vokaler, f. Ex. i Blad, Stad, Leid, Tid, stød, Skade, kvide, lydast; ligesaa om et j eller n føies til d, som i gledje, stydje, lodne, raudna. I disse Tilfælde udtales d med en stærkere Beaanding (Aspiration) og med et meget svagere Tungeslag; det ligner saaledes det bløde d, som tildeels bruges af de Danske, og er uden Tvivl det samme som det islandske ð.

I de øvrige Sprogarter er denne Udtale ubekjendt, da d i denne Stilling sædvanlig bortfalder (f. Ex. Sta, Ti, kvie); i de faa Tilfælde, hvor det bruges, har det den almindelige Udtale.

32. Ved r kan mærkes, at dets almindelige Udtale foregaaer ved Tungespidsen, idet denne stødes imod den forreste Deel af Ganen. En afvigende Udtale finder Sted i en Deel af Mandals Amt, i en Deel af Hardanger og i Bergen, hvor r udtales med den bagere Deel af Tungen og saaledes nærmer sig til Ganebogstaverne, ligesom hos de Danske. Ellers gives der ogsaa en anden Afvigelse ved r, men denne har saa megen Lighed med en Afvigelse ved l, at den maa betragtes under eet med denne.

33. Ved l forekommer i en stor Deel af Landet en særegen vanskelig Udtale, som bevirkes ved en Tilbagetrækning af Tungen, forenet med en egen Bevægelse eller Rystelse, næsten som ved r. En lignende Udtale finder tildeels ogsaa Sted ved r, saa at Lyden i begge Tilfælde kan ansees som en Mellemting af l og r. Ved l forekommer denne Udtale især efter lange Vokaler, f. Ex. i Aal, stal, væl, fæl, — men ogsaa i flere Slags Forbindelser med andre Konsonanter, f. Ex. i bli, gløymt, Folk ꝛc. Ved r findes den fornemmelig i de Ord, som i det gamle Sprog have rð, som Ar, Gar, Or, Bor, Byra, færug (næsten Al, Gal, Ol o. s. v. En lignende

Udtale høres ogsaa ofte i Forbindelsen rt (Ex. Erter, Fort) og i flere Tilfælde, som for Øieblikket ikke kunne angives med Bestemthed. Denne Udtale bruges i Agershuus og Trondhjems Stifter samt paa Helgeland (længere nord skal den ikke forekomme); dog er den ikke allesteds lige stærk eller lige tydelig adskilt fra den simple Lyd; mest fraskilt synes den at være i de inderste Egne (Namdalen, Inderøen; Valders, Hallingdal). I Bergens og Kristianssands Stifter forekommer den aldrig; og Indbyggerne af disse Stifter have meget vanskeligt for at efterligne samme.

Anm. Overgangspunkter imellem den simple og den afvigende Udtale er Hjerdal i Tell., Vang i Valders, Grytten i Romsdalen. — Ved saadanne Ord, som ikke findes i de beslægtede Sprog, foraarsager den afvigende Udtale nogen Vanskelighed, da man ikke kan vide, om disse Ord skulle skrives med r eller l.

34. Det skjærpede eller fordoblede l, — f. Ex. i Fall, Fjell, Ull, Voll, alle, — faaer i alle Distrikter norden for Sogn og Guldbrandsdalen en egen Udtale, idet en Bilyd af j bliver ligesom sammensmeltet med samme, saa at ll derved bliver til et Slags Ganebogstav. I Egnene fra Sogn til Lister overgaaer det derimod ofte til dl eller ddl (Fjedl, Gudl, adle), i Sætersdalen endog til dd (Fjedd, Gudd, adde); i de øvrige Distrikter udtales det reent. Naar en anden Konsonant føies til en Rod, som ender med ll, indtræder overalt den simple almindelige Lyd, f. Ex. alt, stilt, te Fjels.

Anm. Man har forsøgt at skrive det nordenfjeldske ll deels med il, deels med lj; men ingen af Delene er ganske betegnende, da Lyden af j hverken høres foran eller efter l, men ganske indmænget i samme. (Jævnf. L. K. Daa's Afhandl. om de norske Dialekters Bogstavsystem i „Nor", III B. 1 H.)

35. Det skjærpede eller fordoblede n, — f. Ex. i Mann, Sinn, Kjenne, finna, kunna, — faaer ligeledes i de nordlige Distrikter (fra Sogn og Guldbr.) en egen Udtale, da ogsaa her en Bilyd af j løber sammen med nn, saa at dette bliver

til et Slags Ganebogstav (et svagt eller kort ngj). I Egnene fra Sogn til Lister lyder det deels reent, deels som dn (Gradne, Radna, kjednn); i de øvrige Distrikter udtales det altid reent. Naar en anden Konsonant føies til nn, indtræder altid den simplere almindelige Lyd, f. Ex. kjend, sant, te Mans.

Den samme Udtale finder Sted ved det nn, som træder istedetfor det gamle rn, f. Ex. i Honn, Konn, Bjønn (altsaa: Hoinn eller Hongj og Hodn). I dette Tilfælde er Overgangen til dn gjennemført i alle Ord; derimod gaaer det egentlige nn ikke altid over til dn, ikke heller gaaer ll altid over til dl og dd; men de nærmere Regler for disse Afvigelser ere endnu ikke bekjendte.

Anm. Den særegne nordenfjeldske Udtale af nn bruges ogsaa i adskillige Ord og Former, som neppe bør skrives med dobbelt n. Saaledes i: han (hann), den, ein, hin, min, din, sin; ligesaa i Endelsen: en (inn), f. Ex. komen (kominn), faren, liten; Enden, Timen; Baaten, Hesten o. s. v.

36. Den sammensatte Lyd tl og sl, — f. Ex. i etla, fatla, litle; Gjætsla, Reidsla, Hasl, — faaer i samtlige Distrikter nordenfor Sogn og Guldbrandsdalen en egen Udtale, som er vanskelig at betegne med Bogstaver, og som ellers nærmer sig til ltj, lsj, eller lsch; f. Ex. Gjeltje eller Gjelsje for Gjætsla. Begge de anførte Lyd blive ellers overalt udtalte eens eller som een og samme Lyd; i det vestlige Norge fra Sogn til Lister gaae de begge under Formen tl (Reitla, Breitla, Hatl); i det Østenfjeldske findes kun Formen sl (esla, fasla).

37. Endelig kan anmærkes, at n faaer her som i de beslægtede Sprog en noget afvigende Lyd, naar at g eller k føies til samme, da n antager noget af Ganebogstavens Natur for at lette Sammenføiningen med denne; f. Ex. i Ring, Lyng, minka, dunka. Ved ng findes i nogle Sprogarter

(Trondhjems Stift, Nhl o. fl.) en Afvigelse, idet Lyden af bliver utydelig, saa at man kun hører et under Ganen tilbagetrængt nn; — naar et j føies hertil, bliver Udtalen omtrent ligedan som ved det nordenfjeldske *nn* (§ 35); saaledes udtales i Nordre Trondhjems Amt de Ord **Ungje** (en Unge) og **unne** (at unde) omtrent paa samme Maade.

Ved b, f, h, j, m, p, s, t og v bliver intet særegent at mærke, da Udtalen er overalt eens og lige med Udtalen i de beslægtede Sprog. Ved s kunde dog anmærkes, at det i en Deel af Ag. og Trondhj. Stifter er blødere eller svagere behandet end i de øvrige Sprogarter.

Anm. Forandringer som g for k, kj for tj, bn for vn &c. blive her forbigaaede, da de nærmest høre til Overgangsformerne og skulle anføres under disse.

II. Om Bogstavernes Forbindelse.

38. I Henseende til Lydenes Sammenføining i Ord og Stavelser har vort Folkesprog rigtignok det meste fælles med de beslægtede Sprog, især med Modersproget, det gamle Norske; men adskillige Forholde ved denne Sammenføining give dog Anledning til en nærmere Forklaring, som vil være til Hjælp ved den videre Betragtning af Sprogets Regler. Man finder saaledes Spor af en mere eller mindre gjensidig Indflydelse imellem Rod og Endelse, imellem Vokaler og Konsonanter, og imellem de sidste indbyrdes. Med Hensyn til Konsonanterne mærker man en Forskjel i Forbindelsen, eftersom de stilles foran eller efter en betonet Vokal; de Konsonanter, som staae i den første Stilling (f. Ex. **b** i **bita**, **tr** i **traa**), skulle her kaldes Forlyd; hvorimod de, som staae efter Vokalen (f. Ex. **t** i **bita**, **lk** i **Folk**), skulle kaldes Efterlyd.

Anm. Af nogle Forfattere deles baade Konsonanter og Vokaler efter deres forskjellige Stilling i tre Slags; nemlig: Forlyd (T. Anlaut), Indlyd eller Midlyd (Inlaut) og Udlyd (Auslaut). Imidlertid maa

en saadan Adskillelse, som ovenfor er anført, ansees mere nødvendig for vort nuværende Sprog.

39. Som Forlyd anvendes alle de enkelte Konsonanter, og samtlige disse kunne ogsaa sammensættes med en anden Medlyd. Lydene g, h, d, s, b, f kunne ikke have nogen Konsonant foran sig i Forlyden; — k, t, p og m kunne blot have s foran sig; derimod kan v forbindes med et foranstillet k, t, d, s og sk. Af de flydende Konsonanter (§ 28) kan r antage Lyden k, g, t, d, p, b, f, sk, st og sp foran sig; l antager k, g, s, p, b, f, sp; — n antager k, g og s. — Samtlige enkelte Forlyd kunne faae et j efter sig; dog er vj ubrugeligt, og hj udtales blot som j. Ogsaa de fleste sammensatte Forlyd kunne forbindes med et j, og herved dannes adskillige besværlige Former, som dog kun bruges i endeel Sprogarter, saasom: Grjot, Skrjona, Strjuka, gljaa, bljug, fljota, Snjo, Knjosk.

Anm. Dette j er oftest at ansee som en uægte Konsonant, der har dannet sig af Vokalen i. Man antager nemlig, at denne Lyd har egentlig været et kort eller aabent i, og at dette har havt omtrent samme Vægt eller Betoning som den paafølgende Vokal. Efter den nuværende Udtale maa imidlertid denne Lyd betragtes som en Konsonant. Vel kan man høre et i (med Bilyd af j) i endeel vanskelige Former, f. Ex. bri-upa, fli-uga, Bri-ost o. s. v., men Tonen alder dog ganske paa den følgende Vokal. I saadanne Former bortfalder j i en stor Deel af Dialekterne; men derimod bortfalder det sjelden efter en enkelt Konsonant (f. Ex. rote, for rjota).

Naar s sættes foran g, d eller b, bliver dette haardt, altsaa k, t, p; saaledes: gryla, skryla; dumpa, stumpa; Brakje, Sprakje. — Enkelte Sammenstillinger, som findes i beslægtede Sprog, ere her ubrugelige; saaledes hr, hl, hn; fn, vl. Forlyden vr findes kun i faa Dialekter (Tell. Rbg.), f. Ex. i vrang (mest alm. rang).

40. Som Efterlyd bruges alle Konsonanter undtagen h; dog er herved at mærke, at b og f ikke bruges som simpel Efterlyd, men kun skjærpet eller fordoblet (bb, ff), og at de Former, hvori j bruges som eenlig Efterlyd, ere sædvanlig uægte. Alle de Konsonanter, der bruges som Efterlyd, kunne ogsaa sammensættes med andre; dog er Sammensætning mest

anvendelig ved Tungebogstaverne (§ 28), som forbindes i mange Stillinger saavel indbyrdes som med de andre Arter. Ganebogstav og Læbebogstav forbindes ikke gjerne med hinanden (Undtagelser ere pj, vj, mj); ikke heller forbindes de gjerne indbyrdes (Undtagelserne kj, gj; mp, mb ere mere at ansee som enkelt end som sammensat Lyd). Flere af de sammensatte Efterlyd kunne forøges med et tilføiet t, s, r, l (nkt, ngs, mpl), og allermest kan Efterlyden udvides ved at indskyde et s, f. Ex. Hængsla, yngst, vingstre.

Anm. I det Stavangerske og Mandalske bruges enkelt b som Efterlyd, f. Ex. roba, lauba; men dette er kun en svækket Form af p. Det dobbelte f findes kun i nyere Ord (treffe, skaffe, Skuffe o. fl.)

41. En egen Art af Efterlyd er de saakaldte dobbelte Konsonanter, som fremkomme ved en skjærpet eller forstærket Udtale af Konsonanten, i Forening med en kort Udtale af Vokalen; f. Ex. i Egg, Stokk, Hatt, Odd, ofs. Uagtet denne Skjærpelse passer bedst ved de aabnere Vokaler, findes der dog ogsaa ofte ved de lukte; f. Ex. i fekk, fretta, lett, Otta, krysſa. Naar der føies en anden Konsonant til denne Efterlyd, bliver Fordoblingen eller Skjærpelsen utydelig, og enhver særegen Udtale ved den skjærpede Lyd bortfalder; f. Ex. bygde, bygt, rykte, stilt, kjend, finst, kvast. (Jf. § 34. 35).

Anm. Med Hensyn til Skrivemaaden synes det klart, at man bør anvende Fordoblingen ei alene i Fleerstavelsesord som i det Danske, men ogsaa i Eenstavelsesformer ligesom i det Islandske og Svenske. Om der end ikke kan lægges megen Vægt paa, at den dobbelte Konsonant tildeels faaer en egen Udtale, maa man dog altid lægge Vægt paa den Regel, at Ordets Rod bør have den samme Skikkelse i Eenstavelsesformen som i de øvrige Former. Dette kan opnaaes derved, at man gjennemfører Konsonantfordoblingen i de betonede Stavelser og derimod udelukker Vokalfordoblingen saaledes som i Islandsk og Svensk. Imidlertid troer jeg, at man bør gjøre en Undtagelse ved nogle Ord paa n (han, den, ein, min, hin) og ved nogle eller maaskee ved alle Ord paa m (um, fram, som), deels fordi at Stavelsens Længde i disse Ord er tvivlsom, deels fordi de enten ikke forlænges ved Endelser eller ogsaa faae en uregelmæssig Forlængelse (som i hinn, hine), deels endelig

derfor, at disse Ord bruges saa hyppig, at Fordoblingen ved samme vilde blive til meget Besvær ved Skrivningen.

42. De fleste Vokaler kunne være baade lange og korte. Kun Lydene au, ei, øy, aa, æ og ø ere sædvanlig lange, idet de kun forkortes, naar et fordoblet t eller d (tt, dd) føies til, f. Ex. autt (audt), leidde, nøydd, vaatt, glætt, mødde. I de Ord, som ende med Rodvokalen (de som ikke have Efterlyd), er Vokalen naturligviis altid lang, f. Ex. Se, fri, ro, bu, ly. I de Ord, som have en sammensat Efterlyd, har Vokalen en middelmaadig Længde (den saakaldte Positionslængde); dog maa Vokalen her i Almindelighed ansees som kort, f. Ex. i Berg, Folk, Land, Aks, fast o. s. v. medens derimod de Former, hvori et t eller d føies til en lang Stavelse, tildeels vedblive at være lange; f. Ex. fin-t, haal-t, vis-te, var-de, øy-de.

Anm. De Ord, som ende med Rodvokalen, have ikke nogen Mellemlyd (§ 27), undtagen i forkortede Former, f. Ex. he (hede), Bo (Bod). Naar altsaa Roden ender med et betonet e, i, o, u, eller y, da har dette den lukte Lyd; f. Ex. Tre, Mo, Bru o. s. v.

43. Naar en Konsonant enten ved Afledning eller Bøining lægges til et Ord, som ender med Rodvokalen, bliver Vokalen sædvanlig kort, og den tillagte Konsonant altsaa fordoblet; f. Ex. tre-tti, ni-tti, ny-tt, blaa-tt, snu-dde, ro-dde; ly-kkast (ↄ: varmes), Mjaa-kkje (ↄ: Smalhed), smæ-kka (ↄ: formindskes); graa-nna, ly-nna; fæ-rre, smæ-rre; Kne-ss-bot (Knæhase), Gny-ssel, Tru-ssel o. s. v.

Anm. Det er et Spørgsmaal, om Konsonanten i ethvert af disse Tilfælde skal skrives dobbelt. Ialfald synes det klart, at n ikke bør fordobles i disse Ord, da dette n aldrig faaer den særegne Udtale, som i disse Sprogarter tilhører det dobbelte n (§ 35).

44. En lignende Forandring af Vokalens Længde finder ofte Sted i de Former, hvori et j føies til Efterlyden; f. Ex. dylja, symja, skilja, selja, setja, (jævnfør de langtonede Former: dyl, sym, skil eller endog: skjel, o. s. v. I nogle saa-

danne Tilfælde bliver Vokalen selv forandret; dette skeer nemlig med de Ord, som have aabent e, da dette i den langtonede Form gaaer ganske over til æ; saaledes: Hæs, hesja; Skjæl, Skjelja; svær, sverja; Bær, Berjalyng; Væv, Vevja; Tæv, tevja; Stæv, stevjast. — Ogsaa ved Ganebogstaverne g og k finder Forkortning Sted i nogle Tilfælde; saaledes: hyggje af Hug, spekkje af spak, Lykkja af luka, tekkja af Tak, vekkja af vaka. Det maa ellers erindres, at Forholdet ved gj og kj ikke er ligedant som ved lj, rj, sj ꝛc. (s. § 29, 30).

Undertiden kan ogsaa en anden tilføiet Konsonant foraarsage en Forandring ved Vokalen, især ved en Tvelyd. Exempler herpaa ere: laus losna, blaut blotna; heit hitna, bleik blikna; heil Helsa, bein benka. Jf. heilag Helg.

45. Paa Ganebogstaverne g og k have nogle Vokaler en mærkelig Indflydelse, som allerede er omtalt i Reglerne for Udtalen (§ 29). Naar nemlig et g eller k stilles foran æ, e, i, ei, ø, y, øy (Vokalerne paa de to første Stødepunkter § 27), bliver det forbundet med en Lyd af j (hvorom s. § 29), hvorimod det beholder sin simplere Lyd foran de haardere Vokaler a, aa, o, u, au (§ 12, 27). Denne Regel gjælder fornemmelig ved de betonede Stavelser og er ellers forbunden med adskillige Undtagelser. Saaledes gives her som i de beslægtede Sprog enkelte Ord, hvori gj og kj forbindes med en haard Vokal; f. Ex. Gjor(d), gjort, Kjaft, kjosa, Skjaa, skjota, Skjul. I de ubetonede Stavelser skeer dette langt oftere, saaledes ikke blot i Bøiningsformer (f. Ex. Drengjom, Øykjom), men ogsaa i simplere Former, f. Ex. liggja, syngja, tykja, tenkja; Ringja, Lykkja, Enkja o. fl. hvori Lyden synes at støtte sig til den foregaaende bløde Vokal. Imellem to haarde Vokaler taales derimod ikke j, hvilket blandt andet kan sees af de Ord: vaka, duga, huka, — da disse faae j

de Former, som have e (vakje, dugje, hukje), men ellers ikke. Imidlertid afvige nogle Dialekter ogsaa fra denne Regel.

Naar en anden Konsonant føies til Ordets Rod, bortfalder Lyden af j aldeles; f. Ex. vigje, vigde; søkje, søkte. Ligeledes bortfalder j, naar Roden blottes, saaledes at ingen Vokal paafølger; f. Ex. syngja syng! segja (el. seia) seg!

I Overgangsformerne bliver Konsonantens egentlige Lyd sædvanlig beholdt, om end Vokalen forandres. I de betonede Stavelser beholdes saaledes haardt g og k, hvor a udtales som æ, og o som ø (§ 15, 19), f. Ex. gælen, kæld, gødt, kømen. Ligesaa beholdes blødt g og k, hvor e gaaer over til a, og ei til ai, f. Ex. gjara, skjara; Gjait, jaim. I de ubetonede Stavelser beholdes haardt g og k, hvor e kommer istedetfor a og u; f. Ex. Tunge, Luke, drage; (Luker for Lukur), toke, droge 2c. Ligesaa beholdes gj og kj, hvor a staaer istedetfor e (i), f. Ex. Bokj'a, Markj'a, mæ Dagj'a o. s. v. Dermod bliver j i nogle Sprogarter bortkastet foran det ægte e, f. Ex. Lage, Bakke, tiken, dregen. Overalt have de enkelte Bygdemaal en Mængde Undtagelser fra denne Regel; de mest regelmæssige Dialekter i dette Tilfælde ere den hardangerske og vossiske.

46. De øvrige Konsonanter lide ingen mærkelig Indflydelse af Vokalerne; derimod have de tildeels Indflydelse paa Vokalen, naar de følge efter samme. De Stillinger, hvori alle Vokaler kunne have Sted, ere 1) foran enhver enkelt Konsonant, 2) foran kj og gj, der maae betragtes som enkelt Lyd, og 3) foran tt og dd, der bruges som Bøiningsendelser og saaledes kunne føies ligesaavel til de lange som til de korte Vokaler (§ 42). Af de øvrige fordoblede Konsonanter mærkes først ss, rr, pp, bb, ff og mm, som have det tilfælles, at de kun forbindes med nogle af de kortere Vokaler, især med a og det aabne e, i, o, u og y; f. Ex. Lass, lesse, misse, oss, mysse o. s. v. Ved en stor Deel af de sammensatte Konsonanter findes det samme Forhold; saaledes ved sk, st, lk, lg, lv, pl, pr, fs, ft, — og ved alle lignende Sammenstillinger, forsaavidt disse ikke høre til de afvigende Rækker, som nedenfor skulle anføres.

Herved er at bemærke, at Lydene m, n og r tildeels have en ege Indvirkning paa en foregaaende Vokal, især paa e og o. Saaledes overgaaer e i Talesproget altid til æ foran mm, mr, ml, nk, nt, nd medens o i lignende Tilfælde bliver til aa, hvorom nedenfor. Ligeledes bliver e altid til æ foran rr og rm (Ex. værre, værme) og tildeel foran rk og rg, men ikke foran rj. Ved rt bliver e til æ, f. Ex Snært, ærta (Undtag: verta) og det aabne o bliver lukt (ó), f. Ex kort, skorta, svorta (Undtag: vorten). Ved det r, som svarer til de gamle rð (§ 33), findes samme Forhold, dog med længere Vokal; f. Ex. Fær Svær, gjære (Isl. ferð, sverð, gerða); Or (l. oor), Bor, nor Jor, Fjor (Isl. orð, borð, norðr, jörð, fjörðr). Fremdeles finde samme Forhold ved rn, naar dette læses eller udtales tydelig, f. Ex gjærne, Kjærne; Torn (toorn), Horn; — men almindelig blive dette rn til nn (§ 35), og da beholdes den simple eller korte Vokal (Ex Kvenn, Kjenne; Honn, Konn). Hertil kan endnu føies, at det aabne e og o ikke gjerne taales foran et enkelt n eller m, da man her sædvanlig bruger æ og aa, f. Ex. væn (ɔ: vænner), Spæne (Isl. speni) Saan (G. N. sonr), Maan (Isl. mön); tæm, dæma, Traam (Isl þrömr). Undtagelser ere: kjem og koma.

Et andet Forhold, som her kommer i Betragtning, er, at man ku sjelden finder det aabne i foran r, men derimod sædvanlig y istedetfo det gamle i; saaledes: vyrk (G. virkr), Byrkja (af Bjørk), byrta (a bjart), gyra (f. girda), vyra (f. virda).

Den islandske Maade at bruge lukt u og o samt aa (á) foran ll lg, lv (lf) og lm, — er fremmed for vort Folkesprog, som her bruge aabent u, o og a, f. Ex. Ulv, Golv, Folk; Halm, halv (Isl. úlfr gólf, fólk, hálmr, hálfr).

47. De øvrige fordoblede Konsonanter, nemlig: kk, gg ll og nn, adskille sig fra de foranførte ved den Egenhed, a de ikke taale det aabne i og y foran sig, men kun den lukt Lyd i og ý; f. Ex. tigga (l. tiigga), liggja, drikka, Stykkj (styykkje), ill (iill), still; Hyll, fylla, inn, finna, tynnast Det samme Forhold findes ogsaa oftest ved kt, gd, kr, gr, kl gl; samt ved lt og ld; f. Ex. Ikt, brigda, blikra, sigla gild, skyld, mylde (Jævnfør Bøiningsformerne: tikje og tikte, vil og vilde). Imidlertid gives der dog adskillige Undtagelser ved y, da dette har den aabne Lyd i endeel Ord, som stygg, trygg, Ykt, Lykt, Bygd, Dygd, Kyld, skylde.

Anm. En mindre mærkelig Forandring finder Sted ved i og y i de Ord, hvor et paafølgende gj og bj bortfalder, da nemlig den forkortede Form altid faaer lukt i og y; saaledes: Stie, Tyel, (istedetfor Stigje, Tygjel); Smia, (for Smidja). Men denne Overgang kan dog kun for en Deel sættes i Forbindelse med ovenanførte Regel, nemlig forsaavidt et j i Efterstavelsen virker tilbage paa Vokalen. Den nordenfjeldske Udtale af ll og nn (med Bilyd af j) kan her ikke komme i synderlig Betragtning, da den ovenanførte Brug af lukt i og y synes at være herskende over hele Landet. (Saavidt jeg erindrer, gives der imidlertid flere Undtagelser i de sydligste Distrikter, hvor den simplere Udtale af ll og nn finder Sted).

48. En egen Indvirkning paa flere af Vokalerne findes endelig ved nk, ng, nt, nd, ns, mp, mb (mr og ml). Foran en saadan Lyd overgaaer e i Udtalen altid til æ, f. Ex. hængja, lænda, kjæmba, som i Lighed med andre Ord, der dannes paa samme Maade, skulde hedde: hengja, lenda, kjemba. (Jævnfør Overgangen i: kjenne og kjend, renne og rent). I samme Stilling bliver o altid til aa, f. Ex. Vaant, Baand, Laamb (egentlig Vont, Bond, Lomb). Lydene i, u og y faae i denne Stilling en Udtale, som er lidt afvigende fra den sædvanlige aabne eller korte Lyd; i nogle Sprogarter blive i og y næsten lukte, men paa andre Steder faae de en bred Udtale, næsten som e og ø (f. Ex. Re=ing, for Ring, Lø=ing for Lyng). Ved u nærmer Lyden sig almindelig til det lukte o, og dette er Grunden til, at man ofte har skrevet o i denne Stilling, f. Ex. ong, sondt, Bomba (for: ung, sundt, Bumba). I det Islandske findes lukt Vokal foran ng, f. Ex. úngr, hríngr.

Anm. Det er tvivlsomt, om man i disse Tilfælde skal skrive e eller æ. Det Islandske og gamle Norske har sædvanlig e; det Svenske har æ (Ex. äng, ände, vända); det Danske vakler imellem begge (Ex. Eng, vende; Lænke, slænge). Hvad Oprindelsen angaaer, da kan Vokalen i de fleste af disse Ord betragtes enten som en Omlyd af a eller som en Udvidelse af i; og i begge Tilfælde bliver den rigtigste Form e og ikke æ (§ 27). Da nu Oprindelsen ikke altid kan betegnes saa nøie i Skriften, kunde det imidlertid synes rigtigst at følge Udtalen og saaledes blot skrive æ. Men der gives dog ogsaa vigtige Grunde for det modsatte. Det er ei alene Oprindelsen og Ligheden med de øvrige

Former, som bør haves for Øie; man bør ogsaa søge at bevare den simpleste og smukkeste Form i Sproget, saavidt dette lader sig gjøre. I de tvivlsomme Tilfælde burde man derfor altid foretrække den simplere Lyd for den brede eller udvidede (saaledes e for æ, og o for aa), og man burde ikke give efter for denne Tilbøielighed til at give Vokalen en bredere Form, som saa ofte mærkes i Talesproget og saa ofte vanstirer samme (Jf. § 23, A). Naar Lydens Overgang er bestemt og regelmæssig (som i de ovenanførte Stillinger og ved det foromtalte rr, rn, rm), synes det altsaa rettest at beholde den simplere Vokal (e), men naar dette ikke er Tilfældet (saasom ved enkelt r, n og m), maa man derimod skrive efter Udtalen.

49. Med Hensyn til den gjensidige Paavirkning imellem Rodvokalen og Endelsen — har vort Folkesprog ikke saa bestemte Regler som det gamle Norske, hvilket vel kan grunde sig derpaa, at en Deel af de gamle Endelser ere bortfaldne. Den mest anvendelige Regel er, at de Ord, som have en haardere Vokal i Roden (a, aa, o, u, au), helst antage Endelser med a, f. Ex. laga, maala, huga; hvorimod de Ord, som have en blødere Vokal (§ 12), helst antage Endelser med e (i) og forbindes umiddelbart (ↄ: uden Bindevokal) med Endelsens Konsonant; f. Ex. mæle (el. mæler) mælt; kjøle, kjølt; lyse, lyste; gløyme, gløymd. Som Exempler paa Ord med begge Slags Former mærkes: laagare og lægre, tungaste og tyngst, fota og føtt, husa og hyst, einauga og einøygd. At en blød Rodvokal kan give Anledning til, at et j indskydes foran Endelsen, er forhen bemærket (§ 45 jf. 44 og 46).

Den Overgang i det gamle Sprog, at a bliver til ö (o) foran Endelser med u (o), findes her kun i en Deel af Sprogarterne og ved nogle faa Former, f. Ex. Bakkje, Bokkom Dal, Dolom. Derimod have nogle Sprogarter antaget en besynderlig Overgang, hvorved Rodvokalen omdannes ganske efter Endevokalen, eller denne efter hiin; f. Ex. vata (vita), Haga (Hagje), Skoro (Skora), saavaa (sova) o. s. v.

50. Ved Forbindelsen af Rodens og Endelsens Konsonanter følger Sproget den Regel, at en haard Lyd føies til en haard, og en blød til en blød, saafremt der nemlig er Anledning til en saadan Ombytning. Saaledes føies d til g, d, v, m; — men t altid til k, t, s, p, — og oftest ogsaa til r, l, n; f. Ex. leigd, mødd, livd, gjøymd; Høgd, Vidd, Rømd; trykt, bytt, løyst, kjøpt; Dypt, Tjukt. Naar dermod en haard Endelse (t eller s) ikke kan undgaaes, og derfor ogsaa maa føies til de bløde Konsonanter, antage disse en lidt haardere Form i Udtalen; saaledes i: bygt, lagt, hugsa; udt, blidt, leidt, grovt, havt, Tavse o. s. v. hvor Udtalen bliver omtrent som: bykt, huksa; blitt, leitt, groft, o. s. v.

Anm. Om Skrivemaaden i disse Tilfælde kan der være forskjellige Meninger. Det gamle Sprog beholder g foran t (sagt, langt &c.) derimod antager det t istedetfor d (rautt, breitt af raudr, breidr); istedetfor v har det f saavel med som uden t (f. Ex. hafa, haft; lifa, lift), hvilket altsaa ikke vedkommer denne Sag. Uagtet Nogle paastaae, at man ikke bør skrive g, d eller v foran t, synes det dog rigtigst at beholde Rodens Konsonant, da Forskjellen i Udtalen ikke er af den Betydenhed, at den kræver nogen særegen Forholdsregel.

51. De haarde Endelser med t og s virke desuden ofte ækkende paa de Konsonanter, som ikke ere bekvemme til en t Forbindelse med samme. Saaledes bliver t og d foran s ganske utydeligt eller paa en Maade ligedannet (assimileret) med s; f. Ex. i: skysa (skytsa), te Mass (o: Mats), te Moss (Mots), bryst, læst, slist (for brytst, lætst, slitst); vassa (for vadsa); te Raass (o: Raads), byst, sist, (o: bydst, sidst). Det samme er ofte ogsaa Tilfældet med r, f. Ex. i støst, fyst, Toste, fæsk, koss (o: størst, fyrst, Torste, fersk, korso). Naar t føies til en sammensat Efterlyd, bortfalder tildeels den nærmeste Konsonant, især af rk, lv, mn; — f. Ex. fjelt, hjelte (o: fjelgt, hjelpte); myrt, stært, mært, yrt, (o: myrkt, sterkt &c.); halt, Tylt, tolte, turte (o: halvt, Tylvt &c.); jamt næmt, stemt (o: jamnt, nemnt, stemnt). — At dobbelte Konso-

nanter blive som enkelte foran t og s, og at Lyden j altid bortfalder foran t, er forhen bemærket. (§ 34, 41, 45).

Anm. Hærdelsen af g, d og v foran t og s — maa henregnes til den ufuldkomne Assimilation, hvorimod Udjævningen af t, d og v foran s kan henføres til den fuldkomne Assimilation. Den sidste finder ogsaa Sted foran t i nogle Former, saasom: aatte, Draatt, totte; hvorom skal tales ved Afledningsformerne..

52. At Konsonanter indskydes for Vellydens Skyld, kan her ansees som en Sjeldenhed. Imidlertid finder dette Sted, naar n og l støder sammen med et tilføiet r, da nemlig et d indskydes imellem disse. Saaledes: an-d-re, indre, dundra, lindra, mindre (Jævnfør: annar, inn, duna, lin, min-ka af Roden: min); ligeledes: gnel-d-ra, sildra, Mældr, Spildra (Jf. gnella, silla, mala, Spile). I nogle Sprogarter (Nordre Berg. o. fl.) indskydes altid et b imellem m—l og m—r; f. Ex. gamble, dæmbla, sambla; hambra, Sumbra, svimbra (Jf. gamall, dæma, sam, Hamar, Sumar, Svim). — At et s indskydes foran en Endelse (f. Ex. blyg-s-leg, godsleg, rein-s-ka, Haalska) maa vel nærmest henføres til Overgangsformerne.

53. Blandt andre Tillæmpninger, som skee for Vellydens Skyld, kan endnu mærkes, at Afledningsformer med l og r omvexle saaledes, at r lægges til, naar Forlyden har l og omvendt; f. Ex. blakra, klivra, slingra; dropla, ringla, rugla, trivla. Ved Omsætning i Dialekterne iagttages det samme Forhold; saaledes: rutla og lutra, kratla og klatra, Frukle og Flukre. — Forøvrigt have de fleste Sprogarter flere saadanne Tillæmpninger, deels ved Omdannelse af Konsonanter, deels ved Udstødelse af Vokaler, hvilket nærmere skal udvikles under Overgangsformerne.

III. Om Stavelser og Betoning.

54. Med Hensyn til Stavelsernes Beskaffenhed kunne disse i Fleerstavelsesord inddeles i stærke og svage, hvilket ikke har

nogen Forbindelse med Stavelsernes Længde eller Korthed. I ethvert Ord, som ikke er sammensat, og som har mere end een Stavelse, lægges Vægten eller Tonen i Almindelighed paa den første Stavelse. De tilføiede svagere Stavelser, der sædvanlig ere at ansee som Endelser, lide ofte Indskrænkning eller Forandring i Talesproget paa Grund af dettes Stræben efter at undgaae enhver Forlængelse, som ikke er aldeles nødvendig. Af denne Grund ere nogle af de gamle Endelser bortfaldne i alle vore Sprogarter, ligesom ogsaa nogle af de endnu bestaaende bortfalde i visse Forholde.

55. Under de svage Stavelser støder man paa en afvigende Art, som kan kaldes Halvstavelser eller uægte Stavelser, og som synes at fremkomme ved Adskillelse af en sammensat Efterlyd. De dannes altsaa ved at indskyde en utydelig Vokal, der sædvanlig forsvinder, saasnart en anden Vokal føies til Enden af Ordet; f. Ex. Sæter eller Sæt'r, forlænget: Sætra, Sætre. Den utydelige Vokal indskydes fornemmelig foran r, l og n, naar dette følger efter en Konsonant, som i denne Stilling ikke lettelig forbindes med samme; saaledes i: fager (fag'r), diger, Finger, Døger, Myrker, Fulder, Vokster, Bakster; Kvakkel (Kvakl), Vingel (Vingl), Bygsel, Høyrsel, Kjensel; Vaapen, Erken, Tolken, Fælsen, o. s. v. — I nogle Dialekter udtales saadanne Ord som et Slags Eenstavelsesord (saaledes i Sdm. Timbr, Aldr, Fingr, Vakstr, Begsl, Rensl, Erkn, Myrkn), men i de fleste hersker den mere magelige Udtale med indskudt Vokallyd. I det Hardangerske lyder denne foran r som u, altsaa Aakur, Fingur.

Anm. Ordene paa r, som ere de mangfoldigste, kunne sammenlignes med de islandske Former: dagr, hestr, fiskr o. s. v. hvilke ogsaa antage en indskudt Vokallyd, som Rask benævner Halvlyd og betegner med Apostrof, f. Ex. dag'r. — S. Veiledn. til det oldn. Sprog (Kbh. 1832), § 29, 78, 79.

I Henseende til Skrivemaaden er det tvivlsomt, om man her skal

skrive eller udelade den indskudte Vokal. At udelade den kunde ansees som det rigtigste, da den giver Anledning til en feilagtig Betoning, og der ikke findes nogen tilstrækkelig Grund til at ansee den som en ægt Vokal. Imidlertid vil dog Eenstavelsesformen ansees alt for tung for Udtalen, især ved de haardere Efterlyd, som Myrkr, Festr o. s. v.

56. Naar en betonet Stavelse efterfølges af to eller flere ubetonede, ansees den Stavelse for den svageste, som staaer nærmest ved den betonede. Herved skeer det, at endeel Ord lide Sammentrækning, naar en ny Stavelse tilføies, da nemlig den tillagte Stavelse fortrænger den nærmeste. Dette finder sædvanlig Sted ved de foranførte Ord paa r, l, n, forsaavidt disse skulle betragtes som Tostavelsesord; men det findes ogsaa ved endeel Ord, som have en tydelig og ægte Vokal foran r, l, n, og altsaa ere virkelige Tostavelsesord; f. Ex. Hamar, Navar, Apall, Bendel; faren, doven o. s. v. i forlængede Former: Hamra, Navra, Apla, Bendla; farne, dovne, dovnaste. — I nogle Former beholdes imidlertid den anden Vokal foran r og l; saaledes: Hamaren, Bendelen o. fl.

Ordene af denne Art maa ikke forvexles med de i forrige Stykke omtalte, fra hvilke de ogsaa adskilles ved en svagere Betoning paa Hovedstavelsen.

57. Sammensatte Ord lide Sammentrækning, naar den sidste Deel begynder med en Vokal, og den første ender med e, da nemlig dette e altid bortfalder i Udtalen, saa at der bliver en Stavelse mindre; f. Ex. Havr(e)aaker, Komm(e)ur, Trøy(e)emne (Tøi til en Trøie), Inn(e)arbeid, Vær(e)aar, Fyr(e)ord (o: Forord). En ganske lignende Udeladelse finder Sted, naar to adskilte Ord i dette Forhold støde sammen, f. Ex. tak(e) av, ber(e) inn, leggj(e) ut, gang(e) ute. Naar derimod Endevokalen af det første Ord er en haardere Vokal (a, aa &c. § 12), eller har en stærk Bilyd (i, y), bliver den ikke udeladt; f. Ex. taka inn, bera ut; jf. Dialektformerne: faaraa ut, dei foro ut, fkri-aat, fyryaat.

At Endevokaler ofte bortfalde uden noget saadant Sammenstød, vil sees under Overgangsformerne.

58. Den almindelige Regel for Betoningen i Fleerstavelsesord er, at Hovedtonen falder paa første Stavelse, forsaavidt Ordet ikke er sammensat. Den anden Stavelse er, som forhen bemærket, altid svag; den tredie er ogsaa svag, men bliver dog lidt stærkere betonet end den anden, saa at den kan siges at være halvbetonet; f. Ex. i Fiskaren, lettare, farande, Fiskaranne, Rekninganne. Naar derimod Ordet er sammensat, blive de enkelte Dele af samme betonede som selvstændige Ord, dog med adskillige smaa Forandringer, efter som de sammensatte Dele bestaae af een eller flere Stavelser, og efter som den første eller sidste af disse Dele skal betegnes som den vigtigste.

Anm. At den tredie Stavelse ofte bortfalder i Sprogarterne (f. Ex. Hestann', lettar', komand'), viser ikke, at den er svagere end den anden, men kun at den er bleven anseet som mere uvæsentlig eller unødvendig.

59. Hovedstavelsens Betoning er imidlertid ikke altid af samme Beskaffenhed. Der skjelnes saaledes imellem en almindelig Betoning, f. Ex. i: slagen, ingen, givet o. s. v. og en stærkere Betoning, f. Ex. Dàgen, Tingen, Livet. Denne sidste Betoningsart maa man lægge nøie Mærke til, da den ofte kommer i Betragtning ved de grammatiske Former. Den er i Grunden ikke andet end Eenstavelsesordets Betoning, som er bleven overført paa Fleerstavelsesord. Den findes saaledes i en stor Deel af de Former, hvori et Eenstavelsesord forlænges ved tillagte Stavelser; f. Ex. Hest'en, Baat'en, Sol'e eller Sol'a, i Sol'enne. Ligesaa findes den altid i de Ord, som (efter § 55) have en Halvstavelse i Enden, f. Ex. Aaker, Klyver, Foster; — thi forsaavidt denne Stavelse virkelig fremtræder, faaer naturligviis Hovedstavelsen altid den stærke Betoning. Fremdeles have mange Dialekter den samme Be-

toning i en stor Deel Former, som fordum havde et r i Enden, men som nu kun have den medfølgende utydelige Vokal (Halvlyden) tilbage; f. Ex. sit'e, flyt'e, kjem'e, finn'e, tæk'e; lett'e, fast'e, tung'e, sterk'e; — Bøk'e, Føt'e, Menn'e; — Dag'e, Hest'e (Isl. dagr, hestr). — I de Sprogarter, hvor dette ikke finder Sted, ere disse Former sædvanlig eenstavede (flyt, tæk); kun i nogle Tilfælde tilføies r (Bøk'er, Føt'er, Hend'er).

Anm. Mærkeligt er det, at man overalt hos os er saa tilbøielig til at bruge den stærke Betoning, naar man læser saadanne Ord og Navne, som ikke tilhøre det sædvanlige Talesprog, f. Ex. Datum, Forum; Roma, Sparta; Cato, Nero; Judas, Annas, Moses o. s. v. Samme Betoning bruges endog ved nordiske Navne, som Freya, Saga, Vala, Gyda, Tora o. fl. hvor den uden Tvivl er urigtig.

60. Fra Stavelsernes Betoning maa man adskille Ordenes Betoning, hvorved nemlig et vist Ord i en Mening udmærkes ved en stærkere Tone fra de medfølgende Ord. Regelen herfor er naturligviis den almindelige, at Tonen falder paa det Ord, som mest behøver at fremhæves, enten formedelst dets almindelige Vigtighed eller formedelst en tilfældig (temporær) Vigtighed, naar nemlig et vist Begreb skal skilles fra, sættes imod eller sammenlignes med et andet.

Endnu gives der en anden Betoningsart, som kunde kaldes Talens Betoning, nemlig den saakaldte Accent, som falder paa Talen i det Hele, og som tildeels er meget forskjellig i forskjellige Sprogarter. Uagtet denne Betoning af de mindre Kyndige ansees som et vigtigt og væsentligt Kjendemærke ved Sproget, er den dog i Grunden af saare liden Betydenhed, hvorfor den heller ikke vil komme i synderlig Betragtning i nærværende Skrift.

Anden Afdeling. Om Overgangs-formerne.

61. Ved at sammenligne forskjellige Sprogarter, saavel-
)m enkelte beslægtede Sprog, finder man ofte en Verling eller
)mbytning af Bogstaverne, idet en vis Lyd i den ene Sprog-
rt svarer til en anden Lyd i en anden Sprogart, saaledes
m f. Ex. au i de Ord: Saum og Straum, svarer til ø i:
øm, Strøm. Af saadanne Forandringer findes saare mange
de norske Sprogarter; dog maa herved bemærkes, at de al-
rfleste ere indskrænkede til et lidet Antal Ord, saa at Foran-
ingen sjelden er gjennemført eller gjældende for alle Ord
ed samme Lyd. Disse Forandringer, som kunne kaldes Over-
angsformer (Afændringer, Variationer), maae ansees som
lfældige Omskiftninger af Ordenes Form, hvorved Ordenes
Betydning og Forhold ikke bliver i mindste Maade forandret.
)e maae altsaa nøie adskilles fra de Lydforandringer, som til-
øre Aflednings- og Bøiningsformerne (hvorom senere); des-
den adskille de sig ogsaa fra de mere almindelige og nødven-
ige Tillæmpninger af Lydene, som ere omtalte i forrige Afsnit.

Anm. Lydenes Omverling i Sprogets Dialekter kunde kaldes den
ndre Overgang, hvorimod Omverlingen imellem dette og de beslæg-
de Sprog kunde kaldes den ydre Overgang. Da den indre Over-
ang finder Sted i langt flere Tilfælde, og tillige er af megen Vigtighed
avel for Ordbogen som for Grammatiken, ville vi her betragte denne
m Hovedsagen og saaledes kun tilføie nogle Bemærkninger om den
dre Overgang som et Tillæg til dette Afsnit.

I. Vokal-Overgang.

62. At en Vokal bortfalder (eller tillægges), finder sæd-
vanlig kun Sted i Enden af Ordene; imidlertid skeer det sjelden
ned nogen anden Vokal end e. Denne Lyd bortfalder blandt
ndet i nogle Endelser, nemlig 1) leikje og else, som i det

Øst= og Nordenfjeldske hedde leik og els (Storleik, Hendels); — 2) are og ingje (Hard. Voss), som i de fleste Sprogarter hedde ar og ing (Maalar, Erving); 3) Bøiningsformerne anne og enne (Isl. arnir, irnar), som i de østlige og nordlige Egne hedde ann og enn (Hestann, Fjølenn); foruden adskillige andre. — Men ogsaa i nogle af de kortere Ord have nogle Sprogarter en Endevokal, som andre ikke have; saaledes: Reina, Myra, Holme, Laskje, Ore, Stare, Robbe, Galte, som i forskjellige Sprogarter hedder: Rein, Myr, Lask o. s. v. I det Trondhjemske har imidlertid dette Slags Forkortning faaet en langt større Anvendelse, saa at et Par meget store Ordklasser sædvanlig tabe det e, som de skulde have i Enden; f. Ex. kast, bryt, finn, kjenn, snakk; Huv (f. Hude), Gryt, Klokk, Luk, ꝛc.

Anm. Denne Forkortning findes sædvanlig i de Ord, som i det gamle Sprog endte paa a, men som i de nærmeste Sprogarter have e (Infinitiver og Femin. af Subst.) — En lignende Forkortning findes i det jydske Folkesprog samt tildeels i Hollandsk og Engelsk. Det er bemærkeligt, at den findes i det nordlige Norge og ikke i de sydlige Egne.

En Vokal, som tillægges eller bortfalder, er ogsaa den føromtalte Halvlyd (§ 59), f. Ex. fast'e, tung'e (andre Steder fast, tung). Men herved findes mange Forskjelligheder, og disse staae i en saadan Forbindelse med Bøiningsformerne, at den nærmere Forklaring maa henføres til et følgende Affnit.

63. Af de forskjellige Forandringer i Sprogarterne maa man først anføre den, som finder Sted ved Tostavelsesordenes Endevokaler e og a. I de sydvestlige Egne fra Lister til Sogn bruges disse Vokaler regelmæssig i samme Tilfælde som e (eller i) og a i det gamle Sprog; f. Ex. Flote, Hane, Makje (Hankjøns Substantiver); Fura, Stova, Skjæra (Hunkjøns Subst.); laga, fara, lesa (Infinitiv). Nogle Sprogarter (Sogn til Romsdalen) have altid e istedetfor dette a; altsaa Fure, Skjære; fare, lage (i nogle Egne bortkastes Vokalen, hvorom er talt i forrige §). Men de fleste Sprogarter i det

Østenfjeldske og i Trondhjems Stift ere i dette Tilfælde uregelmæssige; de have nemlig endeel Ord paa u eller o istedetfor i (e), og endeel Ord paa a istedetfor e; f. Ex. Furu, Skjæru, Legu; Hoko, Skoro; Bita, Flota, Fola. Denne Overgang findes i saadanne Ord, som have en lang Mellemlyd i Roden og altsaa en enkelt Konsonant efter samme; dog findes u ogsaa efter Konsonanter, som ere forbundne med j, f. Ex. Evju, Silju. Den lange Mellemlyd faaer sædvanlig en afvigende Udtale, nemlig mere lukt foran u og o (som Hólo for Hola), og mere aaben foran a (Beta el. Bæta for Bite, Faala for Fole).

Anm. Endelsen u (o) findes sædvanlig kun naar Rodvokalen er et aabent e, i, o, u (sjeldnere efter æ, ø og a; som: Skjæru, Lø'u, Laku). Endelsen a indtræder efter e, i, o og a. Disse Endelser paa u og a kunne lettest forklares saaledes, at en gammel Bøiningsform er traadt istedet for den egentlige Nævneform; thi det gamle Sprog har nemlig flere Former paa u (o) af de Ord, som ende paa a (Ex. furu af fura), og ligeledes Former paa a af de Ord, som ende paa i (e), f. Ex. flota af floti. Grunden til, at disse Former ere fastholdte, er maaskee kun deres større Lethed eller Magelighed for Udtalen.

64. I Forbindelse med denne Overgang staaer den førommtalte Ligedannelse (§ 49), som tildeels finder Sted i Tostavelsesordene og bestaaer deri, at den ene Vokal forandres saaledes, at den bliver ganske lig den anden; f. Ex. saavaa el. sovaa, for sova. I nogle faa Ord findes rigtignok en saadan Overgang i forskjellige Sprogarter; saaledes: Fana (Helgeland, for Fenad), mada (Sdm. for medan), aavaa (Thl. for aavan); imidlertid er dette meget sjeldent i det Vestenfjeldske. Mere hyppig findes en saadan Forandring i Agershuus Stift, fornemmelig ved de Ord, som have u, o eller a, hvilket sidste ogsaa gaaer over til aa (som Haga og Haagaa, for Hagje). Men allermest findes denne Overgang i den indre Deel af Trondhjems Stift, hvor en stor Deel af Ordene derved blive saa godt som ukjendelige; f. Ex. Sutu og Soto for

Seta; Bata og Baataa for Bite. De Ord, som skulde (paa e (Maskul.), faae saaledes a eller aa; de som skulde (paa a (Femin.), faae u eller o.

65. Ligedannelse med a finder Sted i det Ramdalsk(i nogle agershusiske Sprogarter (i de mellemliggende Egne bl dette a til aa). Saaledes findes a: 1) i Enden for e: H Klava, Haga, Maka (Ramd. Hedemk. o. fl.); — 2) i R(for aabent e og i: bara, lasa, vaga; lava, vata (Ramd. bera, lesa, vega; liva, vita); 3) i begge Stavelser for e i: Nava, Sala, Spana (Ramd. Nordmør, for Neve, S Spæne = Isl. speni); Bata, Hata, Staga (Ramd. for B Hite, Stigje).

Den hertil svarende Ligedannelse med aa tilhører det deroiske, Orkedalske og Guldbrandsdalske, og er for det n en Overgang fra a, men findes dog ogsaa i Ord, hvis I vokal er o (som i dette Tilfælde udtales meget aabent). S ledes har man aa: 1) i Enden for a (efter aabent o): maa (el. kaamaa), lovaa, sovaa; og ligedes for e: Fo Mosaa, Bogaa (el. Baagaa); — 2) i begge Stavelser detfor a: draagaa, faaraa, smaakaa, Haamaar; ligesa Haaraa (f. Hare), Maagaa, Maakaa o. s. v. (Trondhj Guldbr); — 3) istedetfor det ovenanførte a, som fremkom ved Overgang fra e og i: baaraa (bera), draapaa, laa Naavaa (Neve), Saalaa (Sele), vaataa (vita), laa(Baataa, Staagaa (Inderøen og Orkd. men ikke Guldbr.

Former som: draagaa, faaraa ꝛc. (№ 2), findes ogsaa i S Tellemarken. I det Guldbrandsdalske og fl. findes ogsaa aa fo(nogle Ord, nemlig Draanaa (f. Brune), Spaanaa (Spune), S maar (Sumar; paa Hedmk. Samar). Dette kan jævnføres me(anførte aa for o (Baagaa), da nemlig o bliver i saadanne Ord (aabent, omtrent som aa. Men mærkværdigt er det, at Endelyde(drig bliver aa, naar Rodvokalen er et ægte aa, f. Ex. blaase, la vaage; Daase, Laave, Maate (ikke blaasaa eller laanaa).

66. Ligedannelse med u forekommer i de samme E

men er mere udbredt i Agershuus Stift. Saaledes findes u 1) i Enden for a: Furu (§ 63), Kumur (f. Kumar ɔ: Knopper); 2) i Roden for aabent o: Huku, Hulu, Svulu, Turu, Huvu (for: Hoka, Hola, Svola, Tvora, Hovud); 3) i Roden for det aabne e og i: Lugu, Sutu, Kuku (for Lega, Seta, Reka); Vuku for Vika, Vudu for Vida (Inderøen, Guldalen o. fl.) — Det her indtraadte u er altid lukt.

Den hertil svarende Ligedannelse med o er for det mesteun en Afændring af u. Saaledes findes o 1) i Enden iste- detfor a (eller e, § 63), naar Roden skulde have aabent o, f. Ex. Hoko, Holo, Hoso, Skoro, Loko (Guldbr. og fl.); 2) Roden for e og i: Koko (Ag. Stift, for Reka), Logo, Soto, Voko (Ramdalen). Til denne Ligedannelse henhører ogsaa nogle Former, hvori det Hallingdalske og Valderske har for aa: oto (f. aato, ɔ: spiste), logo (laae), sogo (saae), oro, voro o. s. v.

Anm. I flere af de nævnte Sprogarter udtales Vokalen ganske ort, f. Ex. Svadda (Svide), vagga (vega), laassaa eller lossaa, Haattaa ell. Hottaa; men i Grunden er det blot lange Vokaler, som ntage Ligedannelse. Saaledes kan til Ex. de Ord kalla og kasta ldrig blive til kaallaa eller kaastaa. Saasnart Vokalen i en vis orm bliver forkortet, indtræder atter den rette Lyd; saaledes: Haa- naar, Hamra; Naavaar, Navra. Det samme skeer, naar den sidste Stavelse bortfalder f. Ex. svaaraa Svar, laagaa Lag, laasaa les! aaraa ber!

Til Oversigt af de her omhandlede Forholde mærkes følgende Ex- empler (Inf. og Maskul. med a, aa; — Femin. med u, o):

ogje (Boge), Baaga, Baagaa.	Fura (Fure), Furu, Foro.
akje (Hake), Haka, Haakaa.	Hoka (Hoke, u), Huku, Hoko.
ela (stæla, e), stala, staalaa.	— — —
leve (Næva), Nava, Naavaa.	Reka (Ræke, u), Ruku, Roko.
itte (Hæta), Hata, Haataa.	Vika (Væke, u), Vuku, Voko.

Ombytning.

67. Ved at betragte Overgangen ved de enkelte Vokaler findes det rigtigst at følge den før angivne Orden i Lydsy-

stemet (§ 27), dog saa at man begynder med de haarde eller stærke Vokaler, da de øvrige synes i flere Tilfælde at udgaae fra disse. Vi sætte altsaa Vokalerne i følgende Orden: a, aa, o, u, au; ø, y, øy; æ, e, i, ei.

a omvexler i Sprogarterne 1) med *aa*, hvilket er en af de oftest forekommende Overgange. Saaledes: a) ved Ligedannelse, f. Ex. *Haamaar, taakaa* (s. § 65). b) i Endestavelser med r, l, n; f. Ex. *innaar, Sumaar* (i Rbg. og Tell. for: innar, Sumar); *frostaal, vindaalt* (Tell.); *noraan, utaan, fjortaan* (Nhl. for: noran ꝛc.) c) foran nk og ng (see næste §). d) i nogle Ord, hvis Vokal forlænges ved det at den nærmeste Konsonant bortfalder: *Aam, Haam, Kaav* (Rbg. for: Alm, Halm, Kalv); *Baan, Gaan* (Ag. for: Barn, Garn). Desuden i forskjellige Ord, som: *aav, Graan, Kraam, Plaata.* Undertiden er Formen med aa den mest udbredte eller herskende; saaledes ved: *aat* (ɔ: til), *laak* (ɔ: flet, svag), *Aare* (ɔ: Ildsted), som kun paa faa Steder hedder: *at* (Rbg.) *lak* (Nhl.), *Are* (Lister).

Dernæst omvexler 2) a med det aabne o: *Nott, Svol, Trost, kvor, Snora, Fosta* o. s. v. (Mest i søndre Berg. og Tell. for: Natt, Sval, Trast, kvar ꝛc.) Omvendt kan siges, at o gaaer over til a i Ord som: *Aksl, Asp, Balk, skara* o. fl. som almindeligst have o (Oksl, Osp, Bolk, skora). — Endelig ombyttes 3) a med æ og e: *dæ, dær, kvær, Svæd, Æftan; denn, Hjell, Skjerv* (for: da, dar, kvar, Svad, Aftan, dann, Hjall, Skarv). Paa nogle Steder er dette ellers en Udtaleform (s. § 15). Som en omvendt Overgang kunde man ansee: *Far, Var, vart* (Helg. for: Færd, Værd, værdt), *bare* (f. bære), *Marg* (f. Merg), *tvart, Halg, Gjalk, Kvaks;* — og fornemmelig det a som indtræder ved Ligedannelse: *bara, spala* (s. § 65).

68. Ved aa findes følgende Omvexlinger:

1) aa med a i de forhen anførte Stillinger, samt foran nk og ng, f. Ex. **blaank, faanga, laang, maange, raang, Straangje, Taankje.** De fleste Sprogarter i Bergens Stift have her aa, men de øvrige have a (**lang, Tankje, blank, fanga** o. s. v.) En lignende Ombytning findes i nogle Ord med nd: **Aand, Haand, Straand,** — hvor aa staaer istedetfor et gammelt o (§ 48) og gaaer over til ø i det Valdersfe: **Ønd, Hønd, Strønd** (ligesom i det Islandske).

2) aa med o (lukt), f. Ex. **Ho** (f. Haa), **mjo, doe, isjor, trotta** (Jf. oto, logo, soto § 66). Dog kan denne Overgang oftere ansees som omvendt, nemlig aa for o; saaledes: **Flaa, Kraa, naa, Ljaare, Aarsak, Aatte** (paa andre Steder: Flo, Kro, Ljore ꝛc.) Nogle Ord, som egentlig skulle have aabent o (so, **open, Okje**), have deels lukt o, deels aabent o, og deels aa (**saa, aapen, Aakje**); hermed jævnføres: **Saan, Kaana** (nogle Steder med lukt o: Son, Kona); **nor, Mor, Fjor** (nogle St. naar, Maar, Fjaar; Isl. norðr, mörðr, fjörðr). Jf. § 46. — At det lukte o ombyttes med aa i nogle Bøiningsformer (Ex. **Huso, Husaa**), vil senere blive viist; at det aabne o tildeels udtales som aa, er forhen anmærket.

Sjeldne Overgange ere: aa til ø, som i: **høg, Møn, Grøtte**; og aa til æ: **nær, Sæl, Træm** (Andre St. naar, Saal, Traam).

Anm. Omvexlingen af a og aa i de Ord, som have nk eller ng giver Anledning til Tvivl, om hvilken af disse Former der skulde foretrækkes ved Sprogets lexikalske Behandling. Man kunde formode, at aa er det rigtigste, da dette bruges baade i det Islandske og i det Svenske, og findes hos os just i de Sprogarter, som ellers sædvanlig have det rigtigste Vokalforhold. Imidlertid gives der dog flere Grunde for det Modsatte. Brugen af a er herskende i en større Deel af Landet; i Sprogarterne udenfor Bergens Stift findes aa kun i nogle faa Ord, som i det Islandske have ö eller au (**Haank, Spaang, Staang, Taang, traang**); i det Hardangerske og Vossiske findes aa som en Omlyd ved Siden af a, f. Ex. **lang'u** (masc.), **laang** (femin.); hvorved man maa erindre, at Omlyden o altid bliver til aa i denne Stilling (f. § 48).

Hertil kommer, at alle Sprogarter have a i de Former, hvor ng blive til kk; altsaa: gakk (gaange), sprakk (spraang). Man maa saaledes antage, at den simpleste Lyd, nemlig a, er ogsaa den mest ægte, og at det her omtalte aa er enten en Omlyd eller en Udvidelse af a, altsaa en Afændring, der ligesaavel findes i andre Former som i disse.

69. Ved det lukte o findes følgende Omvexlinger: 1) o med aa, f. forrige §. — 2) o med u: hu (for ho), ur (or), Skjur, Gjure, Jul, Skjul, Tjuv. — o for u findes meget ofte i Ag. Stift, f. Ex. Don (for Dun), Ton, bron, Hon, Bona (f. Bunad), Or (f. Urd), otor (f. ut-or). Her mærkes ogsaa Partikelen u, som i alle Distrikter nordenfor Sogn, Valders og Hedemarken — hedder o, f. Ex. Odyr, Ogras, olik, okjend (ligesom i Isl. og Svensk) — 3) o med Lyden jo bliver til jø eller ø i Hall. Vald. Sfj. Sdm. og det Nordenfjeldske; saaledes: skjøte, bjøde el. bjø, njøsa, Ljøs, Fjøs, Ljøre (for skjota, bjoda, njosa &c.); Grøn, Grøt, Knøsk (for Grjon, Grjot, Knjosk). I nogle Ord er Formen med ø den herskende eller mest almindelige; saaledes: Sjø, Snø, Brøst (f. Sjo, Snjo, Brjost). Paa nogle Steder bliver denne Vokal til y (altid uden j); saaledes: Ryme (f. Rjome), Sy, Sny (Hlg.), bryta, frysa (Shl.)

Det aabne o gaaer over 1) til aa (f. forrige §). 2) til u: Udd, uss, Klukka, dutten, sluppen (mest i Ag. Stift); jf. Huku, Hulu (§ 66). 3) til au (f. nedenfor). 4) til ø, f. Ex. knøde el. knø (f. knoda); dog er dette oftest en Udtaleform (f. § 19).

Anm. Nogle faa Ord som efter det gamle Sprog skulde have e eller Omlyden o, have her næsten almindelig: ø, nemlig: sjølv, Fjøra, Tjøra, Løde. Det maa erindres, at dette Overgangs-ø er sædvanlig aabent (§ 23), især naar det har et j foran sig, som i Ljøs, Kjøme o. s. v.

70. Det lukte u gaaer over til 1) o, f. forrige §. 2) ø, i samme Tilfælde som o, f. Ex. fjøke (f. fjuka), krjøpe el. krøpe (f. krjupa). Ellers ombyttes dette u almindeligst med

y, f. Ex. Nype (f. Njupa), Rype (f. Rjupa), blyg (bljug) o. f. v.

Det aabne u ombvexler 1) med aa: Maan, saamt (Trondhj. for: Mun, sumt). Jævnf. Endelsen: aar, og aatt, f. Ex. Huvaar (f. Huvur), bakkaatt (f. bakkutt). — 2) med o (aabent): Floga (f. Fluga), Fora, Lot, Skot (Jævnf. Udtaleformen o for u; § 20). 3) med au, s. nedenfor. 4) med aabent y, — en meget hyppig Overgang især i de nordlige Egne, f. Ex. stytt (for stutt), Lykka, tyrka, Dyn, Stynd, Tynna. I Sdm. og Romsdalen har man ogsaa: Tyft (f. Tuft), Ryst, Brynn, tynn, syndt, Synd (ɔ: Sund). Omvendt findes i det Valderske: burg, murk, Vurt (for: byrg, myrk, Byrt).

Anm. Den sidste Overgang kan lignes med de danske Former: tør (Isl. þurr), Tønde, Brønd, tynd, Skygge, Lykke o. fl. I det Islandske gaaer u i Udtalen over til y eller ø, som forhen er bemærket.

71. Ved au findes følgende Omvexlinger: 1) au med aabent ó, f. Ex. bauka og boka, Draug og Drog. Jf. Laug, Taug, Bau (for Log, Tog, Bod). I det Østerdalske overgaaer au ofte til o (f. Ex. Host, Lov); hvilket kan ansees som en Tilnærmelse til det Svenske, hvor au bliver til ö (höst, löf). Sjeldnere ombyttes au med lukt o og med aa, som i: Tom f. Taum, Aume f. Aama, Kaure f. Kaare. — 2) au med u: sju, tou, Ugur (f. sjau, tvau, Augur). — 3) au med ø: Død (f. Daude), Nød, Brød, Løk, Røv. Denne Overgang findes dog kun ved nogle faa Ord, medens derimod de to andre Diftonger sædvanlig gaae over til en enkelt Lyd i det Guldalske og Østerdalske (ligesom i Dansk og Svensk).

72. Vokalerne af den mellemste Række (ø, y, øy) gaae sjelden over til en anden Lyd, men findes ofte som en Afændring af andre Vokaler.

ø ombyttes i nogle Ord 1) med u: Jutul (Jøtel), slug

(fløg). 2) med y: Lyu (f. Løde), Kjyru (f. Tjøra). [illegible] Sy og Sjø (§ 69). 3) med æ: Fræ (Frø), Æla (Øla, ɔ: Øgle), ær (= ør, Isl. ýðr). Forholdet til o og aa er [illegible] omtalt.

y omverler 1) med øy: møykje (for mykja), skrø[illegible]te (skryta). 2) med i: klipe (klypa), Nise (i Hard. Nysa). I Hallingdal findes denne Overgang saa ofte, at den maa ans[illegible]es som en Udtaleform (§ 21). Det aabne y omverler med u (§ 70) og med ø som Udtaleform (§ 21).

øy gaaer over til ø, f. Ex. høre (for høyra), kjø[illegible]e, Nør, Øra, Søle, støta. Denne Overgang forekommer me[illegible]et ofte i Guldalen og endnu mere i Østerdalen, hvor Lyden øy synes at være indskrænket til de Ord, som ende med Voka[illegible]en (Øy, Høy, Møy). Paa disse Steder gaaer ogsaa ei o[illegible] til e ligesom i Svensk. — I en Deel af Hallingdal og Guld[illegible] bliver øy ved en Udtaleform til ei, ligesom i det Islan[illegible] (f. § 26).

73. æ omverler 1) med ø, en Overgang som er me[illegible] hyppig i de sydligste Egne, f. Ex. Vøv (f. Væv), svø[illegible] skrøma, hør (f. hær), høre (ɔ: hærde), Bløra, Vørme fl. (Jf. ø i forrige §). — 2) med det lukte e: Æling (Elin[illegible] Fæna (f. Fenad). Jf. æg, mæg, dæg (= eg, meg, de[illegible] Istedetfor det aabne e høres æ deels som en Udtaleform 17), deels som en Lydforandring, der grunder sig paa en F[illegible] længelse af Stavelsen, f. Ex. Hæg (i Tell. for: Helg); jæv[illegible] § 44. Om Forholdet til a og aa er forhen talt.

Anm. Ved nogle Ord findes en Omverling af baade e, æ og tildeels ogsaa o eller aa. Saaledes: rangsøles, rangsæles, raangse[illegible] (ɔ: imod Solen); Brev, Bræv, Brøv (G. N. bref); dæm, døm, d[illegible] (G. N. þeim); Fro, Frø, Fræ, Fre (ɔ: Frø); Skjor, Skjør, Skj[illegible] Skjér (ɔ: Skade, Fugl); Traam, Trøm, Træm (ɔ: Kant).

74. Det lukte e ombyttes med æ og undertiden med (see forrige og næste §). Det e som finder Sted i Endest[illegible]

delserne, og som i det gamle Sprog ofte skrives med i (endi, greinir), lider adskillige Forandringer i Formerne; deels bliver et til lukt i, f. Ex. Naalir, Tistill, valinn; — deels om-exler det med en haard Vokal, f. Ex. Eitaal (Eitel), Humull Hummel). Om dets Omvexling med a, og dets Overgang ed Ligedannelsen er forhen talt (§ 63 og folg.)

Det aabne e ombyttes meget ofte med andre Vokaler. ets Overgang ved Ligedannelsen til a, aa, o, u, — og ellers a, er forhen forklaret (§ 65—67). Desuden ombyttes 1) med o: hjolpa, kvolve, Mjolk, Olv, Nosle (f. Netla). e med det aabne ø (en meget hyppig og udbredt Over-ng) f. Ex. Bjølla (= Bjella), hjølpe (hjelpa), gjøno jenom), Kjønn (Tjenn), Søt, Nøve, søv, Løvsa, Ømne. f. æ og ø i forrige §). 3) e med y: Hylla, Hylde (Trondhj. r: Hella og Helde), byrga, bylja, Hylma, Hyvel. 4) e d i (ogsaa en meget hyppig Overgang): spila (spela), Silju Selja), brinne (brenna), dinne (denne), itte (ette, Isl. tir) Niste (Neste), Hivel, Ivju ꝛc. Hertil hører: sigja, gja (for: segja, tegja), ligje, sligje (f. legje, slegje); roli, aateli (f. roleg, maateleg). Jævnfør: rigna, Kjing, fingje ed: regne, Kjeng, fengje (hvor e lyder som æ).

75. Det lukte i omvexler med e i nogle faa Ord, som ve (f. Kvi), tre (tri), teden (tien). — Det aabne i om-exler meget hyppig med andre Vokaler. Dets Overgang ved igedannelsen til a, aa, o, u, — er forhen omtalt; forøvrigt om-yttes det ogsaa med aabent o: dokker (dikko), Spole (Spila), rota (krita). — Med u ombyttes det oftest i Endelserne ng, ug (og ut), f. Ex. Aaring og Aarung, minnig og innug, steinitte (steinet) og steinut; — sjelden i Rodsta-elsen, som: dum (dim), sumla (svimra). — Iblandt de lode Vokaler ombyttes 1) i med y (en meget hyppig Over-ang), f. Ex. Drykk (Drikk), spyta, Kyse, mysa (misse),

Mystru, Byl, Stylk, Syll (f. Svill), myllo (millom), klyppa, Tymbr (D. Tømmer). Omvendt: tikje (for tykja); ive (for yve), Kirkja (Kyrkja); s. 72. — 2) ombyttes i med æ (ofte i Trondhj. Guldbr. og fl.), f. Ex. Bæk (f. Bik), kvæk, Stræk, væta, Skjæn, Dræv, læva. Jævnf. det næsten almindelige fæm, Rægn, Vægt (= fim, i Sæt. Rign, Vigt i Sogn o. fl.) — Til e overgaaer det som Udtaleform, f. Ex. Ve (f. Vid), § 18.

Anm. De fletteste Dialekter forvanske sædvanlig Mellemlydene ved at give dem en bred Udtale f. Ex. i som e, u som o. Ved de her anførte Vokaler gaaer man tildeels endog over til den bredeste Lyd i Vokalrækken (æ, aa), f. Ex. Lit, Let, Læt; Mun, Mon, Maan. Saadanne brede Former have ogsaa fundet Indgang i det moderne Talesprog, f. Ex. Vænn, Læmm (egentl. Vin, Lim); aam, Saammer (eg. um, Sumar). I Skriftsproget findes denne Overgang ved de Ord: Sæder (f. Sider), kvæge (f. kvika) og formeentlig ved: Bræe (ɔ: Sneemasse) da dette Ord, som kun bruges i den nordlige Deel af Landet, hedder i Nordfjord og Søndmør: Bride, men overgaaer i de nordligere Egne til Brée og Bræe.

76. ei omvexler i Sprogarterne 1) med øy; saaledes Bløye (Bleia), Løyte, løyve, røyse, svøype. (Omvendt [illegible] Udtaleform, § 72). — 2) med e: Sten, Ben, Ler, hel, [illegible] (i Guldalen og Østerdalen for: Stein, Bein, Leir o. s. v. [illegible] de fleste Ord, som ellers overalt have ei). Man jævnføre [illegible] Svenske e, der svarer til G. N. og Isl. ei. — 3) med i: [illegible] (f. dei), Gjil (Gjeil), Im, him, Spis, Rist. Omvendt [illegible] Skrei, Snei (Skrid, Snid). At der ofte findes ei for e [illegible] og ægj, skal siden blive forklaret under den blandede Overgang.

Anm. Skjønt man maaskee kunde synes, at saadanne Overgange som de hidtil anførte ikke ere af synderlig Vigtighed, er det alligevel nødvendigt at have Kundskab om samme for at kunne bedømme Sprogarternes Former og adskille disse fra den Form, som egentlig skulde tilhøre Sproget. Ved at lægge Mærke til disse Overgange kan man tildeels slutte sig til, hvilken Form et Ord egentlig skulde have; hvilket her kan oplyses ved nogle Exempler. Ved de Ord: Være (ɔ: Værdie), Værkje (Materiale), kværkja (kvæle) — findes Overgangen æ til y

(Dyre, Dyrkje, kyrkje); da man nu ikke i andre Forholde finder y istedetfor æ, men derimod ofte istedetfor e, maa man antage, at det nævnte æ er kun en bred Udtaleform af det aabne e, som (efter § 46) bevirkes af det paafølgende r (Jf. Isl. verð, verk, kverk). — Det gamle Ord: speni (ɔ: Patte) hedder hos os almindelig: Spæne; men naar man veed, at det gaaer over til Spana og Spaanaa, maa man slutte, at Vokalen egentlig er e og ikke æ (§ 65). Ordet Hamar udtales almindelig som Hammar; men hvis dette var rigtigt, kunde det ikke gaae over til Haamaar (s. § 66, A); det bør altsaa have lang Vokal ligesom det Isl. hamarr. Det Ord: Tiur hedder i Voss: Ter (Teer), men i Inderøen: Tudur; disse forskjellige Former kunne (efter Overgangen i § 66 og 75) alene forklares af en Grundform: Tidur eller Ted'r, hvilket ganske stemmer med Isl. þidr.

II. Konsonant-Overgang.

77. Ligesom Forandringen ved Vokalerne deler sig i to Slags, idet en Lyd enten bortfalder eller ombyttes med en anden, saaledes kan ogsaa Forandringen ved Konsonanterne betragtes enten som et Bortfald (f. Ex. Sei for Seid) eller som en Ombytning (f. Ex. esla for etla). Men da Konsonanterne kunne sættes i meget forskjellige Stillinger, kan et Bortfald eller en Tilføielse her langt oftere finde Sted end ved Vokalerne. Det maa herved bemærkes, at Bortfald og Tilføielse blive at betragte som een og samme Overgang, da nemlig det, der ansees som tilføiet i den ene Sprogart, kan ansees som bortfaldet i den anden, og det desuden ofte er tvivlsomt, om den rigtigste Form er den, hvori en vis Lyd finder Sted, eller den, hvori den mangler.

Da de Bogstaver, som høre til samme Klasse i Lydsystemet, have megen Lighed i Overgangen, ville vi her først betragte Ganebogstaverne, dernæst Tungebogst. og endelig Læbebogstaverne.

a) Bortfald.

78. Ganebogstaverne k og g bortfalde tildeels foran n i Forlyden; saaledes bortfalder k i det Sætersdalske: Napp (f. Knapp),

Ne, neggja, Niv, Nut, noa (f. knoda); — og andre Steder i: Natt (Knatt), neppa, Nesbot. (Hermed kan jævnføres den islandske Form: hn for kn). Ligesaa bortfalder g i det Sønd-mørske: nelle (gnella), niste, nure; — og andre Steder: Neiste, nika, Nue, nyggja. — Sjeldnere bortfalder k eller g foran r (og l): Rape, Ro, raala (f. Krape, Kro, kraala); Bring (Ring), gryla, grysja, Blagde (Lagde), Glym (Ljom). For at lette Udtalen bortkastes ofte g imellem r, l og en anden Kons.: fyr-de (o: fyrgde), fylde (fylgde), Overmaal (Overg-maal), fjelsle (fjelgsleg), Fjelde (f. Fjelgde), Hel-dag (Helgdag). Jævnf. stært for: sterkt (§ 51). Om det indskudte sk skal tales ved s.

g bortfalder ofte, naar det skulde staae eenligt efter Vo-kalen. Saaledes i Endelsen leg, som næsten overalt bliver til le (role, lagle, maatele), og i Eenstavelsesordene: eg (e), meg (me), seg (se). — Efter u og au bortfalder g i de fleste Kystegne i Bergens og Trondhjems Stifter; saaledes: due (for duga), kjue (f. tjuge), Aua (Auga), Hau, laua. I en-kelte Ord tillægge nogle Sprogarter et g, som ellers mangler: saaledes: mjaa-g, Mo-g, sjau-g, tvau-g, try-g, Fru-ga. Om Vokalisering af g skal senere tales.

79. j findes indskudt i nogle Ord foran e og æ: ljett skjett, tjett (Nordre Trondhj.); sjette, sjer, Sjæl, je, jæl. Det er imidlertid kun faa Sprogarter og meget faa Ord, som have dette indskudte j (undtagen ved g og k); her findes altsaa i Almindelighed intet saadant Indskud af j som i det Ny-Is-landske (mjer, sjer, hjela) og tildeels i det Danske (Fje… e hjem, ihjel, skjæle). — Undertiden indskydes et j foran a og aa, saasom: Tjagl (for Tagl), kjatla, Rjaa, skjaa, Pjaak o. fl. Jævnf. jorta (= urta), jøie (eia), Melk (Mjelk). — Der-imod bortfalder j i mange Sprogarter foran o, u, ø; for Ex. blug (bljug), Lun (Ljun), drupa, Gron (Grjon), Grot,

Rome og Røme (f. Rjome), flote (fljota), Brøst (Brjost), Knø (Snjo). Ligesaa i Efterlyden, f. Ex. seta, spøra, vile (for: setja, spyrja, vilja).

Med Hensyn til Brugen af j ved k og g i de ubetonede Stavelser have Sprogarterne en stor Forskjellighed og en Mængde Undtagelser fra den Hovedregel, som følges ved de betonede Stavelser (§ 45). De vigtigste Undtagelser maa her angives.

Afvigende Former.	Regelmæssig Form.
1. Bokja, Markja, Sagja 2c.	Bokje, Markje, Sagje; eller: Boka, Marka, Saga.
2. Bakke, Skugge; vaken 2c.	Bakkje, Skuggje, vakjen (i de fleste Dialekter.)
Baking, Draging, 2c.	Bakjing, Dragjing (Hallingdal).
sterke, unge, lange (Fleertal)	sterkje, ungje (Hard. Voss. Sæt.)
Duken, Skogen, Folk'e	Dukjen, Skogjen, Folkj'e (Fleste D.)
3. take, drage; Luke 2c. (§ 63)	taka, draga, Luka (Sogn t. Lister).
Fiske-lad, Hage-mur 2c.	Fiska-la', Hagamur (Mange D.)
4. Luke(r), Vogge(r) (Fleertal)	Lukur, Voggur (Hard. Tell.)
toke, droge, finge (Fleertal)	toko, drogo, fingo (Hall. Vald.)
5. tæk'e, bræg'e, ligg'e (§ 59)	tæk'u, bræg'u, ligg'u (Hard. Voss).
Aaker, Finger, mager (§ 59)	Aakur, Fingur, magur (Hard.)

Anm. Formerne under 3 og 4 skulde ogsaa have j, dersom det paafølgende e var ægte; det samme skulde ogsaa gjælde ved № 5 (med Halvlyd), men det maa herved mærkes, at denne Halvlyd ofte findes i saadanne Former, som efter Omlydens Regler netop skulde have e, f. Ex. Bøk'er af Bok (hvorom senere). — I nogle Former ere samtlige Sprogarter uregelmæssige, f. Ex. Skikkelse, Lagelse; rikeleg, brukeleg o. fl. hvori et e synes indskudt blot for at lette Udtalen. I nogle andre Tilfælde er den regelmæssige Form saa sjelden og lidet bekjendt, at det er tvivlsomt, hvorvidt den kan foretrækkes eller sættes i Spidsen ved Ordenes Anførelse i Ordbogen. Undtagelserne have i flere Tilfælde saa megen Grund for sig, at man neppe kan tænke paa at gjennemføre Regelen i det Hele.

80. h findes ved enkelte Ord kun i en Deel af Sprogarterne; saaledes bruges i forskjellige Egne: Hasall (f. Asall), helder (f. elder), hellest (ellest), eite (mange Dial. for: heite), Uldr, øle, yla (f. Huldr, høla, hyla) o. s. v. Men den mær-

kelligste Forandring ved denne Lyd finder Sted i nogle Byg-egne af Søndmør, Søndfjord og Nordhordlehn, hvor den meget ofte bortfalder, f. Ex. *alde, øyre, Av, Est, Us* (for: halda, høyra, Hav, Hest, Hus). Det er dog ikke Tilfældet, at H-Lyden ganske mangler; men Brugen af samme er skiødesløs, saa at den deels bortfalder, deels bruges og tildeels end og føies til saadanne Ord, som den ikke tilhører, f. Ex. *He[illegible], Høyk, hause*. (At den, som nogle have paastaaet, altid bortfalder, hvor den skulde være, og tillægges, hvor den ikke skulde være, er derimod urigtigt).

Anm. Det h, som findes i det gamle Sprog forved r, l og n, mangler ganske i Folkesproget. Hvad der ellers er at mærke ved h i hj og hv, skal anføres under Ombytningen.

81. Tungebogstaverne t og d findes tilføiede ved nogle Ord, som ellers ende med Rodvokalen, nemlig: *My-tt, Kne-tt, Kjø-tt* (Sogn); *Bu-tt, Tre-tt* (Nbg.); *Straa-d, Tre-d, Frø-d, Tjø-d* (Sdm.) Det er uden Tvivl kun Bøiningsformen med t (kne-et, bu-et), som er bleven forenet med disse Ord; det maa ellers bemærkes, at denne Form almindelig bortfalder i Tostavelsesformerne, f. Ex. *Hus'e* (ↄ: Huset), *Belte, kome, lite* o. s. v. ligesom ogsaa baade t og d bortfalder i afledede Former paa at og ad, f. Ex. *maala, laga, kalla*.

d bortfalder i de fleste Sprogarter, naar det skulde staae eenligt efter Vokalen (§ 31), f. Ex. *Bla, Sta, Skae, Raa, Bu, Li, bau, Klæe, Føa* o. s. v. Kun i Nordfjord og en Deel af Søndmør findes den fuldkomne Form (*Blad, Stad, Raad, Bud, leid, kvide* ꝛc.); i andre Sprogarter findes den kun som en sjelden Undtagelse, — saaledes i: *bidig, tidig, bod-før, Saad-kodn* (Søndre Berg.), og især i de Ord, som have ligedannede Vokaler, som: *laadaa, vaadaa* (Orkd), *Jaadaar, Spudu, Vudu* (Indr.), *Svada, Lodo* (Ramdalen). Undertiden findes d kun i de forlængede Former; saaledes:

Hovn(d), i Hovde (Rbg.); Bro'r, Brode-lut; De'r, Vede-skifte (Sdm.) — I Efterlyden dl (del) bortfalder d ogsaa i Søndmør, men findes igjen i det Sognske o. fl.: Ad'l, Sad'l, Stød'l. At et d indskydes ved det dobbelte l og n (Ex. Udl, redna, § 34, 35), kan ansees som en Udtaleform; men mere mærkeligt er det, at et d indskydes foran l og n efter en lang Vokal; saaledes (i Søndfjord og Stavanger): Aadl (ɔ: Aal), Stodl, Sydl, Steidn, Teidn. (Man jævnføre den islandske Udtale af áll, stóll, steinn).

Ved d mærkes fremdeles, at det næsten overalt bortfalder af dj, altsaa: jup, jerv (djup, djerv, Sdm.), rya (rydje, Sdm.), Dia (Vidja, Hlg.) I ld og nd udtales det i flere Sprogarter utydeligt; i rd bortfalder det næsten overalt, f. Ex. Or (ɔ: Ord). Om Vokalisering af d skal tales under: Blandet Overgang.

82. s findes undertiden tilskudt foran et Ord; saaledes: slape (f. lape), slute, smelta, snautt, Strut, Stut (f. Tut), skvellen (kvell), skryle (gryla, ryla), Sprakje (Brakje). Jævnfør: Korpa (Skorpa), Veiv (Sveiv), Peis (Speis). — I mange Ord indskydes s foran Endelsen leg: mansleg, reinsleg, fælsleg, ilsleg, blygsleg, godsleg (Mest i de sydlige Egne). I Raabygdelaget og Tellemarken indskydes ogsaa et k, altsaa sk: reinskleg, ilskleg, goskleg, leiskleg, auskleg. — Ellers findes s ogsaa indskudt foran andre Endelser, f. Ex. rein-s-ka, Haalskje, Raaskje, Jaksle (Jakle), faangsla, stansna (stadna). Jævnfør: hargjængst (Sdm. for: har-gjengd), Fostr (Fodr).

Som tilskudt foran Forlyden r findes desuden:

sk: Skrabb (= Rabb), skrata, Skrei, Skryde, skrubba.

st: strak (= rak), Strind (= Raand), stripla, Strod.

83. r bortfalder 1) af Endelserne ar, er, ur; f. Ex. Hesta(r), Elva, kasta, jaga, Eina (Mandsnavn); Skaale, Greine, kvile, styre; Huvo, Luko (f. Lukor). Kun nogle faa Sprogarter have r i disse Tilfælde. — 2) i Enden efter en Konsonant: Fing (Fing'r), Klung, Huld, Vet (Vetter),

Kunst, Vokst o. fl. (derimod have nogle Dial. Mast-r Tust-r, Myk-r o. fl.) — 3) undertiden efter en lang Vokal: æ (f. er), va (var), fæ, naa, o og u (for: or, ur. — Ved nogle Ord, som ellers ende med Rodvokalen, tillægges et r (i Hard. og Sæt.): Ljaa-r, Sko-r, Snjo-r; men dette er egentlig en gammel Bøinings- eller Kjønsform. I de Ord, som egentlig skulde ende paa dr (el. der), bortfalder deels r, deels d, og deels begge tilsammen; saaledes: Aad, Brud, Fod, Reid, Led (Søndm.); — Brur, Fo'r, Reir, Ler, Ver, Lur (Sydlige Egne); — Lu, Ro, Læ, Væ, Rei (for Ludr, Rodr, Ledr, Vedr, Reidr). — Af enkelte Ord, hvori et r bliver indskudt, mærkes: Spruns (Spuns), Dryn, dryssa.

84. l bortfalder i Forlyden foran j; saaledes: Jaa (Ljaa), joa (for: ljoda), Jom, Jos, jot, juga. (Tildeels i Kristiansands og Trondhjems Stifter, samt i Guldbr.) Jævnf. Trondhj. Jøs og Løs for Ljos. En mærkelig Udeladelse af l finder Sted i det Sætersdalske og en Deel af Tellemarken, da nemlig l bortfalder i Efterlyden foran k, g, v, m; saaledes: Fokk, Mjokk, Kjokkje (for Folk, Mjolk, Kjolkje); Bæ[illegible], Hæg, Taag, fygje (for Belg, Helg, Tolg, fylgja); haa[illegible]e, Kaav (f. halv, Kalv), Kov, tov, sjav (f. Kolv, tolv, sjal[illegible]) Aam, Haam (for: Alm, Halm). Paa andre Steder er de[illegible] meget sjeldent; man jævnføre: Mjøk (Ndm. f. Mjolk); To[illegible] (Nordre Berg = Tolkn, Nhl.), Kjakje (i Nhl. Kjelkje).

Af enkelte Bortfald eller Tilskydelser mærkes: ska, te, [illegible] (f. skal, til, vil), Fløyra (Føvra), klakka (kakka).

85. n bortfalder af Endelsen an, f. Ex. Afta(n), Fang[illegible] Gama (Tell.), sama, sia (Isl. sidan), inna, heima; trett[illegible] fjorta (i forskjellige Dialekter). Almindelig bortfalder n a[illegible] den gamle Endelse in (med enkelt n), f. Ex. Sol'i (Sol'[illegible] Sol'a o. s. v. for det gamle sólin). I nogle Ord bortfalder n af ns: hafs (f. hans), Vafs (Vatns), Barsøl (f. Barnsøl).

ligesaa af mn: Jamaldre, jamt, næmt (§ 51). At n assimileres med k, skal senere blive omtalt. Af Ord med indskudt n mærkes: Knart (Kart), Knoll (Koll); herved mærkes ogsaa en Bøiningsform af nogle Ord, som ende med Rodvokalen, f. Ex. Bru-n-a, Klo-n-a.

86. Af Læbebogstaverne (p, b, f, v, m) er det især v, som her kommer i Betragtning. v bortfalder nemlig ofte i Forlyden forved o og u; saaledes: ondt (for: vondt), Uku (Vika), Kode (eg. Kvoda), kolve, kor, korkje, Kost (i Gbr. Kvost); solla (svalla), Solo, solten, sorta; subba (svabba), Sulu (f. Svola), sumlug (svimrug); to (f. tvo), tort, Tugu, Turu (f. Tvora), o. fl. Ogsaa foran y og ø, som: yrk (vyrk), Yrkje, kyrkje (kverkja), Syll (Svill), Sømn (Svevn), Tyrel (Tvirel). Hertil hører ogsaa nogle Ord med h for hv (hu): haa, hor, holva (= kva, kvar, kvolve).

I Efterlyden bortfalder v efter u og au (i mange Dialekter, især vestenfjeldske), f. Ex. Stu (f. Stuv), Skru, Sua, Tua, dau, Lau, Klau (f. Klauv). Sjeldnere bortfalder det efter a og aa: — a (for: av), ga (gav), asta (f. avstad), Aabyr (f. Ovbyr). Undertiden bortfalder v efter r og l: tar (for tarv), hal (halv), sjøl (sjølv), Alskot (f. Alvskot). Jævnf. § 51.

I Efterlyden tilskydes et v foran r i nogle Ord: Vrak, vrang, vrei, vrie, Vrist. Dette finder Sted i Tell. og Buskerud m. fl. men er ubekjendt i det Vest- og Nordenfjeldske. Denne Lyd mangler ogsaa i det Islandske, men gjenfindes i Svensk og andre Sprog.

87. De øvrige Bogstaver (p, b, f, m) bortfalde sjelden. Det kan nærmest ansees som en Udtaleform, at b bortfalder efter m: Lam', Kam', kjæmma (Nhl. Jæd.), og at det indskydes imellem m—l og m—r (see § 52). Af enkelte Bort-

[illegible] rina (= rina), Brosa (Rosa), [illegible] (Aaraaat).

[illegible] (n), saaledes: haano (f. [illegible] o. s. v. I nogle faa Ord [illegible] varr (f. varmt) og Vær'de, [illegible] bortfaldt eller assimileret kunde [illegible] Kubb (Kumb), duppa (dumpa) [illegible]

[illegible] de norske Ord, som optages i [illegible] Form som de have i [illegible] til en enkelt Dialekt. [illegible] faaet en mindre fuldkom[illegible] mangler, deels derved, at en [illegible] foretrukken for den [illegible]: Hei, Hi, Hie, Ho, hvie [illegible]: Snelle, Gran (iste[illegible]) Auger, æsle for etle, [illegible] Sjaa, Beigd f. Bygd, [illegible] Orrefugl, med mange flere.

[illegible]

[illegible] k og g [illegible] med hinanden, deels [illegible] Saaledes: Flesse, Fnaga, Knue [illegible] Ligeiaa: Bunk, Flukka, [illegible] Kegla. Det k, som [illegible] i Stavanger og Man[illegible] Tag [illegible] bleig, raug (for: Tal, [illegible]

[illegible] inte, itte, stumt, [illegible]). Overgangen tj til kj [illegible] — [illegible] snerpa, hrrpa, Foeppa, [illegible] (= snerka, herka, hecka, Knek, Strokk), [illegible] (Daarehus), Jukfaang (Djupsaagn). [illegible] g med f og v: Kreks (Kreis), glekfa (glefsa),

Krakse (Kravse), Lukt (Luft), Lykt-ur (Loftur). Hertil hører den ofte forekommende Overgang: g til v (eller omvendt), saasom Trauv, Dovning, Gyvr, Korv, Torv (Andre Steder: Draug, Dugning, Gygr, Korg, Torg); ligesaa Stoga, Jugn, Hagre, Sugl, Ogn, ogofor (ved Siden af: Stova, Jovn, Havre, Suvl, Ovn, aavafor).

Omvexlinger af mindre Betydenhed ere: k med s: snapt (knapt), læmma (klæma), Maakje (Maase), bosna (bokna). — Et j for g indes tildeels i Ag. Stift ved Ord som: Berj, Helj, Sorj istedetfor Berg o. s. v.) I nogle Ord omvexle kn, gn og n: saaledes gnika, knika og nika m. fl. (§ 78).

89. h ombyttes med k i de Ord: kauka, kaua (= hauka, hua). Jævnf. kaa, kor, koss, kolve, — som i nogle Egne hedder: haa, hor, hoss, holva (§ 86). I de sidste Ord svarer h til et gammelt hv (hu). Istedetfor dette hv finder man tildeels kun v (Vefs, Veite, verken); men den almindelige norske Form for hv er kv, f. Ex. Kval, kvit, kvile, kvar, kvem. Mærkeligt er det, at dette kv i en Deel af Tellemarken lyder som gv (gvit, gvor, gverve), og adskilles fra det almindelige kv, f. Ex. i Kveld, Kvist, kveikje o. s. v.

Istedetfor det gamle hj (hi) høres almindelig blot j; men ved nogle Ord findes dog Overgang til h (uden j), nemlig: Hylla og Hille (= Hjell), Høring (Hjuring), helpa (hjelpa). — I nogle Ord gaaer hj over til kj: Kjell, Kjun, Kjupa (Sdl. Stavang. for: Hjell, Hjun, Hjupa); Kjelm, Kjul (Ørkd. for Hjelm, Hjul). Paa nogle andre Steder finder man sj for hj: Sjærne, Sjell, Sjon-skylna (Guldbr. for Hjerne, Hjell, Hjonskilnad); sjaa (i Gbr.) og isjaa (i Stav.) istedetfor hjaa (Isl. hiá).

Anm. Disse Overgange bevise, at h i denne Forbindelse maa ansees som en væsentlig Konsonant og altsaa ikke udelades i Skrivningen, om den end bortfalder i Udtalen. I de beslægtede Sprog udenfor Norden have saadanne Ord blot h (Ang. helm, helpan. Holl. hart). Den uvæsentlige Deel af Lyden er altsaa ikke h, men heller j, hvilke

[illegible]

[illegible] verum [illegible]

[illegible]

r Veitsla. I Nordlænding [illegible] bliver rl til sl i de Over-eldske; altsaa: esla (f. erla), [illegible], [illegible], [illegible], [illegible]. Jf. det sammensatte Ord: reslere (f. [illegible]). [illegible] og nordenfjelds falde sammen [illegible] en egen Udtale, [illegible] bemærket (§ 36); den samme Udtale faar ogsaa nogle Ord med sl: Skisl, Smisl, Aabrsl (eg. [illegible], [illegible], [illegible]). Om et Ord egentlig skal have rl eller sl, er undertiden vanskeligt at vide, da disse Former ikke adskilles.

I nogle Ord ombyttes s med r: [illegible] ([illegible]), morkjen (morskjen), glire (glise), gnura ([illegible]). Om s og r see §.

92. r ombyttes med l og n, tildeels ogsaa med d. Nemlig 1) r med l: blagda (f. bragda), blække, [illegible], [illegible], glisen; tokle, ingle (ingre). Eller omvendt: grytte (f. glytta), tora, ingra o. fl. En Overgang til l findes ellers ved de Ord, som fordum have havt rð, f. Ex. Al (Arð), Bol, Fal, Bel (o: Byrde), hæle (o: bærde). Den hertil hørende Udtale er forhen omtalt (§ 33). 2) r med n: Knakk (Krakk), knasa, knapp, nykkja; Flein (Fleir), flina. Jf. Harp (f. Hamp, eg. Hanp), marg-lia (manglia). I nogle Ord synes n at svare til et gammelt rn: dæn (f. dær), hæn (hær), vonn (vor), dikkon (dokker). 3) Omverling af r og d findes i nogle faa Ord, som bydja (for byrja), Mark (f. Makk, eg. Madk), Mjærm (Mjodm); herved mærkes r for dr: ner (nid), sør (syd) f. § 83; og dn for rn (nedenfor).

Af Konsonanter, som ere sammensatte med r, mærkes: 1) rd bliver almindelig til r med forlænget Vokal, (s. § 46), f. Ex. Gar (for Gard), Bor, nor, Fjor, Ur, vær, spure (f. spurde); dog siger man i Tellemarken: Urd, Orde, spurd o. fl. 2) rl bliver i de fleste Egne til ll (som Kall, Elling o. fl.) men i de sydvestlige Distrikter til dl (tdl): Kadl (fordum Karl), hadla, Kydlag, lidla, Madlauk (f. Marlauk). 3) rn bliver almindeligst til nn, f. Ex. Bjønn, Honn, Jenn;

men i de sydvestlige Egne fra Sogn til Lister, samt i Hall. og Vald. — til dn (ddn), altsaa **Badn** (ↄ: Barn), **Gadn**, **Hodn**, **Kodn**, **Kjødn** (s. Tjern), **gjedna**, **Skjedna** (ↄ: Stjerna). De Tilfælde, hvori rn udtales reent, ere kun faa, saasom: **Jarn**, **gjærne**, **Stjærne** (Trondhj.), **Ørn** (alm.); hvor et n tillægges som Endelse, lyder r ogsaa tydeligt, f. Ex. **farne**, **vorne**, **klaarna**, **surna**; dog undtages Ordet: **turna**, som hedder: **tonna** og **todna**.

93. l og n lide omtrent samme Forandringer; de ombyttes begge med r (s. forrige §), og de omvexle desuden indbyrdes; saaledes: **Nykjel** (f. Lykjel), **Nykle** (Lykle), **Natklauv** (og Latklauv), **Skaanorm** (Skolorm), **vatlast** (vatnast). — Af de med l og n sammensatte Lyd mærkes, foruden det føromtalte lj (§ 84): 1) ld og nd, der i nogle Sprogarter (især Trondhj.) lyde som ll og nn, f. Ex. **Ell** (ↄ: Eld), **gill**, **halle**, **Hann** (ↄ: Hand), **Sunn**, **Vinn**. — 2) ll gaaer ofte over til dl (i Sprogarterne fra Sogn til Lister): **adle** (ↄ: alle), **Fadl**, **Fjedl**, **idla**, **Stadl**, **Udl**, **Vodl** (Jævnf. **Hævedl**, **Lykjedl**, **Meitedl**). I Sætersdalen og en Deel af Tellemarken bliver ll ganske til dd; saaledes: **adde** (alle), **Fjedd**, **Hedde**, **Hjedd**, **idde**, **kadda**, **Udd**, **Vodd**. — 3) nn bliver undertiden til dn (i de samme Egne, hvor ll bliver til dl): **badna** (ↄ: banna), **Radna**, **Fodn**, **Todn**, **kjedna** (Jævnf. § 34, 35).

Anm. Den Omvexling af nn og d, som findes i det gamle Sprog (f. Ex. Finnr og Fidr), er her saa godt som ukjendt (det maa ogsaa erindres, at d i denne Stilling oftest bortfalder); dog kan anføres: **andre** (eg. ann-re) og **are** (eg. ad-re), **syd** og **synn** (el. su' og sunn), **Vadmaal** og **Vannmaal**.

94. Læbebogstaverne p og b omvexle med hinanden i Forlyden; saaledes: **Punt** (= Bunt), **Purre**, **Pyskje**, **Prim**, **plitta**, **plystra**. I Efterlyden findes b for p (f. Ex. **taba**, **roba**, **lauba**, **Reib** o. s. v.) i det Stavangerske og Mandalske, hvor en lignende Svækkelse finder Sted ved k (§ 89) og ved

t (§ 91). Om Vexlingen af p og k er før talt (§ 89); ellers overgaaer p i de nordlige Egne til f foran t og s, for Ex. djuft (for djupt), knaft; klifte, flefte, kjøfte; hvormed kan jævnføres: skifte (beſl. med ſkipa), gleffe (beſl. med glupa). Omvendt bliver f og v til p i de sydvestlige Egne (især i Sogn og Nhl.); saaledes: Dupt (for Duft), Tupt, Lopt, Skapt, gipta, Opſe, Lepſa, Kveps. Ogsaa i eenlig Stilling omvexler p undertiden med v; saaledes: grop, ſkryp (Trondhj. for: grov, ſkryv), krapa, lape, ſkraapa. Jævnf. Gauvn (f. Gaupn), Sovl (f. Sopl).

95. f og v ombyttes med k eller g (efter § 89) og med p (efter forrige §). Desuden ombyttes 1) v med bb: Tubba (f. Tuva), Bobbe (Buv), dribba, Ribbe, Nobb, ſkubba, Stubbe. Hermed kan jævnføres: bibra (bivra), Fibreld (f. Fivreld), Nabn for Navn, hvorom nedenfor. — 2) v med m: aama (f. aava), tamſa, Lemſa, Tomt, kvamt (i Sdm. kovt), Omled (Ovlid), Helming (beslægtet med halv). Hertil hører Lyden vn, som i de fleste Sprogarter bliver til mn, f. Ex. Famn, Hamn, Omn, Sømn, hemne, limna. I det Sognske, Hardangerske og Jæderske findes ogsaa Formen bn, som: jabn, Nabn, ſobna, næbna, Ebne; — i Tell. og tildeels i Hard. høres derimod tydeligt vn (javn, Ovn). Tilsvarende er fn i Islandsk, vn i Dansk, mn i Svensk.

Et Par sjeldne og tvivlsomme Overgange findes desuden ved f, nemlig 1) f—t: Trauſk, Trums, Tramlag (Andre Steder: Frauſk, Frums, Framlag). 2) f—ſ: Duſt (= Duft), Flygjel (= Sligjel).

96. m ombyttes med n foran en anden Konsonant: ſanka (af ſam), ſundla (ſvimra), ſvint (ſvimt), hænta, Skunt, Fruns. Jævnf. klina (= kleima), innrømt (f. innrønt), Skurm (Skurn). Undertiden findes m for ng: Bræmbær (Bring), vimla (vingla); — og m for n som Udtaleform foran b eller p, f. Ex. Kimbein (Kinnbein), ampuſten (and-

keligste Forandring ved denne Lyd finder Sted i nogle Kyst-egne af Søndmør, Søndfjord og Nordhordlehn, hvor den meget ofte bortfalder, f. Ex. *alde, øyre, Av, Est, Us* (for: halda, høyra, Hav, Hest, Hus). Det er dog ikke Tilfældet, at H-Lyden ganske mangler; men Brugen af samme er skjødesløs, saa at den deels bortfalder, deels bruges og tildeels endog føies til saadanne Ord, som den ikke tilhører, f. Ex. *Helv, Høyk, hause.* (At den, som nogle have paastaaet, altid bortfalder, hvor den skulde være, og tillægges, hvor den ikke skulde være, er derimod urigtigt).

Anm. Det h, som findes i det gamle Sprog forved r, l og n, mangler ganske i Folkesproget. Hvad der ellers er at mærke ved h i hj og hv, skal anføres under Ombytningen.

81. Tungebogstaverne t og d findes tilføiede ved nogle Ord, som ellers ende med Rodvokalen, nemlig: *My-tt, Kne-tt, Kjø-tt* (Sogn); *Bu-tt, Tre-tt* (Nbg.); *Straa-d, Tre-d, Frø-d, Tjø-d* (Sdm.) Det er uden Tvivl kun Bøiningsformen med t (kne-et, bu-et), som er bleven forenet med disse Ord; det maa ellers bemærkes, at denne Form almindelig bortfalder i Tostavelsesformerne, f. Ex. *Hus'e* (ɔ: Huset), *Belte, kome, lite* o. s. v. ligesom ogsaa baade t og d bortfalder i afledede Former paa at og ad, f. Ex. *maala, laga, kalla.*

d bortfalder i de fleste Sprogarter, naar det skulde staae eenligt efter Vokalen (§ 31), f. Ex. *Bla, Sta, Skae, Raa, Bu, Li, bau, Klæe, Føa* o. s. v. Kun i Nordfjord og en Deel af Søndmør findes den fuldkomne Form (*Blad, Stad, Raad, Bud, leid, kvide* ꝛc.); i andre Sprogarter findes den kun som en sjelden Undtagelse, — saaledes i: *bidig, tidig, bod-før, Saad-kodn* (Søndre Berg.), og især i de Ord, som have ligedannede Vokaler, som: *laadaa, vaadaa* (Orkd), *Jaa-daar, Spudu, Vudu* (Indr.), *Svada, Lodo* (Ramdalen). Undertiden findes d kun i de forlængede Former; saaledes:

a'n eller aen (for annen). Hvor nd lyder som nn, gaaer det ind under samme Regel: Vi'nn (Vinden), Bra'nn (Branden).

Af andre Ord, som sammendrages ved at indskyde en Vokal, mærkes følgende med s: Faster (Farsyster), Forst (Forset), gangans(=ndes).

98. Nogle faa Forkortninger fremkomme derved, at den første Stavelse bortfalder; saaledes: paa (f. upp=aa), pi (upp=i), pum (upp=um), ta (ut=av), ti (ut=i), ne (henne), sa (dessa). — Men langt oftere forkortes Ordene ved at tabe den sidste Vokal tilligemed Efterlyden; f. Ex. sku, istedetfor: skulde. De Konsonanter, som saaledes lettest bortfalde, ere g, d og v; dog kan ogsaa en sammensat Efterlyd bortfalde.

Exempler ere:		Forkortet:
draga, plagar, lægja; lada.	-	dra, pla, læ; — la (§ 81).
hava, heve; gjiva, gove.	-	ha, hé, gje, gò (Sogn).
vera, vore; fyre (el. fire).	-	vé, vò, fy (Voss), fe (Tell.)
standa, stend'; ganga, gjeng'.	-	sta og staa, stæ; ga og gaa, gjæ.
sagde, lagde, brygda	-	sa, la, bry (Næsten almindl.)
vislega, harlega (forældet).	-	visle (ell. visla), harle (hadla).

Anm. Den Vokalovergang som findes i: staa for: standa (jævnf. gaa, ganga; faa, fanga), viser sig ogsaa i et Par Ord med eenligt g: plaa, tvaa (f. plagar, tvaga). Egentlig høre de Ord: flaa, klaa, maa, slaa, — ogsaa hertil; thi endskjønt disse Ord ogsaa i det gamle Sprog have aa, finder man dog Spor til, at dette aa indeholder et vokaliseret g, og at det egentlig skulde hedde: flaga, klaga, maga, slaga. Dette sees ei alene af de beslægtede Sprog, men ogsaa af vore egne afledede Ord og Former. Vi have nemlig ved Siden af klaa og flaa: klegjen, flegjen (i Sogn: klegen, flegen), Flagar, Mara=flagar (ↄ: Hesteflaaer). Af maa (ↄ: kan) have vi: Magt, Umagje, moge=leg; — af slaa: Slag, slegjen, har=sløg. Man jævnføre desuden: braa (ↄ: lyne) med braga (ↄ: flamme); haa (ↄ: huske) med huga (i samme Betydning).

99. I de Ord, hvis anden Stavelse sluttes med en Konsonant, bortfalder undertiden den Konsonant, som staaer imellem Vokalerne, og begge disse blive derved sammendragne til

Kunst, Vokst o. fl. (derimod have nogle Dial. **Mast=r Tust=r, Myk=r** o. fl.) — 3) undertiden efter en lang Vokal: *æ* (f. ær), *va* (var), *fæ*, *naa*, o og u (for: or, ur. — Ved nogle Ord, som ellers ende med Rodvokalen, tillægges et r (i Hard. og Sæt.): *Ljaa=r*, *Sko=r*, *Snjo=r*; men dette er egentlig en gammel Bøinings= eller Kjønsform. I de Ord, som egentlig skulde ende paa dr (el. der), bortfalder deels r, deels d, og deels begge tilsammen; saaledes: *Aad*, *Brud*, *Fod*, *Reid*, *Led* (Søndm.); — *Brur*, *Fo'r*, *Reir*, *Ler*, *Ver*, *Lur* (Sydlige Egne); — *Lu*, *Ro*, *Læ*, *Væ*, *Rei* (for Ludr, Rodr, Ledr, Vedr, Reidr). — Af enkelte Ord, hvori et r bliver indskudt, mærkes: *Spruns* (Spuns), *Dryn*, *drysja*.

84. l bortfalder i Forlyden foran j; saaledes: *Ja=* (Ljaa), *joa* (for: ljoda), *Jom*, *Jos*, *jot*, *juga*. (Tildeels i Kristiansands og Trondhjems Stifter, samt i Guldbr.) Jævnf. Trondhj. *Jøs* og *Løs* for Ljos. En mærkelig Udeladelse af l finder Sted i det Sætersdalske og en Deel af Tellemarken, da nemlig l bortfalder i Efterlyden foran k, g, v, m; saaledes: *Fokk*, *Mjokk*, *Kjokkje* (for Folk, Mjolk, Kjolkje); *Bæg*, *Hæg*, *Taag*, *fygje* (for Belg, Helg, Tolg, fylgja); *haav'e*, *Kaav* (f. halv, Kalv), *Kov*, *tov*, *sjav* (f. Kolv, tolv, sjalv), *Aam*, *Haam* (for: Alm, Halm). Paa andre Steder er dette meget sjeldent; man jævnføre: *Mjøk* (Ndm. f. Mjolk); *Tokn* (Nordre Berg = Tolkn, Nhl.), *Kjakje* (i Nhl. Kjelkje).

Af enkelte Bortfald eller Tilskydelser mærkes: *ska*, *te*, *ve* (f. skal, til, vil), *Fløyra* (Føyra), *kakka* (kakka).

85. *n* bortfalder af Endelsen an, f. Ex. *Afta(n)*, *Fanga*, *Gama* (Tell.), *sama*, *sia* (Isl. sidan), *inna*, *heima*; *tretta*, *fjorta* (i forskjellige Dialekter). Almindelig bortfalder n af den gamle Endelse in (med enkelt n), f. Ex. *Sol'i* (*Sol'e* *Sol'a* o. s. v. for det gamle sólin). I nogle Ord bortfalder n af ns: *hafs* (f. hans), *Vafs* (Vatns), *Barsøl* (f. Barnsøl).

Ligesaa af mn: Jamaldre, jamt, næmt (§ 51). At n assimileres med k, skal senere blive omtalt. Af Ord med indskudt n mærkes: Knart (Kart), Knoll (Koll); herved mærkes ogsaa en Boiningsform af nogle Ord, som ende med Rodvokalen, f. Ex. Bru-n-a, Klo-n-a.

86. Af Læbebogstaverne (p, b, f, v, m) er det især v, som her kommer i Betragtning. v bortfalder nemlig ofte i Forlyden forved o og u; saaledes: ondt (for: vondt), Uku (Vika), Kode (eg. Kvoda), kolve, kor, korkje, Kost (i Gbr. Kvost); solla (svalla), Solo, solten, sorta; subba (svabba), Sulu (f. Svola), sumlug (svimrug); to (f. tvo), tort, Tugu, Turu (f. Tvora), o. fl. Ogsaa foran y og ø, som: yrk (vyrk), Yrkje, kyrkje (kverkja), Syll (Svill), Sømn (Svevn), Tyrel (Tvirel). Hertil hører ogsaa nogle Ord med h for hv (hu): haa, hor, holva (= kva, kvar, kvolve).

I Efterlyden bortfalder v efter u og au (i mange Dialekter, især vestenfjeldske), f. Ex. Stu (f. Stuv), Skru, Hua, Tua, dau, Lau, Klau (f. Klauv). Sjeldnere bortfalder det efter a og aa: — a (for: av), ga (gav), asta (f. avstad), Aabyr (f. Ovbyr). Undertiden bortfalder v efter r og l: tar (for tarv), hal (halv), sjøl (sjølv), Alskot (f. Alvskot). Jævnf. § 51.

I Efterlyden tilskydes et v foran r i nogle Ord: Vrak, vrang, vrei, vrie, Vrist. Dette finder Sted i Tell. og Buskerud m. fl. men er ubekjendt i det Vest- og Nordenfjeldske. Denne Lyd mangler ogsaa i det Islandske, men gjenfindes i Svensk og andre Sprog.

87. De øvrige Bogstaver (p, b, f, m) bortfalde sjelden. Det kan nærmest ansees som en Udtaleform, at b bortfalder efter m: Lam', Kam', kjæmma (Nhl. Jæd.), og at det indskydes imellem m—l og m—r (see § 52). Af enkelte Bort-

fald eller Tilſtud mærkes: prina (= rina), Broſa (Roſa), reſte (breſta), floggaſt (laugg aſt).

m bortfalder i Endelſer efter o (u), ſaaledes: haano (f. honom), ollo(m), i Huſo(m) o. ſ. v. J nogle faa Ord udgaaer det imellem to Konſonanter: vart (f. varmt) og Vær'de, Al(m)bork, Hal(m)ſtraa. Som bortfaldt eller asſimileret kunde det anſees i nogle Ord ſom Kubb (Kumb), duppa (dumpa) o. fl. hvorom ſenere.

Anm. Det var høilig at ønſke, at de norſke Ord, ſom optages i Skriftſproget, maatte ſkrives i den fuldkomneſte Form ſom de have i Folkeſproget, og ikke med et eenſidigt Henſyn til en enkelt Dialekt. Adſkillige af de hidtil optagne Ord have nemlig faaet en mindre fuldkommen Form, deels derved, at en Konſonant mangler, deels derved, at en Overgangs- eller Udtaleform af en vis Lyd er bleven foretrukken for den rette Lyd. Til Exempler herpaa kan anføres: Hei, Li, Hie, ſtø, kvie (iſtedetfor: Heid, Lid, Hide, ſtød, kvide); Kvæl, Snelle, Gran (iſtedetfor: Kveld, Snelde, Grand); Uver for Auger, æſle for etle, Kjærn f. Tjern, Al f. Ar eller Ard, Lja f. Ljaa, Bøigd f. Bygd, Multe f. Molte, Aan f. Onn, Aarfugl f. Orrefugl, med mange flere.

b) Ombytning.

88. Ganebogſtaverne k og g ombexle med hinanden, deels i Forlyden, deels i Efterlyden. Saaledes: kleſſe, knaga, Knue (for gleſſa, gnaga, Gnue) o. ſ. v. Ligeſaa: Bunk, Flukka, Kokla (andre Steder: Bung, Flogga, Kogla. Det k, ſom ſtaaer eenligt efter Vokalen, udtales ſom g i Stavanger og Mandals Amter: altſaa Tag, baga, koga, bleig, raug (for: Tak, baka o. ſ. v.

Desuden ombexler 1) k med t, ſaaſom: inte, itte, ſtumt, tryſte (for: inkje, ikkje, ſkumt, kroſte). Overgangen tj til kj ſkal omtales nedenfor. — 2) k med p: ſnerpa, hyrpa, kveppa, Knope, Stropp (= ſnerka, herka, kvekka, Knok, Strokk), Hertil hører: Vaakn-hus (Vaapnhus), Jukſaang (Djupsaagn). — 3) k eller g med f og v: Kveks (Kvefs), glekſa (gleſſa),

Krakſe (Kravſe), **Lukt** (Luft), **Lykt-ur** (Loftur). Hertil hører den ofte forekommende Overgang: **g** til **v** (eller omvendt), saaſom **Drauv, Dovning, Gyvr, Korv, Torv** (Andre Steder: Draug, Dugning, Gygr, Korg, Torg); ligeſaa **Stoga, Hugu, Hagre, Sugl, Ogn**, ogoſor (ved Siden af: **Stova, Hovu, Havre, Suvl, Ovn**, aavafor).

Omverlinger af mindre Betydenhed ere: **k** med **ſ**: **ſnapt** (knapt), **ſlæmma** (klæma), **Maakje** (Maaſe), **bosna** (bokna). — Et **j** for **g** findes tildeels i Ag. Stift ved Ord ſom: **Berj, Helj, Sorj** iſtedetfor Berg o. ſ. v.) I nogle Ord omverle **kn, gn** og **n**: ſaaledes **gnika, knika** og **nika** m. fl. (§ 78).

89. **h** ombyttes med **k** i de Ord: **kauka, kaua** (= hauka, hua). Jævnf. **kaa, kor, koſs, kolve**, — ſom i nogle Egne hedder: **haa, hor, hoſs, holva** (§ 86). I de ſidſte Ord ſvarer **h** til et gammelt **hv** (hu). Iſtedetfor dette **hv** finder man tildeels kun **v** (**Vefs, Veite, verken**); men den almindelige norſke Form for **hv** er **kv**, f. Ex. **Kval, kvit, kvile, kvar, kvem**. Mærkeligt er det, at dette **kv** i en Deel af Tellemarken lyder ſom **gv** (**gvit, gvor, gverve**), og adſkilles fra det almindelige **kv**, f. Ex. i **Kveld, Kviſt, kveikje** o. ſ. v.

Iſtedetfor det gamle **hj** (hi) høres almindelig blot **j**; men ved nogle Ord findes dog Overgang til **h** (uden j), nemlig: **Hylla** og **Hille** (= Hjell), **Høring** (Hjuring), **helpa** (hjelpa). — I nogle Ord gaaer **hj** over til **kj**: **Kjell, Kjun, Kjupa** (Shl. Stavang. for: Hjell, Hjun, Hjupa); **Kjelm, Kjul** (Ørkd. for Hjelm, Hjul). Paa nogle andre Steder finder man **ſj** for **hj**: **Sjærne, Sjell, Sjon-ſkylna'** (Guldbr. for Hjerne, Hjell, Hjonſkilnad); **ſjaa** (i Gbr.) og **iſjaa** (i Stav.) iſtedetfor **hjaa** (Isl. hiá).

* Anm. Disſe Overgange beviſe, at **h** i denne Forbindelſe maa anſees ſom en væſentlig Konſonant og altſaa ikke udelades i Skrivningen, om den end bortfalder i Udtalen. I de beſlægtede Sprog udenfor Norden have ſaadanne Ord blot **h** (Ang. **helm, helpan**. Holl. **hart**). Den uvæſentlige Deel af Lyden er altſaa ikke **h**, men heller **j**, hvilke

sidste i de nordiske Sprog ofte findes i Ord, som det egentlig ikke tilhører (f. Ex. Isl. rjettr, þjer, hjela. D. Fjeld, skjæle o. fl.) Forøvrigt maa man erindre, at dette j er kun en uægte Konsonant, som har dannet sig af Vokalen i f. Ex. Hjelm, Hjort for Hielm, Hiort (Sf. § 39).

90. Tungebogstaverne t og d ombyttes med hinanden i Efterlyden; saaledes gaaer det eenlige t over til d (i Stavang. og Lister), f. Ex. veid, skaud, Bod, støyda o. s. v. Omvendt findes: baate (baade), Mot (Mod), nit=i (nid=i), fengt (fengd). Sjeldnere skeer en saadan Omvexling i Forlyden, f. Ex. Tur og Dur, Taankar og Dankar.

Desuden ombyttes t i nogle Ord med k (see 88), ligesaa d med g: Meg og Meid, Spugu og Spudu, Raudn og Raagn. Regelmæssigt bliver tj til kj i de fleste Sprogarter; saaledes: Kjeld, Kjenn, Kjor, Kjuv, kjuge, kjukt; vikja, akjan, nikjan o. s. v. i hvilket Tilfælde kj har den samme almindelige Udtale, som forhen er forklaret (§ 30). Den rette Form (Tjeld, Tjor, tjukt, sitja o. s. v.) findes kun tildeels i Hardanger og Søndmør (imidlertid synes det dog at være klart, at den bør foretrækkes ved Ordenes Indførelse i Ordbogen). — Undertiden bliver ogsaa dj til gj; dog er dette sjeldent (Smiggja for Smidja, Viggja f. Vidja); almindeligst bortfalder dj, f. Ex. rya el. røa (rydje), glea (gledje).

Fremdeles omvexler t med s, hvorom i næste §. I nogle faa Ord ombyttes d med st (hvilket egentlig er at ansee som et Indskud af s): Rast (Rad), lasta (lada), Nyste (= No[illegible] eg. Noda), Ryst (= Ryde. Jævnf. Fostr, kvïstra, lystre, brigste.

91. s ombyttes i nogle Ord med t; saaledes: tilla (silla), rikta (riksa), hæmsa (hæmta). Regelmæssigt bliver sl til tl i det sydvestlige Norge, f. Ex. Kvitl, vetle, Vetlingje (for Kvisl, vesle, Vesling); Breitla (f. Breidsla), Reitla, Gjøtla, Øytla (f. Øydsla). Jævnfør: Gjetla for Gjætsla, Veitla

for Veitsla. I Modsætning hertil bliver tl til sl i det Østenfjeldske; altsaa: esla (f. etla), brusla, Fesling, lisle, Nesle (Jf. det sammensatte Ord: resleie f. rett-leide). At disse Lyd nordenfjelds falde sammen ved en egen Udtale, er før bemærket (§ 36); den samme Udtale faae ogsaa nogle Ord med rsl: Skisl, Smisl, Aabysl (eg. Skirsl, Smyrsl, Aabyrgsl). Om et Ord egentlig skal have tl eller sl, er undertiden vanskeligt at vide, da disse Former ikke adskilles.

I nogle Ord ombyttes s med r: Fork (Fosk), moskjen (morkjen), glire (glise), gnura (knusa). Om s og k see 88.

92. r ombyttes med l og n, tildeels ogsaa med d. Altsaa 1) r med l: blagda (f. bragda), blække, flak, Flisme, glisen; nokle, ingle (ingre). Eller omvendt: grytte (f. glytta), tora, singra o. fl. En Overgang til l findes ellers ved de Ord, som fordum have havt rð, f. Ex. Al (Ard), Bol, Fæl, Bøl (o: Byrde), hæle (o: hærde). Den hertil hørende Udtale er forhen omtalt (§ 33). 2) r med n: Knakk (Krakk), knasa, knapp, nykkja; Flein (Fleir), flina. Jf. Harp (f. Hamp, eg. Hanp), marg-lia (manglia). I nogle Ord synes n at svare til et gammelt rn: dæn (f. dær), hæn (hær), vonn (vor), dikkon (dokker). 3) Omvexling af r og d findes i nogle faa Ord, som bydja (for byrja), Mark (f. Makk, eg. Madk), Mjærm (Mjødm); herved mærkes r for dr: ner (nid), sør (syd) f. § 83; og dn for rn (nedenfor).

Af Konsonanter, som ere sammensatte med r, mærkes: 1) rd bliver almindelig til r med forlænget Vokal, (f. § 46), f. Ex. Gar (for Gard), Bor, nor, Fjor, Ur, vær, spure (f. spurde); dog siger man i Tellemarken: Urd, Orde, spurd o. fl. 2) rl bliver i de fleste Egne til ll (som Kall, Elling o. fl.) men i de sydvestlige Distrikter til dl (ddl): Kadl (fordum Karl), hadla, Kydlag, lidla, Madlauk (f. Marlauk). 3) rn bliver almindeligst til nn, f. Ex. Bjønn, Honn, Jenn;

men i de sydvestlige Egne fra Sogn til Lister, samt i Hall. og Vald. — til dn (ddn), altsaa **Badn** (ɔ: Barn), **Gadn**, **Hodn**, **Kodn**, **Kjødn** (f. Tjern), **gjedna**, **Skjedna** (ɔ: Stjerna). De Tilfælde, hvori rn udtales reent, ere kun faa, saasom: **Jarn**, **gjærne**, **Stjærne** (Trondhj.), **Ørn** (alm.); hvor et n tillægges som Endelse, lyder r ogsaa tydeligt, f. Ex. **farne**, **vorne**, **klaarna**, **surna**; dog undtages Ordet: **turna**, som hedder: **tonna** og **todna**.

93. **l** og **n** lide omtrent samme Forandringer; de ombyttes begge med r (s. forrige §), og de omvexle desuden indbyrdes; saaledes: **Nykjel** (f. Lykjel), **Nykle** (Lykle), **Natklauv** (og Latklauv), **Skaanorm** (Skolorm), **vatlast** (vatnast). — Af de med l og n sammensatte Lyd mærkes, foruden det føromtalte lj (§ 84): 1) **ld** og **nd**, der i nogle Sprogarter (især Trondhj.) lyde som **ll** og **nn**, f. Ex. **Ell** (ɔ: Eld), **gill**, **halle**, **Hann** (ɔ: Hand), **Sunn**, **Vinn**. — 2) **ll** gaaer ofte over til **dl** (i Sprogarterne fra Sogn til Lister): **adle** (ɔ: alle), **Fadl**, **Fjedl**, **idla**, **Stadl**, **Udl**, **Vodl** (Jævnf. **Hævedl**, **Lykjedl**, **Meitedl**). I Sætersdalen og en Deel af Tellemarken bliver **ll** ganske til **dd**; saaledes: **adde** (alle), **Fjedd**, **Hedde**, **Hjedd**, **idde**, **kadda**, **Udd**, **Vodd**. — 3) **nn** bliver undertiden til **dn** (i de samme Egne, hvor ll bliver til dl): **badna** (ɔ: **banna**), **Kadna**, **Fodn**, **Todn**, **kjedna** (Jævnf. § 34, 35).

Anm. Den Omvexling af nn og d, som findes i det gamle Sprog (f. Ex. Finnr og Fidr), er her saa godt som ukjendt (det maa ogsaa erindres, at d i denne Stilling oftest bortfalder); dog kan anføres: **andre** (eg. ann-re) og **are** (eg. ad-re), **syd** og **synn** (el. su' og sunn), **Vadmaal** og **Vannmaal**.

94. Læbebogstaverne **p** og **b** omvexle med hinanden i Forlyden; saaledes: **Punt** (= Bunt), **Purre**, **Pyskje**, **Prim**, **plitta**, **plystra**. I Efterlyden findes b for p (f. Ex. **taba**, **roba**, **lauba**, **Reib** o. s. v.) i det Stavangerske og Mandalske, hvor en lignende Svækkelse finder Sted ved k (§ 89) og ved

t (§ 91). Om Verlingen af p og k er før talt (§ 89); ellers overgaaer p i de nordlige Egne til f foran t og s, for Ex. djuft (for djupt), knaft; klifte, slefte, kjøfte; hvormed kan jævnføres: skifte (besl. med skipa), glesse (besl. med glupa). Omvendt bliver f og v til p i de sydvestlige Egne (især i Sogn og Nhl.); saaledes: Dupt (for Duft), Tupt, Lopt, Skapt, gipta, Opse, Lepsa, Kveps. Ogsaa i eenlig Stilling omverler p undertiden med v; saaledes: grop, skryp (Trondhj. for: grov, skryv), krapa, lape, skraapa. Jævnf. Gauvn (f. Gaupn), Sovl (f. Sopl).

95. f og v ombyttes med k eller g (efter § 89) og med p (efter forrige §). Desuden ombyttes 1) v med bb: Tubba (f. Tuva), Bobbe (Buv), dribba, Ribbe, Nobb, skubba, Stubbe. Hermed kan jævnføres: bibra (bivra), Fibreld (f. Fivreld), Nabn for Navn, hvorom nedenfor. — 2) v med m: aama (f. aava), tamsa, Lemsa, Tomt, kvamt (i Sdm. kovt), Omled (Ovlid), Helming (beslægtet med halv). Hertil hører Lyden vn, som i de fleste Sprogarter bliver til mn, f. Ex. Famn, Hamn, Omn, Sømn, hemne, limna. I det Sognske, Hardangerske og Jæderske findes ogsaa Formen bn, som: jabn, Nabn, sobna, næbna, Ebne; — i Tell. og tildeels i Hard. høres derimod tydeligt vn (javn, Ovn). Tilsvarende er fn i Islandsk, vn i Dansk, mn i Svensk.

Et Par sjeldne og tvivlsomme Overgange findes desuden ved f, nemlig 1) f—t: Trausk, Trums, Tramlag (Andre Steder: Frausk, Frums, Framlag). 2) f—s: Dust (= Duft), Flygjel (= Sligjel).

96. m ombyttes med n foran en anden Konsonant: sanka (af sam), sundla (svimra), svint (svimt), hænta, Skunt, Fruns. Jævnf. klina (= kleima), innrømt (f. innrønt), Skurm (Skurn). Undertiden findes m for ng: Bræmbær (Bring), vimla (vingla); — og m for n som Udtaleform foran b eller p, f. Ex. Kimbein (Kinnbein), ampusten (and-

puften). I nogle faa Ord ombyttes m med p: **glaape** (glaama), **hopa** (homa), **Kræming** (= Griping).

Anm. Det kan til Slutning bemærkes, at man paa enkelte Steder finder en Ombytning, der synes at være fremkommen ved en Misforstaaelse, idet man nemlig har søgt at berigtige en Form, som i Grunden ikke var urigtig. I det Søndmørske, hvor d og tj ellers bruges rigtigt, har man saaledes ogsaa et urigtigt d og tj i et Par Ord, nemlig: **Naadeljøs** (for Naaljøs, ɔ: Dødninglys), **Sud** (eg. **Su**, ɔ: en So), **Tjakje** (for **Kjakje**, ɔ: Kjæve), **Tjuke** (ɔ: Klump, Kogle; — for **Kjuka**, som formodentlig er rettere). Ved Siden af den Listerske Sprogart, hvor k ofte bliver til g (§ 88), finder man i en afsides Egn baade det rigtige k og tillige k for g, f. Ex. **Dak, draka**. I Mandal har man Ordet: **Skoll** (for **Skodda**), og i Tellemarken: **Holla** (for **Hodda**), hvilket formodentlig grunder sig derpaa, at man har anseet Skodda og Hodda kun som sætersdalske Former, i Lighed med **Vodd** for Voll &c. (§ 93).

III. Blandet Overgang.

Sammentrækning.

97. Til den blandede Overgang henregne vi adskillige Forandringer, som foregaae ved en vis Klasse af Bogstaver, og fornemmelig saadanne, som foregaae ved Vokal og Konsonant tilsammen. Til denne Afdeling henhører altsaa Sammentrækning, Vokalisering, Assimilation og Omsætning.

En simpel Sammentrækning af to Stavelser til een — finder ofte Sted, naar en Vokal staaer imellem to lige Konsonanter, da nemlig Vokalen falder bort, og Konsonanterne altsaa forenes. Saaledes: **nærre** for **nærare**, **holle** for **holleleg**, **fulla** for **fullelega**, **Kling** (Klining), **Pæng** (Pæning), **Kungje** (ford. Konung). Regelmæssigt skeer dette i en stor Deel af Sprogarterne, naar Endelsen - en lægges til et Ord, som ender paa n; f. Ex. **Saan'** (for Saanen), **Svein'**, **Stein'**; **Ma'n** (med lang Vokal, for: Mannen), **Grunn'**, **Munn'**. — Ligesaa: **Maa'n** (ɔ: Maanen), **Gra'n** (Grannen),

a'n eller aen (for annen). Hvor nd lyder som nn, gaaer det ind under samme Regel: Vi'nn (Vinden), Bra'nn (Branden).

Af andre Ord, som sammendrages ved at indskyde en Vokal, mærkes følgende med s: Faster (Farsyster), Forst (Forset), gangans(=ndes).

98. Nogle faa Forkortninger fremkomme derved, at den første Stavelse bortfalder; saaledes: paa (f. upp=aa), pi (upp=i), pum (upp=um), ta (ut=av), ti (ut=i), ne (henne), sa (dessa). — Men langt oftere forkortes Ordene ved at tabe den sidste Vokal tilligemed Efterlyden; f. Ex. sku, istedetfor: skulde. De Konsonanter, som saaledes lettest bortfalde, ere g, d og v; dog kan ogsaa en sammensat Efterlyd bortfalde.

Exempler ere:		Forkortet:
draga, plagar, lægja; lada.	-	dra, pla, læ; — la (§ 81).
hava, heve; gjiva, gove.	-	ha, hė, gje, gò (Sogn).
vera, vore; fyre (el. fire).	-	vė, vò, fy (Voss), fe (Tell.)
standa, stend'; ganga, gjeng'.	-	sta og staa, stæ; ga og gaa, gjæ.
sagde, lagde, brygda	-	sa, la, bry (Næsten almindl.)
vislega, harlega (forældet).	-	visle (ell. visla), harle (hadla).

Anm. Den Vokalovergang som findes i: staa for: standa (jævnf. gaa, ganga; faa, fanga), viser sig ogsaa i et Par Ord med eenligt g: plaa, tvaa (f. plagar, tvaga). Egentlig høre de Ord: flaa, klaa, maa, slaa, — ogsaa hertil; thi endskjønt disse Ord ogsaa i det gamle Sprog have aa, finder man dog Spor til, at dette aa indeholder et vokaliseret g, og at det egentlig skulde hedde: flaga, klaga, maga, slaga. Dette sees ei alene af de beslægtede Sprog, men ogsaa af vore egne afledede Ord og Former. Vi have nemlig ved Siden af klaa og slaa: klegjen, flegjen (i Sogn: klegen, flegen), Flagar, Mara=flagar (ↄ: Hesteflaaer). Af maa (ↄ: kan) have vi: Magt, Umagje, mogeleg; — af slaa: Slag, slegjen, har=sløg. Man jævnføre desuden: braa (ↄ: lyne) med braga (ↄ: flamme); haa (ↄ: huske) med huga (i samme Betydning).

99. I de Ord, hvis anden Stavelse sluttes med en Konsonant, bortfalder undertiden den Konsonant, som staaer imellem Vokalerne, og begge disse blive derved sammendragne til

en enkelt lang Vokal. Det samme skeer ogsaa med nogle Ord som have en Halvlyd eller uægte Vokallyd, og kan forsaavidt betragtes som en Vokalisering. Saaledes bortfalder 1) g, f. Ex. Dagar Dar, Dugur Dur, Laugardag Laurdag, mogeleg mole. 2) d: Fader Far, Moder Mor, Jadar Jar, Kadel Kal, Stødel Støl. Jævnf. Gring for Gridung, Mjurt f. Mjødurt, tess f. te dess, ni for nid=i, Vér og Lér for Vedr, Ledr. 3) v: Juver Jur, Kuvung Kung, sovoren sorn, Suvl Sul, Hovud Haud, maavita maata. Af andre Sammendragninger mærkes: naan, daar (for nokon, dokkor), Kjél, bére (f. Kjetel, betre), Daur (f. Dagvord), lel (f. likevel), Mekedag (f. Midvikudag), Olsoke (f. Olavsvoka).

Anm. Det er mærkeligt, at de Sprogarter, som have Ligedannelse i Vokalerne (§ 64), beholde den derved fremkomne Vokal, naar Ordet forkortes, f. Ex. haa (for haavaa), laa (laadaa), Svaa, Jaar, Ur (Ugur), Vu (f. Vudu). Dette viser, at Konsonantens Bortfald ikke er saa gammelt som Vokalernes Ligedannelse; hvilket ogsaa bestyrkes derved, at et Par Ord netop her have en Konsonant, som de ellers overalt mangle, nemlig: Jaadaar og Tudur (Indersøen); ellers: Jar (Jaar) og Tiur eller Teer.

Vokalisering.

100. Ved adskillige Ord findes desuden den Forandring, at der indtræder en egen Vokallyd istedetfor den bortfaldne Konsonant, eller at Konsonanten bliver vokaliseret, saaledes at den danner en Diftong med den foregaaende Vokal. Denne Overgang findes i nogle Sprogarter ved g og d, sjeldner ved v.

g forandres undertiden til en Lyd af u, naar det staar bagved en haard Vokal. Saaledes findes Diftongen au isted detfor ug: Hau for Hug, Flaue for Fluga; tolau, minnau, vetau (Trondhj. for tolug, minnug, vitug). Det maa herved erindres, at g ofte bortfalder ved u og au (§ 78); imidlertid findes dog ogsaa aug for ug, f. Ex. minnaug, lystaug

Østerdalen). Ligeledes findes au for og: nau, Skau (for nog, Skog, med lukt o); au (for og, ɔ: ogsaa), Tau (f. Tog), Trau (f. Trog), maule, Gaun, Saun (for mogleg, Gogn, Sogn); jf. Bauna og Bogne, Raun og Raagn, jau og jóg. Endelig findes ogsaa au for ag i de østligste Egne, især i Østerdalen; saaledes: Dau (for Dag), Lau, Slau, jaue, saue for Lag, Slag, jaga, saga).

Forskjellig herfra er Forandringen af ag til aa, som er omtalt ved § 98.

101. g bliver derimod til en Lyd af i, naar det har en blød Vokal foran sig, og et j efter sig. Saaledes findes Difthongen øi el. øy for øgj: Nøie (for Nogje, af Nog), løien, løia, øiele, løile (f. løgjeleg). Ligeledes ei for ægj: beien (for bægjen, af baag), Teia (for Tægja), Leie (for Lægje); og oftest for egj, som: seie, teie (for segje og tegje), Veien (af Veg), feien; dreien, leie (for legje). Denne Overgang er meget udbredt, saa at kun faa Sprogarter have en rigtig Form. I det Sognske og Valderske finder man oftest g uden j altsaa: løgen, øgen, fegen, dregen, lege. I Tell. og Rbg. bliver Lyden egj tydelig udtalt, f. Ex. Vegjen, Spegjel, legje. Derimod have mange Dialekter i for e, hvorved ogsaa Lyden af g bortfalder, f. Ex. slien (f. sligjen, slegjen), sie, tie, (f. segje, tegje) ꝛc.

Anm. Overgang fra g til i uden Paavirkning af j — findes i det Søndmørske i de Ord; fair, flaira, for fagr, flagra. Men en saadan Overgang er ellers fremmed for Folkesproget, og de allerfleste af vore Dialekter ere i denne Henseende bedre end det moderne Talesprog, hvor man ofte sætter i istedetfor g, uden at have mindste Grund dertil, f. Ex. jei, mei, sei; Tein, reine, Løin, Nøile. Af saadanne Forvanskninger har ogsaa en Mængde fundet Indpas i Skriftsproget; saaledes: høire (for høgre), Tøile, seile, seire, speile; Vei, høi, løi, fløi.

102. Ved d findes en lignende Overgang, naar det staaer nærved et r, l eller n, hvilket maa ansees som adskilt fra d ved en indskudt Vokal eller Halvlyd. Ved denne Overgang,

som kun findes i faa Dialekter, kommer deels u, deels i istedetfor d, hvilket kan grunde sig paa en forskjellig Udtale af den indskudte Halvlyd. Saaledes høres paa enkelte Steder: Vaur (ɔ: Ve'ur, for Vedur, Vedr), Kjaur for Tjodr, auro for odro (aduro; Isl. ödru), Staul (ɔ: Stø'ul, f. Stødul, Stødl), Vaul, for Vadel. Derimod findes i et Par Sprogarter (Sæterdalsk og Søndmørsk) oftere i for d; saaledes: Jair for Jadar (Jadr), Leir, Veir, Fjøir, aire (for Ledr, Vedr, Fjødr, adre), Ail, Kail, Sail (for Adl, Kadl eller Kadal, Sadl), Støil, Haine (for Stødel, Hadna). Jævnf. Sætersd. Fair, Moir (Isl. fadir, modir). I et Par Ord indtræder den samme Lyd for t: Kjeil (Kjetel), beire (betre).

Ved v findes en saadan Overgang kun i meget faa Ord, som Staue for Stova, Haud for Hovud.

Anm. At en lignende Vokalisering af d ogsaa har fundet Sted i det Danske, kan sees af de Former: Toir (f. Toder), Moie, Veir, beile, — som have nydt den ufortjente Ære at optages i Skriftsproget.

Forlængelse og Assimilation.

103. Ved Sammentrækning af to Stavelser bliver den betonede Vokal forlænget, forsaavidt den egentlig er kort; f. Ex. Ma'en (f. Mannen), Bjø'en (Bjønnen), daar (dokker). — Det samme skeer ogsaa ofte, naar kun den nærmeste Konsonant bortfalder; f. Ex. sjav for sjalv, Ka'l (i Sdm.) for Karl, Ba'n for Barn. Men i dette Tilfælde skee ogsaa andre Forandringer med Vokalen; saaledes gaaer en Mellemlyd sædvanlig over enten til en mere lukt eller en mere aaben Vokal saasom: Lér og Lær for Led'r, Vér og Vær f. Ved'r; Bæg, Hæg for Belg, Helg; nér for nid'r; fygje (fye) for fylgje tóv for tolv, Taag for Tolg. I nogle saadanne Ord bliver a udvidet til aa: Kaav (Kalv), Haam (Halm), § 84; Baan og Gaan (for Barn, Garn); jævnfør: plaa, staa (§ 98). — Denne Forlængelse findes imidlertid kun i en liden Deel af de

Ord, hvori den første Bogstav af Efterlyden bortfalder; ved en større Deel af disse Ord er Forholdet anderledes, som i de følgende Stykker skal udvikles.

Her kan anmærkes, at nogle Sprogarter ofte have en fordoblet Konsonant, hvor andre have en enkelt. Saadan Fordobling skeer især med k, g, t, d; f. Ex. frakk, slakk (andre Steder: fra'k, sla'k), Blegg (Bløyg), nokk, vekk (hærdet for: nog, veg), butta (buta), Sodd, ladda (f. Sod, lada). Ved m findes en lignende Skjærpelse meget ofte i de sydlige Egne, f. Ex. klæmma (f. klæma), Damm, Komm, Skumm, Tumme, dømma. — Om en lignende Udtale i Ord med ligedannede Vokaler er forhen talt (§ 66).

104. I det Tilfælde, at den første af de to Konsonanter i Efterlyden bortfalder, bliver undertiden den sidste Konsonant fordoblet, idet Rodstavelsen bliver kort, f. Ex. i Ætt for Ægt. Den bortfaldne Konsonant ansees i dette Tilfælde som ligedannet eller assimileret med den følgende. Denne saakaldte Assimilation eller Samlyd findes ikke alene i nogle Overgangsformer men ogsaa i Afledningsog Bøiningsformer.

Foreløbig betragtes her endeel simplere Tillæmpninger, hvorved to ulige Bogstaver sammensmeltes for at lette Udtalen. Til denne Art henregnes:

kk for dk og gg for dg: blikka (f. blid-ka), vikka, frikkast, Blokka (Isl. bladka); blogga (f. blod-ga), stagga (f. stadga), Bruggum (f. Brudgum).

ll for dl og rl: Killing (Kidling), Brullaup; Kyllag (Kyrlag), mulla (murla), lilla (lirla).

nn for dn: Minnette (f. Midnette), vinna (for vid-na). Hertil hører ogsaa: nn for rn, f. Ex. Konn (Korn), tonna rc. (§ 92). Den omvendte Form nr bliver til nn (i Rbg. Dialekt): seinne (for seinre, seinare), beinne, reinne, finne, venne (i Tell. venre).

Her mærkes desuden de sætersdalske Former: Fokk, Hokk, mokka (f. Folk, Holk, molka); desuden: vetta for verta, Foss for Fors, vassa for vadsa. Om ss for ts, ds og rs er ellers forhen talt (§ 51).

105. En mere mærkelig Forandring finder Sted ved n med et paafølgende k, g, t eller d. Et n bliver saaledes assimileret med k til kk i de Ord: Akkjer (for Ankjer), Bekk (Benk), Lekkja (Lenkja), Ekkja (Einkja), ikkje (inkje). I nogle Bøiningsformer findes ogsaa kk for ng: fekk, gjekk, hekk (egentl. fing, ging, hing), stakk (for stang), gakk (for gang). Jævnf. sprekka, stikka (med springa, stinga), fakka, prakka, Stekkje (= fanga, pranga, Stengje). Nogle Ord med kk have i beslægtede Sprog nk, nemlig: takka, drikka, sekka, Rukka, tykkja.

Derimod bliver n ligedannet med et paafølgende t eller d til tt; saaledes: satt (i Sætersd. for sant), Vetter (i Nhl. for Vinter), bitte, vitte, vutten (for binde, vinde, vunden). Hertil høre ogsaa nogle Bøiningsformer: batt, vatt (f. band, vand), bitt, vitt, statt (af binda, vinda, standa). Jævnf. bratt (Sv. brant), Vott (D. Vante), Stett (af standa), mitt, hitt (af min, hin) ꝛc. — De Ord; fletta, sletta, spretta, — som ere eenstydige med flengja, slengja, sprengja — kunne forklares af en Mellemform enten med kk (slekka) eller med t (slengta).

106. Et k eller g bliver assimileret med t til tt; saaledes: totte, har-fott, Att, Trætt, — som i andre Sprogarter hedder: tokte, harfokt, Ægt, Trægt. Hertil høre adskillige Former, som afledes af Ord, der have k eller g, saasom: Draatt (af draga), Laatt (af log, lægja), Otta el. Aatte (jf. Ogje), Tvaatt (af tvaga), fretta (frega), smatta (smaka), knetta (knaka) o. fl. — Jævnfør: sette (i Sogn: sekste), Motting (nogle St. Mokdungje). Fremdeles hører hertil nogle Ord, som kun i de nordiske Sprog have tt, medens de i andre Sprog have kt (ct, cht, ght, ht): Natt (eg. Nakt), Dotter, Sott, aatte, fletta; lett, rett, flett, tett.

Et Par Ord som i det gamle Sprog have ft, have hos os overalt — tt, nemlig: att, ette (itte), forhen: aftr, eftir.

– Til Assimileringen kan det maaskee ogsaa henregnes, at ogle Ord have deels mp eller mb, deels pp eller bb; saaledes: umpa duppa, Hump Hupp, Lamp Labb, Kumb Kubb, trampa rappa (§ 87).

Omsætning.

107. En Overgang, som ikke hidtil er anført, er Omsætningen (Inversionen), hvorved et Ords Konsonanter flyttes forbi hinanden eller til en anden Side af Vokalen. Af saadanne Forandringer ved de sammensatte Konsonanter mærkes:

sk til ks foran t: beikst, frikst, treikst (f. treiskt) o. fl. Denne Omsætning findes i de fleste Sprogarter og er antagen for at undgaae den høist besværlige Form skt. Nogle Steder høres blot st.

gn til ng: te Gangs (f. Gagns), gangle, Vangstjerna, Angkista, Angstei, Foring (= Foreign).

vr til rv, og vl til lv: Hyrve (f. Hyvre), Fyrveld; Kjelve, Handylve, Alv, Solv.

nl (ndl) til nl: halna (f. handla), Bælna (Vendlar) Alnit (f. Andlit). I Hard. og Shl.

Af de enkelte Konsonanter er det r og l, som oftest blive msatte. Saaledes: Kors (Kross), Kurle (Krull), Frykle yrklæde, Aabrygsla Aabyrgsla, kaltra klatra, pilka plikka, kringla Klingre, Tarve Trave o. m. fl. — Af andre Bogstavers Omsætning mærkes: ovugt augut, kroppa prokka, jegl skjaalg (sjaag, i Tell.), Gimling Gylming, knipsa knispe.

Anm. Som en Omsætning kunde det ogsaa ansees, at man i det rondhjemske har Former som: anger, handel, — istedetfor angre, ndle; — men dette kommer deraf, at man bortkaster e i Enden (§ 62), vorfor altsaa den sammensatte Efterlyd antager en indskudt Vokal (§ 55).

Fremmede Ords Tillæmpning.

108. Fremmede Ord, som ere optagne i Sproget, have r en stor Deel faaet en forandret Form, da nemlig Bogstavorbindelsen, Stavelsemaalet eller Betoningen har antaget et

saadant Forhold, som kunde passe bedre til det nationale Sprog. Af de saaledes fremkomne Tillæmpninger mærkes:

Betoningen henføres ofte til første Stavelse, f. Ex. i Krætur, Nattur, Papir, Plaseer, Baron o. fl. Ulige Vokaler blive ligedannede: resenera (ræsonnere), dispetera, spekelera. Fremmede Konsonanter ombyttes med norske: Overst (Oberst), Gjevær, Gjenral, Justis, Nasjon, Skjæv (Chef), Mars (Marsch), lossera (logere), menesera (menagere), Gasi (Gage), Passasi, Fostasi. Enkelte Forstavelser bortfalde: Vangjilje (Evangelium), Tasi (Etage), Pirkum (Hyperikum), Spital (Hospital), Tate (nogle St. f. Potatos). Korte Stavelser bortfalde efter Hovedstavelsen: Perm (Pergament), Alnak (Almanak), Kakjisme (Katechismus), preika (prædike), eksera (exercere). Ved de Ord som ende paa ent og ant, tillægges ofte et r (er): Studenter, Skribenter, Musikanter. Istedetfor Endelsen ia eller ie bruges blot i, f. Ex. Materi, Famili, Histori, Komedi. (Jævnfør: Travali, Kanali; kontrari). Af enkelte Vokalforandringer mærkes: Armei, Speisi (ei for e); Agusti, Aksion (a for au). I det Hele synes de norske Former at nærme sig mest til de engelske.

Tillæg. Om den ydre Overgang

(eller Forholdet til de beslægtede Sprog).

109. Overgangen imellem det norske og de beslægtede Sprog er, forsaavidt Ordformerne angaaer, af samme Art som de indre Forandringer i Sproget og kan derfor behandles i Korthed. Det danske og det svenske Skriftsprog kan her behandles under eet, da Afvigelserne fra det Norske for en stor Deel ere de samme i begge Sprog.

De norske Diftonger svare til enkelte Vokaler i Svensk og Dansk, nemlig au og øy til ø, — ei til e, for Ex. laus,

blaut, Auga; Høy, Røyk, støyta; Eik, Stein, Leir (Sv. lös, hö, ek, sten &c.) At en norsk Mellemlyd ofte svarer til en mere aaben Vokal i disse Sprog, er forhen forklaret (§ 23, jf. 75). Vort aabne o svarer ofte til u i Dansk og Sv. f. Ex. Hol (D. Hul), Mold, Golv, Dogg, Vogga; Bod (Sv. bud), frosen, skoren o. s. v. Derimod svarer vort lukte u undertiden til o; saaledes: bu (boe), tru, Bru, Ku, Bud (ɔ: en Bod). Vort jo og ju (jø) svarer oftest til y, f. Ex. Ljos (Lys), Ljod, skjota; sjuk, krjupa (dog har det Svenske ogsaa ju for vort jo, som: ljus, bjuda, njuta). I nogle Ord svarer a til dansk o og aa: Ball (D. Bold), Fald, halda, kvar (ɔ: hvor), svart (sort); Gar' (Gaard), har' (haard); undertiden til æ: Star (D. Stær), Gras, Nase, Stad (D. Sted), halla (hælde).

110. En enkelt Konsonant svarer ofte til en dobbelt i Svensk og Dansk; saaledes; byte (bytter), set (sætter), Vit (Sv. vett), Føter, loden, frosen, bora (Sv. borra), spela, skina, løna, koma, tønna, skræma. Istedetfor vort ll og nn har Dansken ld og nd (fuld, ilde, Mand, kjende); istedetfor k, t, p efter Vokalen har Dansken g, d, b (f. Ex. tage, liden, tabe), hvilket ogsaa findes i et Par Sprogarter hos os og er før omtalt (§ 88, 91, 94). Istedetfor vort g har Dansken ofte v, f. Ex. lave (N. laga), gnave, Gavn, Skov, Plov, lyve, flyve; eller bortfalden Konsonant: Hu, Flue, Bue. Desuden har baade Dansken og Svensken ofte i (j) for vort g; saaledes: Vei, veie, Leie, høi, løi, Øie; Sv. höjd, nöjd, omöjlig (see § 101); efter r og l har Dansken derimod g for vort j: spørge (N. spyrja), værge, vælge, sælge. Vort j ved k og g i Efterlyden — mangler i Svensk og Dansk; f. Ex. Sv. hage (N. Hagje), make, bakke, ikke, ligga, lägga. Derimod findes stundom baade i Svensk og Dansk et indskudt

j foran e og æ; saaledes: Sjæl, stjæle, ihjel (N. i hel) hjem (N. heim), Fjed, jeg, sjette.

I de her opregnede Tilfælde stemmer den norske Form overeens med den gamle nordiske, og er forsaavidt at ansee som den rigtigste. Derimod have endog vore bedste Sprogarter nogle Afvigelser fra den Form, som findes baade i det svenske og danske Skriftsprog og tillige i det gamle Sprog. Disse ere de forhen omtalte: kv for hv (§ 89), r for rd og nn for rn (92), samt det bortfaldne t og d i Enden af Bøiningsformerne (§ 81). Om vn og mn see § 95.

111. Med det Islandske og gamle Norske (hvilket vi her betragte som eet efter den Form som Sproget har i de gamle Skrifter) har vort Folkesprog en stor Lighed i flere Henseender især gjælder dette ved Vokalerne. Blandt Afvigelser mærkes, at vort aabne o sædvanlig svarer til Islandsk ö, forsaavidt som dette er en Omlyd af a, — at o i nogle Ord svarer til a (Omlydsform), at vort lange ø svarer til Isl. æ, vort øy til ey, vort æ og aa i nogle Ord til Isl. e og o (eller ö). Exempler ere

Norsk	Islandsk
Votn, Tonn, Mork, Voll –	vötn, tönn, mörk, völlr
Oska, Svola, Soga, Vogga –	aska, svala, saga, vagga
Vøle, Vøn, søkja, døma.	bæli, bæn, sækia, dæma
Høy, Møy, høyra, løysa	hey, mey, heyra, leysa
æ(r), hær, væl, mæ(d), Fær.	er, her, vel, með, ferð
Saan, Kaana; Laand (§ 48).	sonr, kona; lönd.

Anm. Flere af disse Afvigelser ere kun at ansee som Udtaleforme. Det viser sig ogsaa af de senest udgivne gammelnorske Skrifter, at d Norske tildeels har adskilt sig fra det Islandske; saaledes har det ik altid ö, æ, og ey, men derimod o, ø og öy ligesom det nuværende Folkesprog.

112. I Konsonanterne findes lidt mere Forskjellighed, især i Forlyden. Saaledes mangle vi ganske det islandske h foran

r, l, n, — for Ex. i: hreinn, hrópa, hlid, hlaupa, hnefi (= Neve) hnakki (= Nakkje). At h ikke høres foran j og v, er før omtalt, ligesom Overgangen af hv til kv, hvorved de forskjellige Former hv og qv blive ganske lige. Af den særegne Forlyd þ (þorn) findes intet Spor; istedetfor samme have vi i de fleste Ord t, f. Ex. Tak, takka, Ting, tola, tung (Isl. þak, þakka, þing, þola, þungr); i nogle Ord (nemlig Pronomener og Adverbier) have vi derimod d; saaledes: du, dann (eller den), da (i Berg. Stift for dat), dar, daa (hvilke Ord i det gamle Sprog hedde: þú, þann, þat, þar, þá).

I Efterlyden svarer vort v til f i det Islandske (f. Ex. haf, lif, erfa), vort mn (bn, vn), til fn (Isl. jafn, svefn, lifna, f. § 95). For rd have vi blot r, for rn have vi nn eller dn; saaledes: Fær, Bor, Jor (Isl. ferð, borð, jörð), Honn, Kvenn (Isl. horn, qvörn. Jf. § 92). Iblandt Endelserne mærkes især det gamle r (f. Ex. skógr, bátr), som er ganske bortfaldet i Folkesproget; adskillige andre bortfaldne Endelser ville komme i Betragtning ved Bøiningsformerne.

113. Ved Sammenligning med andre Sprog af den germaniske Stamme finder man adskillige Overgange, hvori den Form, som findes i de tydske Sprogarter, synes at være fuldkomnere end den, som findes i vort Sprog. Da imidlertid disse Overgange ogsaa gjælde ved de andre nordiske Sprog, skal her kun anføres nogle af de mærkeligste.

1) En Konsonant mangler undertiden efter Rodvokalen; saaledes: Fe, Tre, Bru, Høy, Straa (Angelsachsisk: feh, trev, brigge, hoeg, streov). Herved mærkes det vokaliserede g i: maa, slaa (T. mag, schlagen), og det manglende n i Infinitiv, f. Ex. binda, bita (Ang. bindan, bitan). — 2) Et v mangler som Forlyd: Or(d), Orm, Ull, Ulv,

en enkelt lang Vokal. Det samme skeer ogsaa med nogle Ord som have en Halvlyd eller uægte Vokallyd, og kan forsaavidt betragtes som en Vokalisering. Saaledes bortfalder 1) g, f. Ex. Dagar Dar, Dugur Dur, Laugardag Laurdag, mogeleg mole. 2) d: Fader Far, Moder Mor, Jadar Jar, Kadel Kal, Stødel Støl. Jævnf. Gring for Gridung, Mjurt f. Mjødurt, tess f. te dess, ni for nid-i, Vér og Lér for Vedr, Ledr. 3) v: Juver Jur, Kuvung Kung, sovoren sorn, Suvl Sul, Hovud Haud, maavita maata. Af andre Sammendragninger mærkes: naan, daar (for nokon, dokkor), Kjél, bére (f. Kjetel, betre), Daur (f. Dagvord), lel (f. likevel), Mekedag (f. Midvikudag), Olsoke (f. Olavsvoka).

Anm. Det er mærkeligt, at de Sprogarter, som have Ligedannelse i Vokalerne (§ 64), beholde den derved fremkomne Vokal, naar Ordet forkortes, f. Ex. haa (for haavaa), laa (laadaa), Svaa, Jaar, Ur (Ugur), Vu (f. Vudu). Dette viser, at Konsonantens Bortfald ikke er saa gammelt som Vokalernes Ligedannelse; hvilket ogsaa bestyrkes derved, at et Par Ord netop her have en Konsonant, som de ellers overalt mangle, nemlig: Jaadaar og Tudur (Inderøen); ellers: Jar (Jaar) og Tiur eller Teer.

Vokalisering.

100. Ved adskillige Ord findes desuden den Forandring, at der indtræder en egen Vokallyd istedetfor den bortfaldne Konsonant, eller at Konsonanten bliver vokaliseret, saaledes at den danner en Diftong med den foregaaende Vokal. Denne Overgang findes i nogle Sprogarter ved g og d, sjeldnere ved v.

g forandres undertiden til en Lyd af u, naar det staaer bagved en haard Vokal. Saaledes findes Diftongen au istedetfor ug: Hau for Hug, Flaue for Fluga; tolau, minnau, vetau (Trondhj. for tolug, minnug, vitug). Det maa herved erindres, at g ofte bortfalder ved u og au (§ 78); imidlertid findes dog ogsaa aug for ug, f. Ex. minnaug, lystaug (i

Østerdalen). Ligeledes findes au for og: nau, Skau (for nog, Skog, med lukt o); au (for og, ɔ: ogsaa), Tau (f. Tog), Trau (f. Trog), maule, Gaun, Saun (for mogleg, Gogn, Sogn); jf. Bauna og Bogne, Raun og Raagn, jau og jóg. Endelig findes ogsaa au for ag i de østligste Egne, især i Østerdalen; saaledes: Dau (for Dag), Lau, Slau, jaue, saue (for Lag, Slag, jaga, saga).

Forskjellig herfra er Forandringen af ag til aa, som er omtalt ved § 98.

101. g bliver derimod til en Lyd af i, naar det har en blød Vokal foran sig, og et j efter sig. Saaledes findes Diftongen øi el. øy for øgj: Nøie (for Røgje, af Rog), løien, pløia, øiele, løile (f. løgjeleg). Ligeledes ei for ægj: beien (for bægjen, af baag), Teia (for Tægja), Leie (for Lægje); dog oftest for egj, som: seie, teie (for segje og tegje), Veien (af Veg), feien; dreien, leie (for legje). Denne Overgang er meget udbredt, saa at kun faa Sprogarter have en rigtig Form. I det Sognske og Valderske finder man oftest g uden i, altsaa: løgen, øgen, fegen, dregen, lege. I Tell. og Rbg. bliver Lyden egj tydelig udtalt, f. Ex. Vegjen, Spegjel, legje. Derimod have mange Dialekter i for e, hvorved ogsaa Lyden af g bortfalder, f. Ex. slien (f. sligjen, slegjen), sie, tie, (f. segje, tegje) ꝛc.

Anm. Overgang fra g til i uden Paavirkning af j — findes i det Søndmørske i de Ord; fair, slaira, for fagr, slagra. Men en saadan Overgang er ellers fremmed for Folkesproget, og de allerfleste af vore Dialekter ere i denne Henseende bedre end det moderne Talesprog, hvor man ofte sætter i istedetfor g, uden at have mindste Grund dertil, f. Ex. jei, mei, sei; Tein, reine, Løin, Røile. Af saadanne Forvanskninger har ogsaa en Mængde fundet Indpas i Skriftsproget; saaledes: høire (for høgre), Tøile, seile, seire, speile; Vei, høi, løi, fløi.

102. Ved d findes en lignende Overgang, naar det staaer forved et r, l eller n, hvilket maa ansees som adskilt fra d ved en indskudt Vokal eller Halvlyd. Ved denne Overgang,

undra (Ang. vord, vorm, vulle, vulf, vundran). Jf. § 86. — 3) Et j findes indskudt: Hjelm (Ang. helm), Hjarta, hjelpa, Jor(d), javn, sjølv. Herved mærkes, at j har egentlig været en Vokal (i), hvis Lyd har forandret sig derved, at Betoningen er overgaaet paa den følgende Vokal (§ 39). — 4) Et nk er assimileret til kk: okke (ↄ: os), sekka, drikka, takka (Ang. unc, sincan, drincan, þancian.) Jf. § 105. — 5) Et kt eller gt er blevet til tt: Natt, aatte, rett, tett, bergutt (T. Nacht, acht, recht, dicht, bergicht). Jf. § 106.

114. Almindelige Regler for samtlige Overgange i Sproget ere vanskelige at finde eller fremstille; imidlertid kan følgende ansees at gjælde, for saavidt som Lyden ikke paavirkes af en nærstaaende Lyd eller Stavelse. Haarde Vokaler ombyttes med haarde, og bløde med bløde; sjeldnere omvexle haarde med bløde. Aaben Vokal gaaer over til en aaben, men ikke til en indtrykt Vokal; derimod overgaae de indtrykte Vokaler meget ofte til en bredere Lyd. Af Konsonanterne ombyttes Ganebogstav med Ganebogstav; ligeledes ombyttes Tungebogstaver og Læbebogstaver med andre af samme Art; kun sjelden ombyttes Ganebogstav med Læbebogstav, og næsten aldrig Tungebogstav med Læbebogstav. En haard Konsonant kan omvexle med en blød af dens egen Art, men ellers alene med haarde Konsonanter.

Til Oversigt, af de vigtigste i dette Afsnit omhandlede Forholde anføres her en alfabetisk Ordning af de Bogstaver, som ved Overgang indtræde istedetfor andre.

a	for o, u (æ, e, i).	dn	for n, nn, rn	j	for gj, hj, dj, lj, (g).
aa	— a, o, u (e, i);	e	— ei, i, æ (a, o)	k	— g, h (f, p, t, —
	(ag, an, om).	ei	— øy (i, ægi, egi)		kv, lk).
au	— o, u (ag, og, ug),	f	— p (k).	kk	— ng, nk (lk, dk)
b	— p, v (m).	ft	— vt, pt	ks	— sk (gs).
d	— t, (l, r).	g	— k, v (d, lg).	kv	— hv.
dd	— ll (d).	h	— hv (k).	l	— n, r (lg, lv)
dl	— l, ll, rl.	i	— e, ei (a, y, d, g)	ll	— ld, rl, dl

lv for vl	r for l, n (rd, dr, s).	v for g (hv, lv)
m — v (n, lm)	rv — vr	vr — r, rv.
mn — vn.	s — t (r, h, k).	y — e, i, o, u
n — l, r, m (kn)	skr — r, gr.	æ — a, e, i (aa, ø).
ng — gn.	sl — l, tl	ø — æ, e, y, øy
nn — dn, rn, nr.	ss — ds, ts, rs.	(a, aa, au, o)
o — a, aa, au, u.	st — d.	øy — ei (y, øgi)
(e, i, jo)	t — d, k, s.	
p — b, k (m, v, f)	tl — sl	Uægte Lyd
pp — mp	tt — gt, kt; nd, nt.	ai for ei, ad (ag).
pt — ft, vt	u — o (e, i, au. y).	

Tredie Afdeling. Om Orddannelsen.

Indledning.

115. Ordene kunne inddeles i følgende Hovedarter: 1) Substantiver (eller Navneord), 2) Verber (Gjerningsord), 3) Adjektiver (Beskaffenhedsord), 4) Pronomener, 5) Partikler. De tre første Arter ere af overveiende Vigtighed, da de udgjøre den største og væsentligste Deel af Ordforraadet, og tillige have særegne Former og Endelser, hvorved Ordets Betydning bliver nærmere bestemt eller begrændset. Desuden er det disse tre Arter, som fornemmelig komme i Betragtning ved Orddannelsen, da de enkelte Ord af disse Arter staae i forskjellige Slægtskabs-Forhold til hinanden. Ved forskjellige Ord, f. Ex. et Verbum og et Substantiv, findes nemlig en saadan Lighed i Form og Betydning, at det ene maa ansees som udgaaet af det andet; undertiden findes ogsaa en betydelig Række af Ord, som kunne ansees at udgaae fra samme Rod eller dannes af et fælles Stamord.

116. Substantiverne dele sig i to Arter: 1) Konkreter, som betegne virkelige eller sandselige Ting, og 2) Abstrakter, som betegne Handlinger eller Omstændigheder, der blot fore-

stilles som Ting eller Gjenstande. Den første Art deles i a) Særnavne (Proprier), f. Ex. Voss, Mandal, Hans &c. og b) Fællesnavne (Appellativer), f. Ex. Hest, Baat, Hus. — Abstrakterne blive i Almindelighed dannede af andre Ord (Verber, Adjektiver) og betegne saaledes: a) en Gjerning, f. Ex. Rykk, Kast, Kasting; — b) en Tilstand: Liv, Kvild, Vokstr; — c) en Beskaffenhed: Høgd, Kulde, Stilla.

Substantiverne adskille sig ellers i tre Kjøn, nemlig: Hankjøn (Maskulinum), Hunkjøn (Femininum) og Intetkjøn (Neutrum), hvilke i Ordbøgerne betegnes ved m. f. n. — Denne Inddeling staaer ikke i nogen Forbindelse med de ovenanførte Forholde, og Reglerne for samme ere dunkle og ubestemte. Da Kjønsinddelingen ellers har megen Indflydelse paa Bøiningsformerne, vil den blive nærmere udviklet i det følgende Afsnit.

117. Verberne deles i to Arter, nemlig transitive (ↄ: overgaaende) og intransitive (ↄ: ikke overgaaende). De transitive betegne en Gjerning, hvorved en Ting bliver paavirket eller behandlet, f. Ex. *taka, leggja, kasta*. De intransitive betegne en Tilstand eller Begivenhed, hvorved der ikke tænkes paa nogen paavirket eller behandlet Ting, f. Ex. *vaka, liggja, fara*. Den første Art betegnes i Ordbøgerne ved v. a. (ↄ: verbum activum), den anden ved v. n. (verbum neutrum). Der gives imidlertid adskillige Verber, som i en vis Betydning ere transitive, og i en anden Betydning intransitive; undertiden er der ogsaa dannet et Verbum med en egen Form for den transitive Betydning, f. Ex. *løypa* (ↄ: sætte i Gang), af *laupa* (ↄ: gaae, løbe).

Anm. Den Ting eller Person, hvis Virksomhed betegnes ved Verbet, kaldes Subjektet; den Gjenstand, som bliver paavirket af den ved et Verbum betegnede Handling, kaldes Objektet. Alle Verber kunne saaledes have Subjekt, men kun de transitive kunne have Objekt. Et saadant dobbelt Forhold viser sig ofte i de Ord, som dannes af transitive Verber.

118. Adjektiverne kunne deles i to Arter: de beskrivende, f. Ex. stor, tung, ny ꝛc. og de bestemmende, f. Ex. same, indre, fremste. Til denne sidste og mindre omfattende Art kan man henføre endeel Ord, der ansees som en Mellemart af Adjektiv og Pronomen. De egentlige Pronomener, som have substantivisk Betydning, ere kun faa; f. Ex. eg, han, kvem, som. — De Ord som henhøre til den omtalte Mellemart, ere: Possessiver (min, din o. fl.), Demonstrativer (hin, denne), Indefiniter (nokon, ingjen o. s. v.), Talord (ein, tvo ꝛc.) og Artikler (ein, den).

Anm. De hidtil omtalte Ordklasser have, som før bemærket, adskillige Bøiningsformer, der afvige fra den Form, som almindelig bruges, naar Ordene nævnes eller opregnes, og som i Modsætning til disse kan kaldes Nævneformen. Ved Verberne mærke vi to af de saakaldte Tidsformer, som tildeels komme i Betragtning ved Orddannelsen, nemlig: (Indikativ) Præsens, f. Ex. ber, dræg, flyt, — og Imperfektum, f. Ex. bar, drog, flaut. — Af Substantivernes Former mærkes Fleertallet, f. Ex. Bøker, Menner.

119. Partiklerne deles i tre Arter, nemlig 1) Adverbier (Omstændighedsord), hvilke ellers deles i flere Underarter, saasom Steds-Adverbier (f. Ex. hær, ut, uppe), Tids-Adverbier (fyrr, lengje) og flere. 2) Præpositioner (Forholdsord), f. Ex. aat, fraa, fyre. 3) Konjunktioner (Bindeord), f. Ex. og (almindl. aa), men, anten. De to sidste Arter indbefatte kun et lidet Antal Ord. Forøvrigt gives der nogle Partikler, som ikke vel kunne henføres til nogen bestemt Art; saadanne ere Nægtelsesordene: inkje (ikje), ei; Svarsordene: ja, nei; samt adskillige Udraabsord, der deels bruges som en egen Tiltaleform, f. Ex. hut! hyst! — deels som Udbrud af en Sindsbevægelse (de saakaldte Interjektioner), f. Ex. aû! ha! hei!

Anm. En stor Deel Adverbier dannes af andre Ord; men forøvrigt komme Partiklerne saavelsom Pronomenerne ikke i Betragtning ved den almindelige Fremstilling af Orddannelsen, da deres Slægtskabsforhold for det meste er utydeligt eller uregelmæssigt. Disse to Klasser blive af Nogle kaldede Formord til Forskjel fra de tre første Klasser,

som kaldes Begrebsord. Roddderne eller Stammeformerne af denne Art kaldes Verbalrødder; ved de saakaldte Formord benævnes de Pronominalrødder.

120. Ordene kunne gaae over fra den ene Klasse til den anden, naar de nemlig faae en forandret Betydning tilligemed en dertil svarende Forandring i Formen eller Forholdet. Ved Partiklerne skeer en saadan Overgang blot ved en Forandring i Forholdet; saaledes blive Præpositioner ofte til Adverbier blot ved at sættes i en anden Stilling. Ved de mere vigtige Ordklasser er derimod en saadan Overførelse sædvanlig forbunden med en Forandring i Ordets Form, da nemlig det overførte Ord antager en saadan Tillæmpning, at det bliver skikket for den Klasse, hvori det indføres, og modtageligt for Klassens særegne Bøiningsformer. De øvrige Forandringer, som herved finde Sted, skulle i det Følgende blive forklarede.

Anm. I de Grammatiker, som indeholde Regler for Orddannelsen, blive disse sædvanlig anførte efter Bøiningsformerne. Maaskee kan dette ogsaa være nødvendigt ved et Sprog, som har mange og meget udviklede Bøiningsformer; men i dette Sprog er ikke nogen saadan Grund til Hinder for at sætte Orddannelsen imellem Lydlæren og Flexionen, hvilket synes at være den naturligste Orden. Vel gives der enkelte Tilfælde, hvori Orddannelsen kan oplyses ved Flexionen (især i de Ord, som dannes af Verber); men der gives ogsaa Tilfælde, hvori Flexionen kan oplyses ved Orddannelsen. Paa de Steder, hvor det er nødvendigt, kan ellers Forholdet til Flexionen i Korthed antydes, hvilket ialfald ikke kan være til Uleilighed i et Skrift, som ikke er bestemt til at læres, men kun til at læses, og hvorved man altsaa ikke behøver at følge den samme Plan som i Skolebøgerne.

I. Orddannelsen i Almindelighed.

(Afledningsformerne.)

121. Orddannelsen er at betragte enten som Afledning, hvorved der af et vist Ord dannes et andet med en beslægtet Betydning og med nogen Forskjel i Formen, — eller som Sammensætning, hvorved to (eller flere) Ord føies til hinanden, saaledes at de kunne bruges som et enkelt Ord. Ved

Afledningen, som her kommer mest i Betragtning bliver Ordet enten overført i en anden Klasse, f. Ex. Subst. Drag af Verbet draga, Verbet hamra af Subst. Hamar, — eller ogsaa antager det kun en egen Form for at betegne et nærbeslægtet Begreb, f. Ex. Leira (Leergrund) af Leir (Leer). Denne Overgang er tildeels forbunden med større Forandringer i Formen; undertiden bliver Ordets Vokal forandret f. Ex. Helma af Halm; undertiden antager Ordet en tilføiet Endelse, f. Ex. Høg=d, Lys=ing.

Anm. Afledningens Formaal er i Almindelighed enten at danne Udtryk for de abstrakte eller ikke-sandselige Begreber, som gaae ud fra et simpelt og naturligt Begreb, eller ogsaa at danne Udtryk for de nærmere begrændsede (individualiserede) Begreber, som gaae ud fra et almindeligt og omfattende Begreb. Stamordet maa saaledes i Almindelighed antages at have enten et mere naturligt eller ogsaa et mere omfattende Begreb end det afledede Ord. Nogle tilsyneladende Undtagelser herved skulle omtales i det Følgende.

a) Omlyd.

122. En stor Deel af de afledede Ord dannes ved en Vokalforandring, da de nemlig faae en anden Rodvokal end de tilsvarende Stamord. Denne Forandring, som kaldes Omlyd, findes ei alene i afledede Ord, f. Ex. løysa af laus, men ogsaa i endeel Bøiningsformer, f. Ex. Røter af Rot. Omlyden findes oftest i Tostavelsesord, som dannes af Eenstavelsesord, og fornemmelig, naar Endestavelsen indeholder et e; f. Ex. Velde af Vald, Drætte af Draatt, Snøre af Snor. Dog findes den ogsaa ofte i Ord som ende paa a, saasom Ækra af Aakr, Grynna af grunn; undertiden ogsaa i Former med r (eller er), som: Menn'er af Mann, Føt'er af Fot; — og i Eenstavelsesord med eller uden r, saasom: Klør, Tær, Kyr (af Klo, Taa, Ku), skjær (af skar eller skaaro), tøk af tok eller taka).

Anm. Den regelmæssige Brug af Omlyden er et Mærke paa Sprogets sunde og kraftige Tilstand, som det har beholdt fra den Tid,

da det ægte nordiske Sprog var i Velmagt. I det Danske og Svenske findes Omlyden langt sjeldnere, og er desuden vanskelig at kjende, da Vokalforraadet i disse Sprog er blevet indskrænket og tildeels forvansket.

123. Den vigtigste og mest omfattende Regel ved Omlyden er, at en haard Vokal forandres til en blød, nemlig a til e, aa til æ, o til ø, u til y, og au til øy. De haarde Vokaler kunne saaledes oftest ansees som Stammevokaler, hvorimod enkelte af de bløde, især æ, ø, y, øy, ere at ansee som Afledningsvokaler.

Exempler paa de anførte Overgange ere følgende:

1) a til e (aabent): fast feste, kvass kvesse, Famn femne, Skaft skjefte, Katt Kjetta, Mann Menne, lat Lete, glad Glede.

2) aa til æ: Maal mæle, Laas læse, haas hæse, vaat væte, baag bægje, kaat Kjæta, laata Læta, Daam Dæme. — Jf. Flaa Flær, blaasa blæs.

3) o til ø (lukt); Bot bøte, mod (adj.) møde, Glod gløde, Krok krøkje, Plog pløgje, Blom bløme, tom tøme. Jf. Klo Klør, Bok Bøker.

4) u til y (lukt): Hus hyse, Knut knyte, Stuv styve, ut ytre, sur Syra, Dun Dyna. Jf. Bru Bryr, Mus Myser.

5) au til øy: blaut bløyte, aud øyde, laus løyse, dauv, døyve, Straum strøyme, laupa løype. Jævnf. staup støype.

Anm. Verberne ere her anførte med Endelsen e, hvorved der nærmest er tænkt paa Præsens-Formen (§ 118), som ved de saaledes afledede Verber altid har e, men i nogle Sprogarter (Tell. og fl.) har: er (ir), f. Ex. fester. — Nævneformen (Infinitiv) har deels a deels e efter § 63.

124. Til den regelrette Omlyd fra haard til blød Vokal henhøre ogsaa følgende Overgange:

o til y (aabent): Odd ydde, Topp typpe, Ost yste, Sorg syrgje, Orm Yrme, olm ylmest, Mold mylde, Tog Ty-

gjel. — Denne Omlyd staaer nærmest ved: u til y (aabent), f. Ex. Butt Bytta, upp yppe, tung tyngje, Munn Mynne, full fylle. (Herved erindres, at y bliver lukt forved ll og nn; f. § 47).

jo til y (lukt): ljot Lyte, fljot flyte, Ljo(d) lyde, Ljos lyse, Skjol skyle, Tjon tyne (Jf. njota nyt). Saaledes ogsaa: ju til y, saasom: mjuk mykje, sjuk Sykje, djup dypest (Jf. sjuka syk.

Desuden gives der nogle Overgange, der kunne ansees som en Afændring af de foranførte. Ved Siden af Omlyden a—e findes saaledes: 1) a til æ, foran m, n og r (efter § 46), f. Ex. Dam dæme, kram kræme, Graner grænja, har hære (eg. hard, herda); især findes dette æ istedetfor e foran mb, mp, ng, nk ɔc. (§ 48). 2) o til e (aabent): Bork berkje, Fonn fenne (Jf. Tonn Tenner, Not Neter). Dette o synes at staae i Stedet for et a, og undertiden findes ogsaa virkelig en tredie Form med a (Ex. Logg Legger lagga), hvorom nedenfor. — Som en Afændring af en anden Omlyd kan man ogsaa betragte de sjeldne Overgange: a til y (Nagle Nygle, Halm Hylma; jf. Hagl higla); a til ø (Dag Døger, Dal Døling); aa til ø (graata grøte) og o til øy (Lov løyve).

Anm. Omlyden fra haard til blød Vokal ansees at være foraarsaget ved en Lyd af j eller i (e) i Endestavelsen, da denne Lyd, som nu for en stor Deel er bortfalden, har havt en vis Indflydelse paa Rodvokalen eller paa en Maade forenet sig med denne.

125. Til en anden Art Omlyd, hvorved en haard Vokal gaaer over til en anden af de haarde, henhører den ofte forekommende Overgang: a til o (aabent), f. Ex. Tapp Toppa, halv Holva, kald Kolda, flat Flota, vaka Voka, draga Droga. Denne Overgang findes oftest i Bøiningsformerne, hvor den svarer til Isl. a—ö, f. Ex. Lass Loss, Skaft Skoft, Vatn Votn, varm' vorm, kald' kold, gamall gomol.

I de Forbindelser, hvor det aabne o (efter § 48) ikke taales, træder aa istedetfor o; saaledes: Land Laand, Lamb Laamb, rang raang, Hand Haandom.

Anm. I nogle Ord kunde denne Omlyd synes at være omvendt, saasom i: Bork barka, Logg lagga, Ogn Agner, Fonn Fanner; — men man kan dog sikkert antage, at den Form, som har a, er den mest ægte, og at det ikke gjør noget til Sagen, om denne Form synes at staae i et underordnet Forhold. Ved nogle Ord findes en dobbelt Omlyd o—a—e (aabent), saasom: Fonn Fanne(r) fenne, Tonn Tenner Tann=gar, Not Neter Nata=skog (Jf. Haand Hænder Handa=legg). I disse Tilfælde maa baade o og e (aa, æ) ansees som udgaaet fra a.

Nogle Afvigelser finde Sted ved o foran rt og rd (nu: r), da o i denne Stilling bliver lukt (§ 46); saaledes: svorta af svart, Vor (eg. Vord, ɔ: Skytsaand) af var=de (verja). Jævnf. Omlyden o (lukt) til y (aabent) i de Ord: Gjor(d) gyra, Bor(d) utbyres (ɔ: udenbords).

Omlyden o af a skrives i det gamle Sprog deels med o, deels med ŏ (Ex. born og börn af barn); i det Islandske hedder den altid ö og indtræder regelmæssig foran alle de Endelser, som have u; f. Ex. vaka vöku, gata götur. Man antager ogsaa, at det overalt har været et u eller v i Endelsen, som har foraarsaget denne Lydforandring. Denne sidste kaldes derfor u-Omlyd, medens derimod den foranførte (§ 123, 124) kaldes i-Omlyd.

126. Der gives desuden nogle Vokalforandringer, der vel ansees som en Aflednings=Overgang, men dog ikke henregnes til den egentlige Omlyd. Af disse Forandringer, som deels foregaae ved de haarde og deels ved de bløde Vokaler, mærkes følgende: 1) a til aa, f. Ex. gat Gaata, gav Gaava. 2) a til u (aabent): kald Kulde, skar Skur(d). 3) au til o (aab.): laus losa, raud Rode (Jf. au—u: flaug Fluga, skaut Skutel. 4) ei til i (aab.): heit Hite, steikja Stikje. 5) e til i og y (aab.): Segl sigle, sterk styrkje. — Nogle af disse Overgange staae i Forbindelse med en Forandring, som finder Sted i Verbernes Bøiningsformer og kaldes Aflyd; andre nærme sig derimod til den egentlige Omlyd. Til disse kan man endnu føie Overgangen af ja, jø, je til y (aabent),

saasom: **bjart byrte, Bjørk Byrkja** (Jf. **Bjønn Binna**), **Mjelk mylkje.**

Anm. Af det føromtalte Forhold, at Stamordet betegner et mere sandseligt eller mere omfattende Begreb end det afledede Ord, kunde man undertiden falde paa at antage en omvendt Omlyd, saasom: ø til o i de Ord **døma** og **Dom, høva** (passe) og **Hov** (Maadelighed), **tøva** (valke) og **Tov** (Valkning). Men man bør her lægge Mærke til, at Ordets nuværende Form og Betydning ikke altid er den oprindelige, og at vi have enkelte afledede Ord, hvis rette Stamord ere ganske gaaede af Brug. Stamordene i de anførte Exempler skulde efter Reglerne hedde: doma, hova og tova; og de to sidste findes virkelig endnu, men kun i faa Dialekter og i en meget indskrænket Betydning.

127. Den forhen omtalte **Aflyd** i Verbernes Former kommer ogsaa tildeels i Betragtning ved Afledningen, da de afledede Ord udgaae fra forskjellige Former af Verbet. Det maa derfor bemærkes, at de fleste af de Verber, som have Aflyd, kunne deles i fem Rækker med følgende Vokalforandring:

1) e–a–aa–o; Ex. skjera, skar (skaare), skoren. Her udgaae de afledede Ord fra forskjellige Former, f. Ex. Skar, n. Skaare, m. skjær, adj. Skora, f.

2) a–o (lukt); Ex. draga, drog. Afledningen udgaaer deels fra den første Form som: dregjen, Draatt; deels fra den anden, som: Drag, f. Drøgje, n.

3) aa–e (lukt); Ex. blaasa, bles. Afledningen udgaaer fra første Form.

4) jo (ju) -au–u–o; Ex. skjota, skaut (skute), skoten. Ved denne Række er at mærke, at de afledede transitive Verber (§ 117) udgaae fra den anden Form (Imperfektum); saaledes: fløyta, frøysa, drøypa, føykja, smøygja (ved Omlyd af: flaut, fraus, draup, fauk, smaug).

5) i–ei–i (det sidste aabent); Ex. riva, reiv, riven. Ogsaa her udgaae Transitiverne fra den anden Form (Imperf.); saaledes: beita, reisa, sveiva, reide, skreide (af beit, reis, sveiv, reid, skreid).

Anm. I nogle af Verbernes Former falder Vokalforandringen ganske sammen med den før omhandlede Omlyd (f. Ex. **kyt** af **skjota**, **blæs** af **blaasa**), men i endeel andre Former kan den ansees som en Afændring af Grundvokalerne a, u og i, eller tildeels som en Ombytning af disse. En saadan Forandring findes i alle beslægtede Sprog og ansees som meget ældre end den egentlige Omlyd (Jf. Munchs og Ungers oldn. Gram. S. 19, 22). Hvad Afledningen angaaer, da er det vist, at de Ord, som dannes af disse Verber, maae ikke altid udledes af den første Form (Infinitiv), men meget ofte af de øvrige Former og især af den anden Form (Imperfektum), hvilket fornemmelig gjælder ved den første og den fjerde af de ovenanførte Rækker. (Jf. Rask's Veiledning til det oldnordiske Sprog § 161 o. f. samt Fortalen til den medfølgende Læsebog).

Til en Oversigt af Omlyden saavelsom de øvrige Afledningss-Overgange tjener følgende Sammenstilling.

a til e, o (æ, ø, y)	ó til ø	a til aa, o, ó, u, i	e til i, y
	o - y, öy		ei - i
aa - æ	u - y	aa - é	jö - y
au - öy	jú (jó) - ý	au - u, o, jó	u - au, o

b) Endelser.

128. Med Hensyn til de Endelser, som de afledede Ord antage, kunne disse deles i korte og forlængede Afledninger. Til de korte henregne vi for det første de Ord, som ikke egentlig faae nogen Endelse, nemlig de afledede Ord, som antage Eenstavelsesform og saaledes kun beholde Roden af Ordet i et forandret Forhold. Denne Art bestaaer for det meste af Substantiver, som dannes af Verber, f. Ex. **Hald**, **Kast**, **Hogg**, **Laup**, **Spel**, **Leik**, **Støyt**, **Brest**. — Forsaavidt disse Ord dannes af de Verber, som have den føromtalte Aflyd, udgaae de tildeels fra Verbets Tidsformer, f. Ex. **Val** (velja), **Tam** (tæmja), **Aat**, **Braut**, **Klauv**, **Brot**, **Klov**; **Beit**, **Skreid**, **Bit**, **Stig**, **Skin**.

Til denne Art høre desuden nogle Adjektiver, som udgaae deels fra Verbets Nævneform, f. Ex. **stam**, **skjot**, **kverv**; deels fra Tidsformerne, som: **svæv** (sova, svav), **bær** (bera, bar), **tøk** (taka, tok), **før**, **stød**, **drøg** o. fl.

Anm. Ved Rod forstaaer man i Almindelighed den Form, som et Ord har, naar enhver Endelse borttages fra samme; men i en strængere Forstand bruges Benævnelsen Rod om den Grundform, hvorfra et Ord eller en Ordslægt er udgaaet. Saaledes ansees f. Ex. alle de Ord, som ere beslægtede med det Ord: braga, at udgaae af en Rod: brag, eller br-g (med foranderlig Vokal).

129. Til de korte Afledninger maa man ogsaa henføre de Ord, som kun faae en tillagt Vokal, nemlig a eller e. Hertil kunne de afledede Verber henregnes, da en saadan Vokalendelse i Almindelighed er nødvendig ved disse Ord, f. Ex. blada (af Blad), hausta, sola, vatna; letta, korta ꝛc. og med Omlyd fra Stamordet: bøta, knyta, festa, brøyta o. s. v. (§ 127). Imidlertid er det de afledede Substantiver, som her komme mest i Betragtning. Saadanne dannes enten med eller uden Omlyd, deels af andre Substantiver, som: Leira, Slima, Ekra, Lyse, Mynne; — deels af Adjektiver, som: Lette, Tungje, Sletta, Stilla, Flota (af flat), Væta, Helta o. s. v. Desuden blive mangfoldige Ord af denne Art dannede af Verber, f. Ex. Leiga, Verja, Velta, Kjøla, Renna. Forsaavidt de dannes af Verber, som have Aflyd, udgaae de tildeels fra Tidsformerne; saaledes: Aata (eta), Gaata (gita), Gaava, Gova, Skora, Soga; Flote, Drope, Bite, Gripe ꝛc.

Naár et Substantiv paa e dannes af en Rod paa k eller g, faaer det altid et tilføiet j (§ 45), f. Ex. Aukje, Lekje, Tregje, Stigje; Likje, Haankje, Byskje.

130. De forlængede Afledninger ere altsaa de, som have en Endelse, der indeholder en eller flere Konsonanter. De enkelte Konsonanter, som saaledes føies til Ordene, ere fornemmelig Tungebogstaver, sjeldnere Ganebogstaver.

Endelser med Ganebogstav (k, g) findes ved følgende Afledninger: 1) Substantiver paa ka og kje (eller ska, skje), saasom: Haal-ka, Brun-kje, Mjaa-kkje (§ 43), Ør-ska, Van-skje. 2) Verber paa ka, f. Ex. bein-ka, smal-ka, tur-ka.

3) Verber paa ga: lauv=ga, blogga (eg. blodga), røyr=ga. 4) Adjektiver paa ug eller ig: vitug, nyttug, hastug.

Der findes ogsaa nogle afledede Ord med j, som: Ferja, Fylja, Tilja, Netja; men disse ere kun faa og af forskjellig Art, hvorfor de ikke videre komme i Betragtning.

131. Endelser med stum eller mut Tungebogstav (t, d) findes ved følgende Afledninger: 1) Substantiver paa t: Dyp=t, Flug=t, Driv=t (§ 50). 2) Subst. paa d: Leng=d, Dygd, Grend. 3) Adjektiver paa t: hendt, hært (ɔ: haaret), tenkt o. s. v. (En af de mest anvendte Endelser). 4) Adj. paa d: klædd, kvild, sumd. Hertil hører ogsaa en Række, som ender paa a, istedetfor ad: huga, saka, fostra o. s. v. 5) Verber paa ta: van=ta, lengta, ja=tta (§ 43). — Fra disse Rækker adskilles nogle, som ende med et dobbelt t (tt), hvilket ved nøiere Betragtning findes at staae istedetfor kt eller gt (§ 106, 113). Hertil høre: a) Subst. paa tt: Draatt (af draga), Laatt, Slaatt. (Et Par Ord paa aatte, - Vidaatte, Veraatte - høre ogsaa hertil). b) Adjektiver paa utt eller et: bakkut, steinut, moldut. Det Nærmere angaaende Brugen af denne og de forrige Endelser skal siden anføres.

Næst efter Formerne med t og d maa man anføre de Endelser med s, som findes i 1) Verber paa sa: hugsa, dragsa, helsa, munsa, kulsa; — 2) Subst. paa s, se, sa: Ham=s, Guv=s; Osse (ov=se), Tasse; Helsa, Lengsa o. fl.

132. Endelser med flydende (likvid) Konsonant findes ved følgende Klasser:

Med r. 1) Substantiver paa ar (are): Bakar, Bindar, Eigar o. s. v. Sjelden med er eller blot r: Auger, Klyver, Døger; Ror, Tøyr. 2) Verber paa ra: attra, ytra, klivra.

Med l. 3) Subst. paa el (ill, ull, aal): Hævel, Spinnel, Bendel. Sjelden paa la, som: Ridla, Rrmla, Fjorføtla. (Jævnf. ling, nedenfor). 4) Adj. paa all (oll, aal):

blaafall, hugall, tagall. 5) Verber paa la: damla, dropla, samla, skutla, trivla.

Med n. 6) Subst. paa an, n (sjelden): Fangan, Bundan; Eign, Lygn, Løysn. 7) Adj. paa en (inn): auren, senden, kjølen; fallen, faren o. s. v. 8) Verber paa na: vakna, livna, spakna &c.

133. Af Endelser med sammensatte Konsonanter haves følgende:

1) ng, som findes ved en stor Række af Substantiver, hvoriblandt a) Femininer paa ing: Maaling, Rekning, Vinning; b) Maskuliner paa ing (ingje): Aaring, Kjenning, Erving. En mindre Række ender paa ung (Fjorung, Aattung, Vetrung) nogle faa Ord paa ang (Farang, Havang). c) Nogle Maskul. paa ling: Kidling, Stikling, Tumling. d) Nogle faa Femin. paa ning: Degning.

2) nd, ved en stor Række af Adjektiver paa ande (and, andes, ans): buande, farande, agtande. Desuden nogle faa Subst. paa ende: Likjende, Lunnende o. fl.

3) sk, ved nogle faa Adj. paa sk eller isk: dansk, finsk, russisk. Jævnfør Subst. Finska, Syrska.

4) st, ved nogle Subst. og oftest med tilføiet r: Fyllest, Tenesta; Kunstr, Bakstr. Endelsen ast (as, es) ved Verberne (f. Ex. finnast, takast) nærmer sig til Bøiningsformerne.

5) sl, ved Subst. paa sl, sel, sla: Høyrsl (eller Høyrsel) Rædsel, Hengsla, Gjøymsla. Som en Forandring eller Omsætning heraf mærkes Endelsen else (els): Rettelse, Hendelse &c.

134. Ved Substantiverne findes desuden en Endelse, som maaskee staaer i Forbindelse med det foranførte an eller ende, — nemlig: nad (na), f. Ex. Bunad, Hugnad, Lovnad. Endvidere findes nogle Former, der kunne ansees som tilføiede Ord, nemlig: dom, skap, leikje (leik), f. Ex. Ungdom, Lær-

dom; Kjennskap, Buskap; Storleikje, Beinleik. Et Par Endelser ere i Grunden fremmede og tilkomne i den senere Tid, nemlig: heit (Friheit, Stillheit) og ri (Brenneri).

Ved Adjektiverne mærkes Endelsen leg (lege, le, li) f. Ex. livleg, varleg, sømeleg. Desuden mærkes et Par Former, der kunne ansees som tilføiede Ord, nemlig: sam og laus, f. Ex. hugsam, sparsam; meinlaus, skamlaus. Af saadanne Ord dannes Subst. paa semd og løysa (f. Ex. Langsemd; Meinløysa) dog er den første Form meget sjelden.

Anm. Af andre Ord, der bruges som Endelser ved Adjektiverne, mærkes: voren, laaten, lynt, fengt (fingjen), leitt, dæmt (f. Ex. seinvoren, varlaaten, vondlynt, harfengt, ljosleitt, ljosdæmt).

135. De afledede Substantiver ere saaledes enten korte (§ 128) eller forlængede ved Endelserne: ar, ing, sla (sel, else), nad, — sjeldnere: n, d, t, str, sa, ka, el, ende (Jf. skap, dom, leik, løysa, ri, heit). De afledede Adjektiver ere sjelden korte; deres Endelser ere: ande, en, utt, ug, leg, sam; — t, d, ad (a), all, sk, laus. De afledede Verber ere sædvanlig korte; undertiden faae de et tilføiet g, k, s, t, r, l, n. — Med Hensyn til Anvendelsen er der ikke betydelig Forskjel imellem de korte og de forlængede Former, da begge Arter ofte bruges iflæng til at betegne de samme Begrebs-Forholde. Imidlertid mærkes dog undertiden en Forskjel, som skal blive nærmere forklaret i den følgende Fremstilling af de Begreber, som sædvanlig forbindes med de enkelte Afledningsformer.

Anm. En Forklaring af de forskjellige Afledningsformers Anvendelse burde ikke savnes i nærværende Skrift; ialfald fortjente denne Sag et alvorligt Forsøg, om end dette skulde blive ufuldkomment. Emnet kræver imidlertid en saadan Udførlighed, at det hidtil Anførte kun maa betragtes som en Indledning til den egentlige Fremstilling af Afledningen. Jeg har troet, at Sagen kunde bedst oplyses ved at følge Begrebernes Orden, altsaa ved først at fremstille de Begrebs-Forholde, som betegnes ved visse Ordformer, og dernæst anføre disse Former med deres indbyrdes Forhold. Denne Maade synes bedst at lede til Kundskab om Sprogets indre Forfatning, om dets Mangler og Fortrin i Udviklingen, og

om dets Dannelighed eller Bekvemhed til videre Udvikling. Det maa dog bemærkes, at man ved denne Fremstilling kun vil holde sig til de simple og tydelige Regler i Sproget og ikke befatte sig med de sjeldne eller dunkle Aflednings-Forholde. De Begreber, som blive lagte til Grund, ere altsaa kun saadanne, som indeholdes i en Række af Ord, der have samme Form og samme Afledningsforhold.

II. Om Afledningen.

(Afledningsformernes Anvendelse).

136. De forskjellige Afledningsformer anvendes til at betegne visse afledede og nærmere bestemte Begreber, som gaae ud fra et almindeligt og omfattende Begreb (§ 121); desuden tjene de ogsaa til at betegne de afledede Begrebers Forhold til det Grundbegreb, hvorfra disse udgaae. De afledede Ord henhøre fornemmelig til de tre store Klasser: Substantiver, Adjektiver og Verber, og enhver af disse Arter deler sig atter i tre Arter, efter som Afledningen gaaer ud fra et Substantiv, Adjektiv eller Verbum. De Afledninger, som gaae ud fra Verberne, ere de mangfoldigste og mest udviklede, og de andre Arter synes tildeels at rette sig efter disse; det er derfor bedst, at man først betragter den Art, som dannes af Verber. — De faa Ordslægter, som staae udenfor de tre store Klasser, skulle omtales i et Tillæg til dette Afsnit.

A. Afledede Substantiver.

1) Af Verber.

137. En stor Mængde Substantiver dannes af Verber, idet Begrebet af en Gjerning eller Begivenhed gaaer over til et Begreb om en Ting (Gjenstand), som staaer i Forbindelse med Begivenheden. Efter Betydningen og Forholdet til Stamordet kunne disse Afledninger inddeles i fem Arter.

Som første Art betragte vi de Substantiver, der betegne selve Handlingen eller Begivenheden som en Ting for sig selv.

Denne Art bestaaer saaledes alene af Abstrakter (§ 116), i hvilke Verbets Begreb er ligefrem overført i substantivisk Form; og da en saadan Overførelse kan skee ved de fleste Verber, udgjøre de saaledes dannede Ord et meget stort Antal. Hertil hører en stor Deel af de korte Afledninger, f. Ex. **Fall**, **Tak**, **Slæp**, **Tap**, **Tvil**, **Smell**, **Spel**, **Møte**, **Byte**, **Lega** (ↄ: Liggen) o. s. v. Det største Antal bestaaer imidlertid af forlængede Ord paa **ing**, **sla** (**else**), **nad**, **str**, **t**, **d**, **n** (og **ri**), altsaa med meget forskjellige Former, som deels bruges i samme Betydning, deels tjene til at forestille en vis Forandring i Begrebet, hvilket her maa blive noget nærmere forklaret.

138. Den mest anvendte af disse Former er Endelsen **ing**, der omtrent svarer til den i Dansken antagne Form med – en, f. Ex. **Gjering** (Gjøren), **Bering** (Bæren), **Føring**, **Graving**, **Finning**, **Lesing**, **Binding**, **Kviling**, **Renning**, **Spyrjing** (ↄ: Spørgen). Den udtrykker saaledes en Begivenhed i Almindelighed, men den kan ogsaa betegne en vis Varighed ved denne, eller endog en Gjentagen og Fortsættelse af samme. Herved adskiller den sig fra de korte Afledninger, der sædvanlig betegne Begivenheden som enkelt og forbigaaende. Til Exempler paa dette Forhold mærkes: **Støyt** (et Stød) og **Støyting** (Støden, gjentagne Stød), **Kast** og **Kasting**, **Rykk Rykkjing**, **Byte Byting**, **Kjøp Kjøping**, **Smell Smelling**, **Rop Roping**, **Graat Graating**.

Anm. Formen ing hedder ogsaa i det Isl. ing (Tydsk: ung), i Betydningen svarer den ogsaa til Isl. an, Svensk an, ande. (Jævnf. T. en). — Det maa bemærkes, at Endelsen an er hos os yderst sjelden eller næsten ubrugelig.

139. Næst efter de foranførte komme Formerne **sel**, **sla** og **else** i Betragtning. Den første Endelse (som ogsaa kan skrives **sl**) er lidet brugelig, f. Ex. **Tyngsel** (af tyngja), **Blygsel** (blygjast), **Rensel** eller **Rensl** (efter § 55). Formen [illegible]r **sle** (Isl. sla) er mere anvendt, f. Ex. **Brensla** (af

brenna), **Hærsla, Førsla, Kjøyrsla, Gjødsla.** Men allermest brugelig er Formen else (øst- og nordenfjelds: els), f. Ex. **Høyrelse, Rettelse, Drygjelse.** I Betydningen har den ingen mærkelig Forskjel fra Formen ing; imidlertid bruges den helst til at betegne Tilstande eller passive Begreber og saadanne Begivenheder, som ere udenfor Menneskets Virksomhed, f. Ex. **Hendelse, Aukelse, Trivelse, Friskelse, Lettelse, Hyggjelse** o. s. v.

Anm. At den sidste Form har faaet en større Anvendelse end Formen sla (sle), der stemmer mere overens med det gamle Sprog, — kan forklares af dens større Bekvemhed til at forbindes med Ordets Rod, da den nemlig begynder med en Vokal, og en saadan Form tildeels er nødvendig, f. Ex. **Freistelse** for Freistsla (§ 133). Den synes at passe bedst ved Afledning af de Verber, som ende paa ast (som friskast, trivast), da man i dette Tilfælde ikke gjerne bruger Endelsen ing. — (Med else jævnføres T. sal; Nordtydsk: else; Ang. els).

140. Den vigtigste af de øvrige Former er Endelsen nad (na). I Anvendelsen har den ingen mærkelig Forskjel fra ing (138); dog bruges den helst til at betegne alvorlige og vigtige Begivenheder; saaledes: **Lovnad** (Løfte), **Vaagnad** (ɔ: Risiko), **Lagnad** (Skjæbne), **Saknad** (af sakna), **Skilnad, Hugnad, Givnad.**

De øvrige Former ere af mindre Vigtighed. Endeel Afledninger med d, t og n hører til denne Art, saasom: **Dygd** (ɔ: Kraft, af duga), **Kvild, Livd, Drift, Flugt, Spurn** (af spyrja, spur-de), **Vyrn** (af vyra el. vyrja). De Ord, som ende paa str (ster), anvendes paa Begivenheder, som have nogen Varighed; saaledes: **Vokstr** (af veksa), **Vakstr** (af vaka), **Bakstr, Hogstr, Rakstr, Lestr** (af lesa). Den nyere Endelse ri tillægges undertiden et Begreb af Ringeagt, f. Ex. i **Skriveri, Tiggeri, Fylleri.** En anden Betydning skal senere anføres.

Anm. Formen — nad hedder almindeligst: na (efter § 81), paa enkelte Steder: nar; jævnf. Isl. nadr, og Sv. nad. Den kunde jævnføres med T. niß (Eng. ness), men synes hellere at være en Omsætning

af an eller ande (§ 134). — Formen ſtr (Isl. str) hedder paa enkelte Steder ſt (Vokſt, Kunſt), hvilket ogſaa har god Grund, da det tilføiede r ſynes kun at være en gammel Bøinings-Endelſe, ſom i andre Tilfælde er bortfalden.

141. Som den anden Art af de Subſtantiver, der udgaae fra Verberne, betragte vi de Ord, ſom betegne den handlende Perſon eller Ting, altſaa den Gjenſtand, ſom er i en vis Virkſomhed eller ogſaa i en vis Tilſtand, og ſaaledes tænkes ſom Subjekt (§ 117) for det Verbum, hvoraf Ordet er dannet. Forſaavidt disſe Ord betegne Perſoner, have de en beſtemt og almindelig Endelſe, nemlig — ar, f. Ex. Maalar (ɔ: en Maler) Fiſkar, Spelar, Bakar, Leſar, Skrivar, Eigar, Kjøpar o. ſ. v. Naar de betegne andre Ting, dannes de ogſaa ſom korte Afledninger, ſaaſom: Føyk (ɔ: noget ſom fyger), Kull, Turk, Aat, Kjøla, Fluga, Flote, Fylgje. Jævnf. Viſar, Standar, Laupar. Nogle faa Ord af denne Art ende paa ing (ingje), ſom: Erving, Myting, Kenning.

Anm. Endelſen ar hedder i det Hardangerſke og Vosſiſke are (Viſare). Saaledes ogſaa Svenſk: are, Isl. ari; jævnf. T. er (fordum: ari).

142. Den tredie Art beſtaaer af de Ord, ſom betegne den Ting, der bliver behandlet eller paavirket; altſaa den Gjenſtand, der tænkes ſom Objekt for det Verbum, hvoraf Ordet er dannet (§ 117). Disſe Ord udgaae ſaaledes kun af tranſitive Verber. En ſtor Deel af dem hører til de korte Afledninger, f. Ex. Lyfte (ɔ: det ſom man løfter), Byra (ɔ: Byrde), Velta, Gaava, Gaata, Bruk, Steik, Beit, Skjenk. Nogle have derimod Endelſen ing, ſom: Feſting (ɔ: En ſom er fæſtet), Kjenning, Byting, Femning, Bunding, Tæming (ɔ: en Heſt ſom ſkal tæmmes).

Adſkillige Ord af denne Art betegne en Portion eller en vis Deel, ſom paa een Gang tages til Behandling; ſaaledes: Brygg, Turka, Kaſta, Dryfta, Drikk, Sup, Bite.

143. Som en afvigende Række af den tredie Art, eller

maaskee som en egen Art, kan man betragte de Ord, som betegne Virkningen af en vis Handling, altsaa det, som fremkommer eller bliver til ved samme. De fleste af disse Ord ere korte Afledninger, som: **Hogg** (ɔ: Hug, Skaar), **Brot**, **Klov**, **Skar** og **Skora**, **Gnag**, **Skav**, **Sod**, **Røra** o. fl. Nogle af de Ord, som have et tilføiet t, d eller n, høre ogsaa hertil; saaledes: **Græft**, **Kluft**, **Skrift**, **Legd**, **Bygd**; **Segn**, **Lygn** (hvilke sidste kunne jævnføres med: **Soga**, **Snakk**, **Svar**, **Raad**, **Bod**). Desuden har Folkesproget nogle (formeentlig nyere) Ord med Endelsen — **ning**, som henhøre hertil, saasom: **Bygning**, **Setning**, **Skjøytning**.

Anm. De Ord, som ende med ning, synes at være dannede efter Skriftsproget, hvori denne Form hyppig anvendes for den abstrakte Betydning, f. Ex. Rivning, Trykning, Syning (i Folkesproget: Riving, Trykkjing, Sying). Undertiden findes en Form med ning for det objektive Begreb (efter § 142) og en anden med ing for Handlingsbegrebet (§ 137), saaledes: **Kokning** (det som koges), **Strekning** (det udstrakte), **Helsning** (Budskab, Hilsen), — forskjelligt fra **Koking**, **Strekkjing**, **Helsing**, der blot betegne selve Handlingen.

144. Til den fjerde Art henføres de Ord, som betegne det, hvori eller hvorpaa noget foregaaer, altsaa Stedet eller Rummet, tildeels ogsaa Tiden for en Begivenhed. De fleste af disse Ord ere korte Afledninger, som: **Vad** (ɔ: Vadested), **Lega** (Liggested), **Renna**, **Laup**, **Smog**, **Drag**, **Kast**, **Kvile**. Nogle faa Ord ende paa sla: **Gjøymsla**, **Hengsla**. Endeel nyere Ord, især Værkstedsnavne, have Endelsen ri, som **Bryggjeri**, **Brenneri**, **Fargeri**.

De Ord, som betegne Tiden for en Begivenhed, ere sædvanlig overgaaede fra en anden Betydning; saaledes: **Lysing**, **Skymring**, **Skur**, **Slaatt**, **Fiskje**.

Anm. Endelsen ri (egentl. i) er fremmed for Sproget og optagen i den senere Tid. I det Tydske (hvor den ogsaa er fremmed) hedder den ei (rei, kei ꝛc.); at den hos os overalt har antaget r (ri for i), grunder sig maaskee derpaa, at den er bleven sat i Forbindelse med de Ord, som ende paa ar (§ 141).

have en egen Form for hvert Kjøn; de kvindelige ere korte og ende paa a (e), f. Ex. Vossa, Jølstra, Leirdøla, Lomværa, Normøra; — dog blive de ofte dannede ved Sammensætning, f. Ex. Norlands-kaana o. s. v. De mandlige Navne ende sædvanlig paa ing (ingje); saaledes: Sogning, Strinding, Upplending, Norfjoring, Sundaling, Leirdøling. Ved en Deel af disse Navne findes det tilføiede Ord: væring, f. Ex. Radværing (af Rad-øen), Stadsværing (af Staden, o: Stadtlandet), Selsværing, Lesjaværing, Hiterværing, Karmværing. Undertiden hedder det blot: vær (Lomvær), i Hardanger: vør (Odd-vør).

Af Landskabsnavne paa bu dannes Personsnavne paa bygg (Fl. byggjer), som: Ringebygg (af Ringebu), Rennebygg, Selbygg, Sparbygg. — Personsnavne paa bu (Isl. búi) findes i Stavanger Amt, som: Jær-bu (af Jæderen), Etnes-bu (fra Etne). Af andre sjeldne Former mærkes de korte Navne: Fyr (eg. Fyrd) af Fjor, Døl (i Ag. Stift) af Dal, Nør af Norerne (Noradne) i Sogn, Kvæm af Kvam i Hardanger. Jf. Voss, m. og Vossa, f. Valdres, m. og Valdresa, f.

149. En tredie Art indeholder Begrebet om en Besiddelse (det at Tingen har eller er forsynet med noget), f. Ex. Namne (som har samme Navn), Kjenga (Skaal med Hank), Rygna (Rognfisk). De fleste af disse Ord ere sammensatte og ende paa ing: Sebs-æring (seraaret Baad), Tvibytning (Kar med dobbelt Bund), Beinskjefting (Kniv med Beenskaft). Hertil kan man ogsaa henføre de Ord, som indeholde Begrebet om en Alder eller en Størrelse; f. Ex. Aaring, Triæring, Vetrung, Ti-alning, Trimæling.

150. Foruden de anførte Klasser gives der nogle smaa Rækker af Ord, som have et eget Begreb i Afledningsforholdet. Saaledes bruges nogle korte Afledninger til at betegne 1) en Afgivelse eller Tillavning, som: Byrkja (o: Birkesaft) af Bjørk, Hæra (o: Dækken af Haar). 2) en Samling som: Byskje af Busk, Leira af Leir. Derimod bruges Sammensætning med

dom og skap til at betegne en Egenskab eller Forfatning, f. Ex. Manndom, Alderdom, Mannskap, Gledskap. Ellers r Sammensætning mest anvendelig i de her anførte Tilfælde, vorimod Afledning er meget sjelden.

Adskillige Begrebsforandringer ved Substantiverne blive desuden be- gnede ved Partikler, som sammensættes med Ordene; f. Ex. Ov-kulde eget stærk Kulde), Van-lukka (Mangel paa Lykke), U-gras (slette, delige Vexter), Uro, Ugagn o. s. v.

3) Af Adjektiver.

151. De Substantiver, som dannes af Adjektiver, betegne en den Beskaffenhed, som nævnes ved Adjektivet, eller den ng, som har en saadan Beskaffenhed. De dele sig saaledes er Betydningen i to Arter.

Den første og mest udviklede Art indbefatter blot Abstrakter, nemlig Adjektivets Begreb her bliver overført i substanti- k Form, og Beskaffenheden altsaa bliver betragtet som en ng for sig selv. Dette Forhold betegnes ved følgende For- r: 1) Korte Afledninger, f. Ex. Lette (ↄ: Lethed), Jamne, ende, Kulde, Visa (ↄ: Visdom), Stilla, Sæla, Kjæta, elta (ↄ: Haltheit). Hertil hører en stor Række af Ord med rmen: løysa (Isl. leysi), da disse dannes af Adj. paa — us (§ 134), f. Ex. Maalløysa, Gagnløysa, Endeløysa, Lagtløysa. — 2) Endelsen t og d, f. Ex. Dypt, Tjukt, øgd, Lengd, Feigd, Breidd, Vidd, Sidd. Hertil høre gle Ord paa - semd (af Adj. paa sam, § 134): Ann- md, Leidsemd, Langsemd. — 3) Endelsen leik eller leikje; Ex. Storleik, Harleik, Grovleik, Grannleik, Beinleik, Godleik. 4) den nyere Endelse heit; f. Ex. Stillheit, Ha- igheit.

Sjeldnere Former ere — dom: Ungdom, Rikdom, — kap: Klokskap, Truskap; — samt Endelsen kje, ka, ska: Haalkje (ↄ: Glathed), Saarkje, Ljoskje, Læka, Ilska, Vond-

ska. Af Adj. paa – en dannes Subst. paa na (ne), som: Hækna, Ripna; — men disse ere ikke almindelige.

152. Forholdet mellem disse forskjellige Former er vanskeligt at bestemme. Substantiver paa a og e dannes især af de korte Adjektiver; Formen med d bruges naar Roden ender med g eller d; Formen leik bruges især efter r og n; imidlertid er denne Form noget sjelden, og bliver ofte fortrængt af Formen heit. Denne Endelse bruges nu almindelig ved Afledning af Adjektiver paa ig og leg (f. Ex. Lystigheit, Role(g)heit) og for det meste ved Adj. paa — sam (Langsamheit), da den ægte Endelse semd er meget sjelden. Derimod bruges altid en kort Afledning af de Ord, som ende med laus (som Sømnløysa). De Adjektiver, som ende med — en, ande, utt, t og d, blive sjelden eller aldrig overførte i Substantiv-Form, da man i disse Tilfælde betegner Beskaffenheden ved andre Ord eller ved en Omskrivning.

Anm. Endelsen leik (eller leikje i B. Stift) hedder ogsaa i det gamle Sprog leikr og leiki, og bruges omtrent ligesom i Folkesproget. Endelsen heit findes ikke i det gamle Sprog og er først i de senere Aarhundreder indkommet ved Skriftsproget fra det Tydske. At denne Form har vundet en saadan Hævd, kan forklares deels deraf, at man har troet at mangle en Afledningsform ved de forlængede Adjektiver (især paa ig og leg), deels deraf, at denne Form (ligesom flere tydske Ord) let kunde ansees som national og ægte, da man sandsynligviis har villet sætte den i Forbindelse med Ordet heita (ɔ: hedde, kaldes).

153. Den anden Art af dette Slags Substantiver betegner selve Tingen, som har den Beskaffenhed, der nævnes ved Stamordet. Disse Ord ere tildeels korte Afledninger, som: Bratta (en brat Strækning), Sletta, Flota, Grynna, Laanga, Retta, Likje, Kvite, Raude. — Nogle af dem have Endelsen ing (ingje), som: Kviting, Jamning, Blinding, Dauding, Arming.

Anm. Hertil høre nogle almindelige Benævnelser paa Heste og andet Kvæg, hvorved sammes Farve betegnes, f. Ex. Svart'en, Graa'en, Raud'en; og om Hundyr: Svarta, Bruna, Blakka o. s. v.

Med Hensyn til Endelsen ing, der bruges i saa mange forskjellige Tilfælde, kan bemærkes, at de Ord, som antage samme, ere deels Femininer, deels Maskuliner, (§ 116), og at den i sidste Tilfælde hedder ingje i et Par Sprogarter, ligesom Isl. ingi (§ 62). Maskuliner ere de allerfleste Ord paa ing, som dannes af Subst. og Adj. ligesom de allerfleste Tings- og Personsnavne, som dannes af Verber. Femininer ere derimod de Ord paa ing, som betyde en Handling (§ 138).

B. Afledede Adjektiver.

1) Af Verber.

154. En stor Mængde Adjektiver dannes af Verberne, da nemlig Begrebet af en Gjerning eller Begivenhed meget ofte gaaer over til et Beskaffenhedsbegreb. En Deel af disse Ord bliver sædvanlig anseet som Former af Verberne (Participier), men i Henseende til Afledningen kunne disse ikke vel adskilles fra de andre verbalske Adjektiver. Det Begivenhedsbegreb, som indeholdes i disse Ord, er deels subjektivt, da det gaaer ud fra den Gjenstand, som Adjektivet tillægges, deels objektivt, da det gaaer ud fra en anden Gjenstand. Med Hensyn til de øvrige Forholde kunne disse Adjektiver deles i sex Arter, hvoraf tre høre til Participierne.

Den første Art betegner en fuldendt Forandring, hvorved Tingen er kommen i en vis Stilling eller Tilstand. De Ord, som høre hertil, udgaae fra intransitive Verber og ansees som en Form af disse (Participium perfectum). Deres Endelse er en (inn), f. Ex. fallen, faren, komen, vaksen, brosten, frosen, sloppen, stigjen. Sjeldnere t, d, a (ad), som: reist, rømd, flødd, sovna, slokna.

155. Den anden Art har Begrebet af en vedblivende Forandring, Tilstand eller Virksomhed. Den udgaaer fra forskjellige Verber, dog især fra de intransitive, og ansees som en Form af samme (Participium præsens). Den har en almin-

velig Endelse, nemlig ande (and, andes), f. Ex. farande, komande, vakande, livande, buande, gangande.

Anm. Participier paa ande med paavirkende eller ganske aktivt Begreb ere temmelig sjeldne, f. Ex. bitande, rivande. I Brugen af disse Ord adskiller Folkesproget sig altsaa betydelig fra Skriftsproget, som nemlig overalt bruger Ordene paa ende for det aktive Begreb, medens Folkesproget bruger Formen ande for et passivt Begreb, hvorom nedenfor. Endeel Ord paa ande bruges derimod i aktiv Betydning som Adverbier, f. Ex. koma dragande, støytande o. fl.

Endelsen ande hedder i mange Sprogarter andes, i Tell. ands (ands), i de nordlige Egne and. Paa mange Steder bruges ande og andes isflæng; den sidste Form synes mest passende for Adverbierne.

156. Den tredie Art har Begrebet: skikket, vant eller tilbøielig til at gjøre noget (til at være i en vis Virksomhed eller Tilstand). Denne Art har forskjellige Former, nemlig: 1) en, f. Ex. fengjen (letfængende), biten (o: bidsk), fiskjen (bekvem til at fiske med), liven (skaansom), sleppen, stræven, truen o. s. v. 2) ug eller ig som: tolug (taalsom), skynug, kunnig, lydig (el. lyug). — 3) all, saasom: tagall (som gjerne tier), tøvall, blaasall, skakall, lekall, grinall. 4) Kort Afledning, f. Ex. gjæv (gavmild), tøk (som let tager eller fatter noget), stød (o: stadig, af standa, stod), før, tungfør, hardrøg, tungsvæv. Nogle Ord have ogsaa en Form med t eller d; saaledes: tenkt (o: tænksom), snartenkt, kjendsumd (o: som kan svømme), tunghøyrd, sannspaadd og flere.

Anm. Formen ug (ig) er sjelden i denne Betydning, og Formen all er ikke almindelig. Mest anvendelig er Endelsen en, der især bruges hyppig i det sydlige Norge. Den udgaaer i denne Betydning fra Verbets Nævneform, og adskiller sig derved fra Participierne, som for det meste udgaae fra andre Former.

157. Den fjerde Art (eller den første med objektivt Begreb) har Betydningen: behandlet, paavirket. Den udgaaer saaledes kun fra transitive Verber og indbefatter de Participier, hvorved den lidende eller passive Betydning udtrykkes (Partic. perf. pass.) Disse Ord have følgende Endelser: 1) en (inn),

f. Ex. malen, stolen, broten, bunden, funnen, dregjen. 2) t og d, saasom: laant, mælt, løyst, trykt, klipt (af klippa); bygd, fødd, trudd, gjøymd. 2) a (for ad): laga, blanda, maala, fletta, falda o. s. v.

Anm. Endelsen en (Isl. inn) lyder i flere Sprogarter som: in eller inn. Formen a hedder i det gamle Sprog: adr, Svensk: ad. Forholdet imellem t og d er det samme som er omtalt i Lydlæren (§ 50, jf. 49). En nærmere Udvikling vil findes under Bøiningsformerne.

158. Den femte Art har Betydningen: paavirkelig, som man kan behandle eller gjøre noget ved. De hertil hørende Ord indslutte altsaa Begrebet om en Mulighed, men dette gaaer ofte over til Begrebet om en Bekvemhed, tildeels ogsaa en Værdighed. Formerne for disse Ord ere følgende: 1) ande (Isl. andi), f. Ex. takande (som kan tages), drikkande (drikkelig), etande, haldande, ventande. Jævnfør: sjaa-ande (ɔ: seeværdig), agtande (værd at agtes), havande, gjerande &c. 2) leg (le), som: brukeleg, vinneleg, leseleg, venteleg, truleg (Maaskee en Efterligning af Skriftsproget). 3) Kort Afledning, saasom: skjær (ɔ: som kan skjæres), hæv (af hava), tøk, har-sløg. Nogle dannes ligesom Participierne i forrige Stykke; saaledes: har-læst (ɔ: haard at tillaase), har-gjengd, beinkløyvd, lettrodd o. fl.

Anm. Den mest anvendelige Form er Endelsen ande, der næsten kunde ansees som en Form for et Participium futurum. Den har imidlertid ikke noget Tidsbegreb, men svarer mere til den fremmede Form bel (bilis, ble), f. Ex. honorabel (= agtande).

159. Endelig gives der en sjette Art, som indeholder Begrebet: foraarsagende eller forbundet med en vis Begivenhed. De Ord, som høre hertil, nærme sig meget til de Ord, som dannes af Substantiv, og det er tildeels tvivlsomt, om de skulle udledes ligefrem af Verbet. Deres Former ere: 1) leg (le), f. Ex. syrgjeleg, tregeleg, hyggjeleg, løgjeleg, grøteleg. 2) sam (samt), f. Ex. kostasam (bekostelig), vaagsam (eller vaagasam), heftasam, strævasamt.

Anm. Nogle Ord, som have lignende Form, nærme sig til den Art, som er omtalt i § 156, f. Ex. høveleg, sømeleg, tenleg, sparsam, snakksam. Her som i mange andre Tilfælde er Formen ikke bundet til en eneste Betydning, men den samme Form kan anvendes for flere Begreber, ligesom ogsaa et Begreb kan udtrykkes ved flere Former.

2) Af Substantiver.

160. De Adjektiver, som udgaae fra Substantiverne, indeholde Begrebet om en Besiddelse, en Tilhøren eller en Forbindelse med det, som Stamordet betegner. De kunne saaledes deles i tre Arter.

Ved den første Art betegnes, at Gjenstanden er forsynet eller beheftet med noget. De Former, hvorved dette Forhold betegnes, lade sig henføre til tre Underarter, eftersom Stamordets Begreb skal forestilles som enkelte Ting eller som en Mængde eller som en Omstændighed. I det første Tilfælde antager Adjektivet de samme Former som Participierne (i § 157), nemlig t, d og a, sjeldnere en; f. Ex. hært (af Haar), sølt (af Sol), øygd (af Auga), trædd (af Traad), ringa (eg. ringad), lita eller litt (o: farvet), senden (af Sand), auren o. fl. Disse Ord bruges kun sjelden eenlige, men derimod oftest i Sammensætning, f. Ex. høgmælt, lethendt, storføtt, storbrynt, blaaøygd, bær-arma, tunn-skya, laagfjella (el. fjelt) o. s. v.

Anm. Forholdet imellem disse Former er omtrent ligedan som ved Participierne. Endelsen a (ad) bruges ved de Ord, som have en haard Vokal; derimod sættes t og d sædvanlig efter en Afledningsvokal (efter § 49, jf. 123). Der gives tildeels ogsaa en dobbelt Form, f. Ex. storakſa og stor-ekſt, tvi-knappa og tvi-knept.

161. Naar Stamordets Begreb forestilles som en Fleerhed eller Mængde, faaer det afledede Adjektiv Endelsen ut (utt) eller et; f. Ex. bergut (opfyldt af Klipper), bakkut, steinut, tuvut, rukkut, flekkut, rosut, kvistut. Hertil høre de Ord, som dannes af Kollektiver, saasom: moldut (beheftet med Muld), kolut, skjeggjut.

f. Ex. malen, stolen, broten, bunden, funnen, dregjen. 2) t og d, saasom: laant, mælt, løyst, trykt, klipt (af klippa); bygd, fødd, trudd, gjøymd. 2) a (for ad): laga, blanda, maala, fletta, falda o. s. v.

Anm. Endelsen en (Isl. inn) lyder i flere Sprogarter som: in eller inn. Formen a hedder i det gamle Sprog: adr, Svensk: ad. Forholdet imellem t og d er det samme som er omtalt i Lydlæren (§ 50, jf. 49). En nærmere Udvikling vil findes under Bøiningsformerne.

158. Den femte Art har Betydningen: paavirkelig, som man kan behandle eller gjøre noget ved. De hertil hørende Ord indslutte altsaa Begrebet om en Mulighed, men dette gaaer ofte over til Begrebet om en Bekvemhed, tildeels ogsaa en Værdighed. Formerne for disse Ord ere følgende: 1) ande (Isl. andi), f. Ex. takande (som kan tages), drikkande (drikkelig), etande, haldande, ventande. Jævnfør: sjaa=ande (ɔ: seeværdig), agtande (værd at agtes), havande, gjerande ꝛc. 2) leg (le), som: brukeleg, vinneleg, leseleg, venteleg, truleg (Maaskee en Efterligning af Skriftsproget). 3) Kort Afledning, saasom: skjær (ɔ: som kan skjæres), hæv (af hava), tøk, har=sløg. Nogle dannes ligesom Participierne i forrige Stykke; saaledes: har=læst (ɔ: haard at tillaase), har=gjengd, beinkløyvd, lettrodd o. fl.

Anm. Den mest anvendelige Form er Endelsen ande, der næsten kunde ansees som en Form for et Participium futurum. Den har imidlertid ikke noget Tidsbegreb, men svarer mere til den fremmede Form bel (bilis, ble), f. Ex. honorabel (= agtande).

159. Endelig gives der en sjette Art, som indeholder Begrebet: foraarsagende eller forbundet med en vis Begivenhed. De Ord, som høre hertil, nærme sig meget til de Ord, som dannes af Substantiv, og det er tildeels tvivlsomt, om de skulle udledes ligefrem af Verbet. Deres Former ere: 1) leg (le), f. Ex. syrgjeleg, tregeleg, hyggjeleg, løgjeleg, grøteleg. 2) sam (samt), f. Ex. kostasam (bekostelig), vaagsam (eller vaagasam), heftasam, stræbasamt.

Anm. Nogle Ord, som have lignende Form, nærme sig til den Art, som er omtalt i § 156, f. Ex. **høveleg, sømeleg, tenleg, sparsam, snakksam.** Her som i mange andre Tilfælde er Formen ikke bundet til en eneste Betydning, men den samme Form kan anvendes for flere Begreber, ligesom ogsaa et Begreb kan udtrykkes ved flere Former.

2) Af Substantiver.

160. De Adjektiver, som udgaae fra Substantiverne, indeholde Begrebet om en Besiddelse, en Tilhøren eller en Forbindelse med det, som Stamordet betegner. De kunne saaledes deles i tre Arter.

Ved den første Art betegnes, at Gjenstanden er forsynet eller beheftet med noget. De Former, hvorved dette Forhold betegnes, lade sig henføre til tre Underarter, eftersom Stamordets Begreb skal forestilles som enkelte Ting eller som en Mængde eller som en Omstændighed. I det første Tilfælde antager Adjektivet de samme Former som Participierne (i § 157), nemlig t, d og a, sjeldnere en; f. Ex. **hært** (af Haar), **sølt** (af Sol), **øygd** (af Auga), **trædd** (af Traad), **ringa** (eg. ringad), **lita** eller **litt** (ↄ: farvet), **senden** (af Sand), **auren** o. fl. Disse Ord bruges kun sjelden eenlige, men derimod oftest i Sammensætning, f. Ex. **høgmælt, lethendt, storføtt, storbrynt, blaaøygd, bær-arma, tunn-skya, laagfjella** (el. **fjelt**) o. s. v.

Anm. Forholdet imellem disse Former er omtrent ligedan som ved Participierne. Endelsen a (ad) bruges ved de Ord, som have en haard Vokal; derimod sættes t og d sædvanlig efter en Afledningsvokal (efter § 49, jf. 123). Der gives tildeels ogsaa en dobbelt Form, f. Ex. **storakksa** og **stor-ekst, tvi-knappa** og **tvi-knept.**

161. Naar Stamordets Begreb forestilles som en Fleerhed eller Mængde, faaer det afledede Adjektiv Endelsen ut (utt) eller et; f. Ex. **bergut** (opfyldt af Klipper), **bakkut, steinut, tuvut, rukkut, flekkut, rosut, kvistut.** Hertil høre de Ord, som dannes af Kollektiver, saasom: **moldut** (beheftet med Muld), **kolut, skjeggjut.**

Anm. Denne Endelse lyder forskjellig i Sprogarterne; saaledes ett'e eller itte (i Bergens og tildeels i Ag. Stift), utte eller utt (Rbg. Tell. Hall.), aatt (Gulbbr. og Trondhj. Stift), att (ved Trondhj.); f. Ex. sandette, sandutt(e), sandaatt, sandatt: I det gamle Sprog hedder den ótt'r (sandóttr); men det dobbelte t i samme synes egentlig at staae istedetfor kt (§ 106); i Tydsken hedder den nemlig: icht (f. Ex. vergicht) og synes altsaa beslægtet med Endelsen ig (ug), som man har udledet af Ordet eiga (Goth. aigan, ɔ: have).

162. Af Abstrakterne, og især af de Ord, som betegne en Evne, Tilstand eller Omstændighed, dannes Adjektiver med Endelsen ug eller ig, f. Ex. minnug (ɔ: som har god Hukommelse), vitug, nyttug, lystug, svevnug (el. søvnug), dygdig (ɔ: kraftig). Jævnf. § 156. Derimod har Folkesproget ikke saadanne Ord som Skriftsprogets: vandig, stenig, sandig o. fl.

Anm. Ogsaa denne Form er forskjellig i Sprogarterne; den hedder saaledes — ig'e (i Bergens Stift), uge og ug (i det Søndenfjeldske), aug og au (i Trondhjems Stift); f. Ex. skuldige, skuldug(e), skuldaug, skuldau. I det gamle Sprog hedder den ugr og igr. (Jævnf. Tydsk ig).

163. Den anden Art af disse Afledninger, nemlig den som indeholder Begrebet om en Tilhøren eller Herkomst, indbefatter kun et lidet Antal Ord og synes at lide Mangel paa passende Former. Til denne Art hører endeel Adjektiver paa — sk (eller isk), som: finsk, dansk, engelsk, rysk (el. russisk), spansk, og flere som dannes af Landes og Nationers Navne, samt nogle som dannes af fremmede Ord, f. Ex. historisk. — Det Begreb, at noget tilhører, passer eller skikker sig for en Person (eller Ting), bliver undertiden udtrykt ved Adjektiver paa leg, som: folkeleg, manneleg, meisterleg, karsleg, bansleg (eg. barnsleg). Dog er ogsaa denne Form kun lidet anvendt.

Anm. Uagtet Formen med sk har været meget brugt i det gamle Sprog, synes den dog ikke at være rigtig populær, og man søger gjerne at undgaae den, idet man foretrækker Substantivet i Sammensætningsform, f. Ex. Norlands (nordlandsk), Trandeims (trondhjemsk), Sogne eller Saugna (sognsk). Ligeledes bruges Sammensætning meget ofte istedetfor Adj. paa leg, da denne Form langt fra ikke er saa meget anvendt som i Skriftsproget.

164. **En tredie Art indeholder det Begreb: forbunden med eller ledsaget af en vis Omstændighed, og udgaaer saaledes kun af Abstrakter. De hertil hørende Ord ende paa 1) leg, f. Ex. faarleg, harmeleg, gagnleg, roleg, lukkeleg; — 2) sam, f. Ex. brysam, mødesam, aalvorsam, morosam, annsam** (At jævnføre med § 159). **Hertil høre ogsaa nogle Ord paa — all** (i Tell. aal), som: **hugall, sorgall, mødall, frostall.**

Endelig kan bemærkes, at Begrebet om en Mangel, eller det at en Ting ikke er forhaanden, bliver betegnet ved et Adjektiv **laus**, der føies til Ordene som en Endelse; f. Ex. **tann-laus, maal-laus, gagnlaus, lytelaus, endelaus.** Af disse Ord dannes atter Subst. paa **løysa** (**Tannløysa**), § 151.

3) Af Adjektiver.

165. Endeel Adjektiver dannes af andre Adjektiver, og anvendes til at betegne en vis Forandring ved Stamordets Begreb, saasom en vis Varighed ved Beskaffenheden, eller en vis Grad af samme. Disse Forandringer ere imidlertid noget ubestemte og vanskelige at adskille, da de Former, der skulde betegne samme, anvendes islæng snart for det ene og snart for det andet Begreb.

De vigtigste af disse Former ere: 1) leg (og sleg), f. Ex. **veikleg** (svagelig), **sjukleg, tungleg, visleg, kjærleg, letleg.** Endeel af disse Ord antage Formen sleg (§ 82): **reinsleg, ilsleg, godsleg, audsleg;** — hvilket i Raabygdelaget og Tellemarken bliver til skleg, f. Ex. **bliskleg** (for blidsleg), **leiskleg** (af leid), **vondskleg, gildskleg.** — 2) sam, f. Ex. **vandsam** (ↄ: kræsen), **varsam, reinsam, tungsam, langsam.** — Det Begreb, som almindeligst forbindes med disse Former, er en vis Varighed, nemlig at Gjenstanden jævnlig er (eller pleier at være) saaledes beskaffen; imidlertid bruges de dog ofte for en ringere Grad af Beskaffenheden.

Anm. Endelsen leg, der bruges i forskjellige Forholde (§ 159, 164), udtales mest almindelig som le (ved Trondhj. li); i Sdm. og Rbg. hedder den leg'e, i Nfj. ogsaa legjen. I det gamle Sprog hedder den legr og ligr. Den findes ellers under forskjellig Form i alle beslægtede Sprog og forklares sædvanlig af det Ord: lig, hvilket dog synes at være tvivlsomt. Vel kunde maaskee den tellemarkiske Form: skleg — synes at minde om det gamle: glíkr (= líkr); men forøvrigt seer det ud til, at man hertillands ikke har sat Endelsen leg i nogen Forbindelse med Ordet: lik, men heller med et andet Ord, maaskee: Lag (ɔ: Art, Natur) Roden i leggja eller liggja. — Formen sam hedder i Isl. samr; Sv. sam; den synes beslægtet med Verbet sama (ɔ: passe, sømme).

166. En anden almindelig og meget anvendt Form er voren (egentl. et Adj. som betyder: beskaffen, af vera, var), f. Ex. seinvoren, stillvoren, særvoren, harvoren, blygvoren. Denne anvendes sædvanlig til at betegne en vis ringere Grad af Beskaffenheden, dog bruges den ofte i samme Betydning som de foranførte; ved Betegnelse af et Udseende svarer den til det danske — agtig, f. Ex. grønvoren (grønagtig), kvitvoren, blaavoren.

Paa samme Maade, men meget sjeldnere, bruges: laaten og fengt (eller fingjen), f. Ex. var-laaten (ɔ: varsom), blidlaaten; har-fengt (ɔ: haardfør), spakfengt (Trondhj.), turrfingjen o. fl. (i Sdm.) Endeel lignende Ord bruges blot til at betegne Ansigtets Udseende; disse Ord gaae ud paa leitt, og nogle Steder: dæmt (af Daam), f. Ex. breidleitt, langleitt, rundleitt; ljosdæmt, bleikdæmt o. s. v.

Endelig er at mærke, at adskillige Forandringer af Adjektivets Begreb betegnes ved Partikler, der sættes foran Ordet, f. Ex. ovstor (overmaade stor), van-før, mis-jamn. Modsætningen betegnes ved u (eller o), som: ujamn, urædd, utru (el. otru). Denne Partikel anvendes ved alle de Adjektiver, som ikke have en Modsætning i et selvstændigt Ord, f. Ex. ljos myrk, tung lett.

C. Afledede Verber.

1) Af Verber.

167. Endeel Verber dannes af andre Verber, idet de faae en forandret Betydning tilligemed andre Former. Den vigtigste Art af de hertil hørende Ord er endeel transitive Verber, som

dannes af intransitive, og have den Betydning: lade gjøre, eller faae noget til at gjøre det, som Stamordet betegner. Saadanne Ord ere: **løypa** (ɔ: faae til at løbe) af laupa, **hengja** (ophænge) af hanga, **vekkja** (opvække) af vaka, **grøta** (faae til at græde) af graata. Mange af disse Ord dannes af Verber, som have Aflyd (§ 127), og udgaae da for det meste fra en Tidsform, nemlig Imperfektum; f. Ex. **svæva** (ɔ: søvndysse), af svav sova; – **støypa** (nedstøde), af staup stupa (ɔ: styrte); **trøyta** (bringe til Ende) af traut trjota (ɔ: faae Ende); **reisa** (opreise) af reis risa (ɔ: staae op); **sveiva** (omdreie) af sveiv sviva (ɔ: dreie sig). Nogle afledede Verber have samme Nævneform som Stamordet, men frastille sig i de øvrige Former; saaledes: **sleppa** slepte (ɔ: give Slip paa) af **sleppa** slapp (ɔ: slippe, blive fri). Denne sidste Afledningsmaade er egen for Transitiverne af de Verber, som have Aflyden e—a (§ 127), saasom: **fella, velta, svelta, renna, brenna, kverva, skvetta** o. fl.

Anm. Denne Maade at danne Transitiver anvendes dog ikke i alle de Tilfælde, hvor det kunde synes nødvendigt. Saaledes have vi ikke noget tilsvarende aktivt Verbum af de Ord: **ganga, standa, koma, faa, lægja**, og i flere Tilfælde, hvor et saadant Ord vilde være til megen Hjælp. Undertiden findes der dog Tegn til, at man har havt eller forestillet sig et saadant Ord; saaledes til Ex. de Ord: **løgjen, løgleg, andløgd**, som forudsætte et aktivt Verbum **løgja** med Betydning: faae til at lee.

168. En anden Art er de saakaldte **reciproke** Verber der forudsætte flere Subjekter og bemærke at gjøre noget gjensidig eller imod hinanden. Disse Ord ende paa ast (as), f. Ex. **fylgjast, hjelpast, finnast, møtast, takast** o. s. v.

Den samme Form findes ved nogle Ord, som have tilbagevirkende (reflexiv) Betydning; saaledes **tykjast** (tykkes, synes om sig selv), **segjest** el. **sest** (siger om sig selv), **laatast** eller **læst** (anstille sig, lade), **skjæmmast** (skamme sig). — Ligeledes

ved nogle Ord med lidende eller passiv Betydning, som: tolast (taales), slitast, alast, spyrjast, høyrast.

Anm. Denne Form, der i Skriftsproget er antagen som en almindelig Bøiningsform (es; Sv. as), har i Folkesproget kun sjelden en ganske passiv Betydning, hvilket siden skal nærmere forklares. I endeel Sprogarter (i det Østenfjeldske og i Trondhj. Stift) siges ikke ast men as (s), ligesom i Svensk, f. Ex. finnas, fins. I det gamle Sprog bruges Formen st (ast), dog findes i de ældste Skrifter ogsaa sk (ask), saaledes i Gulethingsloven skiliasc, finnasc, mötesc, o. s. v. Den sidste Form ansees som den oprindelige og forklares af det reflexive Pronomen seg (sek, sik). Adskillige Ord i Folkesproget bruges ogsaa baade med seg og med Formen ast i samme Betydning f. Ex. bryast og bry seg, kvilast og kvila seg, livast og liva seg.

169. Desuden gives der adskillige afledede Verber, som adskille sig fra Stamordet ved et tilføiet n, l, r, s (§ 132). De som faae et tilføiet n, betegne en Begyndelse til en Tilstand eller Begivenhed; saaledes: vakna (af vaka), sovna, livna, tagna (af tag-de, tegja), flotna, stikna, o. fl. De øvrige betegne en Gjentagelse eller Vedbliven, eller ogsaa have de en forringende Betydning; dog ere disse Begreber dunkle og sjelden adskilte fra hinanden. Exempler ere: dropla (dryppe smaat), trivla (ↄ: famle, af triva), ringla, sangra, klivra, valtra, dragsa, glepsa.

En Forstærkelse i Verbets Begreb bliver ofte betegnet ved stor, ligesom en Formindskelse ved smaa, f. Ex. storspringa, storlægja, storskrika, smaaregna, smaaropa. Ellers blive adskillige Forandringer betegnede ved tilføiede Partikler, f. Ex. mis-lika, vanvyrja, forgjøyma, fortaka seg.

2) Af Substantiver.

170. De Verber, som dannes af Substantiver, have ingen betydelig Forskjel i Formen, og de kunne derfor behandles i Korthed. Efter deres forskjellige Forhold til Stamordet antage de imidlertid forskjellige Betydninger, nemlig: 1) faae, forsynes eller behæftes med, f. Ex. bløma (ↄ: blomstre), eksa (faae Ax), erva (arve). Ogsaa: blive el. være, som: hausta,

skuma, regna. Denne Art faaer ofte Formen ast, f. Ex. kveldast, vaarast, mannast; lukkast, magtast. — 2) gjøre, afgive, som: husa, vega, gjæra (af Gar); — eller skaffe, tilveiebringe, f. Ex. fiska, mjelka, elda. — 3) give, forsyne eller behefte med noget (Transitivt): mata, vatna, skjesta, kryna, sanda. — 4) behandle eller bearbeide med noget (Transitiv Art): saga, hamra, horva, pløgja, kjemba. Ogsaa bruge eller behandle noget (Intransitivt): sigla, høya, blada, klykkja (af Klokka). — Samtlige Transitiver dannes altsaa ved simpel Overførelse eller med Omlyd; kun nogle af de intransitive faae Endelsen ast.

Der gives desuden adskillige Verber med den særegne Betydning: fratage eller berøve, f. Ex. kvista (tage Kvistene af), skala, lima (ↄ: sønderlemme), kolla, kaala o. fl. Men disse Ord ere temmelig ubekvemme, da de ofte blive tvetydige ved at støde sammen med Verberne af den anførte tredie Art, som have en modsat Betydning, f. Ex. skinna, der kan betyde baade at sætte Skind paa og at tage Skindet af. Disse Ord burde derfor sammensættes med av (f. Ex. avkvista) i Lighed med mange andre Ord, saasom: avsko, avklæde, averkje o. fl.

3) Af Adjektiver.

171. De Verbet, som dannes af Adjektiver, ere mere forskjellige i Formen. De ere deels intransitive med Betydning af at faae (eller ogsaa at have) en Beskaffenhed, deels transitive i Betydningen at give noget en vis Beskaffenhed.

Af den intransitive Art mærkes først endeel Ord, som betyde at have, vise eller fremstille en vis Beskaffenhed, og som saaledes udgaae fra de Adjektiver, der betegne et Udseende. Hertil hører: kvite (ↄ: see hvidt ud, være hvidt at see til); ligeledes: svorte, lyse, myrkje, blenkje, graae, blaae o. fl. De bruges sædvanlig i Forbindelse med det Ord: paa (eller i Sdm. i, ut-i), f. Ex. Dæ kvite paa Kirkja (ↄ: man seer Kirken som en hvid Plet). Dæ blaar paa Fjell'e (i Sdm.: Dæ blaa-a burt-i Fjelle) ↄ: Fjeldet viser sig blaaligt. Dæ

yrkje ti Skogjen (Sdm.) — Dæ grøna paa Sjøen (Ndm.) æ raue paa Marka (Orkd.) ɔ: Marken har et rødligt seende.

Anm. Disse Ord bruges meget hyppig i det Nordenfjeldske; de forekomme ogsaa ofte i Midten af Landet, men derimod sjelden i de sydligere Egne. Da det Udtryk, som ligger i disse Ord, er vanskeligt at angive ved andre Ord, og de tillige ere lette at forstaae, vilde de med Fordeel kunne anvendes i den beskrivende og poetiske Stiil.

172. Til den Art, som indeholder Begrebet om at faae en Beskaffenhed eller at blive —, høre de saakaldte Inchoativer (Begyndelses- eller Forandringsord). Formen for disse Ord er følgende: 1) na (eller tilføiet n), f. Ex. lettna (ɔ: blive lettere), ljosna, klaarna, spakna, myrkna, raudna, blaana o. s. v. Af Adj. paa en dannes Verber uden Tilføining, som: bogna, klovna, rotna. — 2) Endelsen ast (as, es), især hvor Velklangen kræver en Vokalform, f. Ex. friskast (blive friskere), jamnast, stillast, tyngjast, grynnast, blygjast. Nogle faa Ord faae ka, som lin-ka, min-ka; men oftere faaer Ordet det tilføiede k tilligemed Endelsen ast; saaledes: berkast (ɔ: blive bar), grøn-kast (grønnes), dyr-kast (blive dyrere), smalkast, klinkast (for klen-kast af klen ɔ: smal).

173. Den transitive Art indeholder Begrebet om at give en Ting en vis Beskaffenhed, eller gjøre at noget bliver. — Dens almindeligste Form er en simpel Overførelse fra Stamordet med eller uden Omlyd; f. Ex. letta, friska, jamna, veikja; festa, løysa, bløyta, fylla. En anden Form er det tilføiede k (ka), som findes ved en Række af Ord, saasom: beinka (ɔ: rette, af bein adj.), feinka, turka, vikka (for vidka, ɔ: udvide), blikka (for blidka). Nogle Ord faae et tilføiet r (ra), som: lindra (af lin, ɔ: mild), stivra, skymra (af skum ɔ: mørk), vakra (befrie for Søvn).

Anm. De anførte Former med ast, na og ka — bruges ligeledes i det gamle Sprog. Den sidstomtalte Form med r er sjelden, men for-

delig Endelse, nemlig ande (and, andes), f. Ex. farande, komande, vakande, livande, buande, gangande.

Anm. Participier paa ande med paavirkende eller ganske aktivt Begreb ere temmelig sjeldne, f. Ex. bitande, rivande. I Brugen af disse Ord adskiller Folkesproget sig altsaa betydelig fra Skriftsproget, som nemlig overalt bruger Ordene paa ende for det aktive Begreb, medens Folkesproget bruger Formen ande for et passivt Begreb, hvorom nedenfor. Endeel Ord paa ande bruges derimod i aktiv Betydning som Adverbier, f. Ex. koma dragande, støytande o. fl.

Endelsen ande hedder i mange Sprogarter andes, i Tell. ans (ands), i de nordlige Egne and. Paa mange Steder bruges ande og andes iflæng; den sidste Form synes mest passende for Adverbierne.

156. Den tredie Art har Begrebet: skikket, vant eller tilbøielig til at gjøre noget (til at være i en vis Virksomhed eller Tilstand). Denne Art har forskjellige Former, nemlig: 1) en, f. Ex. fengjen (letfængende), biten (ɔ: bidsk), fiskjen (bekvem til at fiske med), liven (skaansom), sleppen, stræven, truen o. s. v. 2) ug eller ig som: tolug (taalsom), skynug, kunnig, lydig (el. lyug). — 3) all, saasom: tagall (som gjerne tier), tøvall, blaasall, skakall, lekall, grinall. 4) Kort Afledning, f. Ex. gjæv (gavmild), tøk (som let tager eller fatter noget), stød (ɔ: stadig, af standa, stod), før, tungfør, hardrøg, tungsvæv. Nogle Ord have ogsaa en Form med t eller d; saaledes: tenkt (ɔ: tænksom), snartenkt, kjend, sumd (ɔ: som kan svømme), tunghøyrd, sannspaadd og flere.

Anm. Formen ug (ig) er sjelden i denne Betydning, og Formen all er ikke almindelig. Mest anvendelig er Endelsen en, der især bruges hyppig i det sydlige Norge. Den udgaaer i denne Betydning fra Verbets Næveform, og adskiller sig derved fra Participierne, som for det meste udgaae fra andre Former.

157. Den fjerde Art (eller den første med objektivt Begreb) har Betydningen: behandlet, paavirket. Den udgaaer saaledes kun fra transitive Verber og indbefatter de Participier, hvorved den lidende eller passive Betydning udtrykkes (Partic. perf. pass.) Disse Ord have følgende Endelser: 1) en (inn),

dannes Adverbier paa — ende til at betegne en Lighed med en vis Egenskab ved Tingen; f. Ex. isende kaldt, steinende hart; saaledes: kolende, blodende, haarende, snøende (eller fannende), eitrende o. fl.

Anm. Endelsen om gaaer over til o og aa i nogle af de Sprogarter, hvor den mest bruges; saaledes: stundaa, ollaastodaa (Sdm.). bærføttaa, raangaugaa. — Endelsen es (s) føies til mange Ord, som ikke kunne have Bøiningsformer med s (nemlig Femininer); saaledes: samstundes, trihendes, rettsøles, jamsides, bakeggjes, uttasofnes, beinleides, soleis. — De Ord, som ellers ende med leis (leides), have i Hallingdal og Valders: lein (allelein, mangelein).

176. En stor Deel Adverbier dannes af Adjektiver og kan tildeels ansees som Bøiningsformer af disse. Endelsen ved disse Ord er: 1) e eller a, som: lengje, bære, ille, like (el. lika), mesta. Mange Sprogarter have ogsaa Adv. paa aa, deels istedetfor om, deels for a eller an; saaledes: storaa, jamnaa, sjøldaa, vidaa, oftaa. — 2) t, meget hyppig, f. Ex. snart, langt, hart, beint, stødt, radt. 3) lege (mest alm. le); varlege, storle, rettele, visle, rikele o. s. v. Denne Form bruges ogsaa ved nogle Ord, som dannes af Stedsadverbier, nemlig: innalege (ɔ: i det Indre, langt inde), utale, frammale, burtale, nedale, aavale (Gam. N. ofarla, ofarlega), og flere.

De Adverbier, som dannes af Verber, have megen Lighed med Adjektiverne af samme Rod. Den Endelse, som mest bruges, er ande (eller andes), f. Ex. skinnande, svidande, rennande. (Jf. § 155).

Anm. Endelsen lege har kun sjelden denne Form i Sprogarterne; den hedder almindeligst le, nogle Steder: la (visla, maatela), men skulde egentlig hedde lega (som i det gamle Sprog). See § 165. — I Skriftsproget har man tildeels antaget Formen ligen (istedetfor det ældre: lige), og man har, besynderlig nok, ogsaa anvendt dette en ved de Ord, som ende paa ig (= ug), og som have intet at bestille med Endelsen lig, f. Ex. modigen, hastigen, værdigen. En dansk Forfatter skriver endogsaa: seierrigen!

177. Nogle Adverbier dannes af andre Adverbier, og iblandt disse ere nogle Steds-Betegnelser mærkelige derved, at de antage to afledede Former med en regelmæssig tilsvarende Betydning. Af den korte Form, som betegner Retningen til et Sted, dannes nemlig en anden Form paa e, som betyder: paa Stedet, og en tredie paa a (egentlig an), som bemærker: fra Stedet. Saaledes: inn, inne, inna(n); ut, ute, utta; heim, heime, heima; fram, framme, framma; burt, burte, burta; — ned, ne(d)re, neda; upp, uppe, aava. Svagere adskilte ere: att, att(e), atta; unde(r), unda; nor (nøre), nora; sud (søre), sunna. Ganske afvigende ere: hidt, hær, heda (Sdm.); didt, dær, deda (Sdm.); kvart, kvar, kvada (Isl. hvadan).

Anm. Nogle faa Partikler antage Tillægget ende: ovende, ørende, fystende. Desuden faae adskillige Ord ofte et tillagt ne eller n (som i Isl. na), hvilket ikke synes at have nogen Betydning. Saaledes: hæra-ne (hæran, hæn), dærane (dæran, dæn), so-ne (sosson), soleisne, endaa-ne; detta-ne, dessa-ne.

Exempler paa Ordslægter.

178. Som en Slutning af Reglerne for Afledningsformerne anføres her endeel Exempler paa, hvorledes en Slægt af flere forskjellige Ord udgaaer af en fælles Rod. De største Ordslægter ere de som udgaae fra Verberne, og nogle af disse indeholde et betydeligt Antal Ord, saasom følgende:

skjera (skar) v. a. skjerande (§ 158), Skjering, Skjerar, Skjere, m. Skjæra, skjær (adj). skjærna; Skar, skarut, Skare, skara (v. a), Skaare; skoren, Skor, Skora, skora (v. a); Skur.

springa (sprang) v. n. springande, Springing, Springar; — Sprang; sprungjen, Sprunga; — sprengja v. a. sprengd, Spreng, Sprengjing. Hermed jævnføres: sprekka og spretta, med de derfra udgaaende Ordslægter.

liggja, laag (egentl. ligja, lag) v. n. liggjande, Liggjing, Liggjar; Lag, laga (v. a), lagast, Lagar, Laging (Lagelse), Lagnad, lag-

leg; legjen, Leg, Lega; — leggja (lag-de) v. a. Legg, n. leggjast, leggjande, Leggjing, Leggjar; Legd, Legde.

fara (fær, for) v. n. Far, n. farande, Faring (og Fart), faren; vidforoll (vidforug); Fær, færast, Færsla (jf. færa, v. a. og færug); fora, v. a. Fora, f. (Fornskap); føra, v. a. (hertil: førande,ført, Førar, Føring, Førsla), før (tung-før, seinfør), Føre, førug, førleg o. fl.

raga (dræg, drog) v. a. dragande, Drag, Draging, Dragar, dragast, dragna, dragsa, Dragstr; Draatt, Drætte, Drægt; dregjen, Dregse; Drag, Droga; — Drog f. Drøgje, drøg (langdrøg, hardrøg) o. fl.

ryta eller brjota (bryt, braut) v. a. Bryt, m. Bryting, Brytar (s. § 69); Braut, brøyta (v. a), brøyten, Brøyting, Brøyte; broten, Brot, Brota, Brote, brotna; bruta, Brut o. fl.

lyva for kljuva (klyv, klauv) v. a. klyvande, Klyving o. fl. — Klauv, klauva; kløyva (v. a), kløyvd, Kløyving, Kløyvar; kloven, Klov, Klove, klovna, Klovning; Kluvt; Klyv, klyvja

ita (beit) v. a. og n. — bitande, biten (§ 156), bitast, Biting, Bitar, Bit, m. — Beit, f. beita (v. a), Beita, Beite, n. beitande, beitt, Beiting; — biten, Bit, n. Bite. m.

aka v. n. — vakande, vak og vakjen, Vaking, Vakar, Vakstr (og Vakt), vakna, vakra seg, vakrug; Voka, Aar-voka; vekkja, v. a. vekkjast, Vekkjing, Vekkjar o. fl.

kapa v. a. — skapad, Skap, Skaping, Skapnad (Skapning og Skapelse), Skapar, skapast, skapleg.

179. Af Ordslægter, som udgaae fra Substantiver, mærkes ølgende:

Mann, — Menne, n. Tri-menning, ment (faa-ment); mannast, manneleg, Manndom, Mannskap o. fl.

Jar(d), — Gare, gjæra v. a. Gjæring, Gjærsla; Gjære, innagjæres.

Hus, — husa, hysa (v. a), hyst, hysande, Hysing, inn-hyses.

Land, — landa v. n. lenda, Lending, f. Ut-lending, ut-lendsk, laaglendt, Ny-lenda; Landskap, landleg.

Dal, — dala, dalut, Daling m. Døla, Døling; dæla v. n. Dæld.

Sol, — sola, solt, sølt, Av-søla, rang-søles.

Dag, — dagast, av-daga, dagleg; Degning, Døger.

Sand, — sanda v. a. sandut, sanden og senden, Kvik-senda.

Mold, — molda v. a. moldut; mylda v. a. Mylde, laus-myldt.

Hug, — huga v. n. huga(d), hugast, hugsa, hugsam, hugall, hugleg, Hugnad, hugga v. a. hyggja (hvoraf Hyggje, Hyggjelse, hyggjeleg).

180. Af de Ordslægter, som udgaae fra Adjektiver, anføres følgende som Exempler:

vaat, — vaatna v. n. vaatleg, vaatsam, vaatvoren; Vaatleik; væta v. a. Væta, Væting.
fast, — fastna v. n. fastra (sjelden); Fastleik; festa v. a. Festing f. Festar, Festing m. Feste, Festr, festra.
laus, — lausna (el. losna) v. n. Lausing m. lausleg; losa, Los; løysa v. a. Løysa f. løysande, Løysing, Løysn.
har(d), — harna v. n. hart adv. harlege, harvoren, Haring, Harleik; hæra v. a. hærast, Hæring, Hærsla, hæren, hærug.
myrk, myrkna, myrkja v. a. Myrkjing, Myrkje, Myrkr og Myrkn, Myrkleik (sjelden), i-myrk, ov-myrk o. fl.
lang, — lengja v. a. lengjast v. n. Lengjing, Lengd, Lengsa; Lang m. Laanga, langt, lengje; langa v. n. lengta, Lengting, Lengsel; langsam, Langsemd, langleg o. fl.
tung, — tyngja v. a. tyngjast v. n. Tyngjing, tyngjen, Tyngsel, Tyngd; Tungje, tungleg, tungsam, tungvoren.
full, — fylla v. a. fyllast v. n. Fylla, Fylling, Fyll, fyllug, Fyllest, Fullnad, fulla adv. fult.
smal, — smalna, smalka (v. a), smalkast, Smalleik.
turr, — turna (alm. tonna), turka, turkast, Turk, Turka, Turking; Turrleik, turrsingjen. (Jævnf. Terre, Torste, tyrst, — der, ligesom tonna, forudsætte Formen torr).

III. Om Sammensætningen.

181. Forskjellig fra Afledningen er Sammensætningen, hvorved to eller flere selvstændige Ord blive saaledes sammenføiede, at de kunne bruges som et enkelt Ord. I et saadant Ord er den sidste Deel at betragte som Hovedordet, hvis Betydning kun bliver nærmere bestemt eller begrændset ved det første Ord. Det sammensatte Ord beholder saaledes det samme Kjøns- eller Klasseforhold og faaer den samme Bøining som det sidste Ord, naar dette staaer alene. Det første Ord faaer i Almindelighed ikke nogen Bøining, men beholder kun den Form, som det har antaget ved Sammensætningen. Denne Form er tildeels noget forskjellig fra Ordets Nævneform, og kan forsaavidt kaldes Sammensætningsformen eller (for at bruge et kortere Navn) Bindeformen.

Anm. Hvorvidt Ordene i Talesproget ere sammensatte eller adskilte, maa skjønnes deels af Betoningen, deels af Sætningsforholdet. Adskilte ere til Ex. de Ord: Livs Von, Manna Minne, Helse Dag o. fl. Ligeledes ere de Ord i og vera adskilte i det Udtryk: Laast inkje i vera (ɔ: lad som om der ikke er noget i det). Derimod gives der enkelte Sammenstillinger med Partikler, hvori det er tvivlsomt, om Ordene skulle skrives adskilt eller ikke; f. Ex. fyre-di, til-meins, i-hop, ut-faren o. s. v.

Substantiver.

182. Den Ordklasse, som her kommer mest i Betragtning er Substantiverne, da disse Ord have forskjellige Sammensætningsformer. Man maa her for det første gjøre Forskjel paa to Arter af Substantiver, nemlig 1) de stærke eller lukte ɔ: de hvis Nævneform ender med en Konsonant, eller ogsaa med Rodvokalen, og 2) de svage eller aabne, som ende med en ubetonet Vokal. Den første Art faaer i Sammensætningen deels et tilføiet s, deels en tilføiet Vokal; den anden Art faaer sjelden noget Tillæg men ofte en Forandring af Endevokalen. Desuden maa man erindre sig den føranførte Inddeling i Maskuliner, Femininer og Neutrer (§ 116), da det ene af disse Kjøn tildeels har andre Former end det andet. En stor Deel af Bindeformerne staaer nemlig i Forbindelse med en gammel Bøiningsform (Genitiv), som nu ikke længere bruges i Folkesproget; dersom denne Form endnu var i Brug, kunde en Deel af dette Afsnit henføres til Bøiningsformerne.

Anm. De Forholde, hvori Subst. kan sammensættes, ere saare mange. Det sidste Begreb kan forholde sig til det første som: tilhørende og besiddende, givet og afgivende, en Paavirkning, en Bestemmelse, en Art o. s. v. En videre Udvikling heraf synes unødvendig, da Forholdet sjelden har nogen Indflydelse paa Formen.

183. En Deel Subst. af den stærke Art faaer saaledes i Sammensætningen et tilføiet s. Denne Form finder Sted ved nogle Maskuliner, f. Ex. Dags-ljos, Kveldsmaal, Salsglas; — og ligeledes med nogle Neutrer, som Aars-tal,

Maals-mann, Lands-folk. Ved Femininer skulde den egentlig ikke finde Sted; imidlertid findes den, skjønt kun sjelden og som en Undtagelse, ved enkelte Ord, som: Mors-maal, Tids-rekning; og især ved afledede Ord paa ing (§ 153): Førings-mann, Finnings-løn; dog have disse i de bergenske Sprogarter ogsaa a (e), som: Bøtinga-traa(d), Føinga-ri (Isl. fædingarhríd).

Anm. Denne Form, saavelsom de to følgende, stemmer overeens ved Genitivet i det gamle Sprog. Denne Form havde nemlig 1) s, med Neutrerne og endeel Maskuliner; 2) ar, ved Femininerne og de øvrige Maskul. (af den stærke Art); 3) a i Fleertallet af alle Klasser. Det sidste anvendes som Bindeform, naar Tingen forestilles som almindelig og ubestemt, altsaa som en heel Art eller Slægt.

184. En anden Klasse faaer i dette Tilfælde en tilføiet Vokal, nemlig a eller e. Formen med a er ikke ganske almindelig; dog er den meget udbredt ved de Ord, som i det gamle Sprog have Formen ar. Til disse Ord hører en stor Deel Femininer, som Elv, Jor, Sol, Hand, Bygd, Sokn, Aar, Ull (saaledes: Elva-fisk, Bygda-folk, Soknafolk). Ligeledes endeel Maskuliner, som Saan, Gut, Rett, Skog, Vid, Katt, Bjønn (Ex. Saana-saan, Rettabot, Skogateig &c.) — Den fuldkomnere Form ar findes kun som en Sjeldenhed i nogle faa Ord; saaledes: Kostar-helde (Sdm.), Sjoar-is (Hard.); jævnfør de vossiske Stedsnavne: Bøjar-moen, Liar-aasen, Soknar-elvæ. Man maa erindre, at r ofte bortfalder i lignende Endelser (§ 83).

185. Ved Siden af denne Ordrække gives der en anden, som i de fleste Sprogarter har e, men som i de sydvestlige Egne fra Sogn til Lister – har a, ligesom i det gamle Sprog, hvor denne Form adskilles fra den foregaaende (med ar). Hertil hører en Deel Maskuliner, som: Baat, Fot, Dal, Fugl, Fisk, Bukk, Hest, Kvist o. s. v. (saaledes: Baatelag el. Baata-lag, Dalefolk el. Dalafolk). Sjeldnere findes denne Form

ved Neutrer (f. Ex. Folke- eller Folka-slag); heller ikke er den meget hyppig ved Femininer (saasom: Bøne- el. Bønabok). Den staaer i Forbindelse med det gamle Genitiv i Fleertallet, og grunder sig tildeels paa en vis Egenhed i Betydningen, hvorom nedenfor.

De Ord, som ende paa k eller g og have en blød Vokal i Roden, faae i denne Form kj og gj; saaledes: Sekk (Sekkje- el. Sekkja-ty); Hegg (Heggjebær); ligesaa Øyk, Benk, Vegg, Streng. Af Neutrer mærkes: Egg (Eggjeskal), Skjegg (Skjeggjerot). Et Par Femin. faa a i nogle Sprogarter, hvori de andre Ord have e, nemlig: Eng (Engjagras), Seng (Sengjastokk). Det samme er Tilfældet med Maskulinerne: Rygg (Ryggjabyre), Dreng (Drengjakall).

186. Endelig er der en stor Mængde Ord, som sammensættes uden nogen Forandring. Hertil høre de fleste Stofnavne og Samlingsord (Kollektiver), f. Ex. Staal-ring, Lin-ty, Sand-jor, Dogg-fall, Regn-dag o. s. v. Med Hensyn til Formen kunne de Ord, som ende med Rodvokalen, henføres hertil; f. Ex. Klo-dyr, Sjø-folk, By-mann. De hertil hørende Forbindelser kunne betragtes som ægte eller egentlig Sammensætning, da de ikke vise noget Spor til en Bøiningsform; men imidlertid have vistnok mange af disse Ord forhen havt en Vokal, som siden er bortfalden; ved adskillige Ord findes ogsaa en tilføiet Vokal i nogle Sprogarter, men ikke i andre. Det maa nemlig bemærkes, at Bindeformen ikke altid retter sig efter den gamle Bøining, men ofte bliver læmpet efter Velklangen eller den lettere Udtale.

Anm. Blandt Undtagelser af Stofnavne mærkes: Vatn, som altid bliver til Vass. Blandt de Ord som ende med Vokalen undtages: Ljaa(ss-emne), Saa(ss-band), Kne(ss-bot). — En dobbelt Konsonant bliver utydelig, naar den støder sammen med en anden af samme Art, f. Ex. Vass-sig, Fjell-lid, Grunn-naal (en Art Fisk).

187. Undertiden har et Ord to forskjellige Bindeformer. Saaledes er der enkelte Ord, som i nogle Tilfælde faa s, men ellers e eller a. Dette findes at grunde sig paa den førnævnte Forskjel i Begrebet, da nemlig e (eller a) bruges, naar Tingen

forestilles i Almindelighed og ubestemt, men den anden Form, naar Tingen tænkes som eenlig og affondret. Saaledes: Dags-arbeid og Dage-tal (eller Dagatal); Manns-lut (ↄ: een Mands Lod) og Manne-magt (Menneske-Kræfter); Baats-lengd og Baate-naust, Knivs-odd og Knive-jarn (ↄ: Jern til Knive). Af Neutrer mærkes: Barn, Bans-fostra (ↄ: Bar-nepige) og Baane-maal el. Badnamaal (ↄ: Børnestemme); Berg, Bergsnæv og Berge-troll. Af Femin. (som ikke have s, men a) mærkes i nogle Sprogarter: Handa-legg (ↄ: Arm-pibe) og Hande-magt; Jora-dreng (ↄ: odelsbaaren Søn) og Jore-bok (Jordebog).

Anm. Det er i Grunden Eenheds- og Fleerhedsbegrebet, som her adskilles, og den ene Form udgaaer altsaa fra Eentallets Genitiv, den anden fra Fleertallets (§ 183). Som Exempler paa en saadan Adskillelse kan endnu tillægges, at man i Søndmør siger: Dals-folkje og Øya-folkje om Beboerne af en enkelt Dal eller Øe, men derimod: Dalefolk og Øyefolk om Daleboere eller Øeboere i Almindelighed.

188. Blandt de Afvigelser, som finde Sted ved enkelte Ord, mærkes først en Aflyd eller Vokalforandring, som er mærkelig derved, at kun Bindeformen har den Vokal, der maa ansees som Ordets oprindelige Lyd eller Stammevokalen. Saaledes blive de Ord: Tonn, Logg, Ogn, Nos, Nov, Not, – i Sammensætning til: Tanne (eller Tanna), Lagge, Agne, Nase, Nave, Nate; f. Ex. Tanneverk, Nate- eller Nata-skog (ↄ: Nøddeskov, Hasselskov). Jævnfør: Haand, Handa-bak; Jor, Jarafær (Sogn); Mær, Mara-fyl (ↄ: Hoppeføl). Nogle af disse Ord have dog i enkelte Dialekter ogsaa a i Nævneformen, og tildeels i Fleertallet; saaledes: Agn, Nase, Hand; Jare(r), Mara(r).

189. Konsonantforandringer i Bindeformen ere følgende: 1) Et j findes tilskudt i nogle faa Ord (ligesom i det gamle Sprog): Nes Nesjetaanga (Sdm.), Hæs Hesjastad (§ 44), Skjæl Sjeljasand, Bær Berjahaug (Nhl.); — 2) Et d,

om ellers er bortfaldet, indtræder i denne Form: Bror Bro-e-lut, Far Fade-gar (Nfj. Sdm.); Saa' Saadkodn (Nhl.) Omvendt bortfalder d ofte i denne Form (i det Nordfjordske og Søndmørske): Flod Flo-mund, Brød Brø-leiv; – dog ikke naar en Vokal tilføies, f. Ex. Flodamaal, Buda-vegg. – 3) r bortfalder undertiden; f. Ex. Fa-bror, Syste-mann. Dette skeer oftest i de Ord paa str: saaledes: Bakstr Bakste-ella, Fostr Foste-saan (§ 140). Jævnf. Vokstra-veer, ,estrabok (Nhl.) — 4) el bliver til le eller la; saaledes: ,ykjel Lykla-haank (Sogn), Aangel Aanglehald.

Anm. Enkelte Bortfald af Konsonanter findes i disse Former, saa-om: Hal-straa (Halm), Syl-ring (Sylv), Jar-band (Jarn), og et førnævnte Vaſs eller Vats for Vatns (Jævnfør § 50—52). I et Hele bliver der taget særdeles Hensyn til Udtalens Lethed ved disse Former, og Folkesproget vilde ikke taale saadanne Sammenstillinger som: 'ystsſted, Kunststykke, Markskriger, Fragtgods, Frugtknude o. s. v.

190. Ved de svage eller aabne Substantiver (§ 182) er Forholdet anderledes, da Ordet her ender med en Vokal og altsaa lettere kan forbindes med et følgende Ord. Nogle Sprogarter, hvori samtlige disse Ord ende paa e (Sfj. Sdm. og fl.), beholde ogsaa den samme Vokal i Sammensætningen. Men adskillige andre Maalarter have et andet Forhold, der maa ansees som mere ægte og stemmer mere overeens med Formerne i det gamle Sprog.

Femininerne af denne Art, som i de vestlige Sprogarter fra Sogn til Lister – altid ende paa a (§ 63), faae i Sammensætningen altid e, f. Ex. Fura Fureskog, Visa Visebok. I det Hardangerske faae de o eller aabent u, f. Ex. Kista Kistu-lok, Stova Stovu-glas, hvilket netop er den ældste og ægteste Form (Jf. G. N. stofudyr &c. Sv. kyrkogång &c.

I de Sprogarter, hvor disse Ord have e, u eller o i Nævneformen, beholdes samme Vokal i Sammensætningen (Ex. Silju, Siljuskog). I det Trondhjemske bortfalder e sædvanlig i Nævneformen (§ 62) og

tildeels i Bindeformen, f. Ex. **Klokkhus, Viskbok.** (Det sidste skeer ogsaa ofte i det Svenske).

191. Maskulinerne, som regelmæssig ende paa e, faae i Sammensætningen a. Dette finder Sted i Sprogarterne fra Sogn til Lister, samt i Raabygdelaget og Tellemarken (og maaskee flere), altsaa i nogle Dialekter, som meget sjelden have a ved de stærke Subst. (§ 185). Exempler ere: **Time Ti-ma-tal, Tume Tumastokk, Hare Harafot, Neve Nevatak.** I de øvrige Sprogarter beholdes e (Nevetak, Timetal ꝛc.), og forsaavidt det gaaer over til a eller aa (§ 64) beholdes dette, f. Ex. Haaraafot. — Naar Ordet har kj eller gj foran e, bortfalder Lyden af j altid i Bindeformen saavel ved e som ved den haarde Vokal; saaledes: **Kragje Kragablom** (Tell.), **Hagje Haga-** eller **Hage-mur** (ikke Hagjemur), **Nakkje Nakka-** eller **Nakke-bein.**

Anm. Det sidstanførte viser, at Bindeformen her skal have en haard Vokal og ikke e (§ 79); ligesaa antyder det haarde k og g ved Femininerne (f. Ex. **Luke, Lukefjøl**), at den bløde Vokal er uægte. Det gamle Sprog har samme Forhold som de sydvestlige Sprogarter (især Hard.), nemlig a ved Maskul. paa e (i), og u (eller o) ved Femin. paa a. — Nogle faa Ord, som nu have e, men fordum e: (eller ir) dannes efter andre Regler; saaledes: **Terre** (Isl. þerrir) **Terresdag, Eine** (Isl. einir) **Einekvist.**

192. De Neutrer, som ende paa e, beholde sædvanlig samme Form, f. Ex. **Eple-tre, Belte-ring**; dog kunne de ogsaa antage et s; saaledes: **Skiftes-gar(d), Vitnes-maal, Mønes-aas.** Nogle faa Neutrer, som i de fleste Sprogarter ende paa a, adskille sig fra andre Ord ved at antage et tilføiet n, altsaa na (Søndre Berg.) eller ne, som **Augnastein, Øyrna-haar, Nyrna-talg.** Denne Form er dog sjelden, undtagen ved Ordet **Auga.** I det gamle Sprog findes en saadan Form baade ved disse Ord og tildeels ved de svage Femininer, men til dette sidste findes, saavidt vides, intet Spor i Folkesproget.

Som en almindelig Regel ved alle de Ord, som faae

Bindeform med e, maa tilsidst mærkes, at dette e bortfalder, naar det støder sammen med en Vokal, f. Ex. Skjær'odd, Sekkj'emme o. s. v. (§ 57).

193. Ved Sammensætning med et paafølgende Adjektiv retter Substantivet sig kun tildeels efter de foregaaende Regler, da det oftest sammensættes uden nogen Forandring, f. Ex. mann-vond, jor-fast, fotsid. Formen med s er her meget sjelden (som: aars-gamall, vass-full); lidt oftere forekommer a (Ex. skoga-rædd, botna-laus) og ligeledes e (Ex. hande-sterk, folke-vand). De svage Subst. have derimod sædvanlig samme Form som i Forbindelsen med Substantiv; saaledes: maka- (el. make-)laus, tanka- (eller tanke-)full.

Sammensætningen med Verber skeer sædvanlig uden Forandring, f. Ex. hand-fara, hug-leggja. Dog faae de svage Subst. sin sædvanlige Bindeform, saasom: Makje, maka-skifta; Hella, helle-leggja. Af stærke Subst. mærkes: Baat baat-s-ro, Botn botna-setja.

Verber, Adjektiver, Partikler.

194. Verber, som sammensættes med Subst. og Adj. antage e som Endevokal, f. Ex. Kvile-stad, Kjøyre-veg; gange-ljos, reise-før. I de Ord, som ende med sam (§ 159), findes dog ofte a, f. Ex. kosta-sam, slæpa-samt. Den samme Form findes ved nogle Ord, som forbindes med Substantiv, f. Ex. Koka-mund, Venta-døger. Imidlertid er det uvist, om det første Ord her er et Verbum eller et deraf dannet Adjektiv eller Substantiv. Det sidste er uden Tvivl Tilfældet med endeel Ord, som faae Formen ar, f. Ex. Dragar-fisk, Dansar-natt, Sovardag, Kvilarmund, Kennarplass. Jævnfør: Festar-øl, Giftarmaal, Laugardag (§ 184).

195. Adjektiver, som forbindes med et paafølgende Substantiv, ere noget forskjellige i Sprogarterne. I det Østen-

177. Nogle Adverbier dannes af andre Adverbier, og iblandt disse ere nogle Steds-Betegnelser mærkelige derved, at de antage to afledede Former med en regelmæssig tilsvarende Betydning. Af den korte Form, som betegner Retningen til et Sted, dannes nemlig en anden Form paa e, som betyder: paa Stedet, og en tredie paa a (egentlig an), som bemærker: fra Stedet. Saaledes: inn, inne, inna(n); ut, ute, utta; heim, heime, heima; fram, framme, framma; burt, burte, burta; — ned, ne(d)re, neda; upp, uppe, aava. Svagere adskilte ere: att, att(e), atta; unde(r), unda; nor (nøre), nora; sud (søre), sunna. Ganske afvigende ere: hidt, hær, heda (Sdm.); didt, dær, deda (Sdm.); kvart, kvar, kvada (Isl. hvadan).

Anm. Nogle faa Partikler antage Tillægget ende: ovende, ørende, fystende. Desuden faae adskillige Ord ofte et tillagt ne eller n (som i Isl. na), hvilket ikke synes at have nogen Betydning. Saaledes: hæra-ne (hæran, hæn), dærane (dæran, dæn), so-ne (sosson), soleisne, endaa-ne; detta-ne, dessa-ne.

Exempler paa Ordslægter.

178. Som en Slutning af Reglerne for Afledningsformerne anføres her endeel Exempler paa, hvorledes en Slægt af flere forskjellige Ord udgaaer af en fælles Rod. De største Ordslægter ere de som udgaae fra Verberne, og nogle af disse indeholde et betydeligt Antal Ord, saasom følgende:

skjera (skar) v. a. skjerande (§ 158), Skjering, Skjerar, Skjere, m. Skjæra, skjær (adj). skjærna; Skar, skarut, Skare, skara (v. a), Skaare; skoren, Skor, Skora, skora (v. a); Skur.

springa (sprang) v. n. springande, Springing, Springar; — Sprang; sprungjen, Sprunga; — sprengja v. a. sprengd, Spreng, Sprengjing. Hermed jævnføres: sprekka og spretta, med de derfra udgaaende Ordslægter.

liggja, laag (egentl. ligja, lag) v. n. liggjande, Liggjing, Liggjar; Lag, laga (v. a), lagast, Lagar, Laging (Lagelse), Lagnad, lag-

al (al, ganske): aal-grøn, aal-ljos, aalsveitt, aalvaksen. Jævnf. Aalmugje, Aalmenning. Denne Form (af all) bruges næsten overalt i Sammensætninger.

a (lidet): faafengd, faamælt, faatenkt, faakunnug ɔc.

ang (Jf. mangt): mang-ment, mangmaalug. Eenstydigt hermed er fjølg (Isl. fiöl) i fjølgment (Nordre Trondhj.)

n (af Talord: einn, ei, eitt): einsynt, eintrædt, einbølt.

i (af Talord: tveir, el. tvo): tvibølt, tvitrædt, tvihaka ɔc. Jævnfør: tri-lagd; fjorføtt (el. firføtt), Firmenning.

198. Paa en lignende Maade bruges nogle Ord af forellige andre Arter, da de nemlig antage en vis Egenhed ten i Formen eller i Betydningen. Hertil hører:

id (et Subst.): Midvika, Middag; midfjors, midbergs.

ak (et Subst.): Bakfot, Bakstamn. En Modsætning er:

am (Adv.): Fram-tonn, Framfot, Framskut.

nn, el. synn (Afændring af sud, syd): Sunnfjor, Sunnmør o. fl.

ienom (i gjenom): gjenom-turr, gjenomvaat o. fl.

illom (i m.): Millom-maal, Millom-lag.

ope (i hop): Hope-mark, Hope-teig, Hope-eign.

m (Adv. saman, Verbum sæmja, sam-de): Samlag; Sam-eiga, Samsiskje; samraade o. s. v. Som Modsætning mærkes ein (Ein-eiga) og ser (ser-skilt); men disse ere sjeldne.

pp (i Kapp, kappast): kapp-ro, kappspringa, kapp-eta.

ud, el. nau (et Subst.): nau-kalla (ɔ: kalde uophørlig), naubea (s. beda), nau-trua. Nogle Steder: ni (nid), f. Ex. ni-stira, ni-lokka (ɔ: lokke idelig).

ein (Subst.): meinstira (stirre uophørlig), meinhalda.

am (Subst.): skamslaa, skamriva, skamfara. Ogsaa ved Adj. skamstor, skamfeit. Jævnf. nau-go(d), nau-vakker.

Anm. Til en Efterligning af Skriftsproget har man begyndt at

bruge de Ord: dær (dar) og kor (kvor) med substantivisk Betydning i nogle faa Sammensætninger, som: dær=mæ(d), dær=fyre, kor=fyre. Men denne Brug, som ikke har nogen Grund i vort Sprog, er endnu sjelden i de bedre Dialekter, hvor man bruger de mere rigtige Udtryk: mæ di, fyre di (eller di=fyre), kvi=fyre (eller kva fyre).

199. Af Partiklerne mærkes følgende, som deels antage en vis Egenhed ved Sammensætningen, deels ikke bruges udenfor Sammensætning.

u, eller o (§ 68), 1) benegtende: ulik, urædd; Uro, Ulukka (eller Olykka); 2) med slet Betydning: Ugras, Udyr.

van (en Mangel): van=før, vantakka, Vanhelsa.

mis, eller mys (en Feil): Misminne, misbytt, mishugsa.

for (Overdrivelse): for=kjøyra, forstrekkja, fortaka sig (Jf. for sterk, for stor). Ogsaa med slet Betydning: For=veer, forvilja.

ov (overmaade): ovstor, ovrik, Ovkar, Ovkulde. Nogle Steder: av (Avverk), aav (Aavrikje), aa (Aa=dyr).

ør (forstærkende): ørliten, ørgamall (Voss o. fl.) Nordenfjelds: ur og aar (urliten, aar=ung). Denne Partikel bruges kun i disse Ord.

or (ud, af): or=saka (ɔ: undskylde), or=minnast, or=ventes. Ogsaa ør og aar: ørmegta, aarmegta (ɔ: vansmægte).

aa (ɔ: paa): Aaklæde, Aafall, Aalit.

i (ved Adj.): i=grøn (grønagtig), imyrk, isvart. (Ligesaa i Isl.)

and (imod): Andvind, Andror, Andnes, andføttes, andsøles.

att (ved Partikler): att=aat (ɔ: nær til), att=mæ (ved Siden af), attpaa (ovenpaa), attfyre, attyve.

und (Jf. unda, Adv.): undgaa, undskylde, undsjaa seg. Synes at være dannet efter Skriftsproget.

si (overalt, eller altid): si=fent (ɔ: ganske sneedækket, af Fonn), si=vaat; si=sinna (ɔ: altid vred), si=regna o. fl. Mest i de sydlige Egne. Et andet Ord er si (Isl. sið, ɔ: silde) i: Si=gro, Sirunna.

Meget sjeldne ere følgende: - aud (let): audkjend, aud-sedd. — tor (vanskeligt): tornæm (Sdm.) - sjeld (af Adv. sjelda): sjeldfengt (Tellemarken). - aar (tidligt): Aar-voka; jf. aarleg.

Anm. De Partikler, som bruges blot i Sammensætning ere: and, aud, mis, ov, ſt, tor, u (eller o), van, ør; — hvortil kan lægges Formerne: aal, tvi, sam, sjeld, und. Desuden har Folkesproget i den senere Tid optaget nogle Ord, som have en fremmed og for os aldeles betydningsløs For-Partikel; saasom: betenkja, bestaa; anføra, anstendig; erfaren, erkjenna. Det er naturligviis den idelige Brug af disse Ord i Skriftsproget, som har skaffet dem Indgang i Folkesproget, hvor enkelte af dem (som: betale og begynde) have ganske fortrængt de tilsvarende norske Ord.

200. De Adverbier, som betegne Retning og Beliggenhed ved forskjellige Former, f. Ex. ut og ute (§ 177), bruges tildeels paa en noget afvigende Maade i Sammensætningen. Den korte Form, som egentlig betegner Bevægelsen til et Sted, anvendes ogsaa undertiden ved en Forbliven eller Beliggenhed paa Stedet (altsaa istedetfor den anden Form), f. Ex. Ut-hus, Utmark, Inn-bu, Upp-lut. Dette skeer næsten altid, naar Ordet sammensættes med en Partikel, f. Ex. ut-paa (for ute paa), ut-mæ(d), utfyre; inn-mæ, inn-fyre; burt-paa; upp-mæ, uppfyre. Den tredie Form paa a (an), som betegner en Bevægelse eller Nærmelse fra et Sted, bliver oftest sammensat med en anden Partikel, f. Ex. inna-fraa (innan-ifraa, Hard. Voss), inna-ette eller inna-til (innan-te), burta(n)fraa, nora(n)te, aava(n)-fraa. Men denne Form bruges ogsaa til at betegne en Forbliven eller Væren udenfor Stedet; f. Ex. inna-fyre (innan-fy, Hard.) utta(n)-fyre, burta(n)paa, aava(n)-fyre, framma-paa (framman-uppaa, Hard.) Hermed jævnføres: inna-til (ɔ: indvendig), framman-til (ɔ: i den forreste Deel), aavan-til o. s. v.

Til Slutning kan bemærkes, at Folkesproget ikke bruger Sammensætning af Partikler med Verber i en saadan Udstrækning som Skrift-

sproget. De mere uvæsentlige Partikler mangle som oftest i Folkesproget, f. Ex. kosta (bekoste), friska (forfriske), lengja (forlænge). De mere væsentlige Partikler sættes derimod sædvanlig adskilte og efter Verbet, f. Ex. draga fraa (fradrage), leggja av (aflægge), setja ihop (sammensætte), standa fyre (forestaae), taka mot (modtage). Naar derimod Verbet gaaer over i den adjektiviske Form (Participium), sættes Partikelen først og forenes med Verbet, f. Ex. fraa-dregjen, avlagd, mot-tikjen.

Fjerde Afdeling. Om Bøiningsformerne.

201. Forskjellig fra de hidtil forklarede Forandringer er den saakaldte **Bøining** eller **Flexion**, hvorved et Ord antager særegne Former til at betegne de forskjellige Forholde, hvori Ordet bruges, f. Ex. Talforholdet ved Substantiverne, eller Tidsforholdet ved Verberne. Disse Former dannes ved en Forandring i Ordets Endelse og tildels ved en Omskiftning af Rodvokalen; de have altsaa en udvortes Lighed med Afledningsformerne, men de frastille sig dog ogsaa i det Ydre ved en større Bestemthed og Regelmæssighed, da der sædvanlig kun gives en enkelt Form for et enkelt Forhold, og denne Form er fælles for alle Ord af en vis Klasse. Ved nogle af disse Forholde har man dog ikke altid fundet det fornødent at have en egen Form; og paa Grund heraf er Formernes Antal noget forskjelligt i Dialekterne, da nogle af disse have flere Bøiningsformer end andre. Den største Mængde af Flexionsformer findes i Sprogarterne i Bergens Stift og paa Oplandene; imidlertid udgjøre Formerne i enhver Sprogart et langt ringere Antal end i det gamle Sprog.

I. Substantivernes Bøining.

Indledning. Kjønsregler.

202. Substantivernes Bøiningsformer ere meget forskjellige i Sprogarterne, hvis største Ulighed netop finder Sted i

ved Neutrer (f. Ex. Folke- eller Folka-flag); heller ikke er den meget hyppig ved Femininer (saasom: Bøne- el. Bønabok). Den staaer i Forbindelse med det gamle Genitiv i Fleertallet, og grunder sig tildeels paa en vis Egenhed i Betydningen, hvorom nedenfor.

De Ord, som ende paa k eller g og have en blød Vokal i Roden, faae i denne Form kj og gj; saaledes: Sekk (Sekkje- el. Sekkja-ty); Hegg (Heggjebær); ligesaa Øyk, Benk, Vegg, Streng. Af Neutrer mærkes: Egg (Eggjeskal), Skjegg (Skjeggjerot). Et Par Femin. faa a i nogle Sprogarter, hvori de andre Ord have e, nemlig: Eng (Engjagras), Seng (Sengjastokk). Det samme er Tilfældet med Maskulinerne: Rygg (Ryggjabyre), Dreng (Drengjakall).

186. Endelig er der en stor Mængde Ord, som sammensættes uden nogen Forandring. Hertil høre de fleste Stofnavne og Samlingsord (Kollektiver), f. Ex. Staal-ring, Lin-ty, Sand-jor, Dogg-fall, Regn-dag o. s. v. Med Hensyn til Formen kunne de Ord, som ende med Rodvokalen, henføres hertil; f. Ex. Klo-dyr, Sjø-folk, By-mann. De hertil hørende Forbindelser kunne betragtes som ægte eller egentlig Sammensætning, da de ikke vise noget Spor til en Bøiningsform; men imidlertid have vistnok mange af disse Ord forhen havt en Vokal, som siden er bortfalden; ved adskillige Ord findes ogsaa en tilføiet Vokal i nogle Sprogarter, men ikke i andre. Det maa nemlig bemærkes, at Bindeformen ikke altid retter sig efter den gamle Bøining, men ofte bliver læmpet efter Velklangen eller den lettere Udtale.

Anm. Blandt Undtagelser af Stofnavne mærkes: Vatn, som altid bliver til Vass. Blandt de Ord som ende med Vokalen undtages: Ljaa(ss-emne), Saa(ss-band), Kne(ss-bot). — En dobbelt Konsonant bliver utydelig, naar den støder sammen med en anden af samme Art, f. Ex. Vass-sig, Fjell-lid, Grunn-naal (en Art Fisk).

187. Undertiden har et Ord to forskjellige Bindeformer. Saaledes er der enkelte Ord, som i nogle Tilfælde faa s, men ellers e eller a. Dette findes at grunde sig paa den førnævnte Forskjel i Begrebet, da nemlig e (eller a) bruges, naar Tingen

liner; saaledes: **Tenar**, **Tiggar**, **Umagje**, **Likje**, **Makje**, **Vin** (Jf. § 146). Neutrer ere: **Barn**, **Menne** (Godmenne) og **Mennesskje** (i nogle Dial. Femin.), **Folk**, **Foreldre**, **Sysskjen**. Ligeledes: **Mannfolk** og **Kvinnfolk**, medens derimod **Kar-mann** og **Kvinn-mann** ere Maskuliner. Femininer med maskulinsk Betydning ere: **Kjempa**, **Lagverja**, **Landverja**.

Aanders Navne ere oftest Maskul. som: **Alv**, **Dverg**, **Draug**, **Nykk**, **Vor**. Femin. ere **Huldr** og **Gygr**.

204. Navne paa Dyrearter, Fugle, Fiske o. s. v. ere for det meste Hankjønsord; f. Ex. **Hund**, **Ulv**, **Otr**, **Hare**, **Ramn**, **Stare**, **Sporv**, **Laks**, **Aal**, **Krabbe**, **Maur**, **Klegg**.

Undtagelserne ere imidlertid saa mange, at de forholde sig til Regelen, som 1 til 3. Saaledes ere følgende Ord Femininer: 1) de som betegne Hunkjønnet alene, f. Ex. **Mær**, **Ku**, **Gjeit**, **Kjetta**, **Bjønna** (S. § 146); 2) nogle som ende paa a, som: **Duva**, **Kraaka**, **Fluga**, **Laanga**, **Nisa** ꝛc. 3) de Ord: **Gaas**, **And**, **Skjor**, **Mus**, **Røyr**, **Sild**. – Neutrer ere: **Fyl**, **Kid**, **Lamb**, **Svin**, **Naut**, **Ikonn** (i Nordland: **Ikorre**, m.), **Lemende**, **Fivreld**, **Troll**.

Anm. Hankjønsord med Betydning af Hunkjøn ere: **Saud** (almindeligt) og **Ovk** (i det Trondhjemske). Det sidste bruges dog i de fleste Egne som Artsnavn (altsaa baade om Han og Hun); det første er ogsaa uden Tvivl et Artsnavn, da man endnu i mange Egne bruger Navnet **Søya** (f. Søyda) om Hunkjønnet.

205. Ved Benævnelser paa Træer mærkes, at de store Træers Navne sædvanlig ere Femin. – saaledes: **Graan**, **Fura**, **Bjørk**, **Lind**, **Eik**, **Osp**. Navnene paa de mindre Træarter ere derimod Hankjønsord, som **Hegg**, **Apall**, **Hasl**, **Hyll**, **Eine**, **Klungr**, **Vier**. Frugters Navne ere som oftest Hunkjønsord: **Not**, **Erter**, **Pæra**, **Hjupa**, **Molta**. – Neutrum er **Bær**, **Konn**, **Frø**, **Eple**.

Anm. Meget store Gjenstande blive ogsaa i andre Tilfælde anseede som Hunkjøn, hvorom nedenfor. Den Forestilling, som ligger til

ennd herfor, er maaskee en Lighed med Forholdet imellem Moder og Fom, altsaa Begrebet om en omfattende og beskyttende, eller afvigende nærende Gjenstand i Forhold til noget, som bliver omfattet eller af-)et. Antager man, at Folkene i den gamle Tid have bestemt de liv-'e Tings Kjøn efter en vis Lighed med levende Væsener, da maa man itte, at de fornemmelig have taget Hensyn til den mærkeligste Egenhed o Hunkjønnet, nemlig Fødselen eller Afkommets Frembringelse og Op-(tring. Forestillingen om Moder og Yngel kunde saaledes let anvendes a enhver større Gjenstand som er omgiven af forskjellige mindre.

206. Stofnavne og Samlingsnavne henføres sædvanlig Neutrum. Saaledes antages dette Kjøn for Navne paa ði, Metal eller Materie, hvoraf noget bestaaer, f. Ex. **Kjøt**, **ein**, **Berg**, **Jarn**, **Sylv**, **Staal**, **Lin**, **Silkje**, **Lereft**. geledes ved saadanne Ting, som udgjøre en Mængde eller eerhed (Kollektiver), som: **Dun**, **Haar**, **Gras**, **Lauv**, **Lyng**, **ang**; **Rim**, **Sot**, **Mask**, **Flus**.

Undtagelser ere: 1) Maskul. **Malm**, **Massing**, **Kopar**, **and**, **Aur**, **Snø**, **Skog**. 2) Femin. **Mold**, **Oska**, **Hela**; **ogg**, **Dumba**, **Ull**, **Kjørr**.

Anm. Ved de Ord, som have flere Betydninger, maa man under-je, hvilken af disse, der er den oprindelige. Saaledes hører til Ex. t Ord Jor(d) neppe til denne Regel, da den oprindelige Betydning ıdsynligvis er = Land.

207. Af Benævnelser paa Gjenstande, som have nogen ghed i Beskaffenhed eller Udseende, kunne følgende mærkes.

Navne paa Ting, som have en betydelig Udstrækning i :ngden eller Vidden, ere for det meste Hunkjønsord, f. Ex. **z**, **Elv**, **Veita**, **Lina**, **Staang**, **Rad**, **Raand**; **Sky**, **Mark**, **lyr**, **Lid**, **Strand**, **Øy**, **Urd**. — Smaa og korte Gjenstande sees derimod helst som Hankjøn, især er dette Tilfældet med de ste cylindriske eller støtteformige Gjenstande, f. Ex. **Kjepp**, **tokk**, **Kubbe**, **Nagle**, **Skruv**, **Stav**, **Stilk**, **Bolt**, **Stolpe**. — avne paa topformige og ophøiede (konvexe) Gjenstande høre og-a oftest til Hankjønnet, som: **Haug**, **Koll**, **Kuv**, **Topp**, **Knatt**, **ump**, **Rabb**, **Aas**, **Bakkje**, **Skalle**. — Derimod blive Navne

paa fordybede og hule Gjenstande oftest henførte til Femininum, som: **Dokk, Grov, Skor, Gjota, Kupa.**

Anm. De Undtagelser, som findes ved disse Rækker, blive her forbigaaede, da Reglerne alligevel ikke kunne bringes til nogen Bestemthed. De synes at antyde, at det som kan omfatte eller indslutte noget, maa henføres til Femin. (Begrebet om Moderlighed), men det som ikke synes at indslutte noget, henlægges til de andre Kjøn.

208. Blandt andre Rækker af Ord, som have Lighed i Kjøn og Betydning, mærkes følgende. 1) Øers Navne ere oftest Femin. (underforstaaet Øy), f. Ex. **Leka, Vikn'a, Fosn'a, Hitr'a, Sul'a, Holsa.** 2) Navne paa Parter eller Dele ere Maskul. som: **Lut, Deil, Bolk, Teig, Mole, Helming, Triung, Fjorung.** 3) Aarstiders, Maaneders og Dages Navne ere Maskul. – dog ere de Ord: **Haust, Vaar, Sumar** – i nogle faa Dial. Neutra (ligesom i Islandsk). 4) Alle Bogstavers Navne ere Maskul. f. Ex. **ein A, ein O.**

Anm. To Gjenstande, som ere hinanden lige eller ogsaa modsatte, betragtes undertiden som et Par; saaledes: **Sol** f. og **Maane** m. **Jor(d)** f. og **Himmel** m. **Natt** f. og **Dag** m. Ellers gives der ofte forskjelligt Kjøn ved Navne, som ere enten ganske eller næsten eenstydige, f. Ex. **Skog** m. og **Mork** f. **Tre** n. og **Vid** m. **Vik** f. men **Vaag** og **Fjor** m. - **Land** n. **Øy** f. og **Holm** m. — Naar Rask anfører, at de Gamle have blandt andet henregnet „det yndige, glimrende og skjønne" - til Hunkjønnet (Samlede Afhandl. I. p. 194), da synes dette ikke at have mange Exempler for sig. Det synes ogsaa mindre rimeligt, at en saa tvivlsom Egenskab som Skjønheden skulde have havt nogen Indflydelse paa Bestemmelsen af Tingenes Kjøn.

209. Eenstavelses-Substantiver, som dannes af Verber og betyde en Begivenhed eller Handling (abstrakt), ere for det meste Neutrer, f. Ex. **Drag, Fall, Tak, Rop, Stell, Bruk, Kjøp, Slæp, Spel, Brot, Draap** (§ 137). — Men herved ere mangfoldige Undtagelser, da en stor Deel af disse Ord henføres til Hankjøn. Dette er især Tilfældet med de Ord, som betegne en kortvarig eller snart forbigaaende Begivenhed som: **Brest, Smell, Pust, Sukk, Rykk, Sleng, Støyt, Trykk**

o. fl. altsaa: ein **Sukk**, ein **Rykk** o. s. v. — Kun faa af disse Ord ere Femin. som: **Hjelp, Takk, Tvil.**

210. De Ord, som ende med en ubetonet Vokal (de svage Subst.), dele sig imellem alle tre Kjøn, dog saa at den mindste Deel hører til Intetkjøn, og den største til Hunkjøn. I de sydvestlige Egnes Sprogarter, hvor Endelsen er mest ægte, gjælder samme Regel som i det gamle Sprog, at nemlig de Ord, som ende paa *a*, ere Femin., men de som ende paa *e*, høre til de andre Kjøn; altsaa: **Baara, Gata, Hella** o. s. v. til Hunkjøn, men: **Ende, Maate, Laave** – til Hankjøn (§ 63). Herfra adskilles dog nogle faa Ord paa *a*, som ere Neutrer, nemlig **Auga, Øyra, Hjarta, Okla, Nyra, Nysta.** Ligesaa maa man frasktille Maskul. paa na istedetfor nad, som **Lagna, Skapna** (§ 140).

Anm. I de Sprogarter, som have Subst. paa *u* og *o* (som Furu, Holo), ere disse Ord altid Femin. (§ 66). I de Dialekter, som have *e* i alle Kjøn, kan mærkes, at de Ord, som ende paa *ke* og *ge* (uden j), ere Hunkjønsord, da Ordene af de andre Kjøn have *kje* og *gje*; saaledes: **Luke, Klokke, Tunge** – til Femin.; derimod: **Ungje**, m. **Likje**, m. **Stykkje**, n. Dette grunder sig paa de Regler, som ere anførte i § 45 og 79, da nemlig Vokalen *e* ved Hunkjønsordene er en Overgangsform istedetfor *a*.

211. De Ord, som have en virkelig Forlængelse eller Aflednings-Endelse, ere langt mere regelmæssige, og henhøre for det meste uden Undtagelse til et bestemt Kjøn. Til Maskulinum henhøre de Ord, som ende paa ar, el, nad, ung, str (dom, leik), f. Ex. **Hamar, Tistel, Bunad, Aarung, Vokstr, Ungdom, Storleik** (Jf. § 140 og følg.) Ligeledes høre de allerfleste Konkreter paa ing (eller ingje) til Hankjøn, som **Kvelving, Renning, Ekking** (Jf. § 153, 142 o. f. Om de øvrige see næste §). Fremdeles høre alle fremmede Ord paa on til Hankjøn, f. Ex. **Million, Session, Kommission** (i andre Sprog Femin.) — Det maa ellers bemærkes, at de fremmede Ord, som ikke høre til Intetkjøn, blive sædvanlig Ma-

fjeldske og Nordenfjeldske sammensættes de oftest uden nogen Forlængelse, f. Ex. Ung-hest, Stor-baat. I Bergens Stift faae de derimod ofte et tilføiet e, f. Ex. Store-baat, Kvite-blad, Grønehavre o. s. v. (Man maa her fraskille de Ord, som egentlig ikke ere sammensatte, f. Ex. Gamle-folkje).

Anm. I de Adjektiver, som ende paa en, forandres dette undertiden til ne; saaledes: Lodne-gras, Mogne-smak. Det er ellers meget sjelden, at disse Ord blive sammensatte eller faae noget Tillæg; man lider ikke saadanne Former som: Hedenskab (Heidningskap), Drukkenskab (Drikk, Fylla), Raaddenhed (Rot, Rotning).

196. Adjektiver, som forbindes med Adjektiv, blive ikke forlængede, f. Ex. kvit-blakk, ljosgraa. (Former som: mørkerød, lyserød, ere fremmede for Folkesproget). Af enkelte afvigende Ord mærkes: jamn og halv, som i de fleste Sammensætninger bliver jam og hal, f. Ex. jam-aldra, hal-eten. Af de Ord, som ende paa en, bortfalder tildeels Endelsen; val-hendt (jf. valen), gis-tent, gal-laaten.

Anm. Blandt de bestemmende Adjektiver (§ 118) er der nogle faa, som antage Bøiningsformer, naar de forbindes med hinanden. Saaledes: ein-kvar (ɔ: en eller anden), ei-kor, eit-kvart; annen-kvar (ɔ: hver anden), onnor-kvar (el. kor), anna-kvart; mang-ein, mang-ei, mangt-eit. Ved andre Adjektiver er et saadant Forhold sjeldent, saasom ved det Ord: sund, f. Ex. sund(e)-broten, sundtbrote, sundebrotne.

197. Endeel Adjektiver bruges i Sammensætningen ganske som Partikler, idet de antage en adverbialsk Betydning uden dog at faae nogen af Adverbiets Endelser. Især dannes mange særdeles bekvemme Ord ved Sammensætning af saadanne Adjektiver (eller Adv.) med verbalske Adjektiver. Saaledes: ny-komen, ny-fødd; snartenkt, snargjort; seinfør, sein-eten; stor-tøk (ɔ: som tager meget); smaa-nøyten, lang-trøytt, stutt-hugsen, traasøkjen o. s. v. (Om Brugen af stor og smaa ved andre Ord er forhen talt, § 147, 169).

Her mærkes i Særdeleshed nogle Ord, som betegne Mængde eller Omfang, og som tildeels faae en egen Form:

aal (al, ganske): aal=grøn, aal=ljos, aalsveitt, aalvaksen. Jævnf. Aalmugje, Aalmenning. Denne Form (af all) bruges næsten overalt i Sammensætninger.

faa (lidet): faafengd, faamælt, faatenkt, faakunnug ꝛc.

mang (Jf. mangt): mang=ment, mangmaalug. Eensbetydigt hermed er fjølg (Jsl. fiöl) i fjølgment (Nordre Trondhj.)

ein (af Talord: einn, ei, eitt): einsynt, eintrædt, einbølt.

twi (af Talord: tveir, el. tvo): tvibølt, tvitrædt, tvihaka ꝛc. Jævnfør: tri=lagd; fjorføtt (el. firføtt), Firmenning.

198. Paa en lignende Maade bruges nogle Ord af forskjellige andre Arter, da de nemlig antage en vis Egenhed enten i Formen eller i Betydningen. Hertil hører:

mid (et Subst.): Midvika, Middag; midfjors, midbergs.

bak (et Subst.): Bakfot, Bakstamn. En Modsætning er:

fram (Adv.): Fram=tonn, Framfot, Framstut.

sunn, el. synn (Afændring af sud, syd): Sunnfjor, Sunnmør o. fl.

gjenom (i gjenom): gjenom=turr, gjenomvaat o. fl.

millom (i m.): Millom=maal, Millom=lag.

hope (i hop): Hope=mark, Hope=teig, Hope=eign.

sam (Adv. saman, Verbum sæmja, sam=de): Samlag; Sam=eiga, Samfiskje; samraade o. s. v. Som Modsætning mærkes ein (Ein=eiga) og ser (ser=skilt); men disse ere sjeldne.

kapp (i Kapp, kappast): kapp=ro, kappspringa, kapp=eta.

naud, el. nau (et Subst.): nau=kalla (ɔ: kalde uophørlig), naubea (s. beda), nau=trua. Nogle Steder: ni (nid), f. Ex. ni=stira, ni=lokka (ɔ: lokke idelig).

mein (Subst.): meinstira (stirre uophørlig), meinhalda.

skam (Subst.): skamslaa, skamriva, skamfara. Ogsaa ved Adj. skamstor, skamfeit. Jævnf. nau=go(d), nau=vakker.

Anm. Til en Efterligning af Skriftsproget har man begyndt at

bruge de Ord: **dær** (**dar**) og **kor** (**kvor**) med substantivisk Betydning i nogle faa Sammensætninger, som: **dær-mæ(d)**, **dær-fyre**, **kor-fyre**. Men denne Brug, som ikke har nogen Grund i vort Sprog, er endnu sjelden i de bedre Dialekter, hvor man bruger de mere rigtige Udtryk: **mæ di**, **fyre di** (eller **di-fyre**), **kvi-fyre** (eller **kva fyre**).

199. Af Partiklerne mærkes følgende, som deels antage en vis Egenhed ved Sammensætningen, deels ikke bruges udenfor Sammensætning.

u, eller **o** (§ 68), 1) benegtende: **ulik**, **urædd**; **Uro**, **Ulukka** (eller **Olykka**); 2) med slet Betydning: **Ugras**, **Udyr**.

van (en Mangel): **van-før**, **vantakka**, **Vanhelsa**.

mis, eller **myss** (en Feil): **Misminne**, **misbytt**, **mishugsa**.

for (Overdrivelse): **for-kjøyra**, **forstrekkja**, **fortaka** sig (Jf. for sterk, for stor). Ogsaa med slet Betydning: **For-veer**, **forvilja**.

ov (overmaade): **ovstor**, **ovrik**, **Ovkar**, **Ovkulde**. Nogle Steder: **av** (**Avverk**), **aav** (**Aavrikje**), **aa** (**Aa-byr**).

ør (forstærkende): **ørliten**, **ørgamall** (Voss o. fl.) Nordenfjelds: **ur** og **aar** (**urliten**, **aar-ung**). Denne Partikel bruges kun i disse Ord.

or (ud, af): **or-saka** (ɔ: undskylde), **or-minnast**, **or-ventes**. Ogsaa **ør** og **aar**: **ørmegta**, **aarmegta** (ɔ: vansmægte).

aa (ɔ: paa): **Aaklæde**, **Aafall**, **Aalit**.

i (ved Adj.): **i-grøn** (grønagtig), **imyrk**, **isvart**. (Ligesaa i Isl.)

and (imod): **Andvind**, **Andror**, **Andnes**, **andføttes**, **andsøles**.

att (ved Partikler): **att-aat** (ɔ: nær til), **att-mæ** (ved Siden af), **attpaa** (ovenpaa), **attfyre**, **attyve**.

und (Jf. **unda**, Adv.): **undgaa**, **undskylde**, **undsjaa seg**. Synes at være dannet efter Skriftsproget.

si (overalt, eller altid): **si-fent** (ɔ: ganske sneedækket, af Fonn), **si-vaat**; **si-sinna** (ɔ: altid vred), **si-regna** o. fl. Mest i de sydlige Egne. Et andet Ord er **si** (Isl. sid, ɔ: silde) i: **Si-gro**, **Sirunna**.

Meget sjeldne ere følgende: - aud (let): audkjend, aud-sedd. — tor (vanskeligt): tornæm (Sdm.) - sjeld (af Adv. sjelda): sjeldfengt (Tellemarken). - aar (tidligt): Aar-voka; jf. aarleg.

Anm. De Partikler, som bruges blot i Sammensætning ere: and, aud, mis, ov, si, tor, u (eller o), van, ør; — hvortil kan lægges Formerne: aal, tvi, sam, sjeld, und. Desuden har Folkesproget i den senere Tid optaget nogle Ord, som have en fremmed og for os aldeles betydningsløs For-Partikel; saasom: betenkja, bestaa; anføra, anstendig; erfaren, erkjenna. Det er naturligviis den idelige Brug af disse Ord i Skriftsproget, som har skaffet dem Indgang i Folkesproget, hvor enkelte af dem (som: betale og begynde) have ganske fortrængt de tilsvarende norske Ord.

200. De Adverbier, som betegne Retning og Beliggenhed ved forskjellige Former, f. Ex. ut og ute (§ 177), bruges tildeels paa en noget afvigende Maade i Sammensætningen. Den korte Form, som egentlig betegner Bevægelsen til et Sted, anvendes ogsaa undertiden ved en Forbliven eller Beliggenhed paa Stedet (altsaa istedetfor den anden Form), f. Ex. Ut-hus, Utmark, Inn-bu, Upp-lut. Dette skeer næsten altid, naar Ordet sammensættes med en Partikel, f. Ex. ut-paa (for ute paa), ut-mæ(d), utfyre; inn-mæ, inn-fyre; burt-paa; upp-mæ, uppfyre. Den tredie Form paa a (an), som betegner en Bevægelse eller Nærmelse fra et Sted, bliver oftest sammensat med en anden Partikel, f. Ex. inna-fraa (innan-ifraa, Hard. Voss), inna-ette eller inna-til (innan-te), burta(n)fraa, nora(n)te, aava(n)-fraa. Men denne Form bruges ogsaa til at betegne en Forbliven eller Væren udenfor Stedet; f. Ex. inna-fyre (innan-fy, Hard.) utta(n)-fyre, burta(n)paa, aava(n)-fyre, framma-paa (framman-uppaa, Hard.) Hermed jævnføres: inna-til (ɔ: indvendig), framman-til (ɔ: i den forreste Deel), aavan-til o. s. v.

Til Slutning kan bemærkes, at Folkesproget ikke bruger Sammensætning af Partikler med Verber i en saadan Udstrækning som Skrift-

sproget. De mere uvæsentlige Partikler mangle som oftest i Folkesproget, f. Ex. kosta (bekoste), friska (forfriske), lengja (forlænge). De mere væsentlige Partikler sættes derimod sædvanlig adskilte og efter Verbet, f. Ex. draga fraa (fradrage), leggja av (aflægge), setja ihop (sammensætte), standa fyre (forestaae), taka mot (modtage). Naar derimod Verbet gaaer over i den adjektiviske Form (Participium), sættes Partikelen først og forenes med Verbet, f. Ex. fraa-dregjen, avlagd, mot-tikjen.

Fjerde Afdeling. Om Bøiningsformerne.

201. Forskjellig fra de hidtil forklarede Forandringer er den saakaldte Bøining eller Flexion, hvorved et Ord antager særegne Former til at betegne de forskjellige Forholde, hvori Ordet bruges, f. Ex. Talforholdet ved Substantiverne, eller Tidsforholdet ved Verberne. Disse Former dannes ved en Forandring i Ordets Endelse og tildels ved en Omskiftning af Rodvokalen; de have altsaa en udvortes Lighed med Afledningsformerne, men de frastille sig dog ogsaa i det Ydre ved en større Bestemthed og Regelmæssighed, da der sædvanlig kun gives en enkelt Form for et enkelt Forhold, og denne Form er fælles for alle Ord af en vis Klasse. Ved nogle af disse Forholde har man dog ikke altid fundet det fornødent at have en egen Form; og paa Grund heraf er Formernes Antal noget forskjelligt i Dialekterne, da nogle af disse have flere Bøiningsformer end andre. Den største Mængde af Flexionsformer findes i Sprogarterne i Bergens Stift og paa Oplandene; imidlertid udgjøre Formerne i enhver Sprogart et langt ringere Antal end i det gamle Sprog.

I. Substantivernes Bøining.

Indledning. Kjønsregler.

202. Substantivernes Bøiningsformer ere meget forskjellige i Sprogarterne, hvis største Ulighed netop finder Sted i

disse Former. For at finde Rede i de forskjellige Regler ved Formerne, maa man for det første lægge Mærke til Ordenes Kjøn, da ethvert Kjøn antager en særegen Art af Bøiningsformer. Det er imidlertid vanskeligt at finde nogen omfattende Regel, hvorefter Ordenes Kjøn kan bestemmes; de Ord som ikke ere afledede eller have nogen bestemt Endelse, ere i denne Henseende meget vanskelige at bringe under Regler, medens derimod de Ord, som have en Aflednings-Endelse, ere temmelig regelmæssige, da Ordene af den samme Endelse sædvanlig have det samme Kjøn.

Substantiverne adskille sig i tre Kjøn, nemlig 1) Hankjønsord eller Maskuliner (m.), som forbindes med Artikelen **ein** og kunne ombyttes med det Ord: **han**; 2) Hunkjønsord eller Femininer (f.), som kunne forbindes med det Ord **ei** og ombyttes med **ho** eller **hu** (ɔ: hun); 3) Intetkjønsord eller Neutrer (n.), som kunne forbindes med **eit** (ett) og ombyttes med **da** eller **dæ** (ɔ: det).

Anm. Det er kun et Beviis paa Ukyndighed om Sprogets ydre Forhold, at denne Kjønsinddeling betragtes af Mange som en besynderlig Egenhed ved Almuesproget. Vi behøve ikke engang at gaae saa langt som til Tydsken for at finde noget lignende; det gamle Norske, det Islandske, det Svenske, ja endog det danske Almuesprog har sine tre Kjøn. Det er kun vort Skriftsprog, som har den underlige Ting, der kaldes Fælleskjøn, hvilket kun grunder sig derpaa, at Han- og Hunkjøn have faaet fælles Artikel og fælles Endelse. Dersom man kun fandt et eneste Kjøn, ligesom i det Engelske, vilde man have Grund til at tale om et Fælleskjøn; men at danne et saadant af de to naturlige Kjøn og ved Siden deraf antage et Intetkjøn – er noget som hører til Forfatternes Sprog og ikke til Folkesproget.

203. Menneskers Fællesnavne rette sig i Almindelighed efter det naturlige Kjøn. Benævnelser paa Mandfolk ere saaledes Maskuliner, f. Ex. **Dreng, Svein, Saan, Maag, Smid, Skrivar** o. s. v. Benævnelser paa Kvindfolk ere Femininer, f. Ex. **Brud(r), Syster, Dotter, Einkja, Gjenta, Ama.** — Navne, som ere fælles for begge Kjøn, ere sædvanlig Masku-

liner; saaledes: **Tenar, Tiggar, Umagje, Likje, Makje, Vin** (Jf. § 146). Neutrer ere: **Barn, Menne** (Godmenne) og **Menneskje** (i nogle Dial. Femin.), **Folk, Foreldre, Syst-kjen.** Ligeledes: **Mannfolk** og **Kvinnfolk**, medens derimod **Kar-mann** og **Kvinn-mann** ere Maskuliner. Femininer med maskulinsk Betydning ere: **Kjempa, Lagverja, Landverja.**

Vanders Navne ere oftest Maskul. som: **Alv, Dverg, Draug, Nykk, Vor.** Femin. ere **Huldr** og **Gygr.**

204. Navne paa Dyrearter, Fugle, Fiske o. s. v. ere for det meste Hankjønsord; f. Ex. **Hund, Ulv, Otr, Hare, Ramn, Stare, Sporv, Laks, Aal, Krabbe, Maur, Klegg.**

Undtagelserne ere imidlertid saa mange, at de forholde sig til Regelen, som 1 til 3. Saaledes ere følgende Ord Femininer: 1) de som betegne Hunkjønnet alene, f. Ex. **Mær, Ku, Gjeit, Kjetta, Bjønna** (S. § 146); 2) nogle som ende paa a, som: **Duva, Kraaka, Fluga, Laanga, Nisa** &c. 3) de Ord: **Gaas, And, Skjor, Mus, Røyr, Sild.** – Neutrer ere: **Fyl, Kid, Lamb, Svin, Naut, Jkonn** (i Nordland: **Jkorre,** m.), **Lemende, Fivreld, Troll.**

Anm. Hankjønsord med Betydning af Hunkjøn ere: **Saud** (almindeligt) og **Øyk** (i det Trondhjemske). Det sidste bruges dog i de fleste Egne som Artsnavn (altsaa baade om Han og Hun); det første er ogsaa uden Tvivl et Artsnavn, da man endnu i mange Egne bruger Navnet **Søya** (f. Søyda) om Hunkjønnet.

205. Ved Benævnelser paa Træer mærkes, at de store Træers Navne sædvanlig ere Femin. – saaledes: **Graan, Fura, Bjørk, Lind, Eik, Osp.** Navnene paa de mindre Træarter ere derimod Hankjønsord, som **Hegg, Apall, Hasl, Hyll, Eine, Klungr, Vier.** Frugters Navne ere som oftest Hunkjønsord: **Not, Erter, Pæra, Hjupa, Molta.** – Neutrum er **Bær, Konn, Frø, Eple.**

Anm. Meget store Gjenstande blive ogsaa i andre Tilfælde anseede som Hunkjøn, hvorom nedenfor. Den Forestilling, som ligger til

Grund herfor, er maaskee en Lighed med Forholdet imellem Moder og Afkom, altsaa Begrebet om en omfattende og beskyttende, eller afvigende og nærende Gjenstand i Forhold til noget, som bliver omfattet eller afgivet. Antager man, at Folkene i den gamle Tid have bestemt de livløse Tings Kjøn efter en vis Lighed med levende Væsener, da maa man slutte, at de fornemmelig have taget Hensyn til den mærkeligste Egenhed ved Hunkjønnet, nemlig Fødselen eller Afkommets Frembringelse og Opfostring. Forestillingen om Moder og Yngel kunde saaledes let anvendes paa enhver større Gjenstand som er omgiven af forskjellige mindre.

206. Stofnavne og Samlingsnavne henføres sædvanlig til Neutrum. Saaledes antages dette Kjøn for Navne paa Tøi, Metal eller Materie, hvoraf noget bestaaer, f. Ex. **Kjøt, Bein, Berg, Jarn, Sylv, Staal, Lin, Silkje, Lereft.** Ligeledes ved saadanne Ting, som udgjøre en Mængde eller Fleerhed (Kollektiver), som: **Dun, Haar, Gras, Lauv, Lyng, Tang; Rim, Sot, Mask, Flus.**

Undtagelser ere: 1) Maskul. **Malm, Massing, Kopar, Sand, Aur, Snø, Skog.** 2) Femin. **Mold, Oska, Hela; Dogg, Dumba, Ull, Kjørr.**

Anm. Ved de Ord, som have flere Betydninger, maa man undersøge, hvilken af disse, der er den oprindelige. Saaledes hører til Ex. det Ord Jor(d) neppe til denne Regel, da den oprindelige Betydning sandsynligvis er = Land.

207. Af Benævnelser paa Gjenstande, som have nogen Lighed i Beskaffenhed eller Udseende, kunne følgende mærkes.

Navne paa Ting, som have en betydelig Udstrækning i Længden eller Vidden, ere for det meste Hunkjønsord, f. Ex. **Aa, Elv, Veita, Lina, Staang, Rad, Raand; Sky, Mark, Myr, Lid, Strand, Øy, Urd.** — Smaa og korte Gjenstande ansees derimod helst som Hankjøn, især er dette Tilfældet med de fleste cylindriske eller støtteformige Gjenstande, f. Ex. **Kjepp, Stokk, Kubbe, Nagle, Skruv, Stav, Stilk, Bolt, Stolpe.** — Navne paa topformige og ophøiede (konvexe) Gjenstande høre ogsaa oftest til Hankjønnet, som: **Haug, Koll, Kuv, Topp, Knatt, Hump, Rabb, Aas, Bakkje, Skalle.** — Derimod blive Navne

9*

paa fordybede og hule Gjenstande oftest henføre til Femininum, som: Dokk, Grov, Skor, Gjota, Kupa.

Anm. De Undtagelser, som findes ved disse Rækker, blive her forbigaaede, da Reglerne alligevel ikke kunne bringes til nogen Bestemthed. De synes at antyde, at det som kan omfatte eller indslutte noget, maa henføres til Femin. (Begrebet om Moderlighed), men det som ikke synes at indslutte noget, henlægges til de andre Kjøn.

208. Blandt andre Rækker af Ord, som have Lighed i Kjøn og Betydning, mærkes følgende. 1) Øers Navne ere oftest Femin. (underforstaaet Øy), f. Ex. Leka, Vikn'a, Fosn'a, Hitr'a, Sul'a, Holsa. 2) Navne paa Parter eller Dele ere Maskul. som: Lut, Deil, Bolk, Teig, Mole, Helming, Triung, Fjorung. 3) Aarstiders, Maaneders og Dages Navne ere Maskul. – dog ere de Ord: Haust, Vaar, Sumar – i nogle faa Dial. Neutra (ligesom i Islandsk). 4) Alle Bogstavers Navne ere Maskul. f. Ex. ein A, ein O.

Anm. To Gjenstande, som ere hinanden lige eller ogsaa modsatte, betragtes undertiden som et Par; saaledes: Sol f. og Maane m. Jor(d) f. og Himmel m. Natt f. og Dag m. Ellers gives der ofte forskjelligt Kjøn ved Navne, som ere enten ganske eller næsten eensbydige, f. Ex. Skog m. og Mork f. Tre n. og Vid m. Vik f. men Vaag og Fjor m. – Land n. Øy f. og Holm m. — Naar Rask anfører, at de Gamle have blandt andet henregnet „det yndige, glimrende og skjønne“ – til Hunkjønnet (Samlede Afhandl. I. p. 194), da synes dette ikke at have mange Exempler for sig. Det synes ogsaa mindre rimeligt, at en saa tvivlsom Egenskab som Skjønheden skulde have havt nogen Indflydelse paa Bestemmelsen af Tingenes Kjøn.

209. Eenstavelses-Substantiver, som dannes af Verber og betyde en Begivenhed eller Handling (abstrakt), ere for det meste Neutrer, f. Ex. Drag, Fall, Tak, Rop, Stell, Bruk, Kjøp, Slæp, Spel, Brot, Draap (§ 137). — Men herved ere mangfoldige Undtagelser, da en stor Deel af disse Ord henføres til Hankjøn. Dette er især Tilfældet med de Ord, som betegne en kortvarig eller snart forbigaaende Begivenhed som: Brest, Smell, Pust, Sukk, Rykk, Sleng, Støyt, Trykk

o. fl. altsaa: ein Sukk, ein Rykk o. s. v. — Kun faa af disse Ord ere Femin. som: Hjelp, Takk, Tvil.

210. De Ord, som ende med en ubetonet Vokal (de svage Subst.), dele sig imellem alle tre Kjøn, dog saa at den mindste Deel hører til Intetkjøn, og den største til Hunkjøn. I de sydvestlige Egnes Sprogarter, hvor Endelsen er mest ægte, gjælder samme Regel som i det gamle Sprog, at nemlig de Ord, som ende paa a, ere Femin., men de som ende paa e, høre til de andre Kjøn; altsaa: Baara, Gata, Hella o. s. v. til Hunkjøn, men: Ende, Maate, Laave - til Hankjøn (§ 63). Herfra adskilles dog nogle faa Ord paa a, som ere Neutrer, nemlig Auga, Øyra, Hjarta, Okla, Nyra, Nysta. Ligesaa maa man fraskille Maskul. paa na istedetfor nad, som Lagna, Skapna (§ 140).

Anm. I de Sprogarter, som have Subst. paa u og o (som Furu, Holo), ere disse Ord altid Femin. (§ 66). I de Dialekter, som have e i alle Kjøn, kan mærkes, at de Ord, som ende paa ke og ge (uden j), ere Hunkjønsord, da Ordene af de andre Kjøn have kje og gje; saaledes: Luke, Klokke, Tunge - til Femin.; derimod: Ungje, m. Likje, m. Stykkje, n. Dette grunder sig paa de Regler, som ere anførte i § 45 og 79, da nemlig Vokalen e ved Hunkjønsordene er en Overgangsform istedetfor a.

211. De Ord, som have en virkelig Forlængelse eller Aflednings-Endelse, ere langt mere regelmæssige, og henhøre for det meste uden Undtagelse til et bestemt Kjøn. Til Maskulinum henhøre de Ord, som ende paa ar, el, nad, ung, st r (dom, leik), f. Ex. Hamar, Tistel, Bunad, Aarung, Vokstr, Ungdom, Storleik (Jf. § 140 og følg.) Ligeledes høre de allerfleste Konkreter paa ing (eller ingje) til Hankjøn, som Kvelving, Renning, Ekking (Jf. § 153, 142 o. f. Om de øvrige see næste §). Fremdeles høre alle fremmede Ord paa on til Hankjøn, f. Ex. Million, Session, Kommission (i andre Sprog Femin.) — Det maa ellers bemærkes, at de fremmede Ord, som ikke høre til Intetkjøn, blive sædvanlig Ma-

skuliner. Aarsagen er formodentlig den, at de ere optagne af Skriftsproget med Fællesendelsen en, som i Folkesproget kun tilhører Hankjønsordene.

Anm. Ved de Ord paa el ere nogle Undtagelser. Nogle som ende paa sel (for sl) ere Femin. som: Bygsel, Høyrsel, Blygsel; og nogle fremmede Ord ere Neutrer (Svaavel, Kvartel, Kapittel). — Det kan endnu tilføies, at Subst. paa m, især lm og rm, ere oftest Maskul. (ligesom i Tydsken), f. Ex. Halm, Hjelm, Arm, Barm. Aarsagen hertil er ubekjendt.

212. Hunkjønsord ere alle de, som ende paa ing og betyde en Handling eller Tilstand (abstrakt), f. Ex. Binding, Leiting, Lysing (s. § 138); de som betegne en virkelig Ting eller Person, ere oftest Maskul. efter forrige §. Femininer ere ogsaa de som ende paa sla (eller sle), løysa og heit; f. Ex. Hengsla, Hærsla, Meinløysa (Isl. leysi, n.), Hastigheit o. s. v. — Ligeledes de som have et tilføiet d, t eller n, f. Ex. Høgd, Vidd, Dypt, Eign, Lygn (Jf. § 140 og følg.)

Anm. De fleste Ord paa kt og ft ere Femin. (ligesom i Tydsken), f. Ex. Vakt, Lykt, Luft. Derimod ere de Ord paa tt oftest Maskul. som Draatt, Slaatt. Af Undtagelser mærkes: Loft, Skaft, n. Kjæft, m. Gaatt, Sott, f.

213. Intetkjønsord ere de, som ende paa else og ri, f. Ex. Trivelse, Freistelse; Slaveri. De Ord, som ende (eller sammensættes) med skap, vakle imellem Neutrum og Maskul.; saaledes høre Buskap, Klokskap, Kunnskap til Maskul. men Landskap, Grendskap o. fl. til Intetkjøn. Det retteste er at henføre Abstrakterne til Hankjønnet.

Ved sammensatte Ord beholdes altid det sidste Ords Kjøn. Naar et nyt eller sjeldent Ords Kjøn er tvivlsomt, henfører man det helst til Maskulinum.

Anm. Sprogarterne ere meget lige i Henseende til Ordenes Kjøn, og der gives kun et lidet Antal Ord, som have afvigende Kjøn i nogle Dialekter. Af saadanne Ord mærkes: Auga n. f. Ast f. m. Fingr m. n. Gaang m. f. Grand m. n. Hamn f. m. Haust m. n. Klyv f. n. Kveld m. n. Læte f. n. Reit m. f. Sumar m. n. Dyra n. f. Os m. n. Fios (og Fjos) n. m. Plass m. n. Menneskje n. f.

Tal- og Forholdsformer.

214. Substantiverne have to Talformer, nemlig Ental (Singularis) og Fleertal (Pluralis). Ved hvert af disse Tal gjøres Forskjel imellem den ubestemte og den bestemte Form. I den ubestemte eller oprindelige Form kan Artikelen ein (m.), ei (f.), eit (n.) sættes foran Ordet i Entallet; derimod betegnes Fleertallet af de to naturlige Kjøn ved en Endelse (ar, er og ur). I den bestemte Form, som finder Sted, naar man vil betegne en Ting som adskilt fra andre Ting af den samme Art, faaer Ordet sædvanlig en tilføiet Endelse f. Ex. Staven, Stavanne. Denne Endelse er forskjellig for hvert Kjøn og desuden meget foranderlig i de forskjellige Sprogarter.

Anm. Den Endelse, som saaledes føies til Ordene i den bestemte Form, har egentlig været et selvstændigt Ord (hin, in, en). Dette Ord findes i det gamle Sprog undertiden særskilt, men oftest tilføiet med en ubetydelig Forandring, f. Ex. hestr-inn, sól-in, hús-it. Men i det nuværende Folkesprog er det tilføiede Ord gaaet ganske over til en Endelse, der lider saa mange Forandringer i Dialekterne, at man tildeels taber ethvert Spor af den oprindelige Form. Det er, til Exempel, ikke let at gjenkjende de Ord: bók hin (eller bók hina) i de Former: Bokji, Bokjæ, Bokja, Bokjaa, Boka. Denne Sammensætning af Subst. med en tilføiet Artikel er særegen for de nordiske Sprog og maa ansees som en uheldig Egenhed, da den giver Anledning til mange Afvigelser, som ellers ikke vilde finde Sted, og til en høist besværlig Forskjellighed i Sprogarterne.

215. Foruden de her anførte Former findes i mange Sprogarter ogsaa en Adskillelse af Forholdsformer eller Kasus. Disse Former ere egentlig tre, nemlig 1) Nominativ, Subjektets Kasus; 2) Akkusativ eller Objektets Kasus (Jf. § 142); 3) Dativ, som anvendes til at betegne den Gjenstand, som man sigter til eller gjør noget for. (Rask kalder det Hensynsformen). Nominativ og Akkusativ ere imidlertid altid lige, f. Ex. Hesten kjem (Nom.), og: Han tok Hesten (Akkus.); man behøver saaledes ikke at anføre mere end een af disse

Former. Dativet har derimod i flere Dialekter en egen Endelse, f. Ex. Han gav Hest'e Høy. Dette finder dog kun Sted i den bestemte Form, da den ubestemte, saavidt vides, ikke faaer nogen Forandring i de enkelte Kasus. Dativet, som altsaa er den eneste Form, der afviger fra Nominativ, bruges kun sjelden i Forbindelse med et Verbum, men er derimod ofte forbundet med en Præposition, og antager da tildeels en afvigende ablativisk Betydning, f. Ex. mæ Hest'e, i Baat'e. Det bruges mest regelmæssig i den nordligste Deel af Bergens og Agerhuus, og den sydligste Deel af Trondhjems Stift. I mange Sprogarter bortfalder det ganske.

Anm. Det gamle Sprog havde fire Kasus saavel i den ubestemte som i den bestemte Form, nemlig de tre ovenanførte og desuden Genitiv (ɔ: Formen for Eiendomsforholdet), f. Ex. sonar (Søns), sona (Sønners). Genitivformen findes hos os kun i endeel Sammensætninger (§ 183 og følg.) og i enkelte Talemaader; men den bruges ikke som regelmæssig Kasus og kan derfor ikke opføres i den almindelige Flexion. De forskjellige Maader, hvorpaa Genitivets Begreb udtrykkes, maae anføres under Ordføiningen.

216. Ved hvert Kjøn gjøres Forskjel paa to Arter af Substantiverne, nemlig de som ende med en Konsonant, og de som ende med ubetonet Vokal (§ 210). Den første Art kaldes den stærke (hos Rask den lukte) Art, den anden kaldes den svage (eller aabne) Art. De Ord, som ende med Rodvokalen, maae henføres til den stærke Art, som saaledes indbefatter alle Eenstavelses-Substantiver. Disse to Arter adskilles især i Betoningen, da nemlig Eenstavelsesordene beholde den stærke Betoning (§ 59) i nogle af de forlængede Former. Ved Femin. adskilles de to Arter i de fleste Bøiningsformer; ved Maskul. er Adskillelsen mindre mærkelig, og ved Neutrerne allermindst.

De Former, som komme i Betragtning ved Flexionen, ere efter det Anførte følgende sex: 1) det ubestemte Ental (Ordets NæVneform eller Grundform), 2) det bestemte Ental (Nominativ og Akkusativ), 3) Dativ af samme; 4) det ubestemte Fleertal, 5) det bestemte Fleertal (Nom. og Akk.), 6 Fleertallets Dativ. I de ubestemte Former indbefattes No-

minativ, Dativ og Akkusativ. Fleertallets Dativ er den eneste Form, som er ligedan i alle tre Kjøn; de øvrige Former have flere Forskjelligheder. Ordene af hvert enkelt Kjøn stemme ellers overeens med hinanden i de fleste Former, og vi antage derfor tre Bøiningsmaader eller Deklinationer, nemlig een for hvert Kjøn.

Anm. Den stærke Betoning i Eenstavelsesordenes Former (§ 59) betegnes i det Følgende ved Apostrof ('). Forholdet imellem Dialekterne skal blive nærmere udviklet i et andet Afsnit, og bliver derfor paa dette Sted kun antydet i største Korthed.

A. Maskulinernes Bøining.

217. Bøiningen af de regelmæssige Hankjønsord kan forestilles ved følgende Exempler.

Eental, ubestemt	
Arm. (Arm'e, i Rbg. Sfj. Nfj.)	**Ende**
Bestemt Nom. og Akk.	
Arm'en.	**Enden.** (Enen, Een)
Arm'inn (Sdm. og fl.)	**Endinn** (Sdm. Trondhj.)
Dativ	
Arm'i (Namd. Sogn, Tell.)	**Enda** (Sæt. Voss, Hall. Vald. Sfj. og de nordl. Distr.)
Arm'e (Hall. Vald. Gbr.)	**Endam** (Meldalen)
Arm'æ (Sæt. Voss, Nh. Hlg.)	**Endom,** aam (Namd. Østd.)
Arm'a (Trondhj. Sdm. Sfj. Toten, Hedm.)	**Endo** (Helg.)
Arm'om (Østd.)	
Fleertal, ubestemt	
Armar (Rbg. Tell. Hard. Nyf.)	**Endar** (Rbg. Tl. Hard. Nyf.)
Arma (i de fleste Dial.)	**Enda** (i de fleste Dial.)
Armer (Søndre Deel af Ag.)	**Ender** (en Deel af Ag. St.)
Arme (Gbr.)	**Ende** (Gbr.)
Bestemt Nom. og Akk.	
Armanne (Berg. og Kr. Stift)	**Endanne** (B. og Kr. Stift)
Armadne (Indre Sogn)	**Endadne** (Sogn)
Armadn (Hall. Vald.)	**Endadn** (Hall. Vald.)
Armann (i Ag. og Tr. Stift)	**Endann** (i Ag. og Tr. Stift)
Armenn, - ainn (Gbr.)	**Endenn** (Gbr.)
Arma (Ring. Hedm. Østd.)	**Enda** (Ring. Hedm. Østd.)
Dativ	
Armom (Indr. Ork. Østd. Gbr. Toten, Hedm.)	**Endom** (Inderøen, Ork. og den nordre Deel af Ag.)
Armo (Vald. Hall. Vs. Sæt.)	**Endo** (Vld. Hall. Vs. Sæt.)
Armaa (Nh. Sfj. Sdm. Ndm.)	**Endaa** (fra Nhl. til Ndm.)

Flere Exempler af den stærke Art ere: Baat, Dal, Foss, Fugl, Hatt, Hest, Hæl, Knapp, Mur, Odd, Stav, Stol. — Af den svage Art: Bolle, Daase, Laave, Granne, Herre, Klave, Love, Maate, Nagle, Sole, Straale, Time.

De tilsvarende Former i Gammel-Norsk og Islandsk ere:

Ent.	ub. - arm'r.	Akk. arm.	endi.	Akk. enda.
	bestemt armrinn.	- arminn.	endinn.	- endann.
	- Dat. arminum (ub. armi)		endanum (ub. enda).	
Fl.	ub. - armar.	Akk. arma	endar.	Akk. enda.
	best. - armarnir.	- armana	endarnir	- endana.
	- Dat. örmunum (ub. örmum).		endunum (ub. endum).	

218. Stærke og svage Maskuliner ere saaledes ganske lige i Fleertallet, men adskille sig i Eentallet især i Dativ. Dog er denne Adskillelse ikke almindelig, da mange Sprogarter antage samme Dativ-Endelse ved de stærke som ved de svage Ord (nemlig a). Dativet af de stærke eller eenstavede Maskuliner retter sig sædvanlig efter Femininernes Nominativ, hvorom senere. Forøvrigt bortfalder Dativet ganske i endeel Sprogarter (Fosen, Shl. Stav. østre Nbg. og de fleste nyere Dialekter); paa nogle Steder findes det kun som forældet og indskrænket til enkelte Bygder (dette er Tilfældet i Indresogn, Hard. og Tell.); paa andre Steder bruges det kun ved enkelte Klasser af Ord (Helg. Namd.)

Anm. Den gamle Nominativform med r (som hestr, fiskr) findes ikke; derimod maa den tilføiede Halvlyd, f. Ex. **Baat'e, Dag'e** (Nbg. Sfj. og Nfj.) ansees som en Levning af samme; den bruges imidlertid ogsaa i Akkusativ. Endelsen en maa ikke læses med den falske Udtale: **æn**. (som ofte høres i Læsning), men med dunkelt e, ligesom i Enden af: **Laave, Time** ꝛc. Paa nogle Steder lyder den ganske som in (især ved de svage Ord); i de nordlige Egne udtales ogsaa inn med Ganelyd (§ 35), næsten som ingj. Naar Roden ender med n, bliver Endelsen tildeels utydelig, f. Ex. Stein'n, Ma'n eller Mann' (see § 97). Fleertalsformen anne skulde egentlig hedde arne (Hestarne), men dette rn bliver efter den sædvanlige Regel deels til dn, deels til nn (efter § 92).

Den sjeldne Dativendelse am og om (eller aam) i Eentallet af det andet Maskul. staaer i Forbindelse med det gamle anom (f. Ex. i endanom); fra dette om udgaaer det helgelandske o (f. Ex. i **Kjolo**, i

Hago), og det *aa*, som høres i nogle Egne paa Søndmør, f. Ex. i *Hagaa*, i *Skulaa*, paa *Laavaa*. Ved det første eller stærke Maskulinum findes Endelsen om (aam) langt sjeldnere, og udgaaer da fra det gamle inum (Ex. arminum). Disse Former maa ikke forvexles med Fleertallets Dativ, som har samme Endelse.

219. Blandt de svage (eller tostavede) Maskuliner ere de, som have k eller g foran Endelsen, noget afvigende i adskillige Dialekter. Det regelmæssige Forhold i disse Ords Former er, at Ganebogstaven forbindes med j foran e, men ikke foran a og o (§ 45), og dette Forhold iagttages nøie i endeel Sprogarter (nemlig Voss, Sæt. Hall. Guldbr. Ork.); f. Ex.

Ent. ubest.:	*Bakkje*;	bestemt:	*Bakkjen*;	Dativ:	*Bakka*
Fl.	— *Bakka(r)*	—	*Bakkanne*	—	*Bakko(m)*

Men i endeel andre Sprogarter beholdes j ogsaa i Eentallets Dativ, f. Ex. paa *Bakkja*, i *Skuggja*, i *Hagja* (Sfj. Nfj. Sdm. Ndm. o. fl.) Paa andre Steder bortfalder j endogsaa foran e; altsaa: *Bakke* og *Bakken*, *Skugge* og *Skuggen* (Indresogn, Valders, Namd. Helg.). Fleertallet af disse Ord er derimod overalt regelmæssigt og faaer intet j, om endog Endevokalen a gaaer over til e (Bakker, Bakkenne). Jf. § 45 og 79.

Naar Maskulinets Endevokal i Eentallet er overgaaet til a eller aa (som: *Haga* el. *Haagaa*, *Fola* el. *Faalaa*, § 63), bliver denne Vokal uforandret i de øvrige Former. Saaledes: *Hagan*, *Folan* (Hedm. Namd.), eller *Haagaan*, *Faalaan* (Gbr. Orkd. Indr.) I Dativ og Fleertal føies undertiden a til aa, saasom: *Haagaa-a*, *Haagaa-ann*.

220. I de stærke Maskuliner paa k og g indskydes et j foran e (i, æ), men ikke foran de haarde Vokaler, f. Ex.

Ent.	*Duk*.	*Skog*.	Bestemt F.	*Dukjen*.	*Skogjen*
			Dativ	*Dukji* (e, æ)	*Skogji* (e, æ)
Fl.	*Duka(r)*	*Skoga(r)*	Bestemt F.	*Dukanne*.	*Skoganne*,
			Dativ	*Duko(m)*.	*Skogo(m)*.

Men nogle Sprogarter, som antage a i Dativ, beholde ogsaa j foran samme, saaledes: mæ Dukj'a, i Skogj'a (Nordre Berg. Sdm. Ndm. og fl.) I nogle bortfalder j ganske, altsaa: Duken, Skogen (Ørk. Vald. Sogn), i Duk'a, i Skog'a (Ørk. Hedm. o. fl.) I Guldbr. og Hall. indskydes j foran det blotte e, men ikke foran en, altsaa: Skog'en, men: i Skogj'e. Aarsagen hertil maa være, at man har anseet e foran n som en Halvlyd (i Lighed med: Regn, Sokn o. s. v.), da Halvlydene, som før bemærket, ikke have nogen Indflydelse paa Ganebogstaverne (§ 59, 79).

221. Nogle Hankjønsord antage i Fleertallet samme Former som Femininerne, nemlig: er (ir, e) og enne (enna, inn); f. Ex. Kvist, i Fl. Kvister (Kvistir, Kviste) og i bestemt Form: Kvistenne (– enna, inn). Naar disse Ord ende paa k eller g, antage de Lyden af j i alle Fleertallets Former; saaledes: Ental. ub. Øyk. Best. F. Øykj'en. Dativ: Øykj'i, e, æ, a. Fleert. ub. Øykjer (ir, e). Bestemt. F. Øykjenne, inn.
Dativ: Øykjom, o, aa.

Anm. Til denne Art hører omtrent 40 Ord, hvoraf de fleste ere saadanne som ende med k eller g, og have en blød Rodvokal, saasom: Bekk, Belg, Benk, Dreng, Flekk, Hegg, Rygg, Vegg. Af de øvrige mærkes: Gris, Kvist, Leiv, Lest, Lim, Lut, Saud, Lit, Vin. Denne Fleertalsform bruges ogsaa ved de korte Mandsnavne som dannes af Landskabsnavne (efter § 148), hvilke for det meste kun bruges i Fleertal, saasom: Døler, Egder (Rbg), Vesse (af Voss), Nøre, Kvæme, Ei(d)fyre. Hertil høre de Navne, som ende paa bygg (af bu), som: Selbyggje(r), Sparbyggje, Ringebyggje.

222. Nogle faa Hankjønsord, som have en haard Vokal i Roden, antage Omlyd i Fleertallet og faae da tillige de samme Endelser som Femininerne. De fleste af disse Ord faae ogsaa den saakaldte Halvlyd, som skal nærmere forklares ved Hunkjønsordene, hvor den findes mere regelmæssig. Saaledes: Fot Føt'er (Føt'ur, Føt'ar, Føt'a, Føt'e, Føt), – Mann Menn'er, Nagl Negl'er, Bog (ɔ: Bov) Bøg'er (i Sdm.

Bøgre), Bror Brør' (i Nbg. Brør'a, og Brø'a). Halvlyden mangler i: Saan (og Son) Søne(r), Taatt Tætte(r), Vott Vette(r). Ganske uregelmæssigt er: Morgon, Fl. Mønnar (Tell.), Mennar og Medna (Berg. St.), Morgje (Nhl.). Aflyd findes i: Kjetel, Fl. Katlar som udtales: Kaslar (Tell.)

Nogle Ord, hvis Rodvokal er a, faae Omlyden o i Fleertallets Dativ (dog kun i faa Dial.); saaledes: Dal, i Dolo; Kalv, aat Kolvo; Gar, i Goro; Bakkje, paa Bokko (Voss, Leirdal). I Sdm. hedder det: Dolaa, Kolvaa; ligesaa: um Dogaa (Dag), aat Monnaa (Mann), i Haambraa (Hamar). — I det gamle Sprog bruges denne Omlyd regelmæssig, f. Ex. stafr, med stöfum; hagi, i högum.

223. De Ord, som ende med Rodvokalen, have beholdt adskillige gamle Endelser, som de andre Ord have tabt, og ere derfor tildeels noget afvigende. Nogle Maskul. af denne Art antage i det Hardangerske r i den bestemte Form, saaledes: Sko Sko'ren; Ljaa Ljaa'ren. I det Sætersdalske tillægges r i alle Eentallets Former: Sko're, Sko'ren, i Sko'ræ; Snjo're, Snjoren, i Snjoræ (ɔ: Sneen.) Nogle af de bergenske Dialekter tillægge et n i Dativ; saaledes: mæ Ljaa'no, paa Bø'no, paa Sjo'no (Voss, Hard.), eller: Ljaanaa, Bønaa, Sjønaa, Skonaa, Saa'naa (Nordre Berg. Sdm.) Fleertallet er regelmæssigt undtagen ved de Ord Ljaa og Sko, hvis Fleertal er: ub. Ljaa, Sko; best. Ljaa'ne, Sko'ne (el. Sko'na); Dativ Ljaanaa, Skonaa (Nordre Berg.)

Anm. Man jævnføre det Isl. skó'r, skó'rinn, i skó'num; ligesom: hestr, hestrinn, hestinum.

224. Blandt de enkelte Afvigelser i Fleertallet mærkes, at nogle Tostavelsesord paa r og l udskyde den sidste Vokal; saaledes: Hamar Hamra(r), Navar Navra(r), Sumar Sumra(r), Apall Aplar (og Apalla), Lykjel Lyklar, Snigjel Sniglar, (Jf. § 189). Ved disse Ord findes enkelte Afvigelser, som grunde sig paa den afvigende Udtale i Dialekterne: saaledes: Eiltja, Kviltja (i de nordlige Egne, for: Eitlar, Kvitlar), Seslar, Kaslar (Tell. af Setel, Kjetel), Navra af Naavaar (Guldbr.) efter § 66.

Anm. De Ord, som ellers ende paa el, have i det Hardangerske endnu le, som: Vangle, Jukle, Mekle.

[illegible] Afvigelser, som ogsaa findes ved de andre Kjøn, skulle senere blive anførte.

B. Femininernes Bøining.

225. Bøiningen af de regelmæssige Hunkjønsord kan forestilles ved følgende Exempler:

Eental, ubestemt:	
Skaal	Vise (fra Sogn til Lister) Vise (fleste D.) Vis' (Trhj.)
Bestemt Nom. og Akk.	
Skaali (Tell. Sogn)	Viso (Shl. Hard. Voss, Helg).
Skaale (Hall. Vald. Gbr.)	Visaa (Jæd. Ryf. Nhl. Sogn, Stm. Romsd Ndm.)
Skaala (Sæt. Hard. Nhl. o. fl.)	
Skaalo (Shl.)	Visa (i de fleste Dial.)
Skaalaa (Ryf. Jæd. Lister)	
Skaala (i de fleste Dial.)	
Dativ	
Skaalenne (Voss, Nhl.),	Visunne (Sæt.)
— inne (Sæt. Sfj. Stm.)	Visun (Hall. Vl. Gbr. Ork.)
Skaalen (Hall. Vald. Guldbr. Tr. Stift)	Visaan (Ndm. Jndr.)
	Visenne (Voss til Romsd.)
Fleertal, ubestemt	
Skaaler (Hard. Ryf. og fl.)	Visur, – or (Rbg. Tell. Hard.)
Skaalir (Rbg. Tell.)	Visu (Hall. Sæt.)
Skaali (Hall.)	Viso (Vald. Gbr. Ork.)
Skaale (Berg. og Tr. Stift, Sæt. Vald. Gbr.)	Visaar (Hlg.) Visa (Fosen)
	Visaa (Ndm. Jndr. Namd.)
	Viser (Ryf. Hed. Østd. o. fl.)
	Vise (B. Stift, Stav. Amt).
Bestemt Nom. og Akk.	
Skaalenna (Hard. Voss, Nhl.)	Visunna, unne (Hrd. Rbg. Tl.)
Skaalidna, edna (Sogn)	Visunn (Ork. Gbr. Tell.)
Skaalidn (Hall. Vald.)	Visudn (Hall. Vald.)
Skaalenne (Shl. Ryf. Jæd.)	Visaan (Nm. Jndr. Namd.)
— inne (Rbg. Sfj. Stm.)	Visan (Fosen, Nordland).
Skaalinn (Gbr. Trondhj.)	Visenna (Nhl. Voss, Sogn).
	Visenne, enn (i de øvrige D.)
Dativ	
Skaalom, Skaalo, Skaalaa, s. Armom § 217.	Visom, Viso og Visaa (s. § 217).

Flere Exempler ere: Bud, Bøn, Fil, Fjøl, Grein, Jor, Laan, Naal, Rad, Snor, Tid, Tuft. Af den svage Art: Baara, Bila, Dyna, Gaata, Gjenta, Hella, Huva, Kaapa, Kista, Lina, Luka, Ruta.

De tilsvarende Former i Gammel-Norsk og Islandsk ere

Ent. ubestemt:	skál	vísa.	Akk. vísu (- o).
bestemt	skálin. Akk. skálina	vísan.	- vísuna.
Dat.	skálinni - (ub. skál).	vísunni (ub. vísu).	
Fl. ubestemt	skálir (- er)	vísur (- or).	
bestemt	skálirnar. (Akk. ligedan)	vísurnar.	
Dat.	skálunum (ub. skálum)	vísunum (ub. vísum).	

226. Stærke og svage Hunkjønsord blive saaledes adskilte i de fleste Former; dog er denne Adskillelse ikke almindelig, da man i nogle Sprogarter ogsaa anvender de svage Ords Former ved de stærke Ord (eller omvendt). — De Sprogarter, som have a i Nævneformen af de svage Ord (f. Ex. Klokka), antage ikke a i den bestemte Form, altsaa: Klokkaa eller Klokko, hvilket maa jævnføres med det gamle Akkusativ paa u (o) og una (ona), f. Ex. tungo, tungona. Fleertallets bestemte Form skulde egentlig have rn (Skaalerna, Visurna), men denne Lyd bliver som sædvanlig til dn eller nn (Jævnf. § 218). — Dativ-Endelsen enne (en) bliver tildeels utydelig ved de Ord, som ende med n, f. Ex. paa Grei'ne eller Grei'n (for Greinenne, en), jf. 218.

Anm. I Entallets bestemte Form afviger vort Folkesprog baade fra det gamle norske og fra de beslægtede Sprog, da nemlig denne Form altid ender med Vokalen og saaledes taber det n, som egentlig skulde tilføies; f. Ex. Sol'e (Isl. sólin; Sv. solen); Gata (Isl. og Sv. gatan). Et saadant Bortfald af n findes ogsaa i Hunkjønsformen af Adjektiver og Pronomener, som siden skal vises.

227. De svage Femininer, hvis Rod ender med k eller g, beholde overalt samme Lyd som i Nævneformen; de ere altsaa forskjellige fra Maskul. af denne Art (§ 219) hvilket grunder sig derpaa, at den oprindelige Endevokal altid er haard (a og o). Saaledes beholdes k og g uden j ogsaa foran e, f. Ex. Stikke, Stikkene; Voggenne. Ligesaa beholdes det kj

og gj, som findes i nogle Ord med blød Rodvokal; f. Ex. Lykkja, Lykkjunne o. s. v. (§ 45).

I de østlige og nordlige Egne findes, som før er sagt, endeel Hunkjønsord paa u og o (§ 63), og ved disse findes en noget afvigende Bøining (Jf. § 219). Til Exempel tjener: Furu (Foro Namd. Foraa Ndm.), som hedder i den bestemte Form: Furo (Tell. Hall. Gbr.), Furu (Ork.), Furu-a (Hedm.) – Dativ: Furun.

228. Eenstavelsesord paa k og g have ogsaa i dette Kjøn adskillige Afvigelser fra disse Ords Hovedregel (s. 220). Til Ex. Ental, ub. Bjørk. – bestemt: Bjørkj'i, e, æ; – eller Bjørk'a (Ork. Hedm. Ring. og fl.) Uregelmæssigt: Bjørkj'a (Flere Dial. i Berg. og Trondhj.), Bjørkj'aa, o (Stav. Shl.), Bjørk'i, e (Sogn og Valders). — Dativ: Bjørkj'enne, en. Uregelm. Bjørk'en (Gbr. o. fl.)

Fleert. ub. Bjørkjer, e, i (Altid med j). Bestemt: Bjørkjenna, &c. Dativ: Bjørkom, o, aa. Dog findes ogsaa Bjørkjo, – aa.

I det Hallingdalske og Guldbrandsdalske findes den Egenhed, som er omtalt ved det forrige Kjøn (220), at j-Lyden finder Sted foran e, men ikke foran en, f. Ex. Sagj'e, paa Sag'en, Rekningje, paa Rekningen o. s. v.

229. Endeel Hunkjønsord antage i Fleertallet samme Former som Maskulinerne, nemlig: ar (a) og anne; f. Ex.

Eent. ubestemt: Elv. bestemt: Elv'i (e, æ; a, o, aa).
Dativ: Elv'enne (– en).

Fl. ubestemt: Elva(r). bestemt: Elvanne (adn, ann).
Dativ: Elvom (o, aa).

Hertil høre samtlige Hunkjønsord paa ing, forsaavidt disse bruges i Fleertal, saasom: Rekning, Samling, Dæming, Føring. De korte Ord, som høre hertil, ere i nogle Dialekter henimod 40, hvoraf mærkes: Elv, Gjell, Grind, Helg,

Hær(d), Myr, Reim, Røyr, Røys, Sætr, Vik, Oy. — Nogle Ord have Fleertallet med a kun i en Deel af Dialekterne. De Ord, som ende med k eller g, faae i dette Tilfælde regelmæssig form (uden j), f. Ex. Helg-ar, Vikar, Spika(r). Undtagelser ere: Engja(r), Sengja(r), Eggjar; men disse kunde gsaa føies til de Ord, som faae et tilskudt j, hvorom senere.

230. Nogle af de Hunkjønsord, som have en haard Vokal iae i Fleertallet Omlyd, og have da ogsaa adskillige andre :genheder. De, som ende med en Konsonant, faae nemlig ltid den saakaldte Halvlyd (§ 59), og denne er saa forskjellig Sprogarterne, at den her maa oplyses med et fuldstændigt :xempel.

ent. ub. Rot. — Bestemt: Rot'i (e, æ, a, o, aa). — Dativ: Rot'enne (en).

jl. ub. Røt'er (Nordre Trondhj. Helg. og fl.), Røt'ur (Hard.) Røt'ar (Tell. Nbg.), Røt'a (Sæt. Hall. Vald.), Røt'e (Berg.), Røt (Guldbr. Ork. Ndm. Romsd.) — Isl. rætr.

bestemt: Røt'enna (Søndre Berg.), Røt'enne (fleste Dial.), Røt'anne, -adn (Nbg. Tell. Hall. Vald.), Røt'era (Indr.). Isl. rætrnar.

Dativ: Rotom og Røtom (Ork. Gbr.), Rotaa (Sdm.), Røterom (Inderøen). Ellers ligt Nominativ.

Flere Exempler ere: Bok Bøker, Bot Bøter, Taag Tæger, iaas Gjæser, Mus Myser, Tonn Tenner, Not Neter (§ 125), tork Merker, Staang Stænger. (De Ord, som ende med Vokan, betragtes nedenfor). Mærkeligst er den Inderøiske Form (som Børa, og masc. Føtera, Mennera), der synes at have tabt et nn, lisom det Agershusiske: Hesta, for Hestanne. Et vedblivende r findes :ers i nogle Ord i det Søndmørske, som: Aand Ænd're (bst. Ænrinne, Dativ: Ændraa), Vaamb Væmb're, Blokk Blekk're, Logg egg're. I nogle faa Dialekter kommer Stammevokalen atter frem Fleertallets Dativ (dog ikke altid), f. Ex. Bøk', Bokom (Ork). I t Søndmørske er dette meget sædvanligt, f. Ex. Merk'e, i Morkaa;

Tenn'e, i Tonnaa; Grøv'e, i Grovaa. Afvigende ere: Natt, Næt'e, Nottaa (Sdm.); Hand, Hend'e, Haandaa; Strand, Strend'e, Straandaa (for Strondom).

Fra de Ord, som have Omlyd, adskilles nogle Ord, som have en Aflyd eller haardere Vokal i Fleertal. Saaledes: Ogn Agne(r); Nos Nase (Berg. St.), Honn Hanne, Gonn (Isl. görn) Ganne (Sdm.), Kos Kasir, For Farir, Skor Skarir (Tell.), Jor Jare (Yttresogn). Hertil: Mær(r) Mara el. Marar (hele Berg. Stift). Disse Ord kunne ikke faae Halvlyd. (Jf. § 188).

Halvlyd uden Omlyd findes kun i et Par Ord, nemlig Gjeit, Fl. Geit'er (ar, a, e) og det Tellemarkiske Keit, Fl. Keit'ar.

231. De Hunkjønsord, som ende med Rodvokalen, høre for det meste til Omlydsordene og have derhos adskillige Afvigelser. Til Exempel anføres:

Ent. ub. Klo. – Bestemt: Klo'næ (Sæt. Hard. Nhl.), Klo'na (Nbg. og fl.), Klo'naa (Stav., Sogn, Sdm.), Klo'no (Shl.). Ellers: Klo'i, e, a. – Dativ: Klo'ne (nne, med Ganelyd) og Klo'en.

Fleert. ub. Klør (sydlige D.), Klø (mange Dial.) – Bestemt: Klø'na (Søndre Berg.), Klø'ne (eller nne med Ganelyd) og Kløn. – Dativ: Kloom og Kløom (Ork. Gbr.), Klo'naa og Klø'naa (Sdm. og fl.) Ellers ligt Nominativ (Klø'ne).

Flere Exempler ere: Taa Tær (og Tæ), Kaa Kær, Kraa Kræer (eller Kro Krør), Flo Flør, Ku Kyr. Nogle Ord have Omlyd kun i enkelte Dialekter, som: Aa Ær (Æ), Bru Bryr; ellers Aae, Brue(r). I Fleertallets bestemte Form er Vokalen sædvanlig langtonet, uagtet Konsonanten ansees som dobbelt (nn) og faaer i de nordlige Egne den Ganelyd, som ellers tilhører det dobbelte n; dette grunder sig derpaa, at det staaer istedetfor rn, f. Ex. Tæ'ne (Tæ-nje) for Tær'na. En Undtagelse gjør Ordet Ku, hvoraf Kyn'ne (kort) og Kydna eller Kydn. (Dette Ord hedder ogsaa Kyr i Eentallet i mange Dialekter). Jf § 103.

Anm. Det tilføiede n i Eentallet (f. Ex. Bru'næ, Taa'næ, Øy'na eller Øynaa) kommer enten af en Indlemmelse af den gamle Form paa n (öyin eller öyn) eller ogsaa af det gamle Akkusativ (öyna). Det sjeldnere tilføiede n i Fleertallets Dativ (f. Ex. i Klo'naa, paa Tænaa) udgaaer derimod fra den gamle Form paa unum eller num (klo-num), da Endelsen um bliver i mange Dial. til aa. (See § 223).

C. Neutrernes Bøining.

232. Bøiningen af de regelmæssige Intetkjønsord kan fo-
estilles ved følgende Exempler:

Eental, ub.	
us	Eple
Bestemt Nom. og Akk.	
us'e (for: Huset)	Eple (for: Eplet).
Dativ	
usi (Sogn). Huse (Vald).	Epli (Sogn, sjelden).
Husæ (Sæt. Voss, Nhl.)	Eplæ (Sæt. Voss, Nhl.)
Husa (Sfj. Nfj. Sdm. Romsd. Ndm. Ork. Ostd.)	Epla (Sfj. Nfj. Sdm. Ndm. Ork. Ostd.)
Fleertal, ub.	
us (= Dansk: Huse)	Eple (= Dansk: Æbler)
Bestemt, Nom. og Akk.	
us'i (Sogn, Tell.)	Epli (Sogn, Tell.)
Hus'e (Hall. Vald. Gbr.)	Eple
Hus'æ (Sæt. Hard. Voss, Nhl.)	Eplæ
Hus'a (i de fleste Dial.)	Epla
Hus'o (Shl.)	Eplo
Hus'aa (Jæd. Ryf. Shl.)	Eplaa
Hus'an, -anne (Helg. Mandal)	Eplan -anne
	Paa samme Steder som Hus'e, Hus'æ o. s. v. Jævnfør Formerne af det første Femin. (§ 225).
Dativ	
usom, Huso, Husaa, ligesom ved de andre Kjøn.	Eplom Eplo, Eplaa (s. § 217).

Flere Exempler ere: Aar, Bein, Bur, Dyr, Fat, Fjell, Haar, Laas, t, Maal, Or, Skip. Af den anden Art: Belte, Emne, Kjerve, Knippe, ne, Snøre, Rikje, Stykkje.

De tilsvarende Former i Gammel-Norsk og Islandsk ere:

stemt Form. Eent. hús	Fleert. hús
temt — — húsit	— húsin
- Dativ — húsinu (ub. húsi)	— húsunum (ub. húsum)

233. De Ord, som ende paa e, have fuldkommen Lighed med Censtavelsesordene, undtagen i Betoningen. (Den stærke toning er her, som ved de andre Kjøn, betegnet med Apo-sf). Derimod gives der nogle faa Neutrer, som i mange rogarter ende paa a, og disse have den Egenhed, at de i ertallet bøies ganske som Femininer. Et Exempel er:

Sent. ub. Øyra. Best. Øyrae (Tell. Valdr.), Øyra, Øyre. Dativ: Øyra(e).

Fl. Øyrur, u, o, aar, a, e. Best. Øyrunna, unne, unn, udn; enne, aan, an. Dativ: Øyrom, o, aa.

Hertil høre kun de Ord: Auga, Hjarta, Nyra, Øyra, Okla, Eista, Nysta (Noa og Nykla). Den angivne Bøining er imidlertid ikke almindelig; i de nordlige Egne bøies disse Ord enten ganske som Neutrer paa e (Hjarte, Okle, Nyste), eller ogsaa blive de ganske til Femin.; saaledes: ei Aue, ei Øyre (Sdm. og fl.), ei Hjart' (Ork.)

Anm. I det gamle Sprog have disse Ord en egen Formbannelse og ende i Sentallet paa a, i Fleertallet paa u (o). De opstilles i Grammatikken som den egentlige svage Art af Neutrerne (den første Bøiningsart hos Rask). De hertil hørende Sammensætningsformer (som Augna, Øyrna) ere før anførte (§ 192).

234. De Ord, som ende paa k og g, ere ogsaa i dette Kjøn noget afvigende. Til Exempel anføres:

Sent. Ting (et Thing). Best. Tingj'e (Nogle Dial. Ting'e). Dativ: Tingjæ, a.

Fl. Ting. Best. Tingj'i, e, æ; a, o, aa. Dat. Tingom, o, aa.

Mange Sprogarter antage imidlertid intet Tillæg af i (Jf. 220, 228); undertiden ere de samme Ord endog vaklende i samme Sprogart; f. Ex. Folkj'e og Folk'e, Lagj'e og Lag'e (Shl. Hall. Guldbr.) — De Ord, som ende paa e, have kj og gj i samtlige Former, f. Ex. Rikje, Merkje, Stykkje, Hengje.

Det maa bemærkes, at de Ord paa rg og lg, faae i nogle Sprogarter rj og lj ogsaa i Grundformen. Saaledes: neutr. Berj (eller Bergj); masc. Merj, Varj; femin. Sorj, Helj (Ork. Hedm. Ring.)

235. De Neutrer, hvis Rodvokal er a, kunne faae Omlyd i Fleertallet, da nemlig a bliver til aabent o (§ 125). I nogle Sprogarter finder dette Sted ved alle eller de fleste af disse Ord, f. Ex. Fat Fot, Glas Glos, Lag Lóg, Par

Por, Tal Tol (Sogn, Voss, Hard. Sæt.); i andre Dialekter kun ved nogle faa Ord, som: Lass Loss, Skaft Skoft, Vatn Votn (I Hall. og Vald. Skøft, Vøtn). Omlyden bliver til a foran nt, nd, mb (efter § 48); saaledes: Vant Vaant, Band Baand, Lamb Laamb. — I det gamle Sprog bruges denne Omlyd regelmæssig, i Form af ö (eller o).

Ved de Ord, som ende med Rodvokalen, findes ogsaa i dette Kjøn enkelte Egenheder, men dog kun som en Undtagelse. Et tilføiet t eller d forekommer som Overgangsform, f. Ex. Kne Knett(e), Straa-d, Tre-d (s. § 81). Andre Afvigelser findes ved det Ord Kne, som: Kne'na (best. Fl. i Sdm. o. fl.); paa Kne'naa (Sdm.), paa Knjo'naa (Sogn), paa Knoom (Gbr.), aa Njoo (Sæt.)

Almindelige Bemærkninger.

236. Hovedregelen for det ubestemte Fleertal er, at Ordene af Intetkjønnet faa ingen Forlængelse (undt. nogle paa), men Ordene af de to første Kjøn faae en tilføiet Vokal og r (som dog i de fleste Dial. bortfalder). Den samme Regel følges i det gamle Sprog, hvilket kan sees af følgende Sammenstilling af Endelserne:

Isl. og G. N. Fem.	1) ir	2) ur	Mask. ar.	Neütr. (Roden)
Norsk: —	- ir, er. -	ur, aar, er —	ar —	(Roden)
	i, e	u, o, aa, e.	a (e)	

Foruden de forhen anførte Afvigelser i Fleertal kan endnu mærkes, at nogle faa Ord faae et tilføiet j foran Endelsen. Saaledes 1) Maskul. Væv Vevja (Nordre Berg.), Hyl Hylja, Bø Bø-ja (Voss); 2) Femin. Klyv Klyvja(r), Hæs Hesja, Skjæl Skjelja, - r (see § 44); 3) Neutr. Nes, paa Nesjaa, Skjer, paa Skjerjaa (Sdm.) — Nogle Ord af de to første Kjøn bruges i Fleertal uden forlænget Form, neml. Maskul. Sking, Skjeling, Dalar; Femin. Mil, Mark, Ort.

	Maskul.	Femin.	Neutrum
Den ubestemte Form			
Ental	stor (stor'e)	stor (stor'e)	stort
Fleertal	store	stora (store)	store
Den bestemte Form			
Ental	store	stora (store)	stora (e).
Fleertal	store	stora (e)	store.

Anm. Den tilføiede Halvlyd ('e) findes i de fleste Sprogarter i Bergens og Kristiansands Stifter m. fl. og lyder almindeligst som et dunkelt e (§ 59), men i Hard. og Voss som o eller u, f. Ex. fast'u, lett'u, sterk'u. Den svarer til det gamle r eller det nyere Islandske ur (f. Ex. sterkr, el. sterkur). I det gamle Sprog hører denne Form kun til Maskulinum, men i vore Sprogarter er den fælles for Maskul. og Femin. Kun i det Hardangerske bemærkes en Forskjel, da Halvlyden bortfalder i Hunkjøn f. Ex. ho æ rik, - han æ rik'u. (Den tilsvarende Form „er" i det svenske Folkesprog synes ogsaa at være fælles for begge Kjøn, f. Ex. en riker enka, en svensker flicka, en varmer stuga).

245. Ved de Nødder som ende med k og g, findes nogen Forskjel, da de i nogle Sprogarter antage et j i de Former, som egentlig ende med e (Fl. af Mask. og N. og bestemt M.), hvorimod de fleste Dialekter beholde reent k og g i alle Former. Saaledes i Hardangersk:

Sent. rik'u, rik, rikt; Fl. rikje, rika, rikje. Best. M. rikje
— ung'u, ung, ungt — ungje, unga, ungje. — ungje.

Denne Forbindelse med j findes kun i Voss, Hard. og Sæt. - dog tildeels i Vald. Romsd. og Ndm.

Herved maa bemærkes, at de anførte Former paa a kun findes i en Deel af Sprogarterne. Fleertallets Feminin paa a (f. Ex. kvita Tenn'er, stora Hend'er) findes kun regelret i Søndre Berg. og Sogn og tildeels i Sæt. Vald. Sdm. og Ndm.. De bestemte Former paa a (f. Ex. dan stora Stovo, da stora Huse) findes i Stavanger Amt, søndre Berg. og Sogn. Formerne paa e og a bruges saaledes rigtigst i søndre Bergenhuus Amt og ere her mere regelmæssige end i Svensk, hvor nemlig e og a bruges isflæng ved Han- og Hunkjøn. Det gamle Norske har i Fleertal Mask. ir, Fem. ar, og Neutrum kort (f. Ex. stór hús); i den bestemte Form: M. i, F. a, N. a (Fleertal kun u).

246. I Intetkjønnet findes endeel Afvigelser, som grunde

sig derpaa, at Rodens Forbindelse med Endelsen t giver tildeels Anledning til Mislyd (Jf. § 51). Fordoblede Kons. tabe sin særegne Lyd, f. Ex. ilt (ill), fult, tunt, sant. I Participier paa d træder t istedetfor d, som: gjengt, gjøymt, havt, lagt. Ved et enkelt t tilføies Endelsen som en Fordobling (Ex. vaatt, flatt), men ved et sammensat eller impurt t bliver Endelsen ganske ukjendelig, f. Ex. fast (for fastt), kort, svart, lett, bratt. Ved haardere Sammensætninger bortfalder tildeels en Konsonant; saaledes: myrrt (af myrk), fjelt (fjelg), halt (halv), jamt (jamn). I mange Sprogarter bliver sk omsat foran t; altsaa frikst (frisk), rakst (rask), treikst (treisk). I nogle Sprogarter bliver p til f: djuft (djup), sleift (sleip), knaft (knapp).

247. Ved de Ord, hvis Rodvokal er a, findes Omlyd i Femin. i nogle Sprogarter (Voss, Hard. Sæt.), da nemlig a bliver til aabent o, eller (foran nd, ng, nk) til aa. Saaledes i Hard. smalu smol, kaldu kold, fast'u fost, svart'u svort, varm'u vorm, lang'u laang, blank'u blaank; han æ vandsamu – ho æ vaandsom (§ 48). I andre Sprogarter findes denne Forandring kun som en sjelden Undtagelse, som: all'e oll'e, gamall gomol.

Denne Omlyd findes regelmæssig i det gamle Sprog, f. Ex. fastr föst (el. fost), gladr glöd, hardr hörd.

248. De Ord, som ende med Rodvokalen, have ogsaa her adskillige Afvigelser. Den saakaldte Halvlyd høres kun efter i, y og u (f. Ex. fri'e, ny'e, tru'e), men bortfalder ved de andre Vokaler; saaledes: raa, blaa, mjo. I det Sætersdalske beholdes Halvlyden med et indskudt r: raa're, blaa're, graa're (Isl. hrár, blár, grár); jf. Subst. § 223. Neutrum faaer altid dobbelt t: smaatt, fritt, trutt (§ 43). I Fleertallet og den bestemte Form høres Bøinings-Vokalen kun i

nogle Sprogarter (graa=e, graa=a; smaa=e ꝛc.), medens den eller bortfalder (dog sjelden efter i, y og u).

Anm. De Ord, som skulde ende med d, faae almindeligst samme Form, f. Ex. gla, ra, go, au'e, lei'e (§ 81); men i Nfj. og Sdm. glad'e, aud'e, leid'e, god'e.

249. De Adjektiver, som ende paa en, have den største Forskjellighed i Dialekterne, da de sædvanlig faae samme Endelser som Subst. i den bestemte Form, og altsaa have de samme Afændringer i Femininum (i, e, æ; a, o, aa) efter § 225. I Neutrum bortfalder altid t ligesom ved Subst. (§ 232). De forlængede Former dannes af Maskulinum, saaledes at n beholdes, og e bortfalder. Et Exempel er:

Maskul. faren (in, inn). — G. N. og Isl. farinn.

Fem. fari (Sogn, Vald. Tell.), fare (Guldbr.), faræ (Hard. Voss, Nhl.), fara (fleste Dial.), faro (Shl.), faraa (Jæd.) Derimod: farin (Hall.), faren (Helg. og fl.) — G. N. farin.

Neutr. fare (egentl. faret). G. N. farit.

Fleertal farne o. s. v. — Jævnf. liten, vaksen, open, doven.

Naar et kj eller gj gaaer foran Endelsen, bortfalder j altid i de forlængede Former, f. Ex. tekjen tekne, nakjen nakne, eigjen eigne, slegjen (sleien) slegne.

250. Derimod gives der endeel Adj. som ikke faae nogensomhelst Forandring. Disse ere de Ord, som ende paa a (for ad) og ande (andes), f. Ex. laga, skikka, huga, farande, rennande (§ 158). I de fleste Sprogarter høre ogsaa de Ord, som ende paa leg (lege, le) hertil, da en Intetkjønsform paa t (legt) kun findes paa nogle Steder i Kristiansands Stift. De Ord paa ut (et) ere ogsaa udøielige i de fleste af de Sprogarter, som have Halvlyden, da nemlig det tilføiede e ogsaa beholdes i Neutrum, f. Ex. bakkutte, steinutte (§ 161).

Nogle Adj. bruges kun i enkelte Former. Kun i Neutrum bruges: hætt, kovt, ulendt o. fl. Kun i Neutrum og Fleertal

bruges de Ord: smaa, faa, sum, mang (mangje); dog findes de tre første ogsaa i Mask. og F. Eental med kollektiv Betydning. Nogle af de bestemmende Adj. bruges kun i den svage eller bestemte Form, f. Ex. eine, same, fyrre, aattande &c.

Totalsordet baade hedder i det Vosfiske: baae, m. baa-a, f. og bæe, n. (Isl. bádir, bádar, bædi).

251. Foruden de hidtil omtalte Forandringer have Adj. et Par Sammenligningsformer, nemlig den høiere Grad eller Komparativ, og den høieste Grad eller Superlativ. Disse Grader betegnes ved Endelserne are (ar) og aste (ast), eller ogsaa ved at sætte de Ord meir og mest foran. Det sidste finder Sted ved de Ord, som (efter forrige §) ikke antage Kjøns- eller Talformer. Exempler ere:

Positiv:	smal(e)	raa.	fegjen (feien).	huga
Kompar.	smalare.	raa-are.	fegnare	meir huga
Superl.	smalast(e)	raa-aste.	fegnaste	mest huga.

Begge disse Maader bruges tildeels iflæng; saaledes ved de Ord, som have et tilføiet t eller d, og de som ende paa eg; f. Ex. høgmæltare og meir høgmælt, lettroddare og meir lettrodd o. s. v. Af Endelsen leg beholdes g i Komparationen, om det end bortfalder i Positiv; f. Ex. høvele', høvelegare. Ved Adj. paa all og ut (utt) sættes sædvanlig: meir og mest, f. Ex. meir tagall(e), meir bakkut.

252. Ved enkelte Ord findes en lidt afvigende Komparation. Nogle Ord, som have haard Vokal, faae Omlyd og Sammensætning; f. Ex. lang, lengre (el. lenger), lengst; ung yngre yngst, stor større stø(r)st, smaa smærre smæst. Dette skeer almindelig med: lang, ung, tung, stor, smaa, faa; – og i nogle Dialekter ogsaa ved: laag (lægre), traang (trængre), grov (grøvre), fagr (fegre, fegst). Kun Sammentrækning findes ved: høg (høgre), og i Tellemarken ved:

bein, sein, rein, fin, ven; altsaa: beinre, seinre x.; i Sætersdalen assimileret (ligesom i Isl.): beinne, finne, venne. — Nogle af de bestemmende Adj., som dannes af Steds-Adverbier (§ 174), findes kun i Komparativ og Superlativ; saaledes: indre, ytre, øvre, attare, burtare; Superl. inste, øvste, attaste. — Ved nogle faa Ord dannes Komparativ og Superl. af en ganske anden Rod; saaledes:

god (go),	betre (bere),	best.	vond,	værr,	væst (vest).
gamall,	eldre —	elst.	liten,	mindre,	minst
mykjen,	meir —	mest.	mange,	fleire,	fleste (frestalle).

De Ord, som kun have -re og st uden a, kunne antage Forandringer i Fleertallet og den bestemte Form (f. Ex. yngra, yngsta og yngste, høgsta og høgste), - hvilket ikke skeer, naar Endelsen er are og aste.

253. Adjektiverne have, som før bemærket, ingen Kasus. I det gamle Sprog fandtes imidlertid saadanne Former, og af disse findes enkelte Levninger i visse Sprogarter. Saaledes kan det gamle Akkusativ paa an (af Maskul.) gjenkjendes i nogle faa Talemaader, som: eta sæg leian (Ørkd. for: leidan) ro tveran Fjor (Sogn), paa bæran Botn (Sdm.). Et Par Ord paa ande, som bruges i Bergens Stift, ere maaske en Afændring heraf, nemlig: laangande Vegjen, paa vidand Vegg (Andre St. paa vie Veggjen).

Af de gamle Dativer paa u (Neutr.) og um (Fl. og Mask.) findes enkelte Levninger, dog yderst sjelden i de Dialekter, som bruge Endelsen om, men oftere paa de Steder, hvor man har Endelsen o og aa. Saaledes i det Søndmørske: mæ godaa (ɔ: med det gode), mæ rettaa, i drygaa, ta nyaa (ɔ: af nyt), ta ollaa obyttaa (ɔ: af alt det uskiftede). Jævnfør: sumaa-stodaa (sommesteds), heilaa-beinaa, firaa-fotaa (i Ørkd. firafotom, i Sogn: fjoro-foto). — Denne Form findes ogsaa

tildeels ved Femininum; saaledes: paa slettaa Markjenne, i aapnaa Stovenne (Sdm.)

Af Genitiver paa s mærkes: te fulles, te halves, te godes, te vondes, mæ gods Manns Hjelp, i kvars Manns Hus. Det søndhordlehnske: te go'ar, te vondar, – hører maaske til det gamle Gen. plur. paa ra.

2) Pronomen.

a) Substantivisk Pronomen.

254. De personlige Pronomener af første og anden Person have følgende Former i Sprogarterne:

Nom.	eg (æg, æ, e; – je)	du
Dat. og Akk.	meg (mæg, mæ, me)	deg (dæg, dæ, de)
Fleertal Nom.	mid, mi, me (mest alm.); vi. – oss.	did, di, de (mest alm.); i; dokke, døkk.
Dat. og Akk.	okke, okko, aako; okkon, kon; kan (mest i Kr. St.) – oss (mest alm.), uss (Hall.)	dikke, deke, dikko, dikkon, dikk, dykke (sydl. Distr.), dokke (mest alm.), dokker, dokko, døkk. – ør, ær (Helg.); jær; dere.
Gen.	okka, aakan; okkons, (kons, kans) – vaar (Adj.)	dikka, dikan, deka, dikkons; dokka (mest alm.), dokkers, døkkor, dokkor, daar. – ørs, ærs; jærs; deres.

Anm. Disse Former maae sammenlignes med de tilsvarende i det Gammelnorske og Islandske, hvilke ere følgende:

	Ental	Total	Fleert.	Ental	Total	Fleert.
Nom.	ek (eg)	við (mið).	ver	þú	þið (ið)	þer
Akk.	mik (mig)	okkr	oss	þik (þig)	ykkr	yðr
Dativ	mer	—	—	þer	—	—
Gen.	(mín)	okkar	(vár)	(þín)	ykkar	yðar

Dualis (eller Totallet) har imidlertid hos os ikke nogen egen Form;

men adskillige af vore Fleertalsformer have dannet sig af den gamle Totalsform; dette er især Tilfældet ved den anden Person, hvor de Former, som udgaae fra ydr (ør, ær) ere sjeldne, medens de, som udgaae fra ykkr (dikke, dokke ɔc.), ere de herskende. I det Nordhordlehnske hedder Akkusativet: dike, og Dativ: dikaa; men ellers gjøres, saavidt jeg veed, ingen Forskjel paa disse Kasus. I bemeldte Sprogart skal desuden de gamle Dativer: mér og dér forekomme som forældede; ligesaa Genitivet min, f. Ex. Kom til min! – De Ord min og din bruges ellers overalt i Genitivets Sted, men de have adjektiviske Former.

255. De personlige Pronomener af tredie Person hedde:

Nominativ.			
han (hann, an, en).	ho (mest almind.); hu (ha, a)	da (for: dat) dæ (mest al.)	dei (Fleert.); di; dæm
Dat. og Akk.			
honom (om, o, ho) haanom, (haano, haanaa, naa); han (an, en).	henne (hinne, ne) henn (en), hæna (hæ, æ) ha, a; o.	da. dæ. (Dativ: di)	dei, di dæm (døm dom).
Genitiv.			
hans, hass, (as)	henna (hinna, na) hennars.	(dess)	deira (deiras)

Anm. Det gamle Sprog havde egne Former for Dativ (honum, henni) og Akk. (hann, hana); men disse ere her sammenblandede, undtagen ved Neutrum, hvor Dativformen di bruges regelmæssig i de nordlige Distrikter. Det tilsvarende Genitiv: dess bruges kun i nogle Talemaader, som: te dess (ɔ: dertil). Den nærmere Bestemmelse af de enkelte Afvigelser og de Steder, hvor de forekomme, maa henføres til Ordbogen.

256. Som spørgende og uvist (dubitativt) Pronomen bruges: kvem (M. og F.), kva (N.) At det første har engang havt forskjellige Kasus, viser sig af Dialektformerne, nemlig 1) kvær, kvæ (Nhl. Sæt.); 2) kvann, kvenn, ken; 3) kveim, kvem (mest alm.); keim, kem. De kunne jævnføres med det gamle: hverr (Nom.), hvern (Akk.), hveim (Dat.) Eenstydigt med kvem el. kvenn er: hokken (Tell. o. fl.). — Neutralformen: kva (kaa, haa, haatt) bruges ogsaa som Adjektiv med Betydning:

hvilken, og Ordet er i dette Tilfælde ligt i alle Kjøn, f. Ex. Kva Mann, kva Tid o. s. v.

Som Relativ bruges kun eet Ord, nemlig: som (so, saa), hvilket ikke faaer nogensomhelst Bøining.

b) Adjektiviske Pronomener.

257. Blandt de adjektiviske Pronomener (der kunne henregnes til de bestemmende Adjektiver) mærkes først Possessiverne: min, din, sin, – hvilke i Femininum almindelig hedde: ni, di, si, – i Neutrum: mitt, ditt, sitt (med aabent i), i leertallet: mine, dine, sine (e, a, e). De have i mange progarter en egen Dativform; – i Sdm. hedder det til Ex. inaa i hvert Kjøn og Tal; i Guldbr. mine i hvert Kjøn et samme synes ogsaa at finde Sted i Nhl. og fl.); i Orkd. in (i Eentallet). Den gamle Form er: minum (M.), nni (F.), minu (N.), minum (Fl.) Dette Dativ bruges n naar Ordet staaer efter Substantivet eller frastilt (absolut).

258. Som Demonstrativ bruges: hin (hinn), der bøies deles som de forrige (altsaa hin, hi, hitt; hine; Dat. hinaa er hino). De øvrige ere: dan (dann, denn), M. F. – da æ), N. – og danna eller danne, hvilket hedder i Mask. og min. danna (denna, denne, dinne), i Neutr. datta (detta, te), i Fl. dasa (desa, dise). I Eentallet findes ogsaa Dativform: desa, el. disa (Sæt. Vald. Nfj.) Ved Bortd af den første Stavelse blive disse Former i en Deel af ondhj. Stift til: na, ta og sa.

I nogle Sprogarter bruges disse Ord i to Former, saaes at den ene Form betegner det, som er nærmest ved den lende, og den anden det, som er længere borte. Saaledes jes:

n den nærmeste: denna (Sogn), dinne (Sdm.), denne (Helg.),
n den fjerneste: danna — dinna — danna —

nogle Sprogarter (graa-e, graa-a; smaa-e x.), medens den ellers bortfalder (dog sjelden efter i, y og u).

Anm. De Ord, som skulde ende med d, faae almindeligst samme Form, f. Ex. gla, ra, go, au'e, lei'e (§ 81); men i Nfj. og Sdm. glad'e, aud'e, leid'e, god'e.

249. De Adjektiver, som ende paa en, have den største Forskjellighed i Dialekterne, da de sædvanlig faae samme Endelser som Subst. i den bestemte Form, og altsaa have de samme Afændringer i Femininum (i, e, æ; a, o, aa) efter § 225. I Neutrum bortfalder altid t ligesom ved Subst. (§ 232). De forlængede Former dannes af Maskulinum, saaledes at n beholdes, og e bortfalder. Et Exempel er:

Maskul. faren (in, inn). — G. N. og Isl. farinn.

Fem. fari (Sogn, Vald. Tell.), fare (Guldbr.), faræ (Hard. Voss, Nhl.), fara (fleste Dial.), faro (Shl.), faraa (Jæd.) Derimod: farin (Hall.), faren (Helg. og fl.) — G. N. farin.

Neutr. fare (egentl. faret). G. N. farit.

Fleertal farne o. s. v. — Jævnf. liten, vaksen, open, doven.

Naar et kj eller gj gaaer foran Endelsen, bortfalder j altid i de forlængede Former, f. Ex. tekjen tekne, nakjen nakne, eigjen eigne, slegjen (sleien) slegne.

250. Derimod gives der endeel Adj. som ikke faae nogensomhelst Forandring. Disse ere de Ord, som ende paa a (for ad) og ande (andes), f. Ex. laga, skikka, huga, farande, rennande (§ 158). I de fleste Sprogarter høre ogsaa de Ord, som ende paa leg (lege, le) hertil, da en Intetkjønsform paa t (legt) kun findes paa nogle Steder i Kristiansands Stift. De Ord paa ut (et) ere ogsaa ubøielige i de fleste af de Sprogarter, som have Halvlyden, da nemlig det tilføiede e ogsaa beholdes i Neutrum, f. Ex. bakkutte, steinutte (§ 161).

Nogle Adj. bruges kun i enkelte Former. Kun i Neutrum bruges: hætt, kovt, ulendt o. fl. Kun i Neutrum og Fleertal

Anm. Mest udviklet er disse Ords Form i det Sætersdalske; saaledes i Maskul. tvei, tri, fjore; i Femin. tvæ, trjaa, fjora; i Neutr. tvau, trju, fjogo. De tilsvarende Former i det gamle Sprog er: Mask. tveir, þrír, fjórir; F. tvær, þrjár, fjórar; N. tvau, þrjú, fjögur.

De følgende Tal hedde: fem (fim), seks, sjau, aatte, nie, tie (tio), elleve, tolv, trettan (-aan, aa, a), fjortan, femtan, sekstan, sjautan (sjaukja, saukja), attan (akjan, aakja, aukjaa), nittan (nikja 2c.), tjuge (kjuge). Titallene hedde i Berg. og Trondhj. Stift: tretti, fyrti, femti, seksti, sjautti (sytti), aatteti, nitti; – men i det søndenfjeldske har man andre Former: trædeve, fyrrekjuge, hal-tress, tress o. s. v. ligesom i Dansk.

Fra Talordet ein udgaaer Artikelen: ein, ei, eit, som forhen er omtalt. Den adskiller sig fra Talordet kun derved, at den ikke faaer nogen Betoning, og at den særegne Udtale af Maskulinets n (nn efter § 35) tildeels bortfalder.

III. Verbernes Bøining.

Indledning.

261. Verberne have en særegen Bøiningsmaade, som tjener til at betegne de forskjellige Forandringer i Begrebet om en Handling eller Begivenhed, saasom dens Tidsforhold, dens Virkelighed eller Mulighed, med flere. Nogle af disse Forholde blive imidlertid betegnede ved at tilføie et andet Verbum (Hjælpeverbum), og undertiden bliver det samme Forhold betegnet baade ved et saadant Hjælpeverb og ved Bøiningsformer. Disse Former dannes enten ved Tillæg af en vis Endelse eller ved en Forandring af Rodvokalen (Aflyd, § 127). Den sidste Maade anvendes kun ved en mindre Deel af Verberne, men er tildeels meget stærkt udviklet, saa at Vokalen i et Ord undertiden kan antage fire eller fem forskjellige Former.

Ogsaa Verbernes Flexionsformer have tildels nogen Ulighed i Sprogarterne, men denne er dog ikke betydelig, og man bliver her ikke besværet af en saadan Dialektforskjel som ved adskillige andre Bøiningsformer. Fra det gamle Sprogs Former ad-

bein, fein, rein, fin, ven; altsaa: beinre, feinre &c.; i Sætersdalen assimileret (ligesom i Isl.): beinne, finne, venne. — Nogle af de bestemmende Adj., som dannes af Steds-Adverbier (§ 174), findes kun i Komparativ og Superlativ; saaledes: indre, ytre, øvre, attare, burtare; Superl. inste, øvste, attaste. — Ved nogle faa Ord dannes Komparativ og Superl. af en ganske anden Rod; saaledes:

god (go),	betre (bere),	best.	vond,	værr,	væst (vest).
gamall,	eldre —	elst.	liten,	mindre,	minst
mykjen,	meir —	mest.	mange,	fleire,	fleste (frestalle).

De Ord, som kun have - re og st uden a, kunne antage Forandringer i Fleertallet og den bestemte Form (f. Ex. yngra, yngsta og yngste, høgsta og høgste), - hvilket ikke skeer, naar Endelsen er are og aste.

253. Adjektiverne have, som før bemærket, ingen Kasus. I det gamle Sprog fandtes imidlertid saadanne Former, og af disse findes enkelte Levninger i visse Sprogarter. Saaledes kan det gamle Akkusativ paa an (af Maskul.) gjenkjendes i nogle faa Talemaader, som: eta sæg leian (Ørkd. for: leidan), ro tveran Fjor (Sogn), paa bæran Botn (Sdm.). Et Par Ord paa ande, som bruges i Bergens Stift, ere maaskee en Afændring heraf, nemlig: laangande Vegjen, paa vidande Vegg (Andre St. paa vie Veggjen).

Af de gamle Dativer paa u (Neutr.) og um (Fl. og Mask.) findes enkelte Levninger, dog yderst sjelden i de Dialekter, som bruge Endelsen om, men oftere paa de Steder, hvor man har Endelsen o og aa. Saaledes i det Søndmørske: mæ godaa (ↄ: med det gode), mæ rettaa, i drygaa, ta nyaa (ↄ: af nyt), ta ollaa obyttaa (ↄ: af alt det uskiftede). Jævnfør: sumaa-stodaa (sommesteds), heilaa-beinaa, skraa-fotaa (i Ørkd. skrafotom, i Sogn: skjoro-foto). — Denne Form findes ogsaa

ledede Adjektiver og saaledes forhen forklarede. Det aktive articip paa – ande (f. Ex. komande) dannes sædvanlig n af intransitive Verber (§ 155) og maa ikke forvexles d de ligelydende Ord, som dannes af Transitiver og have ssiv Betydning, f. Ex. takande (§ 158). Det passive Parip ender paa en, d, t, a (§ 157). Supinum er egentlig Neutrum af dette Particip, men bruges almindelig til at egne et Par aktive Tidsformer og findes saaledes ved en r Deel Verber, som ikke have noget passivt Participium.

264. Tidsformen (Tempus) er tre Slags, nemlig: den gangne Tid (Præteritum), den nærværende (Præsens) og t tilkommende (Futurum). Den sidste dannes sædvanlig ved ælpeverber (skal, vil). Præteritum deler sig i Imperfektum, rfektum og Plusqvamperfektum; men det er kun den første disse Former, som dannes ved Bøining; de to andre dannes rimod ved Hjælpeverber (heve el. har, og hadde).

De Tidsformer, som her komme mest i Betragtning, ere aledes Præsens og Imperfektum (af Indikativets Modus). ernæst maa Supinum anføres som den Form, hvorved Pertum dannes.

265. Endelig maa anmærkes, at der i mange Sprogarter gesom i det gamle Sprog) ogsaa findes en egen Form for eertallet. Denne Form finder Sted i Præsens af Indikativ, or den altid er lig Infinitivet; i Imperfektum findes den n ved en Deel af Verberne og har da særegne Former, som aae anføres ved de forskjellige Klasser. Disse Former ere ers bortfaldne i en stor Deel af Dialekterne, saa at kun ntalsformen anvendes i alle Forholde. Derimod er en eertalsform af Imperativet mere almindelig; denne ender dvanlig med e og dannes af Roden i Infinitiv.

Foruden disse Former havde det gamle Sprog ogsaa Pernal-Endelser; men disse unødvendige Former ere overalt

men adskillige af vore Flertalsformer have dannet sig af den gamle Totalsform; dette er især Tilfældet ved den anden Person, hvor de Former, som udgaae fra ydr (or, ær) ere sjeldne, medens de, som udgaae fra ykkr (dikke, dokke x.), ere de herskende. I det Nordhordlehnske hedder Akkusativet: dike, og Dativ: dikaa; men ellers gjøres, saavidt jeg veed, ingen Forskjel paa disse Kasus. I bemeldte Sprogart skal desuden de gamle Dativer: mér og dér forekomme som forældede; ligesaa Genitivet min, f. Ex. Kom til min! – De Ord min og din bruges ellers overalt i Genitivets Sted, men de have adjektiviske Former.

255. De personlige Pronomener af tredie Person hedde:

Nominativ.			
han (hann, an, en).	ho (mest almind.);	da (for: dat)	dei (Fleert.);
	hu (ha, a)	dæ (mest al.)	di; dæm
Dat. og Akk.			
honom (om, o, ho)	henne (hinne, ne)	da. dæ.	dei, di
haanom, (haano,	henn (en), hæna		dæm (døm
haanaa, naa);	(hæ, æ) ha, a; o.		dom).
han (an, en).		(Dativ: di)	
Genitiv.			
hans, hass, (as)	henna (hinna, na)	(dess)	deira (dei-
	hennars.		ras)

Anm. Det gamle Sprog havde egne Former for Dativ (honum, henni) og Akk. (hann, hana); men disse ere her sammenblandede, undtagen ved Neutrum, hvor Dativformen di bruges regelmæssig i de nordlige Distrikter. Det tilsvarende Genitiv: dess bruges kun i nogle Talemaader, som: te dess (ɔ: dertil). Den nærmere Bestemmelse af de enkelte Afvigelser og de Steder, hvor de forekomme, maa henføres til Ordbogen.

256. Som spørgende og uvist (dubitativt) Pronomen bruges: kvem (M. og F.), kva (N.) At det første har engang havt forskjellige Kasus, viser sig af Dialektformerne, nemlig 1) kvær, kvæ (Nhl. Sæt.); 2) kvann, kvenn, ken; 3) kveim, kvem [illegible] keim, kem. De kunne jævnføres med det gamle: [illegible]), hvern (Akk.), hveim (Dat.) Eenstydigt med [illegible] er: hokken (Tell. o. fl.). — Neutralformen: kva [illegible] haatt) bruges ogsaa som Adjektiv med Betydning:

eftersom Imperfektets Vokal er a, o, e; au eller ei: Man kunde ellers ordne dem i tre Klasser efter de tre Grundvokaler ı, u og i; de tre første Slægter have nemlig saadanne Vo- 'aler, som ere beslægtede med a (Aflyd: o, aa; Omlyd: e, æ), en fjerde Slægt hører til U-Klassen (Aflyd: au, o; Omlyd:), den femte til I-Klassen (ei, i). De tre første Slægter ele sig i forskjellige Arter og have mange afvigende Ord; de o sidste Slægter ere derimod meget regelmæssige.

268. Den første Slægt, hvis Rodvokal er a i Imperf. ndbefatter over 50 Verber, der dele sig i to Arter med lidt orskjellige Former. I den første Art er den sidste Konsonant ordoblet eller sammensat, og Vokalen er altsaa kort; i den nden Art er Konsonanten enkelt og altsaa Vokalen lang. For- kjellen imellem begge Arter findes i Supinum og Imperfektets fleertal.

De fleste Verber af første Art bøies som følgende Ex.

Inf.	Præs.	Imperf.	Supin.
detta (e).	dett' ('e).	datt (Fl. dotto).	dotte (dutte).
verta (e).	vert' ('e).	vart (- vorto).	vorte.

Hertil høre: 1) bresta, detta, gleppa, knetta, sletta, sleppa, mella, smetta, spretta, svella, svelta o. fl. (regelmæssige); renna, renna (nogle St. i Præs. brinn, rinn); 2) kverva, kjelva, veksa, rekka, sekka (som tildeels ere afvigende, hvorom edenfor); 3) fella (tildeels: Inf. falla, Ipf. falt og fill), jelda (tildeels Inf. galda, og altid i Imperf. galdt).

I Supinum have nogle Sprogarter (Guldbr. Trondhj.) for o, f. Ex. bruste, sluppe, svulte. — Fleertal af Imperf. r her som ved de følgende Slægter fuldkomnest i Hall. og Vald. hvor det ender paa o (sloppo, svolto, sprotto); andre Steder ender det paa e, forsaavidt det bruges. Halvlyden i Præs. høres altid i de bergenske og kristiansandske Dialekter (f. Ex. brest'e, slepp'e), i Hard. lyder den som u (slepp'u).

men adskillige af vore Fleertalsformer have dannet sig af den gamle Totalsform; dette er især Tilfældet ved den anden Person, hvor de Former, som udgaae fra ydr (ør, ær) ere sjeldne, medens de, som udgaae fra ykkr (dikke, dokke ɔc.), ere de herskende. I det Nordhordlehnske hedder Akkusativet: dike, og Dativ: dikaa; men ellers gjøres, saavidt jeg veed, ingen Forskjel paa disse Kasus. I bemeldte Sprogart skal desuden de gamle Dativer: mér og dér forekomme som forældede; ligesaa Genitivet min, f. Ex. Kom til min! – De Ord min og din bruges ellers overalt i Genitivets Sted, men de have adjektiviske Former.

255. De personlige Pronomener af tredie Person hedde:

Nominativ.			
han (hann, an, en).	ho (mest almind.); hu (ha, a)	da (for: dat) dæ (mest al.)	dei (Fleert.); di; dæm
Dat. og Akk.			
honom (om, o, ho) haanom, (haano, haanaa, naa); han (an, en).	henne (hinne, ne) henn (en), hæna (hæ, æ) ha, a; o.	da. dæ. (Dativ: di)	dei, di dæm (døm dom).
Genitiv.			
hans, hass, (as)	henna (hinna, na) hennars.	(dess)	deira (deiras)

Anm. Det gamle Sprog havde egne Former for Dativ (honum, henni) og Akk. (hann, hana); men disse ere her sammenblandede, undtagen ved Neutrum, hvor Dativformen di bruges regelmæssig i de nordlige Distrikter. Det tilsvarende Genitiv: dess bruges kun i nogle Taalemaader, som: te dess (ɔ: dertil). Den nærmere Bestemmelse af de enkelte Afvigelser og de Steder, hvor de forekomme, maa henføres til Ordbogen.

256. Som spørgende og uvist (dubitativt) Pronomen bruges: kvem (M. og F.), kva (N.) At det første har engang havt forskjellige Kasus, viser sig af Dialektformerne, nemlig 1) kvær, kvæ (Nhl. Sæt.); 2) kvann, kvenn, ken; 3) kveim, kvem (mest alm.); keim, kem. De kunne jævnføres med det gamle: hverr (Nom.), hvern (Akk.), hveim (Dat.) Eenstydigt med kvem el. kvenn er: hokken (Tell. o. fl.). — Neutralformen: kva (kaa, haa, haatt) bruges ogsaa som Adjektiv med Betydning:

)rd nogen Forskjel i Dialekterne; saaledes: draape, laase, aave, saate (i Sæt. og tildeels Tell.); dovo, skorv, stolo, :opo, govo (Hall. Vald.); dore, gove, sote (Nhl.); dure, luse, ıve, sute (forældr. i Sdm.) — Jf. Isl. báru, drápu &c.

Til denne Art hører Ordet vera, som er noget afvigende. et har to Arter Præsens: 1) ær (mest alm. æ), ɔ: er; 2) r' (i Sæt. var'e), som bruges paa flere Steder i den fu- riske Betydning: skal være, kommer til at være. Imperf. dder: var (va), i Fl. vaare, voro, vore. Supin. vore ere). Imperativ: ver.

271. Under denne Slægt maa man ogsaa anføre nogle erber, der have aa eller aabent o i Imperf. hvilket er at see som en Afændring af a. Saadanne ere:

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.
ı (æte).	et' (æt'e).	aat (Fl. aate, oto).	ete (ite).
ıgja	ligg'	laag (- laage, logo)	legje (lie)
ıa	ser (sjer)	saag (- saage, sogo)	sett (sjet)
›ma	kjem'	kom (- komo)	kome (kjime)
va	søv' (sev)	sov, svav (- sovo)	sove

Mange Sprogarter have ogsaa o i Imperf. af de Ord: ka, reka; kverva, skjelva, kveppa, verpa, veksa (altsaa: lek', lok, kje; skjelv', skolv, skolve ꝛc.) Ligeledes ved: rekka, sekka, strekka ȷ stekka. Disse Ord have i nogle Dial. (søndre Berg. o. fl.) ı egen Form: røkkja, søkkja, strøkkja, støkkja (Præs. røkk'e, pf. rokk, S. rokkje ꝛc.) Hermed jævnføres: sløngja, sløng', ıang, og hængja, hæng', haang, - som høres paa enkelte ıteder.

Overgang til en anden Slægt dannes af de Ord: tyggja, ›ggja, bykſa, - som i Præs. hedde: tygg', nygg', byks'; i mperf. togg, nogg, boks; i Supin. toggje, noggje, bokse.

272. Den anden Slægt af den stærke Flexion, har langt i Imperf. og omfatter lidt over 20 Verber. De fleste have

haard Vokal i Infinitiv, men Omlyd i Præsens. Supinum har deels Stammevokalen, deels e eller i (nemlig foran g og k). Exempler ere:

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.
mala	mæl' (e).	mol (Fl. molo).	male (mile).
draga	dræg'	drog (– drogo)	dregje (drie)
slaa	slær	slo (– sloo, slogo)	slegje (slie)

Saaledes bøies: 1) ala, fara, gala, grava, skava, vade (som mala); 2) gnaga, taka (som draga). Vaklende i Supin. ere: aka, skaka (deels: skakje, deels skjekje). 3) flaa, klaa, tvaa (som slaa). — Den første Række har tildeels samme Vokal i Supinum som den anden; saaledes i Sdm. fire (el. fere), grive, skjive; ved Trondhjem: fære, græve, æle, mæle. — Supinum af de Ord, som ende med g (gj), har i det Sognske haardt g (drege eller drige, flige, klige, slige), men ellers almindeligst et vokaliseret g: dreie, fleie, kleie, sleie, eller (i mange Dial.) drie, klie, slie (Jf. § 101). Saaledes udtales ogsaa Participiet: dreien, sleien rc. men i Fleertal: dregne, slegne. — Ordene af den tredie Række skulde egentlig hedde: flaga, klaga, slaga, tvaga (f. § 98); heraf kommer deres Form med g i Particip og Supinum.

273. De øvrige Verber af denne Slægt ere mere afvigende og anføres her fuldstændig:

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.
standa (staa).	stend (og staar).	sto (Fl. stoo).	stae (stide, stie)
traa (f. troda)	træ(r)	tro	trae (f. tradet)
sverja	svær	svor	svore
veva	vev'	vov	vove
vega	veg'	vog	vegje (vogje)
lægja (læa)	læg (og lær)	log (Fl. logo)	lætt, laae (Ork.)
døy (døya)	døyr	do (og døydde)	daae (ved Trhj).
laupa	løyp'	ljøp (og laupte)	lope (lype)

Anm. Mest udviklet er disse Ords Form i det Sætersdalske; saaledes i Maskul. tvei, tri, fjore; i Femin. tvæ, trjaa, fjora; i Neutr. tvau, trju, fjogo. De tilsvarende Former i det gamle Sprog er: Mask. tveir, þrír, fjórir; F. tvær, þrjár, fjórar; N. tvau, þrjú, fjögur.

De følgende Tal hedde: fem (fim), seks, sjau, aatte, nie, tie (tio), elleve, tolv, trettan (-aan, aa, a), fjortan, femtan, sekstan, sjautan (sjaukja, saukja), attan (akjan, aakja, aukjaa), nittan (nikja &c.), tjuge (kjuge). Titallene hedde i Berg. og Trondhj. Stift: tretti, fyrti, femti, seksti, sjautti (sytti), aatteti, nitti; – men i det søndenfjeldske har man andre Former: trædeve, fyrrekjuge, hal-tres, tres o. s. v. ligesom i Dansk.

Fra Talordet ein udgaaer Artikelen: ein, ei, eit, som forhen er omtalt. Den adskiller sig fra Talordet kun derved, at den ikke faaer nogen Betoning, og at den særegne Udtale af Maskulinets n (nn efter § 35) tildeels bortfalder.

III. Verbernes Bøining.

Indledning.

261. Verberne have en særegen Bøiningsmaade, som tjener til at betegne de forskjellige Forandringer i Begrebet om en Handling eller Begivenhed, saasom dens Tidsforhold, dens Virkelighed eller Mulighed, med flere. Nogle af disse Forholde blive imidlertid betegnede ved at tilføie et andet Verbum (Hjælpeverbum), og undertiden bliver det samme Forhold betegnet baade ved et saadant Hjælpeverb og ved Bøiningsformer. Disse Former dannes enten ved Tillæg af en vis Endelse eller ved en Forandring af Rodvokalen (Aflyd, § 127). Den sidste Maade anvendes kun ved en mindre Deel af Verberne, men er tildeels meget stærkt udviklet, saa at Vokalen i et Ord undertiden kan antage fire eller fem forskjellige Former.

Ogsaa Verbernes Flexionsformer have tildels nogen Ulighed i Sprogarterne, men denne er dog ikke betydelig, og man bliver her ikke besværet af en saadan Dialektforskjel som ved adskillige andre Bøiningsformer. Fra det gamle Sprogs Former ad=

259. Af de saakaldte ubestemte Pronomener mærkes følgende:

Maskul.	Femin.	Neutr.	Fleertal.
kvar (kvær, kvor, kor; haar).	kor (el. ligt Mask.)	kvart (kvært) kvort, kort).	(mangler)
nokon (noken, nogon, naan, noen).	nokor (nogor, noka, nokæ).	noko, noke, naa, noe	nokre (nogre, nokle, naar).
annen (an), annan, onnor.	onnor, onnaa annor, anna	anna	andre, are, aire
ingjen (ingjein)	ingji (e, æ, a, o, aa), ingor	inkje, inte, int'	ingje (æ, o), inga, ingre, ingle

Dativer findes kun i faa Sprogarter; saaledes: kverjo og koraa; nokraa, auraa og auro (Isl. ödru). De fleste af de herskende Former ere forvanskede, formodentlig ved en Efterligning af Skriftsproget; i sit rette Forhold til det gamle Sprog skal Maskul. hedde: kvar, nokor, annar, eingje. Det sidste Ord indeholder en benegtende Partikel: gje eller kje som ogsaa findes i andre Ord, nemlig: kor-gje (ↄ: ingen af to), kor-kje (ↄ: hverken), aldre-gje (ↄ: aldrig), ei-gje (ↄ: ikke). Men de to sidste hedde almindeligst: aldre (alder, alli) og ei, og det negtende Element gaaer saaledes ganske tabt.

Talordene.

260. De fleste af Talordene ere ubøielige og høre saaledes ikke egentlig til dette Afsnit. De tre første have Kjønsformer i de fleste Sprogarter; det fjerde bøies kun i een af Sprogarterne. Deres Former ere:

Maskul.	Femin.	Neutr.
ein (einn)	ei (Isl. ein).	eit (eitt, ett).
tvo, to; tveir, tvei	tvo; tvær, tvæ	tvau; tvaug, tvu
tri, tre; trir, tryaa	tri, trjaa, tryaa	try, tryg; trju
fire, fjore	fire, fjora (Sæt.)	fire (alm.) fjogo (Sæt.)

Anm. Mest udviklet er disse Ords Form i det Sætersdalske; saa-
les i Maskul. tvei, tri, fjore; i Femin. tvæ, trjaa, fjora; i Neutr.
au, trju, fjogo. De tilsvarende Former i det gamle Sprog er:
ask. tveir, þrír, fjórir; F. tvær, þrjár, fjórar; N. tvau, þrjú, fjögur.

De følgende Tal hedde: fem (fim), seks, sjau, aatte, nie, tie (tio),
ve, tolv, trettan (-aan, aa, a), fjortan, femtan, sekstan, sjautan
aukja, saukja), attan (akjan, aakja, aukjaa), nittan (nikja ꝛc.), tjuge
uge). Titallene hedde i Berg. og Trondhj. Stift: tretti, fyrti, femti,
ti, sjautti (sytti), aatteti, nitti; – men i det søndenfjeldske har man
re Former: trædeve, fyrrekjuge, hal-tress, tress o. s. v. ligesom i
nsk.

Fra Talordet ein udgaaer Artikelen: ein, ei, eit, som forhen er
talt. Den adskiller sig fra Talordet kun derved, at den ikke faaer
gen Betoning, og at den særegne Udtale af Maskulinets n (nn efter
35) tildeels bortfalder.

III. Verbernes Bøining.

Indledning.

261. Verberne have en særegen Bøiningsmaade, som tjener at betegne de forskjellige Forandringer i Begrebet om en ndling eller Begivenhed, saasom dens Tidsforhold, dens irkelighed eller Mulighed, med flere. Nogle af disse For- lde blive imidlertid betegnede ved at tilføie et andet Verbum)jælpeverbum), og undertiden bliver det samme Forhold be- gnet baade ved et saadant Hjælpeverb og ved Bøiningsformer. isse Former dannes enten ved Tillæg af en vis Endelse eller d en Forandring af Rodvokalen (Aflyd, § 127). Den sidste taade anvendes kun ved en mindre Deel af Verberne, men tildeels meget stærkt udviklet, saa at Vokalen i et Ord un- rtiden kan antage fire eller fem forskjellige Former.

Ogsaa Verbernes Flexionsformer have tildels nogen Ulighed Sprogarterne, men denne er dog ikke betydelig, og man bliver r ikke besværet af en saadan Dialektforskjel som ved adskillige ndre Bøiningsformer. Fra det gamle Sprogs Former ad-

stille de sig ved en større Simpelhed og Eensformighed, medens de dog i Grunden have megen Lighed med samme.

262. De transitive Verber, hvis Betydning altid er handlende eller *aktiv* (§ 117), kunne ogsaa antage en egen Form for den lidende eller *passive* Betydning. Dette Forhold betegnes i Almindelighed ved et Hjælpeverbum i Forbindelse med de forhen omtalte passive Participier (§ 157). I nogle faa Tilfælde kan Passivet ogsaa betegnes ved Endelsen st (ast, est; as, es), f. Ex. høyrest (ɔ: bliver hørt); dog maa man vogte sig for at ansee denne Form som en Passivform i Folkesproget, da nemlig denne Endelse for det meste har andre Betydninger, hvorom forhen er talt (§ 168). Som den oprindelige Betydning ansees den reflexive, hvori Endelsen st er traadt istedet for Pronomenet: seg (sek); vi ville derfor i det Følgende kalde de hertil hørende Verber de *reflexivformede*.

263. Fremstillingsmaaden (Modus) skulle efter det gamle Sprog være tre Slags, nemlig 1) den fremsættende eller fortællende Maade (Indikativ), 2) den betingende Maade (Konjunktiv), og 3) den befalende eller bedende Maade (Imperativ). Men Konjunktiv bruges ikke som en egen Bøiningsform, da dets Betydning udtrykkes enten ved Hjælpeverber eller ved Indikativets Form. Derimod findes i nogle Tilfælde en ønskende Modus (Optativ), som har Lighed med det gamle Konjunktiv.

Ved Siden af disse Maader mærkes de saakaldte Middelformer: Infinitiv, Participium og Supinum. Infinitivet (som er Verbets Nævneform, § 118) kjendes derpaa, at Partikelen: te, til=aa eller: aa (G. N. at) kan sættes foran samme. Det har megen Lighed med Grundformen af de tostavede Femininer (§ 226) og ender saaledes i de sydvestlige Distrikter (Sogn til Lister) altid paa a, men ellers almindeligst paa e, hvilket i det Trondhjemske oftest bortfalder (§ 62). Participierne ere

afledede Adjektiver og saaledes forhen forklarede. Det aktive Particip paa – ande (f. Ex. komande) dannes sædvanlig kun af intransitive Verber (§ 155) og maa ikke forvexles med de ligelydende Ord, som dannes af Transitiver og have passiv Betydning, f. Ex. takande (§ 158). Det passive Particip ender paa en, d, t, a (§ 157). Supinum er egentlig et Neutrum af dette Particip, men bruges almindelig til at betegne et Par aktive Tidsformer og findes saaledes ved en stor Deel Verber, som ikke have noget passivt Participium.

264. Tidsformen (Tempus) er tre Slags, nemlig: den forgangne Tid (Præteritum), den nærværende (Præsens) og den tilkommende (Futurum). Den sidste dannes sædvanlig ved Hjælpeverber (skal, vil). Præteritum deler sig i Imperfektum, Perfektum og Plusqvamperfektum; men det er kun den første af disse Former, som dannes ved Bøining; de to andre dannes derimod ved Hjælpeverber (heve el. har, og hadde).

De Tidsformer, som her komme mest i Betragtning, ere saaledes Præsens og Imperfektum (af Indikativets Modus). Dernæst maa Supinum anføres som den Form, hvorved Perfektum dannes.

265. Endelig maa anmærkes, at der i mange Sprogarter (ligesom i det gamle Sprog) ogsaa findes en egen Form for Fleertallet. Denne Form finder Sted i Præsens af Indikativ, hvor den altid er lig Infinitivet; i Imperfektum findes den kun ved en Deel af Verberne og har da særegne Former, som maae anføres ved de forskjellige Klasser. Disse Former ere ellers bortfaldne i en stor Deel af Dialekterne, saa at kun Eentalsformen anvendes i alle Forholde. Derimod er en Fleertalsform af Imperativet mere almindelig; denne ender sædvanlig med e og dannes af Roden i Infinitiv.

Foruden disse Former havde det gamle Sprog ogsaa Personal-Endelser; men disse unødvendige Former ere overalt

bortfaldne, saa at der kun findes enkelte Levninger af samme, der dog ere meget sjeldne.

266. Efter samtlige Formers Beskaffenhed og især efter Imperfektets Form kunne Verberne inddeles i to Hovedklasser eller Konjugationer. I den ene Klasse foregaaer Bøiningen fornemmelig ved Forandring af Rodvokalen (Aflyd, Omlyd) og Imperfektet faaer ikke nogen Forlængelse; denne Forandringsmaade kaldes den stærke Konjugation. I den anden og største Klasse foregaaer Bøiningen ved Endelser, og Imperfektum ender saaledes paa de, te eller a (egentl. ade); denne Maade kaldes den svage Konjugation. En liden Række af Verber antager baade Aflyd og Endelser og kan saaledes ansees som en Mellemting af begge Konjugationer eller som en afvigende Art af de svage Verber.

De Ord, som henhøre til den stærke Konjugation, udgjøre et Antal af henved 150, altsaa kun en liden Deel af Verbernes store Mængde; men denne Deel indbefatter de vigtigste og mest brugelige Verber. De hertil hørende Ord ere i Almindelighed Stamord, hvorimod de afledede Verber henhøre til den svage Konjugation. Da de stærke Verber desuden have de mest udviklede Former, synes det rigtigst, at disse blive først afhandlede.

A. Den stærke Konjugation.

267. De fælles Kjendemærker paa Verberne af den stærke Konjugation ere følgende. Præsens (Indik.) er Eenstavelsesform, dog saaledes at det i mange Sprogarter ender med en Halvlyd (et uvæsentligt e, ligesom ved Adjektiverne). Imperfektum er reen Eenstavelsesform og har en anden Vokal end Præsens. Supinum ender paa e (egentlig: et) og er at ansee som et Neutrum af Participiet, der ender paa en og deklineres som de Adjektiver, der have denne Form (§ 249).

De hertil hørende Verber kunne inddeles i fem Slægter,

eftersom Imperfektets Vokal er a, o, e; au eller ei: Man kunde ellers ordne dem i tre Klasser efter de tre Grundvokaler a, u og i; de tre første Slægter have nemlig saadanne Vokaler, som ere beslægtede med a (Aflyd: o, aa; Omlyd: e, æ), den fjerde Slægt hører til U-Klassen (Aflyd: au, o; Omlyd: y), den femte til I-Klassen (ei, i). De tre første Slægter dele sig i forskjellige Arter og have mange afvigende Ord; de to sidste Slægter ere derimod meget regelmæssige.

268. Den første Slægt, hvis Rodvokal er a i Imperf. indbefatter over 50 Verber, der dele sig i to Arter med lidt forskjellige Former. I den første Art er den sidste Konsonant fordoblet eller sammensat, og Vokalen er altsaa kort; i den anden Art er Konsonanten enkelt og altsaa Vokalen lang. Forskjellen imellem begge Arter findes i Supinum og Imperfektets Fleertal.

De fleste Verber af første Art bøies som følgende Ex.

Inf.	Præs.	Imperf.	Supin.
detta (e).	dett' ('e).	datt (Fl. dotto).	dotte (dutte).
verta (e).	vert' ('e).	vart (– vorto).	vorte.

Hertil høre: 1) bresta, detta, gleppa, knetta, skvetta, sleppa, smella, smetta, spretta, svella, svelta o. fl. (regelmæssige); brenna, renna (nogle St. i Præs. brinn, rinn); 2) kverva, skjelva, veksa, rekka, sekka (som tildeels ere afvigende, hvorom nedenfor); 3) fella (tildeels: Inf. falla, Ipf. falt og fill), gjelda (tildeels Inf. galda, og altid i Imperf. galdt).

I Supinum have nogle Sprogarter (Guldbr. Trondhj.) u for o, f. Ex. bruste, sluppe, svulte. — Fleertal af Imperf. er her som ved de følgende Slægter fuldkomnest i Hall. og Vald. hvor det ender paa o (sloppo, svolto, sprotto); andre Steder ender det paa e, forsaavidt det bruges. Halvlyden i Præs. høres altid i de bergenske og kristiansandske Dialekter (f. Ex. brest'e, slepp'e), i Hard. lyder den som u (slepp'u).

269. Nogle Verber (med nn, nd eller ng) adskille sig derved, at Vokalen i Inf. og Præs. bliver i eller y, og i Supinum altid u. Exempler ere:

Inf.	Præs.	Impf.	Sup.
finna (e).	finn' (e).	fann (Fl. funno, e).	funne.
syngja	syng'	sang (– sungo)	sungje.

De hertil hørende Ord ere 1) vinna, spinna (som finna); 2) binda, vinda, stinga. Disse have i Imperf. batt, vatt, stakk (Fl. bundo, vundo, stungo); og i Imperativ: bitt, vitt, stikk (Fl. binde, vinde, stingje). 3) springa, klinga (el. klyngja), syngja, slyngja. Disse have i nogle Sprogarter (B. Stift) altid aa i Imperf. (spraang, klaang, saang, slaang). 4) drikka (drikk', drakk, drukkje); saaledes ogsaa: stikka, sprekka (el. sprikka), bitta, vitta, – som ere regelmæssige Variationer af stinga, springa, binda, vinda (Jf. § 105). De Ord brenna og renna høre i nogle Dial. ogsaa hertil, og saaledes omfatter denne Række samtlige Ord, som have n efter Vokalen.

Ved Rødder paa k og g indskydes altid j foran e i Supium (og Particip), f. Ex. sprungje og sprungjen.

270. Den anden Art, som har langt a i Imperf., faaer i Supinum deels o, deels e (aabent); Imperfektets Fleertal faaer aa eller o (lukt). Exempler ere:

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.
bera.	ber'.	bar (Fl. baare, boro).	bore
drepa	drep'	drap (– draape, dropo)	drepe (drope)
sitja	sit'	sat (– saate, soto)	sete (sote)

Hertil hører 1) skjera, stela (som bera); 2) lesa, leka, reka (som drepa); 3) gita, giva, sitja, bidja (bie el. bea). I flere Sprogarter mærkes en Stræben efter Lighed i Supinets Form; saaledes hedder det i Ork. o. fl. bere, stele (istedetfor: bore, stole); derimod hedder det i nordre Berg.: drope, lose, lokje, rokje; og i søndre Berg. gote, gove, sote, boe (i Lighed med første Række). — I Fleertal af Imperf. faae disse

)rd nogen Forskjel i Dialekterne; saaledes: draape, laase, ıave, saate (i Sæt. og tildeels Tell.); boro, skoro, stolo, 'opo, govo (Hall. Vald.); bore, gove, sote (Nhl.); bure, luse, ıve, sute (forældr. i Sdm.) — Jf. Isl. báru, drápu &c.

Til denne Art hører Ordet vera, som er noget afvigende. :t har to Arter Præsens: 1) ær (mest alm. æ), ɔ: er; 2) r' (i Sæt. var'e), som bruges paa flere Steder i den fu= riske Betydning: skal være, kommer til at være. Imperf.)der: var (va), i Fl. vaare, voro, vore. Supin. vore ere). Imperativ: ver.

271. Under denne Slægt maa man ogsaa anføre nogle :rber, der have aa eller aabent o i Imperf. hvilket er at see som en Afændring af a. Saadanne ere:

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.
ı (æte).	et' (æt'e).	aat (Fl. aate, oto).	ete (ite).
;gja	ligg'	laag (– laage, logo)	legje (lie)
:a	ser (sjer)	saag (– saage, sogo)	sett (sjet)
ma	kjem'	kom (– komo)	kome (kjime)
va	søv' (sev)	sov, svav (– sovo)	sove

Mange Sprogarter have ogsaa o i Imperf. af de Ord: 'a, reka; kverva, skjelva, kveppa, verpa, vekſa (altsaa: lek', lok, kje; skjelv', skolv, skolve ꝛc.) Ligeledes ved: rekka, sekka, strekka stekka. Disse Ord have i nogle Dial. (søndre Berg. o. fl.) egen Form: røkkja, søkkja, strøkkja, støkkja (Præs. røkk'e, ›f. rokk, S. rokkje ꝛc.) Hermed jævnføres: sløngja, sløng', ang, og hængja, hæng', haang, – som høres paa enkelte teder.

Overgang til en anden Slægt dannes af de Ord: tyggja, ggja, bykſa, – som i Præs. hedde: tygg', nygg', byks'; i nperf. togg, nogg, boks; i Supin. toggje, noggje, bokſe.

272. Den anden Slægt af den stærke Flexion, har langt i Imperf. og omfatter lidt over 20 Verber. De fleste have

haard Vokal i Infinitiv, men Omlyd i Præsens. Supinum har deels Stammevokalen, deels e eller i (nemlig foran g og k). Exempler ere:

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.
mala	mæl' (e).	mol (Fl. molo).	male (mile).
draga	dræg'	drog (– drogo)	dregje (drie)
slaa	slær	slo (– sloo, slogo)	slegje (slie)

Saaledes bøies: 1) ala, fara, gala, grava, skava, vade (som mala); 2) gnaga, taka (som draga). Vaklende i Supin. ere: aka, skaka (deels: skakje, deels skjekje). 3) flaa, klaa, tvaa (som slaa). — Den første Række har tildeels samme Vokal i Supinum som den anden; saaledes i Sdm. fire (el. fere), grive, skjive; ved Trondhjem: fære, græve, æle, mæle. — Supinum af de Ord, som ende med g (gj), har i det Sognske haardt g (drege eller drige, flige, klige, slige), men ellers almindeligst et vokaliseret g: dreie, fleie, kleie, sleie, eller (i mange Dial.) drie, klie, slie (Jf. § 101). Saaledes udtales ogsaa Participiet: dreien, sleien &c. men i Fleertal: dregne, slegne. — Ordene af den tredie Række skulde egentlig hedde: flaga, klaga, slaga, tvaga (s. § 98); heraf kommer deres Form med g i Particip og Supinum.

273. De øvrige Verber af denne Slægt ere mere afvigende og anføres her fuldstændig:

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.
standa (staa).	stend (og staar).	sto (Fl. stoo).	stae (stide, stie)
traa (s. troda)	træ(r)	tro	trae (s. tradet)
sverja	svær	svor	svore
veva	vev'	vov	vove
vega	veg'	vog	vegje (vogje)
lægja (læa)	læg (og lær)	log (Fl. logo)	lætt, laae (Ork.)
døy (døya)	døyr	do (og døydde)	daae (ved Trhj).
laupa	løyp'	ljøp (og laupte)	lope (lype)

Ogsaa af Verbet: gjøy – findes Imperf. go og Sup. aae, som forældet (Sdm.). – Ordet laupa synes at have tabt en gamle Form ljop; i de Egne, hvor Lyden jo ikke bliver l jø (§ 69), hedder det: laupte.

Præsens Fleertal er i denne som i de øvrige Slægter gt Infinitiv; f. Ex. dei fara, dei draga (Andre Dial. dei ɛr, dei dræg, s. 265). Imperativ dannes som sædvanlig af nfinitivets Rod, f. Ex. far! drag! slaa! vev, læg! Afvigende : statt! (Fleertal stande!). Jf. 269.

274. Den tredie Slægt har i Imperfektum et lukt e, men ır ellers megen Lighed med anden Slægt. Den indbefatter n faa Verber, og da disse tildeels ere uregelmæssige, blive : her fuldstændig anførte.

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.
ɪta	læt' (e).	let (Fl. leto).	late (lite, lete)
ɪata	læt'	let – —	laate, (lite, lete)
raata	græt'	gret (Fl. greto)	graate (grite)
laasa	blæs'	bles – —	blaase (blise)
alda	held'	heldt (Fl. hildo?)	halde (hilde)
anga	heng'	hekk (Fl. hingo)	hingje
anga (gaa)	gjeng'	gjekk (Fl. gjingo)	gjingje (gjengje),
ɔa	fæ (og fær)	fekk (Fl. fingo)	fingje (fengje, faatt).

Ordet faa er at ansee som en gammel Forkortning af ınga (el. faanga); i Lighed hermed bliver ganga (el. gaange) ſte til gaa (nogle St. ga), ligesom standa (af forrige Slægt) liver til staa (og sta). De ægte Præsensformer: stend og jeng bruges kun i nogle Dialekter (Rbg. Tell. Sdm. – i 5dm. hedder det ogsaa: stæ, og gjæ); den almindeligste Form r derimod: staar og gaar, ligesom faar. Hertil svarer Suinum: gaatt, faatt (sjeldnere: staatt). Imperativ af ganga edder gakk (Fl. gangje), af halda: haldt! (Fl. halde).

Nogle Ord, som ellers henhøre til første Slægt, antage i mange Sprogarter et Imperf. med e eller i. Disse Ord ere: fella, lesa, leka, reka; de findes saaledes (i Sogn, Shl. o. fl.) med Imperf. fill, les (og lis), lek, rek (langt e); Sup. fille, lese, lekje, rekje. — Det første har i det gamle Sprog Imperf. féll.

Anm. Det gamle Sprog havde nogle Imperfekter med é og ligeledes med jó (io), som nu ikke findes i Folkesproget, hvor de hertil hørende Ord (leika, ráda, auka, búa o. fl.) have svag Flexion. — Den særegne Aflyd i denne Slægt (hvor nemlig den haarde Vokal mangler i Imperf.) bliver forklaret deraf, at disse Ord engang have havt et Imperf. med Reduplikation (d. e. den Egenhed, at den første Konsonant bliver til to, hvoraf den ene adskilles fra Roden ved en indskudt Vokal, f. Ex. i Lat. fefelli af fallo). Denne Form skal findes ved nogle Verber i det Gothiske, f. Ex. haihald (ɔ: holdt), og den nyere Form (f. Ex. Tydsk: hielt) ansees som fremkommen ved en Sammentrækning af de to Stavelser i den gamle Form (Jf. § 103). S. Bopps vergl. Gram. p. 836. Oldnorsk Gram. af Munch og Unger p. 29.

275. Som den fjerde Slægt betragte vi de Verber, der have au i Imperfektum (den forhen nævnte U-klasse). Disse Ord have meget regelrette Former; Rodvokalen er overalt i Præs. y (som Omlyd af ju og jo i Infin.), i Imperf. au (Fl. u, i Hall. og Vald.), Supinum o (aabent). Exempler ere:

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.
njota (e).	nyt' (e).	naut (Fl. nuto).	note.
krjupa	kryp'	kraup (- krupo)	krope.
fjuka	fyk'	fauk —	fokje.

Hertil hører: bjo(d)a, brjota, drjupa, fjuka, fljota, fljuga, frjosa, gjosa, glupe, grjupe, gyve (for gjuva), kjosa, kluva, krjupa, ljota, ljuga, njosa, njota, rjo(d)a, rjota, rjuka, sjo(d)a, skjota, smjuga, strjuka, stupa, suga, supa, tjota, trjota. Infinitivets Form er meget forskjellig i Sprogarterne. Den gamle Form med ju (foran k, g, p, v) og jo (foran t, d, s) er herskende i de sydvestlige Egne (Sogn til Lister) og tillige (dog tildeels uden j) i Nbg. Tell. og Guldbr. hvor Endevokalen er

e, f. Ex. sjuke, skjote; i de øvrige Sprogarter gaaer u og o over til ø (aabent) eller y (lukt), saaledes: sjøke, skjøte (Hall. Vald. Sfj. Sdm. og fl.), syka, bryta (Shl.), syk', bryt', Trondhj.) – Jf. § 69, 70. Paa de fleste Steder bortfalder efter de sammensatte Konsonanter f. Ex. brota, frosa, struka el. struke); drøpe, fløte, strøke; – derimod beholdes j efter en enkelte Kons. f. Ex. bjoa (= bjøde), sjuka, njosa; undagen naar Vokalen er y, thi da bortfalder altid j (syka, nyr), hvis ikke en Ganebogstav gaaer foran (gjysa, skjyta). llmindelig bortfalder j i de Ord: stupa, suga, supa; de øvrige om ovenfor ere anførte uden j, ere saadanne som ikke bruges alle Sprogarter. Den fuldkomne Form mangler ved de Rødder, som ende paa d: bjoa, sjoa; i Sdm. med forandret Vokal: bjøde, sjøde (§ 81).

276. Den femte og sidste Slægt af den stærke Flexion – iar i Imperf. ei (I-Klassen). Formerne ere meget simple og regelrette; Præsens har samme Vokal som Infinitiv, nemlig i lukt); Supinum har aabent i (e). Exempler ere:

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.
bita (e).	bit' (e).	beit (Fl. bito).	bite (bete).
stiga	stig'	steig (– stigo)	stigje

Hertil hører: driva, gripa, kliva, knipa, kvina, lide, ride, risa, riva, siga, skina, skride, skrika, slita, sviva, triva – med flere af mindre Vigtighed. Formerne ere meget lige i Dialekterne, uden forsaavidt Udtalen af det aabne i i Supinum er noget vaklende (§ 18); foran gj bliver dette i lukt (altsaa: stigje el. stie).

277. Det er saaledes kun den sidstanførte Slægt, som har blød Vokal i alle Former. De andre Slægter have derimod det Forhold, at Præsens har blød Vokal (Omlyd), men Imperfektum har haard Vokal, undtagen ved de faa Verber i den tredie Slægt. Infinitiv har samme Vokal som Præsens i

første og femte Slægt, men derimod ikke i de tre mellemste Slægter. Den største Deel af de stærke Verber har lang Vokal og eenlig Konsonant i Enden (Undtagelser findes kun i første og tredie Slægt). Nogle faa Ord ende med Rodvokalen; men denne Form er vistnok fremkommen ved en Forkortning ligesom Dialektformerne: staa, gaa, læ (§ 98). Ved disse Ord har Præsens sædvanlig et r (ser, klær, slær), medens det ellers ender med Roden eller (i nogle Dial.) med Halvlyd. Forstærkelse af Endekonsonanten findes i Imperativ og Imperf. af nogle Rødder paa ng, nd, ld (f. Ex. gakk, statt, haldt) hvorom forhen er talt.

Anm. Ved Rødder paa g og k findes den regelmæssige Forandring, at et j indskydes foran Endelser med e. Saaledes i Supinum (og Particip); f. Ex. sokkje, tekje, strokje, stigje (af sekka, taka, strjuka, stiga). Ligeledes i Imperativ Fleertal: drikkje! takje! gangje; — dog findes dette kun i nogle Dialekter (Sæt. Tell. Hall. Guldbr.) Derimod indskydes intet j i Imperfektets Fleertal (toke, droge), da den egentlige Vokal i denne Form er haard (Ex. toko, drogo, i Hall. og Vald.)

278. De reflexivformede Verber af denne Konjugation (§ 262) dannes simpelthen derved, at Endelsen st (nogle St. s) føies til den almindelige eller korte Form; f. Ex.

Inf.	Præs.	Impf.	Sup.
finnast (– as).	finst.	fanst.	funnest.
takast	tækst	tokst	tekjest
trivast	trivst	treivst	trivest

I den reciproke Betydning (§ 168) bruges sædvanlig en Fleertalsform, f. Ex. dei finnast, dei takast. Supinum skulde vel egentlig hedde: funnetst, tekjetst; men en saadan Form vilde ikke taales, saa meget mere som dette t endog mangler i den korte Form. Naar Roden ender med t eller d, bortfalder denne Lyd ved Sammenstødet med st; saaledes: læst, brysst, slist (for lætst, brytst, slitst), byst og baust (for bydst, baudst). Jf. § 51.

B. Den svage Konjugation.

279. Verberne af den svage Konjugation kjendes derpaa, at Imperfektet har en Forlængelse og saaledes ender med de, te eller a (egentl. ade). Den første Endelse ansees som den oprindelige Form. Forskjellen imellem de og te grunder sig kun paa Vellyden; naar nemlig Roden af et Ord ender med en haard Konsonant, kan det bløde d ikke umiddelbar forbindes med samme (§ 50); saaledes bliver t altid føiet til de Rødder, som ende paa k, t, p, s (Ex. søk-te, møt-te, kjøp-te, lys-te), og oftest ogsaa til r, l og n (Ex. styr-te, kvilte, synte); medens derimod d føies til g, d, v, m og til en Vokal (f. Ex. leig-de, id-de, liv-de, gjøym-de; bu-dde). Det d, som skulde tilføies med Bindevokalen a (f. Ex. kast-a-de), bortfalder i alle vore Dialekter, saa at kun a bliver tilbage; altsaa: kasta' (ɔ: kastede). Jf. 157. Participiet retter sig altid efter Imperfektum og ender paa d', t' og a (for ad); som Neutrum af samme ender Supinum paa t og a (for at). S. § 146.

Præsens (af Indikativ) ender i denne Konjugation enten 1) som en stærk Form med en Konsonant, eller 2) med e (er) eller 3) med a (ar). Efter denne Forskjel kan Verberne i denne Konjugation inddeles i tre Slægter. Den første Slægt er den mindste men tillige den vanskeligste; de to andre Slægter ere meget store, men ogsaa meget simple og regelrette, saa at de kunne afhandles i Korthed.

280. Til den første Slægt henføres en Række af Verber, som danne en Mellemart af den stærke og den svage Konjugation og som ellers dele sig i mindre Arter. Præsens er her ligedan som i forrige Konjugation; det er altsaa Eenstavelsesform, uden forsaavidt det i flere Sprogarter ender med Halvlyd ('e). Naar Roden ender med en Vokal faaer Præsens Endelsen r.

Hovedarten indbefatter noget over 30 Verber, hvis Præ-

sens ender med Roden, og hvis Imperfektum har Aflyd. Vokalforandringen er kun to Slags: 1) e (eller æ foran n og m) med Aflyd a, og 2) y med Aflyd u (aabent). Infinitiv har et j foran Endelsen, men dette j bortfalder i alle de Former, hvori ingen væsentlig Vokal paafølger. Exempler ere:

Inf.	Præs.	Impf.	Sup.
telja (e).	tel' (tel'e).	talde.	talt (Part. tald).
vænja	væn'	vande	vant
symja	sym'	sumde	sumt

De vigtigste Ord, som høre hertil ere: 1) hevja, krevja, velja, kvetja, ledje (som telja); leggja (Pr. legg'e, Ipf. lagde, lade, lae, la; Sup. lagt); berja, verja (Præs. bær, vær); sæmja, tæmja, tænja (som vænja); 2) dylja, dynja, flytja, rynja, rysja, smyrja, spyrja, stynja; rydje (rya), stydje (stya), flysja, glymja o. fl. (som symja). Ord, som ikke have j, ere: kreka (krakte), mæta (matte), fornæma (fornamde). Adskillige Ord, som have samme Form i Infinitiv og dog ikke høre hertil (Ex. hesja, klyvja), skulle senere omtales.

Imperativ ender med Roden (af Infinitiv), altsaa tel! væn! sym! (men i Fl. telje! vænje! symje!). Endelsen de bliver i mange Sprogarter utydelig, naar den forbindes med r (§ 92), saaledes: vare for varde, spure for spurde. De Ord, som have y, faae i nogle Sprogarter ingen Aflyd; saaledes i Sdm. og flere: symde, dylde, rydde (Undtag.: smurde, spurde).

281. Adskillige afvigende og uregelmæssige Verber lade sig nærmest henføre til denne Art. Nogle Verber have en særegen Aflyd og tillige den Egenhed, at Præsens er en reen Eenstavelsesform, som ligner Imperfekterne af de stærke Verber. Saaledes:

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.
kunna (e).	kann.	kunde (kunna).	kunna.
skule	skal	skulde (sku)	skula
turva	tarv (tar)	turvte (turrte)	turvt (turt)
vita	veit	visste	visst (vita).

Ganske afvigende ere:

ga (ega). eig' (eg). *aatte (aagte)* *aatt.*

Inf. mangler) *maa* *maatte* *maatt (maatta).*

Nogle Ord have stærk Form i Præsens, men ingen Aflyd; sse ere: selja (sel', selde, selt), skilja, vilja (Sup. vilja, lda), setja, gledje (alm. glea). Tildeels ogsaa: byggja og kja (§ 271); ligesaa: dylja, dynja, symja ꝛc. (s. forrige §).

Nogle Ord have Omlyd i Præsens men ere ellers regel-næssige. Saadanne ere: ausa (øys', auste), laupa (løyp, ɑpte, i søndre Berg. s. 273), hogga (høgg', hogde). De ere ergaaede fra den stærke Konjugation. Det Ord: trenga : behøve) har i Præs. treng (el. trøng), i Ipf. traangde trengde.

282. Nogle faa Verber danne en Mellemart af denne og lgende Slægt, da nemlig Præsens har svag Form paa e r), men Imperfektum har Aflyd. Da disse Ord ogsaa have dre Afvigelser, anføres de her fuldstændig.

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.
kkja.	vekkje(r).	vakte (vakkte).	vakt.
gja (teia)	tegje (teie)	tagde	tagt
gja (seia)	segje (seie, sie)	sagde (sade, sa)	sagt
ɑva (ha)	heve (he, hi)	havde (hade, ha)	havt (hatt)
iera	gjere	gjorde (gjore)	gjort
kja (tikje)	tykje(r)	tokte (totte)	tokt (tott)
øyra	høyre	haurde (haure)	haurt
øyra	kjøyre	kjaurde (kjaure)	kjaurt

Saaledes som vekkja bøies i mange Sprogarter ogsaa: kkja, rekkja, strekkja. I en stor Deel af Sprogarterne mangler flyden baade ved disse Ord og ved: tykja, høyra og kjøyra. det gamle Sprog findes höyra, köyra og gera uden Aflyd; røvrigt maa bemærkes, at de foranførte Slægter og Arter i t Hele stemme nøie overeens med Arterne i det gamle Sprog.

Anm. Efter den anførte Inddelingsgrund (§ 279) skulde disse Verber henføres til den anden Slægt, men jeg har dog sat dem hid for dermed at gjøre en Slutning paa de Verber, som have Aflyd.

283. En anden og mere regelmæssig Art bestaaer af de Verber, som ende med Rodvokalen. Ved disse Ord ender Præsens altid med r, Imperf. med dde, Supinum med tt (Partic. dd). Imperativ er ligt Infinitiv. Exempler ere:

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.
bu (ɔ: bo).	bur.	budde.	butt.
spaa	spaar	spaadde	spaatt

Denne Art har ingen Vokalforandring; kun i nogle Dialekter (Sdm. og Trondhj.) findes Omlyd i Præsens af: ro, gro og snu (saaledes: rør rodde, grør grodde, snyr snudde). Af de besynderlige gamle Imperfekter: reri, greri, sneri, - findes, saavidt vides, intet Spor i Folkesproget.

Til denne Art høre de allerfleste af de Verber, hvis Rod ender med en Vokal, som: naa, saa, gaa (ɔ: mærke), te (ɔ: vise) sli, bry, kry, sky, tru. Undtagelser ere de Ord, som forhen ere anførte under den stærke Konjugation (faa, sjaa, slaa &c.) og nogle Ord, som altid have en Endevokal, f. Ex. spea, fria, trua, – der høre til den tredie Slægt. De Verber, hvori Efterlyden bortfalder (f. Ex. ha for hava, klæ for klæda), antage tildeels samme Bøining; saaledes i nogle Dial.: har hadde hatt; klær klædde klætt.

284. Ved de reflexivformede Verber af denne Slægt bliver Endelsen st føiet til den almindelige korte Form; dog saaledes at den i Supinum almindeligst føies til Roden, medens kun nogle faa Dialekter (Trondhj. Helg.) beholde Endelsen t og lægge e s t til samme. Ved de Ord, som ende med Rodvokalen, træder st istedetfor r i Præsens. Exempler ere:

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.
vænjast.	vænst.	vandest.	vanst (vantest, Tr.)
spyrjast	spyrst	spurdest	spurst (spurtest)
maa'st	maast	maaddest	maast (maattest)

285. Den anden Slægt (af den svage Konjug.) har langt
ere simple og regelrette Former. Præsens ender med e (er,
:, – i Tell. Rbg. og fl.); Imperf. har de og te (efter Regelen
§ 279), Supinum har t. Aflyd finder ikke Sted; (de faa
)rd, som have Vokalforandring, ere henførte til forrige Slægt,
282). Til Exempel anføres:

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.
tøma(e).	tøme(r).	tømde.	tømt.
høva(e)	høve(r)	høvde	høvt
visa(e)	vise(r)	viste	vist
læra(e)	lære	lærte (lærde)	lært

Imperativ ender med Roden (tøm! vis! lær!) — Par-
:ipium retter sig efter Imperf.; saaledes: tømd, gløymd; vist',
:rt'. Præsens faaer kun i nogle Sprogarter (Tell. Rbg.) et
f. Ex. høver, lyser, viser ꝛc. Denne Endelse maa ikke læses
m ær (visær), thi Vokalen e skal have samme Lyd, som naar
n slutter Ordet, altsaa i viser ligedan som i vise. (Man
mmenligne Fleertallet af Femininerne, § 225). Imperfektets
øde Kons. d bliver i det Trondhjemske ofte til t, f. Ex.
mte, gløymte (eller med Forkortning: tømt', gløymt').

286. Til denne Slægt hører et betydeligt Antal Ord,
mlig den største Deel af de Verber, som have en blød Vokal
Roden med paafølgende enkelt eller ogsaa fordoblet Konso-
ınt. De Verber, som ere afledede ved Omlyd af andre Ord,
nføres i Almindelighed hertil; f. Ex. dæma (af Dam), læsa,
ela, bøta, føra, kjøla, døma, hysa, skyla, styva, tyna, løysa,
ypa, døyva ꝛc. (§ 123 o. f.) Imidlertid findes der ogsaa
deel Verber med haard Vokal, som antage denne Bøining;
aledes: tapa, spara, vara; laana, tola, tora, unna, stura,
ra o. fl.

Anm. De Verber, som have blød Vokal i Infinitiv, men haard
okal i en anden Form, høre naturligviis til de foregaaende Slægter.
landt andre Undtagelser mærkes de Verber, som afledes af et Ord, der

har blød Vokal (f. Ex. lima; fila, træla), og de, som ved Afledningen faae en tilføiet Konsonant (f. Ex. grønka, lengta), hvilke henhøre til den følgende Slægt.

287. Afvigelser i Formerne ere ved denne Slægt ikke betydelige. De Rødder, som ende med g og k, have sædvanlig et j foran en paafølgende Vokal, men ikke i andre Tilfælde. Saaledes:

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.	Imperativ:
pløgja.	pløgje(r).	pløgde.	pløgt.	pløg!
hengja	hengje(r)	hengde	hengt	heng!
søkja	søkje(r)	søkte	søkt	søk!

Nogle faa Ord, som have haard Rodvokal, antage i nogle Dialekter et j i Præsens, men ikke i Infinitiv; saaledes: vaka i Præs. vakje; duga (eller duge) i Præs. dugjer (i Tell. men ellers mangesteds: dye, dygje for dugje). Jf. § 45. I de Ord, som have en I-Lyd (i, y, øy) foran g, bliver dette g utydeligt, naar et j med Vokal paafølger (s. § 101); saaledes lyder: vigje, drygje, bøygje, – almindelig som: vie, drye, bøye; derimod høres g tydeligt i Imperf. vigde, drygde, bøygde, – og i Imperativ: vig! dryg! bøyg (Fl. vigje, drygje, bøygje). — Efter r og l bliver g og k utydeligt ved at støde sammen med Endelsens Konsonant; saaledes høres sædvanlig: myrte, værte, mylte, syrde, fylde – istedetfor: myrkte, verkte, mylkte, syrgde, fylgde. Hermed jævnføres: hjelte (for hjelpte), stemde (for stemnde), turrte (for turvte).

Anm. De Ord syrgja, fylgja og svelgja (i Tell. fygje, svægje) antage i mange Dial. samme Former som den første Slægt (§ 280); saaledes: syrja, syr', surde (el. syrde); fylja, fyl, fylde; svelja, svel, svalde. Ordet vyra (fordum: vyrða) hedder i Bergens Stift: vyrja, vyr'e, vurde (el. vyrde).

288. Med Hensyn til Rodens Forbindelse med Endelsen de og te – kan ellers mærkes, at Endelsen bliver ganske ukjendelig, naar Roden ender med et sammensat (impurt) d eller t; saaledes i Imperfekterne: hende (ɔ: hændte), mylde, vende,

krydde; velte (ɔ: væltede), feste, stifte, lyfte, smette, glytte o. fl. som have megen Lighed med Præsens: hende (i Tell. hender), mylde(r), velte(r), feste(r) o. s. v. Derimod dannes Imperf. regelmæssig ved Fordobling af et eenligt d og t; f. Ex. leide (leie) leidde, møte møtte, byte bytte. Ved Konsonanter, som ere fordoblede i Roden, bliver Fordoblingen utydelig, og især bortfalder enhver særegen Udtale af ll og nn (§ 34, 35); saaledes overalt i Imperf. fylte, minte, – om end Præsens udtales: fydle eller fydde, minje el. mingje (for fylle og minne). At nogle Sprogarter forandre p til f foran t (f. Ex. løyfte, klifte, slefte – af løype, klippe, sleppe), er før bemærket (§ 94; jf. Adj. 246).

Af de reflexivformede Verber, som høre hertil, kan følgende opstilles som Exempler.

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.
synast (est, es).	synest.	syntest.	synst (syntest).
kjennast	kjennest	kjendest	kjenst (kjentest)
blygjast (blyest)	blygjest	blygdest	blygst (blygtest)

Med Hensyn til Forskjellen i Supinum henvises til § 284. Infinitivet har oftest e (est, es) i Lighed med Præsens.

189. Den tredie og sidste Slægt, som tillige er den største, har de allersimpleste Former. Præsens ender paa a (ar i Tell. Rbg. Hard.); Imperf. paa a (for: ade); Supinum paa a (for at). F. Ex.

Inf.	Præs.	Impf.	Sup.
kasta (e).	kasta(r).	kasta.	kasta.
kalla (e)	kalla(r)	kalla	kalla
orka (– e)	orka(r)	orka	orka

Participiet retter sig som sædvanlig efter Imperf. og ender paa a (for ad; Isl. aðr). Imperativ er forskjelligt fra de forrige Slægter, da det altid ender med Vokal, nemlig med a i de Sprogarter, hvor Infinitiv har a, men med e, hvor Infin.

har e; altsaa: kasta! kalla! (i de sydvestl. D.) eller kaste! kalle! (mest almindelig, § 263). — Af Dialekt-Forskjelligheder mærkes, at Præsens findes i det Trondhjemske ofte paa e, f. Ex. han kaste, han rope. Den ægte Form ar bliver i nogle nyere Dialekter til er, f. Ex. kaster. (Man sammenligne Maskulinernes Fleertal paa ar, a, er, e; § 217). Mærkværdig er ellers den Simpelhed og Lighed, som disse Ords Former have i de fleste Sprogarter. I de Egne, hvor Infinitiv har den gamle Endelse a, blive de fleste Former ligedan, og naar Præsens mangler r, ende alle Former paa a, undtagen Imperativ Fleertal (kalle! kaste!) og den sjeldne Optativform.

290. Denne Slægt indbefatter et større Antal Ord end de øvrige Slægter tilsammentagne. Til denne Slægt henføres nemlig: 1) Den største Deel af de Verber, som have en haard Vokal (a, aa, o, u, au) i Roden, og især de, som gaae ud paa en fordoblet Konsonant, f. Ex. snakka, nagga, halla, kanna, lokka, rugga, murra, rulla; fata, skapa, vaaga, rosa, skuva ꝛc. (Det maa erindres, at mange af de langtonede Ord høre til den første Konjugation). — 2) De Verber, som dannes af Eenstavelsesord uden Forandring af Vokalen, f. Ex. sola, husa, mura, fiska, høya, træla; fria, letta, korta ꝛc. (§ 170 o. f.) — 3) De Verber, hvis Rod ender med en sammensat Konsonant, som vanskelig kunde forbindes med Endelsen de og te (efter forrige Slægt), f. Ex. aavra, atra, blikra, samla, etla, hekla, angra, elska, rekna, sakna. Hertil henføres ellers de fleste Ord, som afledes ved at antage en tilføiet Konsonant, som: læ-ka, beinka, vanta, flugta, helsa, hugsa, svimra, trivla; — saaledes alle Inchoativer med n, som: blaana, gulna, sovna (§ 169, 172).

Anm. Blandt de Verber, som have blød Vokal, findes ogsaa adskillige, som høre til denne Slægt; saaledes mange med i, f. Ex. lika, nikka, tigga, vila, rima, vinna, slipa. Ligesaa henføres hertil nogle med e, som: spela, streva, fletta; — men meget sjelden saadanne Ord som have

æ, ø, y, øy (§ 286). Af de Ord, som have et tilføiet j, henføres nogle hertil; saaledes: belja, brytja, herja, hesja, klyvja, livja, ræmja, syvja, vitja (altsaa ikke til første Slægt, s. § 280). — Derimod gives der nogle Verber, som efter Konsonantstillingen kunde henhøre til denne Slægt, men som dog høre til den foregaaende (§ 285). Saadanne er: sigla, negla, egna, kvelva, erva, herma, ferma, kverva, nemna, stemna, evla; merkja, ynskja. De have altsaa i Præs. e, Imperf. de, te (siglde, regnde, ervde ɔc.) De fleste ere nemlig saadanne, som dannes ved Omlyd af andre Ord (s. § 286).

291. Endeel Verber af denne Slægt bruges i mange Sprogarter paa en afvigende Maade, da nemlig Imperfektum dannes ligesom i den anden Slægt. Denne Form faaer altsaa de eller te og Supinum faaer t, medens derimod Præsens beholder a (ar), f. Ex. lova(r), lovde, lovt; bruka(r), brukte, brukt. Den gamle Endelse (de) er saaledes indrykket til Roden, medens Bindevokalen a er bortfalden. Denne Bøining findes især ved saadanne Verber, som gaae ud paa en eenlig Konsonant, f. Ex. koka, baka, klaga, vaaga, leita, bida (bia), svara, tvila, tena, skapa, ropa, prøva. Allermest brugelig er denne Maade i Søndre Bergenhuus og Sogn, hvor man endog har saadanne Former som: hopte, lokte, bante (af hoppa, lokka, banna), bringde, munte, skuvde. I de nordlige Egne findes denne Brug ogsaa ofte, men i det Søndenfjeldske synes den at være meget sjelden.

De fremmede Verber, som ende paa era (ere), antage sædvanlig disse Former, f. Ex. studera(r) studerte, polera(r) polerte. Ved disse Ord bortfalder Endevokalen i Imperativ, f. Ex. probér! (ikke probere).

292. De refleksivformede Verber, som høre til denne Slægt, have en saadan Lighed i Formerne, at man neppe kan finde mere end een Form for alle de Forholde, hvori de bruges. Saaledes har Ordet kappast i Præs. (Ental og Fl.) kappast, i Imperf. kappast (ɔ: kappedes), Perf. ha kappast. Flere Exempler ere: aarast, apast, dagast, friskast, lagast, luk-

kast, mannast, ottast, undrast. Paa de Steder, hvor Endelse de eller te bruges i Imperf. (s. forrige §), findes her et tilsvarende: dest el. test, f. Ex. lagdest, skaptest.

Det kan bemærkes, at Vokalen a beholdes foran denne Endelse i mange Sprogarter, hvor det simple Infinitiv har e; saaledes: varast, undrast, flokkast, ved Siden af: vare seg, undre seg, flokke seg.

Oversigt.

293. Adskillige Forholde, som ikke betegnes ved Bøiningsformer, blive forestillede ved Hjælpeverber, som sættes foran Hovedverbet. De vigtigste af disse Hjælpeverber ere: hava (heve, hadde s. § 282), vera (ær, var), verta (§ 268). Det sidste er i nogle Sprogarter (Tell. Vald. og fl.) fortrængt af det Ord: bli (bli, blei), et unorsk og uregelmæssigt Ord, som har fundet Indgang derved, at det er lettere at bruge end vert og vart. I de nordenfjeldske Egne hedder det sædvanlig: bi, og nærmer sig saaledes til Verbet bide eller bia, som betyder: være, findes eller gives.

Til en Oversigt af Hjælpeverbernes Brug og de enkelte Formers Forhold anføres her et Exempel af den stærke Flexion og et Par Exempler af den svage.

Indikativ. Præsens	tæk (tæk'e)	vel' (ɔ: vælger)	døme(r)
Fleertal	taka (take)	velja (e)	døma (e)
Imperfekt.	tok	valde	dømde
Fleertal	toko (toke)	—	—
Perfektum.	heve tekje	heve valt	heve dømt
Plusqvamp.	hade tekje	hade valt	hade dømt
Futurum	skal taka (e)	skal velja	skal døma (e)
Imperativ	tak!	vel!	døm!
Fleertal	takje (take)!	velje!	døme!
Optativ —	take (taka)	(velje)	(døme)
Infinitiv	taka (take)	velja (velje)	døma (døme)
Supinum	tekje (tikje)	valt	dømt
Pasf. Indik. Præf.	vert' tekjen	vert' vald'	vert' dømd'
Fleertal	verta tekne	verta valde	verta dømde

Imperf.	vart tekjen	vart vald'	vart dømd'
Perfekt.	æ(r) tekjen	æ(r) vald'	æ(r) dømd'
Plusqv.	var tekjen	var vald'	var dømd'
— Infinitiv	verta tekjen	verta vald'	verta dømd'
Particip	tekjen (Fl. tekne)	vald, t, de	dømd, t, de.

294. Indikativets Præsens er i Eentallet tre Slags; det rste har kort eller stærk Form, det andet ender paa e (er), t tredie paa a (ar). Ved den korte Form gjøres den Forel, at der tilføies et r, naar Roden ender med en Vokal 77, 283), men kun en Halvlyd ('e), naar den ender med nsonant. I de ældre Dialekter forbindes saaledes intet r d Halvlyden, om endog dette r findes ved de store Klasser, n have e og a (285, 289). Derimod have nogle nyere alekter (f. Ex. ved Kristiania) overalt antaget et r i Præs, ligesom Skriftsproget. — Fleertallet af Præsens er efter t Anførte altid ligt Infinitiv; men det bruges kun i en Deel Sprogarterne, medens derimod nogle endog meget ægte progarter (som Sognsk og Tellemarkisk) bruge Eentalsforn alene.

Det gamle Sprog havde ligeledes tre Slags Former i Præsens ntal, og disse vare ikke meget forskjellige fra de nuværende, uden forwidt de gamle Personal-Endelser ere bortfaldne. Ved den anden og die Person tillagdes nemlig et r i Enden, men ikke ved den første; ledes af Verbet **taka**: **ek tek, þú tekr, hann tekr**; af **dœma**: **dœmi, mir, dœmir**; af **kasta**: **ek kasta, þú kastar, hann kastar**. — Fleersformen var ved samtlige Verber i første Person - **um**, i den anden t (**id**) og den tredie **a**. Til denne sidste svarer altsaa det nuværende eertal.

Ligesom Personalformerne efter Sprogets nuværende Ordføining ere eles overflødige, saaledes kan ogsaa Fleertalsformen i Grunden ans som en unødvendig Form, omendskjønt den vel undertiden kunde re til Fordeel for Tydeligheden.

295. Imperfektum er efter det Anførte to Slags, nemlig t korte og forlængede (paa de, te eller a). Fleertalsformen des tydeligt ved det korte Imperf., hvor den ender paa o Hall. og Vald. og forældet i Tell.) eller almindeligst paa

e; - ved det forlængede Imperfekt mærkes intet tydeligt Fleertal. — Det gamle Sprog havde baade Fleertal og Personalformer. Fleertallet endte paa um, ut og u (een Form for hver Person); til den sidste af disse svarer den nuværende Form (paa o). I de korte Imperfekter endte den anden Personalform paa t (f. Ex. þú tókt, þú gaft). Af denne Form findes nogle faa Levninger paa enkelte Steder, især i det Vossiske, saasom: du saagt, du fort (Jf. Præsens: kant, vilt, veist af veit), dog ere disse Former meget sjeldne.

Det passive Particip retter sig efter Imperpektet og ender ved de stærke Verber paa en (in), ved de svage paa d', t og a (med adjektiviske Former). Som Neutrum heraf ender Supinum paa e, t, a (§ 249 o. fl.) I det gamle Sprog ender Participiet paa inn, ðr, tr, aðr; og Supinum paa it, t, at.

296. Imperativ dannes af Roden, saaledes som denne findes i Infinitiv. Ved de Verber, som have a i Præsens (§ 289), er Imperativ ligt Infinitiv; men ellers dannes det overalt som en kort (eenstavet) Form. Naar Infinitivet har et uvæsentligt j (f. Ex. liggja, sitja, telja), bortfalder dette altid i den korte Form (altsaa: ligg, sit, tell); derimod beholdes j i Fleertallet, hvilket altid ender paa e (Isl. it, ið), f. Ex. liggje! sitje! telje! Et j indskydes ved Rodder paa g og k, som: gangje! takje! drikkje! - men dette findes dog kun i nogle Sprogarter (Tell. Hall. Guldbr.) Den forhen omtalte Forstærkning af Konsonanten (som i: bitt, statt, gakk, haldt) findes ogsaa i det gamle Sprog, hvor den ligeledes bortfalder i Fleertallet (§ 269).

297. Den sjeldne Optativform dannes af Infinitivet og ender (noget ubestemt) paa e eller a. Den er ellers at ansee som en Art af det gamle Konjunktiv og kan neppe betragtes som en egen Bøiningsform, da den kun findes ved enkelte Ord, naar disse bruges i en Bøn, et Ønske eller en Eed. I

almindelig Tale bliver saavel Optativets som Konjunktivets Begreb betegnet ved tilføiede Verber (maa, kann, skal o. fl.); eller ogsaa udtrykkes det første ved Imperativets og det sidste ved Indikativets Form.

Det gamle Konjunktiv havde Personalendelserne a, ir, i; og i Fleertal m, it, i. Det bruges ei alene i Præsens men ogsaa i Imperfektum, ɔvor det ofte dannedes ved Omlyd af Indikativ. Et Par Levninger af ɔenne sidste Form ere: hædde (i Hard.) og: skylde, skjilde eller skje i Rbg. Tell. Voss), som bruges ganske i konjunktivisk Betydning (li-ɔesom Isl. hefdi og skyldi) ved Siden af Indikativ: hadde og skulde ller sku. — Paa nogle Steder bruges saadanne Former som: vore, ome, funne, fingje ɔc. i lignende Betydning; men dette er intet andet nd Supinum med udeladt Hjælpeverbum.

298. Den forhen omtalte Reflexivform (st, ast; eller s, ɔs, es) bruges ved enkelte Ord som Udtryk for Passivet; dog keer dette kun, naar Verbet bruges i et upersonligt Forhold ned det ubestemte Subjekt: dæ el. da (ɔ: det); f. Ex. dæ pyrst, dæ kjennest, dæ tolest. Ved de mere bestemte Sub-ekter udtrykkes derimod Passivet ved de forhen omtalte Par-ticipier med et Hjælpeverbum: verta eller bli (bi); f. Ex. han bli spurd, han vert(e) kjend. Formen med ast (st) kan altsaa ikke betragtes som nogen Passivform i Folkesproget. Vel synes ɔen i enkelte Tilfælde at bruges ganske passivisk eller som en Modsætning til Aktivet, f. Ex. han vænst (bliver vant), han nøydest (bliver nødt); men dette er kun en Undtagelse, der ɔan forklares enten som en Efterligning af Skriftsproget eller ɔom en Overgang fra den egentlige reflexive Form (væn seg, nøyde seg).

Anm. Denne Form bruges efter det Foranførte som en Afledningsform ved en stor Deel Verber, som betegne en Forandring eller Tilstand og altsaa have et Slags passivt Begreb uden dog at tjene som Modsætning til nogen Aktivform (§ 170, 172). Det samme er Tilfældet i det gamle Sprog, hvor disse Ord ende paa ast og ask (§ 168), hvilket sidste forklares af Ordet seg (sik). Betydningen er saaledes egentlig reflexiv, f. Ex. i det Ord: tykjast, = tykja seg (ɔ; ansee sig), eller reciprok, som i de Ord; hjelpast, møtast, finnast. Ellers findes denne

Form ofte som en Afændring eller Variation af Verbets simplere Form, f. Ex. i **standast** (= **standa**), **vinnast**, **rekast**, **berast**, **kvilast**, ljugast, laupast, lydast.

299. Ved en stor Deel Verber mangler en eller anden af de sædvanlige Bøiningsformer. Det passive Particip mangler ved de intransitive Verber; dog have de undertiden en Form, som ligner samme (§ 154). Imperativ mangler ved de Verber, der betegne en Tilstand, som Subjektet ikke kan raade for eller gjøre noget ved. Nogle faa Verber bruges alene i Præsens; saaledes: **plagar** el. **pla'** (ɔ: pleier) og **mune** (ɔ: mon). Nogle bruges kun i den tredie Person eller med det ubestemte Subjekt (dæ, det); saaledes: **søma**, **nytta**, **vanta**, **henda**, **regna**. De reciproke Verber paa ast ere efter Betydningen kun Fleertalsformer.

Anm. Verberne af den stærke Flexion ere for det meste intransitive, og af disse dannes transitive Verber, som altid have svag Flexion. Fra den femte Slægt (§ 276) udgaae saaledes nogle Verber med Vokalen ei (beita, reisa, sveiva, reide, streide); fra fjerde Slægt (§ 275) udgaae nogle Verber med øy (drøypa, fløyta, frøysa, støypa, trøyta, fløygja, søykja o. fl.) Af Verberne i første Slægt dannes forskjellige Transitiver; nogle faae en anden Vokal (som: svæva, hengja, sprengja, leggja, setja); nogle faae en Forandring i Efterlyden (kvekkja, rekkja, sekkja), og nogle fraskille sig blot i Bøiningsformerne, som følgende:

brenna,	intransf.	brenn' brann;	transitivt:	brenne(r) brende.
fella	—	fell' fall	—	felle(r) felte.
sleppa	—	slep' slapp	—	sleppe(r) slepte
smetta	—	smett' smatt	—	smette(r) smette.
svelta	—	svelt' svalt	—	svelte(r) svelte.

Den Forvexling af disse Verber, som ofte høres i det moderne Talesprog og undertiden endog findes i Bøgerne, har ikke Sted i Folkesproget. Man bruger her ikke saadanne Former som til Exempel: „jeg slap dem løs", - „han har lagt sig". - „jeg har sat og ventet" o. s. v.

300. Nogle Verber vakle imellem den stærke og svage Konjugation, da nemlig Præsens og Supinum antage en svag Form, medens Imperfektum beholder den stærke. Dette finder Sted ved de Ord, som ere forkortede, saaledes at Roden ender

med Vokalen; saasom: flaa, slaa (§ 272), læ, sjaa, faa, gaa, staa (§ 277). Ved nogle af disse Ord bruges de nyere Former (lær, gaar, staar; faatt, gaatt) endnu kun i en Deel af Sprogarterne; men de ere dog i stærk Udbredelse og synes at ville fortrænge den ægte Form.

Adskillige Verber have stærk Flexion i nogle Sprogarter, men svag Flexion i de øvrige. Saaledes: døy (Impf. nogle Steder dø, andre St. døydde), slaa (slo og slaadde), laupa (ljøp og laupte), lita (leit og litte), stupa (staup og stupte), glupa (glaup og glupte), gnaga (gnog og gnaga), tigga (tagg og tigga) m. fl.

Anm. Nogle Verber, som have kort Imperfektum i Skriftsproget, høre derimod til den svage Konjugation i Folkesproget. Saadanne ere: hjelpa, treffa, lyde, stride, kika, snikja (som her høre til den anden Slægt, (§ 285); bringa, svinga, tvinga, jaga, slipa, tvinna (som her høre til tredie Slægt). De Ord: setja, selja, fylgja have ikke Aflyd (saaledes som: sætte, sælge og følge).

Femte Afdeling. Om Ordføiningen.

301. Med Hensyn til Ordenes Sammenføining og Stilling i Talen maa Folkesproget ikke bedømmes som et Skriftsprog, men kun som et Omgangssprog, hvori Betoningen og det mundtlige Foredrag har en større Indflydelse, og hvori man kan tillade sig en større Udførlighed og en større Frihed i Ordføiningen. I Folkesproget tages langt mere Hensyn til Tydeligheden end til Korthed og stræng Orden. Sammentrykning af forbundne Sætninger findes derfor høist sjelden; derimod finder man ofte en Gjentagelse af et vist Begreb, hvorved Opmærksomheden skal fastholdes, naar Meningen afbrydes ved en indskudt Sætning. I Ordenes Stilling er Forholdet oftest det samme som i Skriftsproget, men undertiden findes dog en større Lighed med det gamle Sprog.

Anm. I det følgende Afsnit indskrænke vi os for det meste til Sprogets Egenheder og især til de Punkter, hvori det adskiller sig fra vort nuværende Skriftsprog. Her antages saaledes ikke nogen særegen Ordning i dette Afsnit, da man kun følger Taledelenes sædvanlige Orden.

1) Subst. og Adj.

302. Substantivet beholder sin simple (ubestemte) Form, naar det forbindes med Artikelen **ein**, **ei**, **eit**; ligeledes ved de Ord: **ingjen**, **nokon**, **kvar**, og (i Fleertal) ved Talordene. F. Ex. **Ein Baat**, **ei Natt**, **eit Aar**; **ingjen** el. **nokon Mann**, **two Menn'er** &c. (Enkelte Undtagelser skulle anføres nedenfor). Derimod antager det den bestemte Form efter de Ord: **den** (el. **dan**), **dæ** (**da**, ɔ: **det**), **dei**, **denne** (**danna**) og **hin**. F. Ex. **Den Baaten**, **dei Baatanne**; **dæ Aar'e**, **dei Aar'i** (el. **Aar'a**); **denne Baaten**, **desse Baatanne**; **hin Baaten** (§ 237).

Ved Tidsnavne findes undertiden den Egenhed, at de sættes i den bestemte Form, endskjøndt de have Ordet **ein** (**ei**, **eit**) foran sig. Saaledes: **ein Kvelden** (ɔ: en af de sidste Aftener), **ein Dagjen** (en af disse Dage), **ei Natt'a**, **eit Aar'e** (et af de sidste Aar). Her lægges megen Vægt paa Artikelen.

303. Naar et Adjektiv tilligemed Substantivet følger efter et af de Ord: **den**, **dæ**, **dei**, **denne**, – sættes baade Adj. og Subst. i den bestemte Form. Ex. **den store Baaten**, **den store Kyrkja** (**dan stora Kjyrkjo**), **dæ nye Hus'e** (**da nya Hus'e**), **dei gamle Baatanne**, **desse gamle Baatanne** (§ 244).

Naar der tales om enkelte velbekjendte Ting, kan Bestemmelsesordet **den** eller **dæ** bortfalde, og Ordene bruges da som et sammensat Ord. Ex. **Store-hesten**, **Gamle-baaten**, **Nye-stova** (**Nyastovo**) s. § 195. Undertiden bortfalder Substantivet, og dettes Endelse føies da til Adjektivet; saaledes i Hankjøn: **Stor'en**, **Svart'en**, **Gamlen** (Dativ: **Gamla**); i Hun-

kjøn: **Stora, Svarta, Gamla** (Dativ: **Gamlenne**, el. **Gamlun**) S. § 153.

304. Bestemmelsesordet **den** og **dæ** – bortfalder sædvanlig i følgende Tilfælde:

1) ved Superlativer. Ex. **smalaste Enden, tjukkaste Skogjen, myrkaste Natt'a, beste Tid'a** (**Ti'a, Tie**), **lengste Vegjen, høgste Toppanne.** — Herved skeer en Undtagelse, naar der paafølger en nærmere Forklaring i en egen Sætning; f. Ex. **Den beste Baat, som dær va(r). Den sterkaste Kar, som eg veit.**

2) ved saadanne Adj. som blot bruges i den bestemte Form. Ex. **same Baaten, fyrre Dagjen, høgre Foten, øvre Vegjen, indre Leid'a** (**Lei'e**). Her undtages det Ord: **eine**, f. Ex. **den eine Foten.**

3) naar en naturlig Egenskab ved Tingen bliver stærkt fremhævet ved Adjektivet. Ex. **Dær va inkje anna en turre Sand'en** (ɔ: der var ikke andet end den tørre Sand); saaledes ogsaa: **hare Steinen** (ɔ: den haarde Steen), **klaare Sjøen, svarte Mold'a, ville Hav'e, raude Kjøt'e.** Sjeldnere i andre Tilfælde, som: **rette Vegjen, halve Dagjen, heile Aar'e.** Oftest findes denne Ordføining med Dativ; f. Ex. **mæ tome Baat'a** (**Baat'e**); **mæ bære Handenne; paa flette Markjenne; i varme Stovenne.**

Anm. Undertiden bliver Betydningen noget forandret, naar Ordet **den** el. **dæ** tilføies. Saaledes siges: **den myrke Natt'a(e)**, om en meget mørk Nat; men kun **„myrke Natt'a"**, naar der hensigtes til Nattens sædvanlige Mørkhed. Ligesaa: **dæ turre Land'e**, om et meget tørt Land; men: **turre Land'e**, om Landet i Almindelighed.

305. Undertiden sættes et Subst. i den bestemte Form ved Siden af et Adj. i den ubestemte. Dette findes især ved de Adjektiver, som betegne en Grad eller Mængde (**stor, liten, lang, faae, mange**); f. Ex. **Dæ va lang' Vegjen. Dær æ mange Hend'enne um dæ.** Oftest bruges denne Ordføining, naar en

Negtelse gaaer foran; saaledes: **Dæ va ikje liten Skaden (Skaen). Han fekk ikje stor' Hjelp'a (e). Dæ vart ikje lang' Stund'a.** Denne Konstruktion synes at være uægte og kan maaskee forklares af en Omflytning i Sætningen, hvorved man har sammenstillet to Ord, som egentlig vare adskilte.

Desuden sættes Subst. i den bestemte Form ved et Par Adj. som mangle denne Form, nemlig: all og sum; f. Ex. all' **Fiskjen, sum' Fiskjen** (ɔ: en Deel af Fisken). Undertiden ogsaa ved: kvar, og einkvar (einkvan): **Kvar Skjelingjen** (hver Skilling), **einkvar Flokkjen** (ɔ: en og anden Flok), **einkvar Gaangjen** (= ein aa annen Gaangjen). Jævnfør: ein **Kvelden** o. s. v. (§ 302).

306. Et særegent Forhold finder Sted ved Possessiverne: min, din, sin, vaar, – og Genitiverne: hans (hass), henna, deira, dokka, okka (§ 255). I Almindelighed sættes Subst. først og i den bestemte Form, f. Ex. **Han tok Hatten sin; Staven min, Hestanne vaare, Baatanne deira.** Dog bruges den ubestemte Form af de Ord: Far, Mor, Bror (og lignende), f. Ex. **Mor mi, Bror min.** (I de fleste Egne vilde det ansees stødende at sætte Eiendomsordet først, f. Ex. min Far, dine Systre).

Naar man derimod lægger en særdeles Vægt paa Eiendomsforholdet, kan Subst. sættes sidst, og dette faar da den ubestemte Form. F. Ex. **Dæ va min Baat** (ikke nogen Andens). **Dette æ vaar Hest, aa dette æ hans (hass). Dæ va deira Skuld.**

Anm. I de tellemarkiske Kjæmpeviser findes Subst. sidst og i den bestemte Form; saaledes: **„Han vilde si Dotteri bergje“** (ɔ: han vilde redde sin Datter), ligeledes: **mi Borgj'i, sin Fot'en.**

307. Et Adjektiv, Pronomen eller Talord maa være af samme Kjøn, som det Substantiv, hvortil det hører, eller i hvis Sted det træder. Naar et saadant Ord svarer til to eller flere Subst. som ere af eet Kjøn, da sættes det i Fleertal af

dette Kjøn. Naar det derimod svarer til to eller flere Subst. af forskjelligt Kjøn, sættes det altid i Neutrum; dette skeer ogsaa oftest, naar der tales om den ene af et Par. Saaledes siges om en Mand og en Kvinde: **baae twau** (i de sydlige Distrikter), **beggje twau** (p. nogle Steder), **bæe twaug** (Voss); jf. Mask. baae two (tveir), Femin. baa'a two (twær); – **anten baae twau elder eit av dei**; – **enten beggje elde kvart fyre seg**; – **da eina æ stort, aa hitt æ større** (B. Stift). Om tre Personer af forskjelligt Kjøn hedder det: **alle try** (**olle try**, Sdm. – **oll try**, Sogn. Jf. Isl. öll þrjú).

Anm. I det gamle Sprog er Forholdet det samme, men viser sig der mere tydeligt, da Adjektiverne have mere adskilte Former i Fleertal. Hos os er det især ved Talordene, at denne Forskjel viser sig (s. § 260).

308. Ved Personsnavne sættes **han** eller **ho** (hu) foran, saaledes at Navnet bliver uforandret, men dets Forhold i Sætningen betegnes ved Pronomenets Kasus. F. Ex. **han Knut** (Nomin.), **honom Knut** (Akkus.), **hans** (el. **hass**) **Knut** (Genitiv); – **ho Ragnild** (Nomin.), **henne R.** (Akkus.), **henna R.** (Genitiv). Det samme finder Sted ved nogle andre Ord, der bruges som Egennavne (Proprier), som: Far, Mor, Go'far (el. Bestefar), Mo'bror, Mo'ster, Fa'ster o. fl. altsaa: **han Far**, **honom** (**haano**) **Far**, **hass Far**; **ho Mor**, **henne Mor**. (Dialektformerne af han og ho ere anførte i § 255). Naar et Adj. sættes foran Navnet, bruges dette som et sammensat Ord med han eller ho foran; f. Ex. **han Gamle-Knut**.

Kun i enkelte Egne (Shl. Tell. o. fl.) bruges Navnene uden Pronomen; saaledes i Tell. og Rbg.: Olav el. Olave, med Genitiv: Olavs. Men i de fleste Egne ansees det som stødende eller fornemt ladende at udelade Pronomenet.

Anm. Det tilføiede e i Mandsnavnet Olave (som almindeligst hedder: Ola) er kun en Levning af den gamle Halvlyd med r (Olaver, Olafr). Et saadant e findes i det Søndmørske ved mange Navne, som:

Eirike, Eilive, Aamunde, Haralde, Hallvar'e, Knut'e, Sjur'e. Det findes ikke ved Navne som ende paa l, n og s eller paa en Vokal; ikke heller ved fremmede eller bibelske Navne.

309. Til en nærmere Betegnelse af en Person bruger man at tilføie Navnet paa hans Hjem eller Fødested. I dette Tilfælde kan Stedsnavnet sættes i Dativ med en Præposition (paa, i eller fraa), men oftest mangler denne Præposition, og Stedsnavnet sættes alligevel i Dativ. F. Ex. **Knut Haugj'e** (Guldbr., ikke Haug'en, s. § 220), **Knut Holma** (Sdm., ikke Kn. Holmen), **Kn. Li'en** (Lidinne, Sdm.), **Vikjen, Lykkjun** (Gbr. o. fl.), **Bakkom** (Bokkaa, Sdm.), **Holtom, Myrom** o. s. v. Dette skeer kun ved de Stedsnavne, som bruges i den bestemte Form; altsaa fraskilles de uboielige Navne, saasom: Vik, Nes, Bø, Mo; Dale, Vatne, Ose (s. § 241), og de Navne, som ende med: heim, hus, sæt og stad, – hvilke ikke faae nogen Bøining.

Anm. En nærmere Betegnelse af Personer skeer ved at anføre Faderens eller Moderens Navn; foran dette Navn sætter man almindeligst Ordet Saan eller Dotter med Genitiv: hass (hans) el. henna; f. Ex. **Dotter henna Ragnild** (ɔ: Ragnilds Datter), **Saan hass Knut** o. s. v. Paa nogle Steder sammensættes Fadersnavnet med saan eller son (so, sa) og **dotter** (forkortet: **te**); saaledes: Knut Olavssaan (Tell. Rbg.), Knut Olso (Helgeland, ligt: Jenso, Jonso, Hanso), Knut Olsa (Fosen, Inderøen; – ligt Hansa, Jonsa, Arnsa); Anne Olavsdotter (Rbg. Tell.), Anne Olste (Helgeland; ligt: Hanste, Jenste, Jonste o. s. v.)

Paa enkelte Steder blive saadanne Navne sammensatte, og enhver Person i en Familie nævnes da sædvanlig efter Huusbondens eller Faderens Navn, f. Ex. Knut-Ola, Knut-Anne o. s. v. og hele Familien: Knut-folkje. I Sogn (og fl.) har man i det sidste Tilfælde ogsaa et simplere Navn: Knutadne, Oladne, Aagnadne (ligefrem: Aagnerne, ɔ: Aagne's Familie). Lignende Forholde findes ved Stedsnavne, f. Ex. Holme-Knut, Nes-Ola (Sdm. og fl.); Nesanne (Beboerne af Nes). I en Deel af Guldbr. og Sdm. nævnes Beboerne ved at sætte: døm el. dei (ɔ: de) foran Stedets Navn, f. Ex. døm Lykkjun, døm Plass'e (Dativ); – dei Nes, dei Dyrskog.

310. En Genitivform mangler ved Substantiverne, som

før er bemærket (§ 215), og Genitivets Begreb udtrykkes paa følgende Maader:

1) Ved Sammensætning. Denne Maade, hvori de gamle Genitivers Form tildeels gjenkjendes (§ 183), bruges især, naar Tingen forudsættes at være bekjendt og let at adskille fra andre. F. Ex. **Kungs-garen, Preste-drengjen, Bygda-folkje;** – **Knut-garen, Knut-folkje.**

2) Ved et Pronomen. – a) Genitivet: **hans** (**has**) el. **henna** sættes foran Besidderens Navn (§ 308); f. Ex. i **Staden has Knut** (ɔ: i Knuds Sted), **Garen hans Ola(v), Hus'e henna Ragnild.** Denne Maade bruges kun ved Personsnavne. – b) Ordet **sin** (**si, sitt, sine**) sættes efter Besidderens Navn og retter sig i Kjøn og Tal efter det paafølgende Ord; f. Ex. **Knut si Bok, Ragnild sitt Hus, Grannen sin Hest** (ɔ: Naboens Hest), **Bonn'a(i) sine Bøk'er** (Børnenes Bøger), **Ervinganne sin Rett** (Arvingernes Ret). Denne Maade bruges mest i det Vestenfjeldske og Nordenfjeldske, og er maaskee den bekvemmeste Maade til at erstatte Genitivet.

3) Ved en Præposition, især: **aat** og **til** (**te**); desuden ved: **paa, i, fraa, av, or.** F. Ex. **Hesten aat Granna** (Naboens Hest); **Bøkenne aat Bonnom** (o, aa); **Systersaan te Brudguma** (Dativ ligesom de øvrige); **Lauv'e paa Treom** (ɔ: Træernes Løv); **Unganne aat Fuglom** (ɔ: Fuglenes Unger); **Avlen utav Jor'enne** (Jordens Frugter eller Afgrøde). — Ved adskillige Abstrakter bruges en Omskrivning istedetfor Genitiv; f. Ex. **Dæ som Foreldra vil** (Forældrenes Villie), **Dæ som Eigedomen æ vær'** (Eiendommens Værd).

Anm. I nogle Distrikter østenfjelds, og endog i Tellemarken, bruges ofte nyere Genitiver med s i den bestemte Form, f. Ex. **Bon'i Brorens** (Broderens Børn); ligeledes: **Mor'i-s** (ɔ: Moderens), **Dotteri-s, Gjenta-s, Gjentunn-s** o. s. v. — Ægte Genitiver findes derimod ved Mandsnavne, f. Ex. **Hus'i Olavs** (ɔ: Olavs Huse), **Hesten Kjetels** (ɔ: Kjetels Hest) o. s. v.

311. En egen Dativform mangler i nogle Sprogarter, især i den sydligste Deel af Landet (§ 215), og denne Form erstattes da ved Akkusativet, hvilket atter er ligt Nominativ, saa at hine Sprogarter egentlig ikke have nogen Kasus. Dativets almindeligste Begreb udtrykkes ellers for en Deel ved Præpositionen: aat, sjeldnere ved: til (te) og fyre (i Tell. fe'), f. Ex. Han sauma Klæde (Klæe) aat dei (ɔ: han syer dem Klæder), dei kjøpte ei Mork aat meg (i Tell. fe meg).

Der ere adskillige Ord, som sædvanlig tage Objektet til sig i Dativ eller (som det hedder) styre Dativ. Hertil hører nogle Præpositioner (aat, fraa, av, or o. fl.) og nogle Verber (hjelpa, fylgja, høva o. fl.), hvorom nedenfor. Til de Ord, som forbindes med Dativ, høre ogsaa nogle Adjektiver, nemlig: lik, skyld, rædd. F. Ex. Han æ lik Far'e (el. Far'a) ɔ: Faderen. Han æ skyld Brudguma (ɔ: beslægtet med Brudgommen). Dei va(r) rædde Foreldrom (ɔ: bange for Forældrene). Adverbiet: nær tager ogsaa Dativ til sig; f. Ex. nær Holma.

2) Pronomen.

312. De tre Personer (den talende, tiltalte og omtalte) blive i Almindelighed nøie adskilte ved de personlige Pronomener. Ligeledes bliver Eental og Fleertal nøie adskilt i de fleste Tilfælde. Den egentlige Brug af Ordet du til een Person, og de (dið, di) kun til flere Personer – er saaledes endnu herskende i Oplandenes og de allerfleste Fjeldegnes Sprog. Paa adskillige andre Steder er Forholdet anderledes, da nemlig Fleertalsordet: de el. di (= Dansk I, T. Ihr) bruges i Tiltale til Fader og Moder og til gamle eller meget anseede Personer (§ 254). Istedetfor du og deg siger man altsaa: di og dikke (i Sogn), de og dokko (i Shl.), di og dokk (i Fosen og Inderøen), i og ør (Helgeland). De Verber som for-

bindes med dette Ord, bruges dog altid i Ental (forsaavidt Dialekten adskiller Talformerne).

Anm. Denne Brug synes ellers at være meget gammel, da den ogsaa findes i de gamle Skrifter, blandt andet i Samtalen imellem Fader og Søn i det saakaldte Kongespeil (Skuggsjä), hvor Sønnen siger: þer, yðr og yðar til Faderen, men denne siger: þú, þik og þín til Sønnen.

Af andre Forvexlinger mærkes, at man paa enkelte Steder siger „han" eller „ho" istedetfor du til fremmede og fornemme Folk. Denne Brug, der er ligesaa tvetydig og forvildende som det moderne „De" (= T. Sie), kan forklares som Efterligning af en fremmed Skik eller som en Nødhjælp for at undgaae det Ord „du", hvor man frygter for, at dette vilde ansees som stødende.

I nogle Egne bruges Ordene oss og dokke ogsaa i Subjektets Forhold, f. Ex. oss ha gjort dæ (Gulbbr. Romsd. og fl.); men i dette Tilfælde bortfalder Subjektsformen me og de (§ 254), saa at Ordet bliver eens i begge Forholde. Den besynderlige moderne Brug af Objektet i saadanne Sætninger som til Ex. „det var mig som gjorde det", - har derimod ingen Grund i Folkesproget.

313. Ordene han og ho (hu) træde i Stedet for ethvert Substantiv af Han- og Hunkjønnet (ikke blot for Personsnavne). F. Ex. Ho skin', om Solen; men: han skin', om Maanen; ho grønkast, om Jorden; han æ kvit, om Sneen; han flyg, om en Fugl i Almindelighed; men: ho flyg, om en Fugl, hvis Navn er Hunkjønsord, f. Ex. Kragen, Skaden, Svalen, Erlen. Ligesaa i Objektet: Me ha' leigt Baaten, me ha' ikje kjøpt honom (ↄ: vi have ikke kjøbt den). Dei hadde ei Ku, aa henne ha dei selt (ↄ: den have de solgt). — Ordet den, som er fælles for begge Kjøn, sættes kun foran Subst. naar dette anføres i den bestemte Form (§ 302).

Det reflexive seg og sin - svarer ligesaavel til Fleertal som Ental; f. Ex. Dei sanka seg. Dei tok Baaten sin (ikke: deira). I en Deel af Trondhjems Stift bruges ofte seg og sin i saadanne Forholde, som ellers kræve: han eller ho, og hans el. henna; f. Ex. Han trudd', at dæ va te sæg (ↄ: til ham selv). Han sa', at Hesten sin va den yngste.

Anm. Ved Ordene han og ho maa man lægge Mærke til de Forkortninger, som finde Sted ved disse Ords Former, især naar de følge efter et Ord, som ender med en Vokal; f. Ex. sa'n (sagde han), tenkt'o (tænkte hun); – fraa'om, fraa'o, fraa'naa, el. fraa'n (ↄ: fra ham); mæ'ne, mæ'a (ↄ: med hende); – eg mott' om, 'o, 'an, 'n, aanaa (for: honom); – eg mott' enne, 'en, a (for: henne el. henna). S. § 255.

314. I Brugen af Ordene kvem og kva (§ 256) findes adskillige Egenheder. Naar de forbindes med eller styres af en Præposition, sættes denne ikke foran men efter Ordet; saaledes: kvem aat (ↄ: til hvem), kvem fraa, kvem fyre; kva til (hvortil), kva mæ, kva fyre (el. kvifyre); eg veit ikje kveim han skulde til o. s. v. — Genitivets Begreb udtrykkes ved at tilføie Ordet sin (jf. § 310), f. Ex. Kvem sin Hatt, kvem si Bok; – eg veit ikje kvem sitt dæ va(r), eller: kvem dæ va sitt.

Ordet som (el. so) er Sprogets eneste relative Pronomen. Et relativt Genitiv mangler aldeles, og dets Begreb maa udtrykkes ved Omskrivning; f. Ex. Ein Gar, som eg inkje veit Namn'e paa (en Gaard hvis Navn jeg ikke veed). — Naar Relativet staaer som Objekt, bliver det ofte udeladt ligesom i Skriftsproget.

315. Den ubestemte Person (D. man) betegnes ved ein, og dei (det sidste naar man tænker sig en Fleerhed af Personer). F. Ex. Ein skal inkje tru alt, (som) ein høyre. Dei seie, han æ komen. Dei ha sett dær eit Merkje. Undertiden sættes ogsaa du eller han istedetfor ein. Ex. Dæ gjeng ikje altid, som du meina. Han veit dæ, naar han heve røynt dæ. — Ellers betegnes den ubestemte Person ved den (dan), naar en forklarende Sætning paafølger, f. Ex. den, som veit dæ o. s. v.

Genitiv mangler ganske ved: ein, den, denne, – saavelsom ved alle adjektiviske Pronomener. Det erstattes ved Omskriv-

ning med Præpositioner, og tildeels ved Ombytning med: hans, henna eller sin.

316. Den ubestemte Ting betegnes ved Ordet dæ (i Bergens Stift: da, for: dat). Dette Ord bruges her oftere end i Skriftsproget, saaledes med en Præposition istedetfor det danske: dermed, deraf, dertil, derover ɔc. Ligeledes bruges det oftere med Begrebet af en heel Sætning, f. Ex. **Han lovde dæ, at han skulde koma. Dæ (at) han vil koma, kan vera sant, men dæ (at) han æ(r) komen, trur eg inkje.** — Dativet di bruges i nogle Sprogarter (Guldbr. Sdm. Trondhj.) regelmæssig ved visse Præpositioner; saaledes: **mæ di** (ɔ: dermed, hvad det angaaer), **utav di** (deraf), **fraa di, fyre di, ette di** (derefter). Derimod bruges det sjelden ved Verberne.

Anm. I de Udtryk, som betegne en Foregang i Veiret eller Luften (f. Ex. regne, snee), bruges i det Søndenfjeldske kun Ordet dæ, altsaa: **dæ rægne, dæ myrkna** o. s. v.; men vestenfjelds og nordenfjelds bruges ogsaa: **han**; saaledes: **han regne, han snjoa (snøva), han driv', han æ kald, han æ myrk**, o. s. v. — Ved nogle af disse Udtryk (saasom: **han blæs, han spakna, han ljosna**) har man vel egentlig tænkt paa Vinden eller ogsaa Himmelen, og de øvrige ere derpaa dannede efter disse.

317. Ordet dæ (el. da) bruges ofte som et uvæsentligt Subjekt foran Prædikatet, medens derimod det egentlige Subjekt sættes efter Prædikatsordet. I dette Tilfælde svarer det ofte til Skriftsprogets „der“, men undertiden kan det ikke oversættes. Exempler ere: **Dæ kjem ein Mann. Dæ gjekk ein Flokk fram um oss. Dæ vil Tid til alt. Dæ hadde ingjen vaurt dæ. Dæ veit ingjen, kvar han æ. Dæ vil alle ha' den beste. Dæ synte Vegjen** (ɔ: Veien, el. Sporene viste sig). **Dæ rann Sveiten** (Sveden randt). **Dæ dreiv Sjøen. Ein lik Storm, at dæ skalv alle Hus** o. s. v.

Anm. Man kunde falde paa, at dette Ord var blot en Afændring af **dær**; men dette er vist ikke Tilfældet. Ordet **dær** (eller **dar**) adskilles

tydelig fra dæ (eller da); det første bruges kun, naar et Sted eller en Retning skal angives; det sidste har derimod aldeles intet Stedsbegreb. Det synes saaledes at svare til det Tydske es, der bruges paa lignende Maade.

318. Naar en forklarende Sætning indskydes imellem Subjektet og Prædikatet, bliver et Pronomen, som svarer til Subjektet, sædvanlig indført ved Enden af den indskudte Sætning. F. Ex. Den Aakren, som va(r) fysst saadd', han vart den beste. Dei Garanne, som ligg' lengst uppe, dei ha' meste Skogjen. — En lignende Gjentagelse finder Sted ved Pronomenerne, især ved de ubestemte Subjekter: den og dæ; i dette Tilfælde sættes han istedetfor den, f. Ex. Den, som inkje prøva, han inkje lære. Den, som veit minst, han snakka mest. I nogle Sprogarter indskydes Adverbiet so (ɔ: saa) foran det gjentagne Pronomen; saaledes i Bergens Stift: Dan so (ɔ: som) æ ute komen, so lyt' han ute vera. Dan so æ alle Manns Vin, so æ han ingjen Mann tru. — Ellers kunne disse Sætninger omsættes, saaledes at den hele Hovedsætning opstilles først. Ex. Han hausta inkje, som inkje saar. Den Aakren vart best, som va fysst saadd.

319. Ogsaa i de simple eller enkelte Sætninger skeer ofte en lignende Gjentagelse, som tjener til at lægge mere Vægt paa en vis Deel af Sætningen. Naar der lægges mest Vægt paa Prædikatet, sættes det egentlige Subjekt sidst, hvorimod et dertil svarende Pronomen sættes foran Prædikatet. Ex. Han vart full, Baaten (ɔ: Baaden blev fuld). Dei æ komne, Gutanne. Han vart best, den Aakren, som va fysst saadd. — Dog kan Subjektet ogsaa sættes først, naar Sammenhængen medfører, at Tanken først henledes paa dette. Ex. Gutanne æ komne, dei. — Naar Subj. selv er et Pronomen, bliver det samme Ord gjentaget; f. Ex. Han va(r) alt komen, han. Eg veit dæ væl, eg.

320. Naar der lægges mest Vægt paa Subjektet, kan det

gjentagende Pronomen sættes strax efter samme. F. Ex. Gutanne, dei æ komne, men inkje dei andre. Vinden va(r) strid', aa Baaten, han va(r) full. — Paa samme Maade kan ogsaa Objektet gjentages; f. Ex. Faren, honom kjenne eg væl, men Sønenne, dei kjenne eg ikje.

Disse Maader, som tjene til at fastholde Opmærksomheden ved et vist Begreb, anvendes med Fordeel i de mere udvidede Sætninger. Saaledes: Han las so høgt, at dei kunna høyre dæ, alle som va inne (ↄ: alle de, som vare inde, kunde høre det). Dæ vart framlagt aa upp=lese, alt dæ, som dei hadde skrive.

3) Verber.

321. Verbets Stilling i Sætningen er for det meste ligesaan som i Skriftsproget; det sættes altsaa efter Subjektet i de simple og fortællende Sætninger; derimod sættes det foran Subjektet i Spørgsmaal og i de Hovedsætninger, som indledes med en Bisætning eller et Komplement (Præpos. med Objekt) eller et Adverb, hvorpaa der lægges nogen Vægt. Hjælpeverbet adskilles fra Hovedverbet ligesom i Skriftsproget.

I de Bisætninger, som begynde med Relativ, kan Verbet sættes efter et dermed forbundet Adverb eller Komplement. Ex. Den, som sist kom. Baade dei, som heime va(r), aa dei som burte va. Baa' den, som ut hadde gjeve, aa den som inn hadde tekje. Alt dæ, som i Husom kann finnast. — Saaledes kan ogsaa et Objekt sættes foran Verbet. Ex. Dæ va dei, som Magt'a hadde. Dæ va han, som minste Luten fekk.

Anm. En lignende Brug findes ofte i det gamle Sprog (f. Ex. allir þeir er inni váru). Den gamle Maade at sætte Verbet først i de simple Sætninger (f. Ex. fóru þeir nú heim) bruges derimod ikke i Folkesproget.

322. Naar Participiet anvendes til at betegne det Fuld=

førte eller Forbigangne, forbindes det i de fleste Tilfælde med Hjælpeverbet hava (heve, hadde). Verbet vera bruges her kun i den passive Betydning og ved nogle faa Verber, som betegne en Bevægelse eller Flytning (koma, fara, reisa, ganga). Ved vera anvendes det fuldkomne Participium; ved hava bruges kun Neutrum af samme eller det saakaldte Supinum, der ikke lider nogen Forandring. (I det gamle Sprog er Forholdet tildels anderledes).

At det passive Particip anvendes i Forbindelse ved vera og verta (el. bli) til at udtrykke den passive Betydning, er forhen anført (§ 298). Herved kan dog bemærkes, at man gjerne undgaaer Passivet, idet man beholder den aktive Form med ubestemt Subjekt (§ 315), f. Ex. Ein kann sjaa dæ paa lang Veg (det kan sees i lang Frastand). Dei sel' dæ fyre langt mindre (det sælges langt billigere).

Anm. Den gamle Maade at udelade det ubestemte Subjekt (f. Ex. i vindi skal vid höggva) bruges ikke i Folkesproget.

323. Infinitiv bruges i Forbindelse med et andet Verbum til at betegne en vis Omstændighed ved Handlingen. Saaledes forbindes det med: kann, maa, tore (vinn', trøyste) for at betegne en Mulighed og tildeels Konjunktivets Begreb. Ligeledes med: lyt', maa, skal, tarv – for at udtrykke en Nødvendighed og tildeels Begrebet af Imperativ. Desuden forbindes det med vil og skal for at betegne en Beslutning og saaledes ogsaa Begrebet af Futurum (§ 293).

Det i andre Sprog forekommende Akkusativ med Infinitiv er her en meget sjelden Ordføining. Den bruges ved de Ord: bea (for bidja) og lata; f. Ex. Han bad oss koma. Han let dei sleppa. Egentlig findes den ogsaa ved de Ord: segjest (sest), lætst (læst) og tykjest (§ 298), da Objektet her er indsluttet i Verbet; f. Ex. Han sest ha' gjort dæ (ɔ: han siger sig at have gjort det, el. siger at han har g. d.) Han

læst vera framande (ↄ: han anstiller sig som fremmed). Han tyktest kjenna dæ.

I de her opregnede Forholde sættes Infinitivet umiddelbart til det foregaaende Ord; men i andre Tilfælde forbindes det altid med en Partikel, som svarer til det danske at, Isl. at, að; T. zu (og to), Eng. to, Holl. te. Dette Ord hedder her: aa eller til=aa eller mest almindelig: te, f. Ex. te koma, te finna.

324. I Forbindelse med Verbet vera (ær, var) bliver Infinitivet ofte ombyttet med den adjektiviske Form paa ande eller andes; f. Ex. Dæ va(r) ventande (= Dæ va te venta). Som forhen er anført, har denne Form oftest en objektiv (passiv) Betydning, naar den dannes af transitive Verber, hvorimod Begrebet naturligviis er subjektivt, naar det udgaaer af intransitive Verber (§ 155, 158). I Brugen af denne Form findes visse Egenheder, og dens Betydning er tildeels vanskelig at gjengive med andre Ord. Exempler ere: Dær var ikje komande (ↄ: man skulde ikke komme did, el. man burde undgaae at komme did). Hær ær ikje verande (ↄ: man burde ikke være her; det er altfor slemt at være her); saaledes ogs. liggjande, sitande, livande o. fl. — Dæ var sjaaande te di (det saae ud dertil). D'æ høyrande te di (det er at høre; efter hvad man hører, maa man formode det). Dæ va' ikje høyrande paa di (man burde ikke høre derpaa). Dæ va(r) ikje snakkande(s) um dæ (man burde ikke tale derom). D'æ ikje burt kastandes (man maa ikke kaste det bort). Han var omissandes (det var Skade at miste ham) o. s. v.

Naar denne Form føies til andre Verber (end vera), bruges den deels som en Omskrivning (Ex. han vart hær verande; – dæ vart atte liggjande); deels som Adverb; f. Ex. Han gjore dæ oviljande (ↄ: uden at ville det). Ein kunn'

ikje halde seg ograatandes (ↄ: afholde sig fra at græde). Da kom so uventandes (s. § 176).

325. Foran Hovedverbet i en Sætning indskydes ofte et andet Verbum, som ikke nødvendig hører til Meningen, men som tjener til at give Prædikatet mere Vægt og tildeels til en nærmere Bestemmelse af Tidsforholdet. De Verber, som oftest bruges i dette Forhold ere: ganga, sitja, liggja, fara (de to sidste oftest med Ringeagt), taka (om en Begyndelse), vera aat (el. til, el. ved), halda paa (om en Vedbliven). Ex. Dei gjekk aa leitte. Han sto aa hyvla. Dei laag aa trætta stødt. Han tok aa gjekk. Dei heldt paa aa høya. Han va aat aa laga seg til (B. Stift); andre St. Han va te aa laga seg te; el. han va ve (ↄ: ved).

Anm. Det maa herved bemærkes, at Folkesproget ikke liber saadanne Sætninger, som ere meget korte. Forsaavidt Sætningen er enkelt og ikke forbunden med en anden, søger man i Almindelighed at give den en vis Fylde, saavel for Tydelighedens som for Velklangens Skyld. Men heraf maa man dog ikke slutte, at Folkesproget gjerne vil have lange Sætninger. Dette er aldeles ikke Tilfældet; en saadan Udvidelse af Sætningen, som man ofte finder i Skriftsproget, vilde her ikke taales.

326. Naar en idelig Gjentagelse eller Vedvaren skal forestilles, bruger man undertiden at gjentage Verbet eller ogsaa at tilføie et andet Ord af lignende Betydning. Ex. Dei leitte aa leitte. Han sto aa banka aa banka. Dei arbeidde aa slæpa aa træla heila Dagjen.

I Modsætning hertil hænder det undertiden, at Verbet bliver ganske udeladt. Dette skeer nemlig, naar en rask Bevægelse (Gang, Løben) forestilles, og en vis Retning angives ved de følgende Ord. Saaledes underforstaaes: sprang, eller et lignende Ord, i Udtryk som følgende: Han – ut aa saag ette. Dei – avstad aa leitte. Han – paa Skogjen dæ snarast' an kunde. — I dette Tilfælde lægges der megen Vægt paa Subjektet.

327. Hjælpeverbet hava (Impf. hadde, el. hae) bliver un-

dertiden udeladt i betingende og afhængige Sætninger, og Supinum kommer derved til at staa alene. F. Ex. Naar eg bære tort (naar jeg kun havde turdet). Dæ va, som ein haurt eit Skot (som om man havde hørt et Skud). Supinerne af den stærke Flexion faae herved Udseende af en Konjunktivform; f. Ex. Naar dæ vorte Veer te fara, so vilde eg (ha') fare, um dæ so vore i Kveld. Naar han funne seg fornøgd mæ dæ. Dæ saag ut, so(m) dæ vore eit Hus. — Almindeligst bruger man dog Imperfektum i disse Tilfælde, og disse Ordføininger ere saaledes ikke ganske almindelige. Ved Bergen synes de at være mest i Brug, og forekomme endog i Hovedsætninger; f. Ex. Du vore snild, vilde du gjera da. Fingje han so mykje, so vorte han rik mæ ein Gaang. Dette er dog noget sjeldent og synes at hentyde paa Erindringen af en gammel Konjunktivform.

328. Ved en lignende Udeladelse kommer Supinum ofte til at staae istedetfor Infinitiv og endog med Infinitivets Partikel foran sig. Dette finder Sted i de Sætninger, hvor et Infinitiv skulde følge efter et Supinum, f. Ex. der har ikke været noget at faae. I dette Tilfælde har man, formodentlig for Lighedens Skyld, sat Infinitivet i Perfektum („have faaet"); men Hjælpeverbet af denne Form bortfalder sædvanlig. Exempler ere: Dei ha' havt Tid te gjort dæ (ɔ: at gjøre det). Me ha' ikje sloppe te vore dær. Dæ hadde vore morosamt te haurt dæ. Eg hadd' ikje vaaga meg te sagt dæ. Hadde me funne noko te lagt upp-aa, o. s. v.

En egen Tilføinings-Maade findes ved de i § 323 omtalte Verber. F. Ex. Han hadde skulda gjort dæ. Dei ha vilda gjort dæ. Han ha' lota tekje dæ (Gbr. Sdm. og fl.) — Han ha maatta tekje dæ.

229. De transitive Verber styre i Almindelighed Akkusativ. Endeel Verber kunne dog ved Siden af Akkusativet ogsaa tage

et Objekt til sig i Dativ (nemlig Navnet paa den som man gjør noget for). Hertil høre de Verber, som betyde: 1) at gjøre noget for En (gjera, laga, byggja, sauma ꝛc.); — 2) at overlade eller tilstaae En noget (giva, senda, fli, laana, lova, unna) – eller ogsaa det modsatte (negta, meinka, misunna); — 3) at underrette En om noget (segja, svara, syna, læra). F. Ex. Han gav Bonnom Bøker (Trondhj.). E ha sendt Prest'e Avisunn (Guldbr.) Han ha' laant Granna Peng. Ho fortalde Foreldrom dæ. Han lærte Bonnom Bokstavanne.

330. Nogle Verber styre Dativ alene. Disse ere de, som betyde, at noget er gavnligt, passende, tilstrækkeligt for En, eller ogsaa det modsatte; saaledes: nytta, tena, høva, søma, forslaa, skorta, vanta, – desuden ogsaa: hjelpa, fylgja, lyde, likjast. F. Ex. Dæ høve Bonnom (el. Bonnaa). Han hjelpe Granna. Dei fylgde Foreldrom. I enkelte Tilfælde sættes ogsaa Dativ ved: verta og henda, f. Ex. Kva so vart Gut'a (Sdm.) ɔ: hvad hændte der med Drengen? – Samtlige disse Verber bruges mest med Objekt af Pronomener; men ved disse Ord er Dativ ligt Akkusativet, og de ere derfor ikke tjenlige til Exempler.

Anm. I Guldbrandsdalen og Orkedalen synes Dativ at styres af adskillige Verber, som ikke høre til de foranførte; saaledes af: byta (byte Øykjom), møta (han møtte Karom), helsa o. fl. Dativet ved Verberne er ellers mindre udbredt end Dativ ved Præpositionerne; Brugen af samme rækker saaledes neppe længere syd end til Søndfjord, Valders og Hedemarken. I Formen er Dativet forskjelligt i Dialekterne (saaledes: aa og o for om; æ og a for e), hvorved maa henvises til § 217 og følgende.

4) Partikler.

331. De Objekter, som forbindes med en Præposition, sættes deels i Dativ, deels i Akkusativ (§ 311). De Præpositioner, som styre Akkusativ alene, ere meget faa, nemlig: um,

og de sammensatte: igjenom (gjenom, gjønaa) og ikring el. kringum, (egentl. i kring um). F. Ex. um Baat'en, upp-um Gar'en, gjenom Aakren.

De Præpositioner, som styre Dativ alene, ere følgende: aat, fraa, av (ut-av, uta, ta, taa), or (ut-or, tor, to; utur, utu, tu), ette (ɔ: efter), hjaa (sjaa, i sjaa); og de sammensatte: imot, imillom (millom, myllaa). F. Ex. aat Baat'e (el. Baata', s. § 217), upp-aat Husom (Fleertal), fraa Granna, ut-av Gar'e (ta Gar'a, taa Gar'æ), ut-or Aakr'e (tu Aakra), ette Hestom, hjaa Granna, millom Garom (myllaa Goraa).

Præpos. til (te), som fordum har styret Genitiv (s. 242), forbindes nu sædvanlig med Dativ. Adverbiet unda(n) bruges ofte som Præpos. med Dativ, f. Ex. unda Bakka (ɔ: ned af Bakken), unda Straum'a (med Strømmen). I nogle Sprogarter er det samme Tilfældet med de ligedan afledede Ord: burta(n), framma, inna, nora, uta (s. § 177); saaledes i Sdm. burta Voll'a, inna Fjaaraa (f. Fjorom). Jf. § 200.

332. Nogle Præpositioner styre baade Dativ og Akkusativ, og dette skeer tildeels efter en bestemt Regel, som grunder sig paa en Forskjel i Betydningen. Dette er Tilfældet med de Ord: i, aa (upp-aa, paa), unde(r), yve, fyre. Naar disse Ord have Begreb af Sted eller Rum, bruges de i to Betydninger, nemlig enten om en Hvile (Forbliven eller Beliggenhed) paa Stedet, eller om en Bevægelse (Retning, Henvendelse) til Stedet. I det første Tilfælde (Betydn. paa el. ved Stedet) styre de Dativ; i den anden Betydning (til Stedet) styre de Akkusativ. F. Ex. Han sat inn-i Baat'e (el. Baat'a); – han gjekk inn i Baaten. Dæ laag upp-aa Laava; – dæ var lagt upp-aa Laaven. Han bar dæ upp-unde Arm'e (el. Arm'a). – han tok dæ upp-unde Armen. Dei va

inn=fyre Holma (ɔ: ved Siden af Holmen); – dei kom inn=fyre Holmen.

Præpos. mæ (ɔ: med) og vid (ve) styre ogsaa begge Kasus, men afvige med Hensyn til Stedsforholdet ganske fra ovenstaaende Regel, da de netop styre Dativ i Betydning af en Bevægelse. F. Ex. Upp mæ Aakr'a ɔ: opad langs Ageren; – men: upp=mæ Aakren ɔ: oppe ved Ageren (J Sdm.) Fram ve Elven (Femin. s. § 225), ɔ: fremad langs Elven; – men: fram ve Elv'e ɔ: fremme ved Elven (Guldbr.) — Saavel disse som de foranførte Ord bruges ofte uden noget Stedsbegreb, og styre da snart den ene, snart den anden Kasus, men følge ikke nogen fælles Regel; hvorfor den nærmere Forklaring af samme maa henføres til Ordbogen.

Anm. Betydningens Forskjel ved de Ord: i, aa, under, yve, fyre, – vises undertiden alene ved Endelsen; f. Ex. Me va(r) upp=aa Holmen, ɔ: vi gik op paa Holmen; men: Me va upp=aa Holma, ɔ: vi opholdt os paa Holmen. Dei gjekk upp i Dalen, ɔ: til Dalen; men: dei gjekk uppi Dal'e (el. Dal'a), ɔ: gik frem og tilbage, spadserede i Dalen (Egentl. uppe i, s. § 200). Dette samme Forhold findes ogsaa i det gamle Sprog, samt i Islandsk og Tydsk; men i de Sprog, som mangle Dativ (Svensk og Dansk), kan Forskjellen naturligviis ikke kjendes. Det sidste gjælder ogsaa ved nogle af vore Sprogarter (Kr. Stift, Hard. Shl. Buskerud o. fl.), hvor Dativformerne ere bortfaldne.

333. Det Objekt, som en Præposition skulde styre, bliver ofte udeladt, naar det med Lethed kan forstaaes af Sammenhængen. Præpositionen kommer saaledes i samme Stilling som et Adverbium; f. Ex. Dei ha skilt seg fraa. Dei gjekk fram um. Han vild' ikje taka i (el. ta' ti). Dei sprang ut=fyre. Han sto aa saag ut=yve.

I de tilføiede Prædikater, hvor et Pronomen skulde træde i Stedet for Sætningens egentlige Objekt, bliver dette Pronomen undertiden udeladt. F. Ex. Han tok Baaten aa reiste mæ (ɔ: og reiste med den). Dei tok Hestanne aa sette seg paa. — Han tok Hatten aa sette paa seg.

334. Naar Verbets Objekt er et Substantiv, og Præpositionens Objekt er et Pronomen, kan det sidste sættes foran det første. F. Ex. **Han tok mæ seg Bøkenne. Han sette paa seg Hatten. Dei tok fraa han Penganne.**

En Præposition, hvis Objekt er udeladt, kommer ofte til at staae foran Verbets Objekt, altsaa foran et Objekt, som den ikke styrer. F. Ex. **Legg aat Baaten** (ɔ: læg Baaden til, neml. Landet el. Fartøiet). **Dei tok fraa Hesten** (ɔ: de toge Hesten fra). **Set fyre Hesten** (ɔ: spænd Hesten for, nl. Vognen el. desl.) **Dei ha sett i ein Ring** (ɔ: sat en Ring i det). **Me ha lagt paa ein Stein** (vi have lagt en Steen derover). I dette Tilfælde bliver Præpositionen stærkt betonet.

335. Et Adverb, som tjener til en nærmere Forklaring af Verbet, sættes gjerne nærmest ved samme og saaledes foran Objektet. F. Ex. **Dei sette fram Baaten. Slepp ut Hesten** (lad Hesten slippe ud). **Dei ha' havt inn Høy'e. Han slo av Staven sin** (ɔ: slog sin Stok itu). **Eg talde upp-atte Penganne.**

Naar Objektet er et Pronomen, sættes det foran Adverbiet i de vestenfjeldske Sprogarter; f. Ex. **Han slepte dei inn. Eg tok dæ upp. Me sette dæ fram** o. s. v. Men i det Agershusiske og Trondhjemske bruger man ogsaa her at sætte Adverbiet først. Saaledes: **dæm aat upp dæ** (ɔ: de aade det op). **Dæm kasta ut 'en** (ɔ: kastede ham ud). **Kast' inte burt dæ. Han leitte upp dæm. Dæm slo mest ihæl se(g).**

336. Adverbiet eller Præpositionen sættes i Almindelighed efter Verbet og bliver ikke sammensat med dette (som i Skriftsproget). Saaledes: **eg tæk' imot** (ikke mottæk), **set upp, legg ut, føre inn, legg av** ꝛc. (Jf. § 200). Kun i den passive Form (Participium) bliver Partikelen sædvanlig sat foran Verbet; f. Ex. **mot-tekjen, upp-sett, ut-lagd, upp-under lagt, upp-atte kalla** o. s. v. Ogsaa kan Partikelen sættes foran

Verbet i de Bisætninger, som begynde med Relativ; f. Ex. **Eg kjende korkje** (ↄ: hverken) **den, som ut gjekk, elde den som inn kom.** (See § 321).

Her kan anmærkes, at en Præposition, som mangler Objekt, sættes undertiden forved Infinitivet, og da den i dette Tilfælde bliver stærkt betonet, kunde man let ansee den som sammensat med Verbet. F. Ex. **Han læst inkje i vera** (ↄ: han lader som om der ikke var noget i det). **Naar eg skulde til sjaa** (ↄ: see til). **Dæ va mangt um tenkje** (ↄ: at tænke om den Ting). **D'æ hart te paa gaa** (for: gaa paa, ↄ: taale, udholde). **Dei ha mangt te fyre bera** (at bære for, ↄ: foregive, undskylde sig med).

337. I de Bisætninger, som begynde med Relativ, bliver Præpositionen sat i Enden, naar nemlig dens Objekt indeholdes i Relativet. Ex. **Den Mannen, som han ha' gjort dæ aat** (ↄ: til hvem han ꝛc.) **Dæ Tre'e, som dæ va(r) gjort av** (hvoraf det var gjort). **Dæ Rom'e, som dei ha' vore i** (det Rum, hvori de ꝛc.) — Ligeledes sættes Præpos. sidst i Sætninger, som begynde med et Spørgsmaalsord. F. Ex. **Kva kann dæ nytta til. Kvar skal dæ koma fraa?**

Anm. Herved er at mærke, at Folkesproget ikke har saadanne relative Konjunktioner, som det danske: hvoraf, hvorved, hvorpaa o. s. v. Disse Ords Begreb udtrykkes her ved Relativ og Partikel i den ovenfor angivne Stilling. I Lighed hermed mangler ogsaa de tilbageførende Ord med „her" og „der", saasom: heraf, herover, hermed; deri, derover o. s. v. Disse Begreber maae her udtrykkes ved en Præpos. med et virkeligt Pronomen; saaledes: **i dæ**, el. **i di** (ↄ: deri), **um dæ** (derom); **um dette** (herom), **ut-av dette** (heraf) o. s. v. — Som Stedsbetegnelse bruges derimod saadanne Ord, som ligne de danske; saaledes: **kvar ifraa, hær ifraa, hær til.** Men naar man i andre Tilfælde hører saadanne Ord, som: dærmæ, dærpaa, dærfyre, kor-fyre, - da er dette vistnok kun en Efterligning af Skriftsprogets: dermed, derfor o. s. v. som vel atter er en Efterligning af Tydsken.

338. Med Hensyn til Konjunktionernes Brug mærkes her kun nogle Tilfælde, hvori de blive udeladte. 1) Konj. **aa** (al-

mindeligt for: og, fordum: ok) udelades ofte imellem to Verber, hvoraf det første kun er en Forberedelse til det sidste. F. Ex. Han sto – hogde, dei tok te – leitte. Me va' sta – saag ette (bedre: avstad aa saag ette). 2) en, eller: enn (som paa mange Steder hedder: eld, elde, helde, hell) udelades efter det Ord: anna (ɔ: andet). Ex. Dær veks ikje anna Mose (ɔ: ikke andet end Mos). Eg fek ikje anna dette. — 3) at udelades gjerne efter dæ (det), især i det Tilfælde som er anført i § 316. Ex. Han lovde dæ, han skulde koma. Eg tenkte dæ, han va komen.

Anm. Det Ord: fyre (ɔ: for), som egentlig er en Præposition, bruges almindelig som Konjunktion (= dansk: thi) uden noget Spor af det Objekt (di eller dæ), som maa underforstaaes ved samme. Forholdet er altsaa anderledes end i Dansk og Svensk, hvor kun Objektet finder Sted, nemlig: ty (thy) og thi (for: di, þi, i Lighed med det gamle: thet, then, thette). At man stundom har skrevet thi i norske Sange, er ikke rigtigt; Ordet thi bruges ikke, og hvis det brugtes, vilde det have en anden Form.

339. Negtelsesordet ikje (inkje, inte, it) sættes gjerne nærmest ved Verbet og saaledes ofte foran Objektet; f. Ex. Eg fekk ikje dæ. Me fann ikje dei. Han saag ikje meg. I de Sætninger, hvis Verbum staaer foran Subjektet, sættes Nægtelsen ogsaa nærmest ved Verbet. F. Ex. Kann ikje du koma? Daa tor' ikje dei gaa. No vil ikje han fara. Ved dette Ord maa man lægge Mærke til de Forkortninger, som det lider, naar en Vokal gaaer foran eller følger efter. Exempler ere: D'æ'kje (dæ ær ikje). Du maa'kje. Han saag ikj' oss. Va' kj' an hær (for: var ikje han hær). Han snakka 'kj' um dæ o. s. v. (Jf. § 57).

Anm. Sprogets Negtelser ere: 1) Svarsordet: nei; 2) det negtende kje og gie (i, i) i de Ord: inkje, ikje, ei (for: eigje), aldri (for: aldregje), kor=kje, korgje, ingjen (§ 259); 3) Modsætnings-Partikelen: u eller o (§ 199). Mellem inkje og ikje gjøres kun den Forskjel, at det første bruges altid, naar der lægges megen Vægt paa

Negtelsen, og det sidste i de øvrige Tilfælde. Det Ord ei bruges kun sjelden, undtagen i Forbindelsen: elder ei (ɔ: eller ikke).

Mærkelig er den saare hyppige Brug af ironiske Sætninger, hvori Modsætningen ikke betegnes ved Negtelse, men kun ved Betoningen eller den mundtlige Udtryksmaade. F. Ex. D'æ nette Folk, slikt. Jau, dæ va vakkert gjort. Dær va(r) mykje te faa! — Han gjere væl eit godt Arbeid!

340. Sætningerne begyndes ofte med en indledende Partikel, som ikke har nogen bestemt Betydning, men som dog ved nogen Forskjel i Betoningen bevirker en liden Forandring (Nuance) i Udtrykket. De Ord, som saaledes bruges, ere især: ja, nei, og aa. F. Ex. Aa, dæ va ikje stort! – Ja, lat oss skunde oss. Aa nei, for alt dæ Folk! o. s. v.

Anm. Ved Ordføiningen i Almindelighed kan til Slutning bemærkes, at Folkesproget ikke taaler, at en Sætning indbrages i en anden ved at ombanne Verbet til et Adjektiv eller Substantiv. Den saakaldte Participial-Konstruktion, som i Skriftsproget drives til Yderlighed, er her en ganske fremmed Ting; og endog en ganske simpel Indbragning af en Bisætning er temmelig sjelden. Man finder saaledes i Folkesproget ingen Ordføining, som svarer til følgende Exempler: - Den længe forventede Dag oprandt. Ligesom anende et forestaaende Uheld havde han o. s. v. Opbragt over flere indbildte Fornærmelser, besluttede han o. s. v. Ved Modtagelsen heraf blev han 2c. Ved en paa Stedet foretagen Opgravning har man o. s. v.

Sjette Afdeling.

(Tillæg til Grammatiken).

Om Sprogarternes indbyrdes Forhold.

341. Det norske Folkesprog deler sig, som forhen bemærket, i mange Sprogarter eller Dialekter, som af Folket selv kaldes Maal (Bygdamaal, Landsmaal) og adskille sig fra hverandre ved forskjellige Ordformer og Bøiningsformer (Orlag, Orvik, Vending, Avbrot, Avbrøyte) eller ogsaa ved forskjellig Udtale og Betoning (Talemaate, Maalfelle, Maalføre, Maaleinska, Maallyska.

Af de Forholde, hvori alle eller de fleste Sprogarter stemme overeens, kunde nogle her anmærkes til Sammenligning med Skriftsproget. 1) I Lydforholdet findes megen Lighed med det gamle Sprog; de gamle Diftonger (au, ei, øy) beholdes; de haarde Konsonanter (k, t, p) sættes ligesaavel efter som foran Vokalen; Konf. g og k forbindes med j ogsaa i Endestavelser (§ 110). 2) Endelser med a (ar) adskilles fra Endelser med e (er). 3) Hankjøns- og Hunkjønsord adskilles. 4) Genitiv mangler; derimod have mange Sprogarter Dativ. 5) En enkelt Passivform mangler eller er sjelden. 6) Substantivet faaer bestemt Endelse, naar en bestemmende Artikel gaaer foran (§ 302).

Hertil kunde endnu føies, at Bøiningstillægget n og t bortfalder af Femin. og Neutrum i de ubetonede Stavelser (§ 225, 232, 249), at de fleste Dialekter tabe r i Endelsen ar og er, at d oftest bortfalder efter Rodvokalen, at man almindeligst har nn for rn, mn for vn, og kj for tj.

342. Sprogarterne kunne bekvemmest inddeles efter de tre, ved naturlige Grændser adskilte, Hoveddele af Landet, altsaa i tre Hovedrækker nemlig 1) den nordenfjeldske (i Trondhjems Stift og Nordlandene), 2) den vestenfjeldske (i Bergens og en Deel af Kristianssands Stift) og 3) den østenfjeldske eller (om man saa vil) søndenfjeldske (i Agershuus og den østlige Deel af Kristianssands Stift).

Ellers kunde man ogsaa antage to Hovedforgreninger, nemlig en for Bergens og Kr. Stift, og en anden for Ag. Stift og det Nordenfjeldske. Der findes nemlig adskillige Forholde, hvorpaa en saadan Deling kunde grundes, og af disse kan følgende her anføres. — Sprogarterne i Agershuus Stift og det Nordenfjeldske frasklle sig ved et mindre tydeligt Vokalforhold og ved en særegen Udtale af l og r (efter § 33). Endevokalerne bortfalde ofte, saaledes altid af Bøiningsformer

med n (Fl. ann, enn; Dat. en, un). — Infin. og Femin. ere ulige. Der findes Femin. paa u (o) og Maskul. paa a. Vokalerne i Tostavelsesord blive ofte ligedannede. De Subst. som ende med Rodvokalen, ere regelmæssige (dette er sjelden Tilfældet i B. og Kr. Stift). Halvlyden ved Adjektiver og Verber bortfalder i de allerfleste Egne. I Ordforraadet findes adskillige Forholde, hvori disse Sprogarter nærme sig mere til det Svenske; medens de bergenske og kristianssandske nærme sig mere til det Islandske.

Da imidlertid Sprogarterne i den østlige Deel af Kristianssands Stift nærme sig meget til de agershusiske, og disse atter adskille sig noget fra de nordenfjeldske, ville vi i det Følgende holde os til den ovenanførte Inddeling i tre Hovedforgreninger.

1. Den nordenfjeldske Række.

343. For Sprogarterne i Trondhjems Stift og Nordlandene kunde man angive følgende fælles Kjendemærker (der dog lide nogen Forandring i Udkanterne af Distriktet). — Endevokalen e bortfalder sædvanlig i Infinitiverne og Femininerne (§ 62). Infinitiverne have ulige Endelse (e, a, aa). Der findes Femin. paa u (o) og Maskul. paa a eller aa (dog ikke paa alle Steder). Halvlyden ved Adj. og Verbum mangler ganske (§ 59). Sammensætnings-Vokal findes sjelden (§ 184). Stærke og svage Femin. adskilles; begge Arter faae mest almindelig a i den bestemte Form. Bøiningsformer med n (nn) faae ikke Endevokal (altsaa: ann, enn, un, aan). Der findes Adj. paa au (i Helg. ug) og aat (Isl. óttr). Mellemlydene faae ofte en bred Udtale; det aabne y lyder sædvanlig som ø, og det aabne i som e eller æ. Særegen Udtale findes ved ll, nn, tl og sl (§ 34—36); ligeledes ved l og r (§ 33) fra de sydlige Grændser til Helgeland.

Denne Hovedrække kan deles i tre Forgreninger, nemlig: A) den nordlandske, B) den indre trondhjemske, og C) den ytre trondhjemske.

Anm. De enkelte Sprogarter kunne bekvemmest inddeles efter Afvigelsen i Substantivernes Bøiningsformer, da disse Former ere de mest forskjellige og sædvanlig have en eller anden Egenhed i et vist begrændset Distrikt. Det maa bemærkes, at den følgende Oversigt bliver saa kortfattet som muligt, for at man ikke altfor meget skal gjentage, hvad der er udviklet i de foregaaende Afsnit. For Simpelheds Skyld bruger jeg her Benævnelsen: Første Femininum om de stærke eller lukte Hunkjønsord og Andet Femin. om de svage eller aabne (efter § 216, jf. § 225), ligeledes: Første Maskulinum om de stærke Hunkjønsord, og Andet Mask. om de svage (efter § 217).

344. A. – I den nordlandske Forgrening synes det almindeligste Forhold i Formerne at være følgende. Første Femin. har i Fleertal – e; andet Femin, har a, aa eller aar. Begge Femin. have i det bestemte Eental a, dog har det andet paa nogle Steder o (Helgeland). Neutrum faaer i det bestemte Fleertal – an. Dativ bruges sjelden i Fleertal. Halvlyd i Fleertal (efter § 230) forbindes med r (Ex. Bøk'er, Menn'er). Ligedannelse af Vokalerne i Tostavelsesord finder ikke Sted. Reflexivformen er st (§ 298).

Formerne af de regelmæssige Substantiver ere:

	Eental	best. Nom.	Dativ	Fl. ub.	bst. N.	Dativ
Fem. 1	Skaal	'a, 'æ	'en	e	enn (inn)	(o)
2	Vis' (a)	a, o	en (aan)	a, aa, aar.	ann, aan	–
Mask. 1	Stav	'en	'a, 'æ	a	ann	(o)
2	Laave	en (in)	a, o.	a	ann	–
Neutr –	Hus	'e	('e)	– (§ 232)	'an	(o)

Denne Forgrening omfatter (som de fleste andre) adskillige Underarter eller Dialekter; men disse ere ikke tilstrækkelig undersøgte, og deres Forskjel skal heller ikke være meget betydelig. Som mest ægte ansees den Sprogart, som bruges i Vefsen og nærmeste Egne paa Helgeland. I denne har det første Femin. i den bestemte Form æ (Skaal'æ, Markj'æ); det andet Femin. faaer o (Huvo, Klǫkko ꝛc.) I Lighed hermed faaer første Maskul. i Dativ æ (mæ Stav'æ, i Baat'æ), og

andet Mask. faaer o (i Kjolo, i Hago, paa Laavo). Andet Fem. har i Fleertal aar (Visaar, Klokkaar), best. Form: aan (Klokkaan). Subst. paa g og k antage j i Eentallet (Skogjen, Stokkjen); uagtet man dog har Maskul. paa ge og ke (Hage, Skugge, Bakke).

345. B. – Den indre trondhjemske Forgrening dannes af Sprogarterne i Namdalen, Inderøen, Størdalen og Orkedalen. I disse Maal adskilles første og andet Femin. fra hinanden baade i Fleertal og i Eentallets Dativ; andet Femin. har i Fl. o eller aa (bst. F. unn eller aan). Neutrum faaer i bst. Fl. a. Fleertallets Dativ ender paa om (aam). Det mærkeligste Særkjende ved denne Forgrening er den saa hyppig forekommende Ligedannelse af Vokalerne i Tostavelsesord, hvorved Femin. faaer u eller o istedetfor aabent o, e og i; men Maskul. og Infin. faaer a istedetfor det aabne e og i, eller ogsaa aa istedetfor a, e og i (§ 64). Der findes altsaa en stor Deel Inf. og Mask. paa aa (i Namd. a), og en Deel Femin. paa u (i Namd. o). I de Infin. som skulde ende paa e, bortfalder denne Vokal (§ 62). Reflexivformen er st (i Namd.) og s (i Inderøen og Orkedalen).

Formerne af de regelrette Subst. ere:

	Eental	bst. N.	Dativ	Fl. ub.	bst. N.	Dativ
F. 1.	Skaal	'a	'en	e (i)	inn	om
2	Vis'	a	un, aan	o, aa (aar)	unn, aan	om
M. 1.	Stav	'en	'a, i.	a	ann	om
2	Laave	en (in)	a, am, om	a	ann	om
N.	Hus	'e	('e), a.	– (§ 232)	'a	om

346. De hertil hørende Sprogarter kunne ordnes saaledes:

1) Namdalsk. Andet Femin. faaer i Dativ: aan, i Fl. aa (Nærøen: aar), best. F. aan. Første Maskul. faaer i Dativ – i (mæ Hest'i, Kvist'i, Stav'i); Andet Maskul. faaer i samme Form – om el. aam, f. Ex. i Hagaam (ɔ: i Haven), paa Bakkaam, i Endom el. Ennaam (ɔ: i Enden). Dativ bortfalder tildeels (ligesom i det Fosenske). Ved Ligedannelse bliver

e og i til o i Femin. (Logo, Voko), men til a i Inf. og Mask. (lasa, vata; Nava, Bata).

2) Inderøisk eller Værdalsk (da Maalet i Inderøen, Værdalen, Størdalen og tildeels Strinden kan betragtes under eet). Andet Femin. har ogsaa her i Dativ – aan, Fl. aa, bst. aan. Begge Arter af Maskul. faae i Dativ – a. Halvlyd i Fleertal er ogsaa i den bestemte Form forbunden med r (Ex. Bøk'er, Bøkera, Bøkeron; s. § 230). Ved Ligedannelse faaer Femin. u for o, e og i (Svuln, Sutu, Vuku); Mask. og Inf. faaer aa for a, e og i (laagaa, laasaa, vaataa, Baataa).

3) Orkedalsk. Andet Femin. faaer i Dativ un (unn) i Fl. o, bst. Form: un (unn). Andet Maskul. faaer i en enkelt Egn (Meldalen) i Dativ – am (paa Laavam, p. Bakkam, i Endam), men paa de andre Steder – a. Halvlyden i Fleertallet er ganske bortfalden (Ex. Bøk', Føt, Hænd; s. 230). Ligedannelsen foregaaer paa samme Maade som i det Inderøiske. Diftongerne ei og øy blive til e og ø i det Guldalske.

De Subst. som ende paa g og k, antage j i Namd. og Indr. (Ex. Skogjen, Markj'a), men ikke i Orkd. (Skog'en, Mark'a). — Alligevel gives der svage Maskul. uden j i Namd. og Indr. (Bakka, Bakke, Skugge), men med j i Orkd. (Bakkje, Skuggje).

347. C. – Den yttre trondhjemske Forgrening kan dannes af Sprogarterne i Fosens, Nordmørs og Romsdalens Fogderier. (Disse Maal ere vel noget ulige i de Former, som her komme mest i Betragning; men de maae dog betragtes under eet, fordi de ikke kunne henføres til nogen anden Forgrening). Første og andet Femin. adskilles i Fleertal, men kun tildeels i Eental. Andet Femin. har i Fleertal a, aa eller o (bst. F. ann, aan og enn). Dativet, som bortfalder i det Fosenske, ender i Fleertal paa aa; i Eental af Mask. og Neutr. paa a, i Femin. paa en og aan. Ligedannelse af Vokalerne findes her kun som en sjelden Undtagelse, og bortfalder ganske i det Romsdalske. Grundformer paa a findes kun ved nogle Ord,

hvori en Mellemlyd er bleven til en bred Vokal (f. Ex. læsa, væta, Vækа; jf. Nava, Haga). Subst. paa g og k faae altid j i det bst. Ental (Skogj'en, Markja, Folkje). Reflexivformen er altid st.

Formerne af de regelrette Subst. ere:

	Ental	bst. N.	Dativ	Fl. ubst.	best. N.	Dat.
Fem. 1.	Skaal	'a	'en	e	inn	aa
2	Vis'	a, aa	aan, en.	a, aa; o	ann, aan, en.	aa
Mask. 1.	Stav	'en	'a	a	ann	aa
2	Laave	en (inn)	a	a	ann	aa
Neutr.	Hus	'e	a ('e)	-	'a	aa

348. De hertil hørende Sprogarter kunne adskilles saaledes:

1) Fosensk. Andet Femin. har i Fl. a, bst. F. ann (ligesom i det Nordlandske). Dativ mangler. Maskul. paa a og Femin. paa u findes kun sjelden (Ex. Haga, Stæga, Bæta; Furu, Svolu). Halvlyd i Fl. forbindes med r (Bøk'er, Menn'er). – Adj. paa li (for: leg) forekomme.

2) Nordmørsk. Andet Femin. har i Fl. aa, bst. Form aan. — I Dativ har første Femin. en (enn), og andet Fem. aan. Der findes Mask. paa a, og Femin. paa aa; men disse ere sjeldne (Ex. Nava, Sala; Stuaa, Foraa). Halvlyden i Fleertal bortfalder (Bøk', Føt, Menn).

3) Romsdalsk. Andet Femin. har i Fl. o, bst. F. aan (eller: e, bst. F. enn, inn). I det bst. Ental har første Femin. a, men andet Femin. aa (Overgang til de vestenfjeldske Dialekter). Ligedannelse af Vokalerne finder (saavidt vides) ikke Sted, og der gives ikke Maskul. paa a eller Femin. paa o.

Anm. Det fosenske Maal, som frakiller sig ved sin Simpelhed i Formerne, ansees som den mest moderne af de nordenfjeldske Sprogarter og synes at udbrede sig meget til de nærmeste Egne. Den er saaledes den mest herskende i Trondhjems Omegn og i selve Byen. — Det Romsdalske er at betragte som et Overgangsled imellem de trondhjemske og bergenhusiske Sprogarter og har saaledes en Blanding af to Slags

Former. Den nordenfjeldske Endelse aan forsvinder her, hvorimod Formen enn eller inne bliver fælles for begge Arter af Femin.

2. Den vestenfjeldske Række.

349. For Sprogarterne i det Vestenfjeldske (nemlig Bergens og den vestlige Deel af Kristiansands Stift) kunne følgende Fælles-Mærker angives.

Ordenes Endevokal bortfalder ikke; saaledes beholdes de uldkomnere Bøiningsformer – anne og enne (el. enna) – g flere Endelser med e (§ 62). Halvlyden ved Adj. og Verer (Ex. fast'e, bryt'e) bortfalder ikke (undtagen i Nhl.) Innitiv og andet Femin. ere lige; de ende begge enten paa a ller e. Der gives ikke Femin. paa u, eller Maskul. paa a undt. forkortede Ord). Sammensætning med a forekommer fte (§ 184). Første og andet Femin. ere lige i Dativ, og igesaa i Fleertal (undtagen i Hard.) De Femin. som ende ned Rodvokalen, ere uregelmæssige (§ 231). Subst. paa g g k antage j (gj, kj) i den bst. Form (undtagen i Indresogn). Der haves Adj. paa ig'e (eller uge) og ett'e (Isl. óttr). Reflexivformen er altid st. Mellemlydene ere for det meste ydelige, og Ligedannelse finder ikke Sted. Det særegne l, om bruges i de østlige Egne, er her ubekjendt.

Denne Række kan deles i tre Forgreninger, nemlig: A: den nordre bergenske (Sdm. til Sogn), B: den søndre bergenske (Sogn til Shl.) og C: den stavangerske (Shl. til Lister). Den første har noget tilfælles med de nordenfjeldske Sprogarter; de to sidste ere mere fraskilte og have megen indbyrdes Lighed. Formdannelsen i de to sidste Forgreninger nærmer sig meget til den gamle norske eller islandske.

350. A. – Den nordre bergenske Forgrening dannes af Sprogarterne i Søndmør, Nordfjord, Søndfjord og en Deel af Ytre Sogn. Ved disse kunne følgende Forholde anmærkes

til Sammenligning med andre Forgreninger. Infinitiv ender paa e; ligeledes ender det andet Femin. paa e. Det første Femin. faaer i bst. Ental a; det andet faaer a eller aa; begge Arter faae i Fl. e, bst. F. enne (el. inne) Dativ ender i Fleertal paa aa; i Ental paa a (i Maskul. og Neutr.) og enne el. inne (i Femin.) Neutrer paa a gives ikke (§ 233). Femin. som ende med Rodvokalen, faae i bst. F. naa, el. na (§ 231). Adj. faaer ikke a i den bst. Form. Særegen Udtale gives ved ll, nn, tl og sl ligesom i det Trondhjemske. Istedetfor a findes aa foran ng og nk (Ex. laangt, Taankje). g og v bortfalder efter u (laue for lauga, skue for skuva).

Formerne af de regelrette Subst. ere:

	Ental	bst. Nom.	Dativ	Fl. ub.	bst. Nom.	Dativ
Fem. 1	Skaal	'a	'inne	e	inne	aa
2.	Vise	aa, a	inne	e	inne	aa
Mask. 1	Stav	'en (inn)	'a	a	anne	aa
2	Laave	en (inn)	a. (aa)	a	anne	aa.
Neutr.	Hus	'e	a	–	'a	aa

351. De hertil hørende Sprogarter have ikke nogen betydelig Forskjellighed i Formerne, og kunne ellers adskilles saaledes:

1) Søndmørsk. Andet Femin. faaer i den bestemte Form aa; det første faaer a. Halvlyd ved Maskulinum mærkes kun i endeel Personsnavne (s. Anm. til § 308). Overgangsformen y for u (Ex. Tyft for Tuft) forekommer ofte (§ 70).

2) Fjordefylkisk, el. Fjordemaalet (Nordfjords og Søndfjords Sprogart). Andet Femin. faaer i den bst. Form a. Første Maskul. faaer Halvlyd i Grundformen (Ex. Baat'e, Hest'e). Adj. paa legjen (Ex. høvelegjen) forekomme (§ 165).

Anm. I nordre Søndmør findes Dativer paa aa i Ental af andet Maskul. (Ex. paa *Laavaa*), hvilket svarer til det Dativ paa o og om (aam), som findes i Helg. og Namd. (§ 218). I søndre Sdm.

og Nordfjord beholdes d i Enden af Ordene (Ex. Stad, Tid) og dette har da en egen Udtale (§ 31). — (Da den søndfjordske Sprogart ikke er nøie undersøgt, kan den maaskee have adskillige Egenheder, som her skulde komme i Betragtning).

Til denne Forgrening hører ogsaa den Sprogart, som bruges i Ladevigs og Evindvigs Præstegjelde i Sogn (det saakaldte Sognfjeremaal). Denne Dialekt har vel nogen Overgang til den egentlig sognske, men dens Bøiningsformer og Lydforholde stemme for det meste overeens med de foranførte.

352. B. - Den søndre bergenske Forgrening dannes af Sprogarterne i Sogn, Voss, Hardanger og Norhordlehn. (Det Søndhordlehnske skulde ogsaa henregnes hertil, men da denne Sprogart har en større Simpelhed i Formerne og stemmer meget overeens med de stavangerske Dialekter, bliver den her forbigaaet). De ovennævnte Sprogarter adskille sig i mange Forholde fra den forrige Forgrening. — Infinitiv ender paa a; andet Femin. ender paa a. I det bestemte Eental faaer første Femin. i eller æ; andet Femin. faaer aa eller o. I Fleertal faae begge Femin. e, og i bst. F. enna (idna) undtagen i Hard. hvor første Fem. har er og enna, men andet Fem. ur, unna. Dativ bruges ikke overalt; dets Form er ellers i Fem. enne, i Mask. æ (i) og a, i Neutr. æ (i), i Fleertal o el. aa. Neutrer paa a forekomme (§ 233). Sammensætning med a er meget hyppig (§ 184). Adj. faae a i den bestemte Form (af Femin. og Neutr.) Som Overgangsformer findes sædvanlig dn for rn, og ofte dl for ll, dn for nn, bn for vn, ps og pt for fs og ft. (Jf. § 92—95).

Formerne af de regelrette Subst. ere:

	Eental	bst. Nom.	Dativ	Fl. ub.	bst. Nom.	Dativ
F. 1.	Skaal	'i, æ	'enne	e, er.	enna, idna	aa, o.
2	Visa	aa, o.	enne	e, ur (or)	enna, unna	aa, o.
M. 1	Stav	'en	'i, æ	a, ar	anne (adne)	aa, o.
2	Laave	en	a. (æ)	a, ar	anne, adne	aa, o.
N.	Hus	'e	.i, æ	—	'i, æ.	aa, o.

353. Denne Forgrening kan deles i følgende Sprogarter: 1) Sognsk, 2) Nordhordlehnsk, 3) Vosfisk og Hardangersk. Da disse have forskjellige Afvigelser fra hinanden, og de desuden udmærke sig ved ægte og gamle Former, maae de her omtales med mere Udførlighed.

1. Det Sognske deler sig i flere Underarter, hvoraf de indresognske nærme sig noget til det Valderske og Hallingdalske. (Man erindre, at Sprogarten i de to vestligste Præstegjelde er henlagt til foregaaende Forgrening, og saaledes her forbigaaes). — Første Femin. faaer i det bestemte Ental - i; andet Femin. faaer - aa. Dativ bortfalder, undtagen i nogle faa Egne, hvor det har i Fem. enne, i første Mask. og i Neutr. - i, i Fl. - o. Det bestemte Fl. af Mask. og Femin. har Formen: adne (Stavadne) og idna (Skaalidna). Adj. paa en faae i Femin. - i (§ 249). Verbets Fleertalsform bruges ikke. Omlyden a - o ere almindelig i Fl. af Neutr. (Glos, Fot, Tok). Mellemlydene adskilles meget tydelig fra de brede Vokaler. Særegen Udtale af aa finder Sted (§ 16). — I det Indresognske findes ofte haardt g og k foran e (Ex. Skog'en, Mark'i, Hage, Bakke, dregen, tiken).

354. 2. Det Nordhordlehnske har ikke saa betydelige Egenheder som de andre Sprogarter i denne Forgrening. Første Femin. faaer i den bestemte Form - æ (Sol'æ, Elv'æ); andet Femin. faaer - aa (Stovaa, Klokkaa). Dativ bruges (dog kun ved Præpos. s. § 330 A); dets Form er i Femin. enne, i Neutr. og Mask. æ, i Fl. - aa. — Femin. som ende med Rodvokalen, faae i bst. F. næ (Bru'næ). Det bestemte Fl. af Neutr, faaer æ (Hus'æ, Bodn'æ); samme Endelse faaer Femin. af Adj. paa en f. Ex. litæ, vaksæ. (Disse Former ere nemlig paa de fleste Steder lige med første Femin. s. § 237 og 249). Verbets Fleertalsform bruges regelmæssig. Halvlyden bortfalder tildeels ved Adj. (§ 244), ligeledes ved Fleertal

af Subst. (Ex. Bøk', Røt'). Omlyden a–o er mere sjelden end i det Sognske. Af Overgangsformer findes ofte: aa for an (Ex. siaa, = Isl. sidan), mm for mb, ll og nn for ld og nd; – g og v bortfalder efter u (§ 78, 86).

Anm. Det kan i Almindelighed bemærkes, at Sprogarterne ved Havkysten sædvanlig have mere Lighed med hinanden end Sprogarterne i de indre Distrikter. Adskilligt af det, som her er anført, gjenfindes saaledes baade i de sydligere og nordligere Kystegne, tildeels endog i Nordlandene.

355. 3. Det Vossiske og Hardangerske har meget tilfælles og danner næsten en egen Forgrening, som udmærker sig ved fortrinlige og særdeles ægte Former. Første Fem. faaer i bst. Eental – æ; andet Femin. faaer o. Omlyden af o af a er almindelig baade i Fleertal af Neutr. og i Femin. af Adj. (Ex. fost, vorm, svort, s. § 247); i sidstnævnte Form bortfalder Halvlyden u eller o (s. § 244). Adskillelsen af g og k fra gj og kj ere mere regelmæssig end paa de fleste andre Steder (§ 74); saaledes i Fleertal af Adj. (f. Ex. ungje og unga, rikje og rika, § 245). Verbets Fleertalsform bruges. Der gives Adverbier paa an (innan, framman), og Subst. paa are og ingje (Skrivare, Ervingje). Lyden jo og ju bruges mere end i de nordligere Egne (Ex. Sjo, drjugt). a foran ng og nk forekommer (Ex. rangt, Tankje). aa har samme Udtale som i det Sognske.

De to Sprogarter adskille sig i følgende Punkter.

a) Vossisk. Dativ bruges (ved Præpos.) og har i Fem. enne, andet Mask. – a, første M. og N. – æ; i Fl. – o. — Fleertal af M. og F. ender som almindeligst paa a og e (Stava, Skaale).

b) Hardangersk. Dativ bruges ikke. Fleertal ender i Mask. paa ar (bst. anne), i første Femin. paa er (irr) og bst. F. enna, i andet Femin. paa ur (el. or) og bst. F. unna. Verberne af den største Klasse (§ 289) have i Præs. ar (kastar). I Sammensætning faaer andet Femin. u (Ex.

Stovu-tak, Ekkju-mann s. § 190). Der findes Subst. paa le for el (Aangle, Jukle, Lykle).

356. C. Den stavangerske Forgrening, som indbefatter Sprogarterne fra Søndhordlehn til Lister, stemmer i mange Dele overeens med den foregaaende, men adskiller sig ved en større Simpelhed i Formerne og ved enkelte afvigende Former. — Infinitiv ender paa a. Andet Femin. ender paa a. Første og andet Femin. ere lige i Bøiningsformerne; begge Arter faae i det bst. Eental o eller aa, i bst. Fl. enne. Dativ bruges ikke. Neutrer paa a, Sammensætning med a og bestemte Former paa a ved Adj. findes ligesom i forrige Forgrening; ligeledes Overgangen dn for rn og tildeels for nn, dl for ll, og pt for ft. Omlyden o af a (i Fl. af Neutr.) er sjelden. Der findes tildeels et indskudt d foran l og n (Aadl, Steidn, Stodl, Lykjedl). I Egnene sydenfor Stavanger bruges bløde Konsonanter istedetfor haarde i Enden af Ordene (Ex. Tag, Mad, roba, lauba).

Formerne af de regelmæssige Subst. ere:

	Eental, ub.	bst.	Fl. ub.	bst.
Femin. 1	Skaal	'o, aa	e, er	enne.
2	Visa	o, aa	e, er	enne.
Maskl. 1	Stav	'en	a, ar	anne.
2	Laave	en	a, ar	anne.
Neutr.	Hus	'e	—	'o, aa. (anne).

357. De vigtigste Sprogarter i denne Forgrening ere:

1) Søndhordlehnsk (s. 352). Femininerne faae i den bestemte Form - o (nogle Steder aa), i Fl. enne (forskjelligt fra forrige Forgrening). Formen for det ubst. Fl. er almindeligst a og e, men paa nogle Steder ar og er.

2) Ryfylkisk. Femin. faae i den bst. Form aa. I det ubst. Fleertal faaer Maskul. ar og Femin. er (irr). Der findes tildeels bløde Konsonanter istedetfor haarde.

3) Jæbersk. Femin. faae i den bst. Form aa. Fleertal har a og e (uden r). Bløde Konsonanter (g, d, b) istedetfor haarde (k, t, p) i Enden af Ordene. Af Lydforholdene mærkes ellers: a foran ng og nk (§ 68), g bortfaldet ved u (§ 78), j for lj (Jaa, Jos), ll og nn for nd og nn.

Noget afvigende ere Sprogarterne i Dalerne og Lister. I en Deel af Dalerne frastilles første Femin. som faaer æ i det bst. Ental (Skaal'æ ꝛc. som i Nhl.) I det Listerske faae begge Femin. sædvanligst aa (som i Ryf. og Jæd.), men Neutrum faaer i Fl. anne (Ex. Hus'anne), s. § 237.

3. Den østenfjeldske Række.

358. Ved Sprogarterne i det Østenfjeldske er det vanskeligt at opstille nogen Samling af fælles Kjendemærker, da man i den sydvestlige Deel finder en Tilnærmelse til de vestenfjeldske Sprogarter, og i den nordlige Deel derimod en gradviis Tilnærmelse til de nordenfjeldske (s. § 342). Imidlertid kunne følgende Forholde anmærkes til Sammenligning.

Endevokalen bortfalder ofte af Trestavelsesord (især i Ag. Stift, jf. § 62), men ikke af Tostavelsesord. Halvlyd findes kun i de vestligste Egne. Infinitiverne ere ulige, da nogle ende paa a, men de fleste paa e. Femininerne af den svage Form ere ligeledes ulige, da nogle ende paa u eller o, men de fleste paa e. Maskuliner paa a forekomme, dog ikke i de sydligste Egne. Ligedannelse af Vokalerne forekommer (i Agershuus Stift). Sammensætning med a er noget sjelden. Første og andet Femin. adskilles sædvanlig i Fleertal og i Dativ (forsaavidt denne Form bruges). Den bestemte Form af Adj. har kun e (ikke a). Af Adjektivformer mærkes ug (sjeld. au) og utt (sjeld. aatt og ette). Reflerivformen er for det meste s (as). Udtalen er simpel ved Konsonanterne, undtagen ved l og tildeels r (i Ag. Stift). Af Overgange mærkes: kl for tl,

sk for skj, nn for rn. — De fuldkomneste Former findes i de vestligste Egne (Tell. Hall. Valders).

De ægte Sprogarter i denne Hovedrække kunne inddeles i tre Forgreninger, som kunne benævnes: 1) den sydlige eller arendalske, 2) den vestre oplandske, 3) den østre oplandske.*

359. A. Den første Forgrening dannes af Sprogarterne i Raabygdelaget og Tellemarken (eller den østlige Deel af Kristiansands Stift, hvori dog den Dialekt, som bruges langs Søsiden, er kun at ansee som en moderniseret Afart). Ved denne Forgrening mærkes Følgende. Første og andet Femin. adskilles baade i Ental og Fleertal; det første faaer i bst. Form – i, æ eller a, – i Fl. ir (e), bst. inne; det andet faaer a (sjelden o), i Fl. ur (u, o), bst. F. unne. Dativ bruges ikke, undtagen i Sætersdalen. Endelser med r findes i Fleertal af Maskul. og Femin. (ar, ir, ur) og i Præsens af de Verber, som have svag Form (Ex. kastar, lyser), medens derimod den stærke Form faaer Halvlyd i Lighed med Adj. (Ex. bryt'e, tæk'e) s. § 294. Som Halvlyds-Vokal i Fleertal af Subst. findes a (f. Ex. Bøk'ar, Hend'ar, Menn'ar). Neutrer paa a forekomme (§ 233). Sammensætning med a findes ved de svage Maskul. (§ 191), men er i andre Tilfælde sjelden. Af Adjektivformer mærkes uge, utte og skleg (= sleg i det Stavangerske, s. § 165). Mellemlydene ere tydelige, og Konsonanternes Udtale er reen og simpel.

Formerne af de regelrette Subst. ere:

	Ental	bst. Nom.	Dativ	Fl. ub.	bst. Nom.	Dativ
Fem. 1	Skaal	'æ, i, a	'inne	ir, e	inne, inn	o
2	Vise	a	unne	ur, u, o	unne, unn	o
Mask. 1	Stav('e)	'en	'æ, (i)	ar (a)	anne, ann	o
2	Laave	en	a	ar (a)	anne	o
N. –	Hus	'e	æ	—	'æ, i, a	o

360. De hertil hørende Sprogarter kunne adskilles saaledes:

1. Raabygdelagets Sprogart. Første Femin. faaer i n bst. Form æ eller a; de som ende med Rodvokalen, faae æ el. na (§ 231). Første Maskul. faaer Halvlyd i Grund- rmen (ligesom i det Nordfjordske). Femin. paa u gives ikke aavidt vides). Reflexivformen er st.

Raabygdelagets Maal maa ellers deles i to Arter, nemlig:

a) det Sætersdalske. Første Femin. faaer æ (e). Dativ uges (see ovenfor). Endelsen r bortfalder i Fleertal af ubst. (a, e, u eller o), men beholdes i Præsens af Verberne r, er). Omlyden o af a er sædvanlig i Fleertal af Neu- um, og i Femin. af Adj. (ligesom i Hardangersk). Verbet r Fleertalsform (saaledes Imperf. med aa i Roden, efter § 70). Der findes flere mærkelige Overgangsformer, saasom: for ll (§ 93), bortfaldet l foran g, k, v og m (§ 84), og rtfaldet k foran n (§ 78).

b) Østre Raabygdelagets Sprogart. Første Femin. aer a. Dativ bruges ikke. Fleertallet har tydeligt r (Mask. , F. ir, ur).

Anm. Som en Afart af dette Maal kunde man ansee den Sprog- t, som tales i Nedenæs og ved Kristianssand, men denne er dog saa rkt moderniseret eller fordansket, at den her ikke kan komme i synderlig etragtning.

361. 2. Tellemarkens Dialekt deler sig i flere Arter, oraf den vigtigste og mest udbredte har følgende Forhold. ørste Femin. faaer i den bst. Form -i. — Dativ bruges ikke ndtagen i nogle Fjeldbygder). Fleertal har tydeligt r (M. , F. ir, ur). Der findes Femin. paa u, og disse faae i den stemte Form - o (§ 227). Femin. som ende med Rodvo- len, ere regelmæssige (Ex. Aa'i, Klo'i). Reflexivformen er (Ex. lagas, finnas).

I Udkanterne af Distriktet ere Forholdene afvigende. I isesdal findes saaledes samme Former som i Østre Raabyg- laget; i Fyrresdalen findes derimod en Tilnærmelse til det

Sætersdalske. I de nordostlige Egne og i nedre Tellemarken mærkes en stærk Overgang til de agershusiske Sprogarter. Paa nogle Steder (Hjerdal og Hitterdal) findes Verber paa aa med ligedannede Vokaler, (f. Ex. laagaa, draagaa) ligesom i det Trondhjemske.

Anm. Dialekten i Tellemarken, og især i Midten af Distriktet, er en i flere Henseender fortrinlig Sprogart. Den har et rigt Ordforraad, som er smagfuldt udviklet og temmelig reent for fremmed Indblanding. Lydene ere simple og lette at udtale; Formerne ere gode og ægte, skjønt nogle af dem ikke ere ganske saa fuldkomne som i enkelte andre Bygdemaal. Forøvrigt er denne Sprogart mærkelig derved, at den kan siges at være den mest dyrkede af alle, da man ikke paa noget andet Sted har saa megen ægte Folkepoesie som i dette Distrikt. Der findes ei alene en stor Mængde af de saakaldte Stev, som for det meste udgjøre et Slags rimede Samtaler eller Repliker, men ogsaa et betydeligt Antal af gamle Folkesange, hvoriblandt ere endeel Kjæmpeviser, som paa Grund af deres interessante Indhold og smukke Melodier have forhen været meget yndede, men som nu synes at være nær ved at gaae i Forglemmelse. Da man imidlertid veed, at en Samling af disse Viser for længere Tid siden er paabegyndt, har man Haab om, at de snart ville blive udgivne i Trykken.

362. B. Den vestre oplandske Forgrening dannes af Sprogarterne i Hallingdal, Valders og øvre Guldbrandsdalen, ved hvilke Følgende kan mærkes til Sammenligning. — Første og andet Femininum adskilles baade i Ental og Fleertal; det første faaer i det bestemte Ental - e, og i Fl. i eller e; det andet faaer i Ental - a, og i Fl. u eller o. Dativ bruges regelmæssig og ender i Femin. paa en og un, i Mask. paa e og a, i Fleertal paa o eller om. Lyden r bortfalder i Fleertal af Subst. og i Præsens af Verberne. Halvlyden ved Adj. findes kun tildeels. Reflexivformen er fordetmeste ast (st), sjeldnere as (s). Der findes Neutrer paa a, Femin. paa u og o, Adj. paa and, ug og utt (i Gbr. aat). Ofte ge og ke uden j; ligeledes ofte æ for a (foran l), ø for o, o istedetfor u og omvendt (§ 69).

Formerne af de regelrette Subst. ere:

	Ental	bst. Nom.	Dativ	Fl. ub.	bst. Nom.	Dativ
F. 1	Skaal	'e	'en	i, e	inn, idn	o, om
2	Vise	a	un	u, o	unn, udn	– –
M. 1	Stav	'en	'e	a, e	ann, adn	– –
2	Laave	en (in)	a	a, e	ann, adn	– –
N.	Hus	'e	e	–(Noden)	'e ('i)	– –

363. Denne Forgrening kan deles i to Afdelinger, saa-des at det Hallingdalske og Valderske henlægges til den ene, det Guldbrandsdalske til den anden.

1. Ved det Hallingdalske og Valderske mærkes Følgende. Første Femin. faaer i Fl. i eller e, og bst. idn; andet Femin. faaer u eller o, og bst. udn; Maskul. faaer a, bst. adn. Fleertallets Dativ ender paa o (ikke om). De Subst. som have Halvlyds-Form i Fleertal (§ 230), faae Endelsen a (ligesom i det Sætersdalske), bst. adn (Ex. Røt'a, Røt'adn, Steng'a, Steng'adn). Imperfekterne af de stærke Verber (§ 238 o. fl.) have Fleertal med Aflyd og Endelsen o (Ex. skoro, funno, fingo, bruto, bito). Af Overgange mærkes: dn for rn (nn), æ for a (ved l), ø for o, jø for jo (Ex. Ljøs, Fjøte). Der findes gj og kj foran – ing (Ex. Dragjing, Vaskjing).

Af de Forholde, hvori Dialekterne ere adskilte, mærkes:

a) Hallingdalsk. Femin. faaer i Fleertal: i (Skaali) og u (Visu). gj og kj findes ofte foran – e, men j bortfalder foran en (Ex. Engj'e, i Eng'en). Halvlyd ved Adj. findes sielden. I en Deel af Distriktet (nemlig Næs) bliver y til i, og øy til ei (§ 72).

b) Valdersk. Femin. faaer i Fleertal: e (Skaale) og o (Viso). Halvlyd ved Adjektiver og Verber (Ex. fast'e, syt'e, læt'e). Mange Former med ge og ke uden j (Hage,

Bakke, Skogen, Folke). Det aabne o gaaer meget ofte over til ø (§ 19).

364. 2. Det Guldbrandsdalske kan kun for en Deel henføres til denne Forgrening, da det er kun Sprogarten i den øvre eller nordre Deel af Distriktet (nemlig Vaage, Lom og Lessø), som har de forhen anførte Kjendemærker. Ved denne Sprogart kan ellers følgende mærkes. — Første Femin. faaer i Fleertal - e, bestemt: inn; andet Femin. faaer - o, bst. unn; Maskul. faaer - e, og i den bst. Form: enn (ann ainn, æinn). Fleertallets Dativ ender paa om (um). De Femin. som ende paa u, faae i den bestemte Form o (§ 227). De Subst. som ellers faae Halvlyd i Fleertal, blive her eenstavede og faae i den bestemte Form Endelsen - inn (Ex. Røt' Røt'inn, Steng' Steng'inn). Adjektivernes Halvlyd bortfalder. Lydene jo og ju gaae ikke over til jø (Fjos, skjote, rjuke). I Tostavelsesord bliver a til aa (Ex. draagaa, Haamaar, s. § 65). Foran ll og nn lyder a som ai, æi eller æ (§ 15). Mellemlydene falde tildeels sammen med de bredere Vokaler.

Anm. Sprogarten i søndre Guldbrandsdalen har omtrent de samme Egenheder i Lydforholdet, men har derimod andre Bøiningsformer og maa derfor henlægges til den følgende Forgrening.

365. C. Den østre oplandske Forgrening dannes af Sprogarterne i nedre Guldbrandsdalen, Toten, Hedemarken og Østerdalen. De Fællesmærker, som kunne angives ved disse Dialekter, ere følgende. — Første og andet Femininum have for det meste de samme Former, og ende i det bestemte Ental paa - a, i Fleertal (ub.) paa - er (ær). Dativ bruges, og ender i Maskul. paa a (om), Fem. en (un); i Fleertal paa om. Fleertal af Mask. og Femin. ender paa - er (baade istedetfor ar og ur). I det bestemte Fleertal faaer Maskul. deels enn el. ann, deels blot - a (f. Ex. Hesta, ɔ: Hestene). Der findes mange Maskul. paa a (aa), og Femin. paa u (o); de

sidste faae her i den bestemte Form: ua (Ex. Furua, Gutua, Evjua). Adj. har ikke Halvlyd. Præsens faaer r (er) i alle Klasser. Reflexivformen er s (es). Af Overgangsformer mærkes: æ for a (foran l), – rj og lj for rg og lg, – ge og ke for gje og kje (i de ubetonede Stavelser).

Formerne af de regelrette Subst. ere:

	Ental	bst. Nom.	Dativ	Fl. ub.	bst. Nom.	Dativ
F. 1	Skaal	'a	'en	er	enn (inn)	om
2	Vise	a	un, en	er	enn	om
M. 1	Stav	'en	'a, 'om	er	enn, ann, a	om
2	Laave	en	a, om	er	enn, ann, a	om
N.	Hus	'e	'e, a	—	'a	om

366. Denne Forgrening kan deles i to Afdelinger nemlig:

1. Hedemarkisk (hvormed Dialekterne i søndre Guldbrandsdalen, Toten, Land og Hadeland – for det meste stemme overeens). — Maskul. har Dativ paa – a, men Neutrum sædvanlig paa – e (ligesom forrige Forgrening). Andet Femin. har Dativ paa – un. Diftongerne gaae ikke over til enkelte Vokaler.

2. Østerdalsk. Maskul. har Dativ paa – om (øm, em), sjeldnere paa a. Neutrum har Dativ paa – a (ligesom Ørkd. Ndm. Sdm. og fl.) Diftongerne gaae ofte over til enkelte Vokaler (ei til e, øy til ø, au ofte til aabent o). Der findes ofte au for ag (§ 100), y (eller ø) for u, og a (eller en Mellemting af a og æ) for e.

367. De øvrige Sprogarter i det Søndenfjeldske synes i det Hele at nærme sig langt mere til det moderne Talesprog, der bruges i Byerne og kan betragtes som et Mellemled imellem det egentlige Folkesprog og Skriftsproget. Ved disse nyere eller mindre ægte Dialekter kunde følgende Forholde angives som de almindeligste. — Infinitiv og andet Femininum ender sædvanlig paa – e. Begge Femininer faae samme Bøinings-

form, og ende i det bestemte Ental paa – a (Ex. Visa, Skaal'a). Dativ mangler. Fleertal ender paa er (ær) baade ved Maskul. og Femin.; tildeels endogsaa ved Neutrum. I det bestemte Fleertal have Kjønnene deels lige Endelser: enne eller enn, – deels adskilte: enn (Fem.) ann, a (Mask.) og a (Neutr.) Præsens ender paa – er baade ved stærke og svage Verber (Ex. bryt'er, viser, kaster). Reflexivformen er s (es). Af Overgangsformer mærkes: ge og ke for gje og kje; – y for jo og ju.

368. De Sprogarter, som nærme sig mest til det gamle Sprog, ere altsaa de, som bruges i de vestlige Fjordbygder og i Dalene paa den østlige Side af Langfjeldene. Bygdemaalene i Bergens Stift have i Almindelighed det bedste Lydforhold og de fuldkomneste Grundformer eller Ordformer; derimod have Maalene i de kristianssandske og agershusiske Fjeldbygder en skarpere Adskillelse af den stærke og svage Flexion og en større Fuldkommenhed i enkelte Bøiningsformer. De fuldkomneste Bøiningsformer af Substantiverne findes paa forskjellige Steder; saaledes er Fleertallets ubestemte Form fuldkomnest i Raabygdelaget, Tellemarken og Hardanger, – den bestemte Form i Hardanger, Voss og Sogn, – og Dativet i Guldbrandsdalen og Orkedalen. Adjektivernes Bøining er fuldkomnest i Hardanger, Voss, Sogn og Nordhordlehn. Verbernes Bøiningsformer ere fuldkomnest i Raabygdelaget og Tellemarken (Præsens), samt i Hallingdal og Valders (Imperfektum).

Indholds-Register.

(Tallene henvise til Paragraferne).

A, Lyd § 15. ombyttes 67. 65. for ad 131. 157. 160.
aa, Lyd 16. ombyttes 68. for a og e 65. for o 48. for ag 98.
Abstrakter 116. 137. 151.
Adjektiv 118. afledet 164. bøiet 243.
Adverb 119. afledet 174. o. f. -dets Stilling 335.
Afledning 121. 128. 136. ꝛc.
Aflyd 127. 267. o. f.
Agershusiske Dial. 358.
ai, for ei 25. for ad 102.
Akkusativ 215. 331.
all, Endelse 132. 156. 164.
ande, Endelse 133. 155. 158. 176. 324.
ar, Endelse 132. 141. Bøiningsform 217. 289.
Assimilation 51. 104. 113.
au, Lyd 24. ombyttes 71. for ug, og, ag 100.
b, tilskudt 87. ombyttes 94.
Bergenhusiske Dial. 349. 352.
Bestemt Form 214. 237. 302. ved Adj. 244.
Betoning 58.
Bindeform 181.
Bløde Vokaler 12. 29. 49.
Bortfald af Vokaler 57. 62, af Konf. 77. 98. o. f.
Bøining 201. af Subst. 214. Adj. 243. Verber 261.
d, Lyd 31. indskudt 52. bortfaldet 81. 99. ombyttet 90. vokaliseret 102. — Endelse 131. ved Subst. 140. 143. 151. ved Adj. 156. 160.
Dativ 215. 238. 311. mangler i flere Dial. 218. styres af Verber 329. af Præpos. 331.
Diftonger 24.
Diminutiv 147.
dom, tilføiet Ord 134. 150. 151.
e, Lyd 17. utydeligt 55. bortfaldet 57. 62. 97. ombyttet 74. 48. Omlyd af a 123.
Efterlyd 38. 40.
ei, Lyd 25. ombyttes 76. for eg, æg 101.
el, Endelse 132. 145. 147.
else, Endelse 133. 139.
en, Endelse 132. 154. 156. 157. 160.
Endelser (Aflednings) 128. o. f.
er, Bøiningsform 221. 285.
f ombyttes 95.
Femininer 202. 212. 225.
Fleertal af Subst. 214. 236. af Adj. 244. af Verberne 265. 294.
Forlyd 38.
Fremmede Ord 108. 211. 291.
g, Lyd 29. forbindes med j 45. 79. (220. o. f.) bortfalder 78. 99. ombyttes 88. vokaliseres 100. 101. assimileres med t 106,
Gamle Former 240—242. ved Adj. 253.
Genitiv mangler 215. findes i Sammensætning 182 ꝛc. i visse Talemaader 242. omskrives 310.
gj, Lyd 29. 45. 79.
Guldbrandsdalsk 364. 366.
h bortfaldet 80. ombyttet 89.
Hallingdalsk 363.

Halvlyd 55. 59. 218. 230. 244. 267. 294.
Hardangersk 355.
heit, Endelse 152.
Helgelandsk 344.
hj ombyttes 89.
Hjælpeverber 261. 243. 322.
Hunkjonsnavne 146.
i, Lyd 18. lukt ved gg og kk 47. ombyttet 75.
ig, Endelse 130. 156.
Imperativ 263. 296.
Imperfekt 264. 295.
Inchoativer 172. 169.
Infinitiv 263. 323.
ing, Endelse 133. 138. 142. 148. 153.
j indskydes 39. bortfalder 79. j for g 101.
k, Lyd 29. 30. forbindes med j 45. bortfalder 78. ombyttes 88. assimileres med t 106.
ka, Endelse 130. 151. 172. 173.
kj, Lyd 30. 45. 79.
Kjøn 116. 182. 202. 307.
Komparativ 251.
Konjugation 266.
Konjunktioner 119. 338.
Konjunktiv 263. 297.
Konsonanter 28. dobbelte 41. 43. 103. sammensatte 40. 46. bortfaldne 77 ꝛc. ombyttes 88.
Korte Afledninger 128. 129.
kv for hv 89.
l, Lyd 33. bortfalder 84. ombyttes 93. Endelse 132.
laus, tilføiet 134. 164.
leg, Endelse 134. 158. 159. 163. 165.
leik, tilføiet 134. 151. 152.
Ligedannede Vokaler 65. 66.
ling, Endelse 133. 147.
ll, Lyd 34. 47. 93.
m bortfaldet 87. ombyttet 96.
Maskuliner 202. 211. 217.
Mellemlyd 13.
n bortfaldet 85. ombyttet 93. assimileret 105. — Aflednings-Endelse 132. 140. 143.
na, Endelse 132. 169. 172.
nad, Endelse 134. 140.
Namdalsk 346.
nd, Lyd 93. 105. Endelse 133.
Negtelsesord 339. 259.
Neutrum 202. 213. 232. af Adj. 246.
ning, Endelse 143.
nn, Lyd 36. 47. 93.
Nominativ 215. 240.
Nordenfjeldske Dial. 343.
Nordhordlehnsk 354.
o, Lyd 19. ombyttes 69. 100. ved Ligedannelse 66. Omlyd 125.
Objekt 117. dets Stilling 329. 331. 334. udeladt 333.
om, Endelse 175. 217.
Ombytning af Vokaler 67 ꝛc. af Kons. 88. ꝛc.
Omlyd 122. ꝛc. 230. 235.
Omsætning 107.
Optativ 263. 297.
Orddannelse 121 o. f.
Ordføining 301. o. f.
Ordslægter 178.
Overgangsformer 61. 114.
Oversigt af Vokalforholdet 27. af Ombytningen 114. af Omlyden 127. Endelserne 135. Subst. Former 239.
p tilskydes 87. ombyttes 94.
Particip 154. 263.
Partikler 119. i Sammensætning 199. deres Stilling 331.
Passiv 262. 298. 322.
Personsnavne 308.
Possessiv 257. 306.
Pronomen 118. 254. 312.

Præpositioner 119. med Dativ 331. Stilling 334. 336.
Præsens 264. 294.
r, Lyd 32. bortfalder 83. ombyttes 92.
ra, Endelse 169. 173.
Raabygdelagets Dial. 359. 360.
rd, Lyd 92. 33. 46.
Reflexivform 168. 262. 298.
Relativ 256. 314.
ri, Endelse 140. 144.
rn, Lyd 92. 46.
s, tilskudt 82. ombyttet 91. Endelse 131. 175. 183. 242.
sam, tilføiet 134. 159. 164. 165.
Sammenligning med Svensk og Dansk 109. 110. Islandsk 111. 112.
Sammensætning 181. o. f.
Sammentrækning 56. 97. 99.
sk, Endelse 133. 163.
skap, tilføiet 134. 150. 151.
skj, Lyd 30.
sl, Lyd 36. 91. Endelse 139.
Sognsk 353.
st, Endelse 133. ved Verber 168. 170. 172. 262. 298.
Stavelser 54.
str, Endelse 133. 140.
Stærke Former 182. 216. af Verberne 267.
Subjekt 117. ubestemt 315. 316. gjentaget 317.
Substantiv 116. afledet 137 ꝛc. sammensat 182 ꝛc. bøiet 214 ꝛc.
Supinum 263. 327. 328.
Svage Former 182. 216. 279.
Sætersdalsk 360.
t (Lyd) bortfaldet 81. ombyttet 90. — Afledningsform 131. ved Subst. 140. 143. 151. ved Adj. 156—160. Adv. 176. Bøiningsform 246. 279.
Talord 260.
Tellemarkisk 359. 361.
tl, Lyd 36. ombyttes 91.
Transitive Verber 117. 167. 262.
tt, Endelse 131.
u, Lyd 20. ombyttes 70. 100. Endelse 63. 227.
Ubestemt Form 214. 244. 305.
Udeladte Ord 326. 327. 333. 338.
ug, Endelse 156. 162.
ung, Endelse 133.
ut (utt), Endelse 131. 161.
v, bortfaldet 86. 99. ombyttet 95.
Valdersk 363.
Verber 117. afledede 167 ꝛc. bøiede 261 ꝛc. deres Stilling 321.
Vestenfjeldske Dial. 349.
Vokaler 12. 27. lange 42. 103. ligedannede 64. bortfaldne 57. 62. o. f. ombyttede 67 ꝛc.
Vokalisering 100.
Vossisk 355.
y, Lyd 21. ombyttet 72. Omlyd af u 123. af jo 124.
æ, Lyd 22. for e 46. 48. ombyttet 73. Omlyd 123.
ø, Lyd 23. ombyttet 72. Omlyd 123.
Orkedalsk 346.
Østenfjeldske Dial. 358.
øy, Lyd 26. ombyttet 72. Omlyd 123.

Enkelte Tillæg og Rettelser.

§ 55. (Side 35). I de Dialekter, hvor den indskudte Vokal er mindst mærkelig eller forekommer sjeldnest, kan man imidlertid adskille de hertil hørende Ord i to Arter. I den ene Art er den indskudte Vokal næsten umærkelig i den korte Form (f. Ex. i det anførte: Ald'r, Rensl) og forsvinder aldeles i de forlængede Former, f. Ex. Aldren, Rensle. I den anden Art fremtræder Vokalen mere tydelig og vedbliver i nogle af de forlængede Former, uagtet Hovedstavelsens Betoning er ganske den samme som i første Art. Saaledes i: Vinter (og Vinteren), Klyver, Bøver, Auger; Handel, Lengsel, Rædsel, Trussel; — og i mange Ord, som ere af fremmed Oprindelse, f. Ex. Pulver, Sukker, Kammers, Vinkel, Kiper, Høker, Meister. — Ved denne Art synes det nødvendigt, at den anden Vokal maa skrives og ikke udelades.

§ 73. — (S. 48). Første Post forandres saaledes: æ omvexler med ø (en Overgang, som forekommer hyppig i søndre Bergenhuus Amt og Kristianssands Stift), f. Ex. strøma for stræma, svøva for svæva (ɔ: søvndysse). Overgangen findes oftest i de Tilfælde, hvor æ staar i Stedet for et gammelt e; saaledes: Støv (i Nhl. for Stæv, eg. Stev, ɔ: Omkvæd); ligesaa: Vøv, Kvøv, Hør, høre, Vør, Vørme, ørte.

Det ø, som saaledes træder i Stedet for æ i de andre Dialekter, er altid lukt (§ 23), hvorimod det ø, som kommer i Stedet for det aabne e (f. næste §), altid er aabent.

§ 101. — Med Hensyn til Lyden g i Almindelighed fortjener det ellers at bemærkes, at den, saavel i norske som i danske Dialekter, er tilbøielig til at gaae over til i eller j efter de bløde Vokaler, og til u eller v efter de haarde.

§ 125. (S. 84). Det er at lægge Mærke til, at naar et g eller k staaer foran Omlyden o af a, da er dette g eller k altid haardt, saaledes at det ikke forbindes med j; f. Ex. i Skoft (Fl. af Skaft), som paa nogle Steder hedder Skøft (f. § 19), men ikke Skjøft eller Skjoft. Dersom altsaa den gamle Omlyd har været ö og ikke o, da kan dette ö ikke have været anseet som en blød Vokal, og maa saaledes have dannet en Undtagelse fra Regelen.

§ 126. — Overgangen a—o kunde maaskee i nogle Tilfælde ogsaa henregnes hertil. Ordenen i disse Overgange bliver altsaa: 1) a—u, 2) a—o, 3) a—aa, og saa videre.

§ 170. (S. 109). Den under № 1 opførte Post rettes saaledes:

- 1) faae, forsynes eller beheftes med; f. Ex. bløma, ekfa; lauvast (ɔ: faae Løv), yllast (faae Uld), modast, magtast, lukkast. Ogsaa: blive eller være, - sædvanlig med Endelsen ast, som: dagast, kveldast, vaarast, mannast; - sjelden med simpel Endelse, som: hausta, snjoa, isa.

§ 208. — (S. 132). Fjerde Post forandres saaledes:

- 4) Partikler eller Pronomener, der forestilles som Substantiver, blive sædvanlig Maskul.; f. Ex. ein Men, Men'en, So'en, Di'en, Me'en aa De'en (ɔ: de Ord me og de); jævnfør Ordsproget: Ein go' Du æ' be're en ein falsk J. — Bogstavernes Navne ere altid Maskuliner o. s. v.

§ 250. — (S. 158). Det er mærkeligt, at Adjektiver paa utte eller ette findes med tydelig Endevokal i nogle Sprogarter, som ellers aldrig have Halvlyd ved Adjektiverne. Saaledes i Ringeriges og Hedemarkens Dialekt: bakkette, haarette, krokette o. s. v.

§ 256. — (S. 162, sidste Linie). Formen haatt udelades paa dette Sted, da den ikke bruges som Adjektiv.

§ 274. Ved Formerne stend og gjeng er forsømt at anmærke, at de ogsaa bruges i det Hardangerske og Vossiske (stænd'u, gjæng'u).

§ 292. Det er forhen bemærket, at Infinitivet i de trondhjemske og søndenfjeldske Dialekter har ulige Endelse, da det i nogle Tilfælde ender paa a (eller aa), men i de allerfleste Tilfælde paa e. De Verber, ved hvilke den sjeldnere Endelse a finder Sted i disse Sprogarter ere: 1) de, som faae et tilføiet j i Infinitiv, som: velja, krevja, dylja, spyrja; - og med bortfaldet j: sita, seta, glea (for gledja); - 2) nogle Verber, hvis Rodvokal er et langt og aabent — e, i, o, eller ogsaa a; saaledes: giva, vita, bera, gjera, stela, lesa, veva, drepa; sova, koma; fara, hava. — Denne sidste Regel kan jævnføres med den i § 65 og 66 omtalte Ligedannelse, der finder Sted under lignende Forholde, nemlig hvor Vokalen er et langt a, eller et langt og aabent — e, i, o (sjeldnere u), men derimod ikke i korte Stavelser og ikke ved det lukte i, u, o, eller ved aa. Der viser sig saaledes en temmelig omfattende Regel i disse Sprogarters Vokalforhold; men der udfordres en nøiere Undersøgelse af disse Sprogarter for at kunne angive denne Regel med Bestemthed og vise dens Anvendelse i sit hele Omfang.

Trykfeil.

Side 10, Linie 17, o. f. afsluttet, læs: affluttet.
— 12 — 1 — dette, l. det.
— 21 — 17 — med, l. ved.
— 23 — 4, n. f. at, l. et.
— 53 — 2, o. f. Rnø, l. Snø.
— 55 — 7 — Søndfjord, l. Søndhordlehn.
— 59 — 1, n. f. hvilke, l. hvilket.
— 81 — 3 — (indskydes imellem „tøk" og „af".
— 85 — 23, o. f. Drag, l. Drög.
— 112 — 1, n. f. firafatom, l. firafotom.
— 113 — 10 — skinnande, l. skinande.
— 118 — 9, o. f. ved, l. med,
— — — 10 — med, l. ved.
— 120 — 1, n. f. Sjeljasand, l. Skjeljasand.
— 146 — 8 — Kyn'ne, l. Ky'nne.
— 151 — 2, o. f. den, l. de.
— — — 4, n. f. „a", som staaer under Rækken af „2 Fem." skulde staae under Rækken af „1 Mask." altsaa under „e (om)".
— 159 — 6, — Sammensætning, l. Sammentrækning.
— 166 — 16, o. f. skulle, l. skulde.
— 181 — 7 — Aræs. l. Præs.
— 206 — 10, n. f. heila, l. heile.

